

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

İSLAMİ VE GELENEKSEL BANKACILIK: LİKİDİTE RİSKİ
YÖNETİMİ ÜZERİNE AMPİRİK BİR ÇALIŞMA

MEHMET ÇANAKCI

2502130141

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. HALİL TUNALI

İSTANBUL, 2017

DOKTORA

TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : MEHMET ÇANAKÇI

Numarası : 2502130141

Anabilim/Bilim Dalı : İKTİSAT

Danışman : DOÇ. DR. HALİL TUNALI

Tez Savunma Tarihi : 12.04.2017

Tez Savunma Saati : 11:30

Tez Başlığı : İSLAMİ VE GELENEKSEL BANKACILIK: LİKİDİTE RİSKİ YÖNETİMİ ÜZERİNE
AMPİRİK BİR ÇALIŞMA

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 50. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. AHMET İNCEKARA	—	—
2- PROF. DR. YUSUF TUNA		KABUL
3- PROF. DR. AHMET YÖRÜK		Kabul
4- PROF. DR. FATMA BAHAR ŞANLI		KABUL
5- DOÇ. DR. HALİL TUNALI		KABUL

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. ERİŞAH ARICAN		
2- DOÇ. DR. YÜKSEL BAYRAKTAR		KABUL

ÖZ

**İSLAMİ VE GELENEKSEL BANKACILIK: LİKİDİTE RİSKİ
YÖNETİMİ ÜZERİNE AMPİRİK BİR ÇALIŞMA**

MEHMET ÇANAKCI

Finansal sistem içerisinde bulunan Bankalar, finansal aracılık hizmetini gerçekleştirerek toplumsal faydanın artırılması ve kamu yararına çalışmalarını neticesinde ülke ekonomilerinin büyümesine katkı sağlamaktadırlar. Küresel ekonomide yaşanan gelişmelere duyarlı olan Bankacılık sistemi, son yıllarda yaşanan finansal piyasalardaki bütünleşme ve artan rekabete bağlı küreselleşme olgusuyla birlikte değişimler yaşamış ve bununla beraber bankaların mali açıdan daha güçlü ve daha sürdürülebilir büyüme odaklı çalışmaları gerektiği anlaşılmıştır. Özellikle küresel krizler sonrası finansal aracılık hizmetini yerine getiren bankaların likidite odaklı riskler ile karşı karşıya kalması bankacılık endüstrisinin kendi içerisinde farklı çalışma türlerinin ortaya çıkmasını ve daha işlevsel bankacılığın gelişmesini sağlamıştır.

Bu çalışmanın amacı refahın artırılmasına giden yolda önemli görev üstlenen bankacılık sisteminin, bir alternatifi olarak değil tamamlayıcısı sıfatıyla katkı sağlayan İslami Bankacılığın, günümüz geleneksel bankacılık sistemiyle olan ilişkisini, gerek sektör gerekse finansal sistem içerisinde açıklamak ve farkındalık sağlamaktır. Aynı zamanda çalışmanın işlevsellik açısından literatüre ve ilgililere katkısı sunması için İslami ve geleneksel bankaların likidite risklerini etkileyen bankaya özgü faktörler ile makroekonomik değişkenlerin belirlenmesi ampirik bir çalışma ile de analiz edilmiştir. Analiz [2004.Q4-2016.Q3] dönemi için 12 ülkeden 31 İslami ve 32 geleneksel bankadan oluşan örnekleme ile yapılmıştır. Bankalara özgü faktörler ile makroekonomik değişkenler olmak üzere çeşitli sonuçlar elde edilmiş ve bankaların likidite risklerinin yönetilmesinde önemli bir faktör olabileceği değerlendirilen agresif dış borçlanmaya bağlı borç özsermaye oranlarının yakından izlenilmesinin yararlı olacağı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslami Bankalar, Geleneksel Bankalar Likidite Riski, PanelVeri

ABSTRACT

ISLAMIC AND CONVENTIONAL BANKING: AN EMPIRICAL STUDY ON LIQUIDITY RISK MANAGEMENT

Mehmet ÇANAKCI

Banks in financial system contribute to the growth of national economies by providing financial intermediation, increasing social benefit and working for public interest. As the result of the integration of financial markets in recent years and the globalisation along with increasing competition, it has been understood that banks, which are susceptible to global economic developments, need to be more financially strong and to work more focused on sustainable growth. Especially after the global crises, liquidity risks faced by banks, which provide financial intermediation, led to emerging of different activity types within banking industry and to developing of a more functional banking.

The aim of this study is to explain the relations of Islamic banking, which does not constitute an alternative but a complementary to the banking system in the duty of increasing welfare, with contemporary conventional banking system in the sector and in the financial system, as well as creating awareness. At the same time, in order to functionally contribute to literature and concerned persons, the banking-related factors affecting the liquidity risks of Islamic and conventional banks, as well as macroeconomic variables were analysed with a empirical study. An analysis was made with a sample of 31 Islamic and 32 conventional banks in 12 countries in the analysis period [2004.Q4-2016.Q3]. Various results, especially about banking-related factors and macroeconomic variables, were achieved, and it has been come to the conclusion that, it would be helpful to closely watch the debt-equity ratios related to aggressive foreign indebtment, which is assessed as a significant factor in managing the liquidity risks of banks.

Key Words: Islamic Banks, Conventional Banks, Liquidity Risk, Panel Data

ÖNSÖZ

Doktora eğitimim boyunca akademik gelişimim için eşsiz bir yönlendirme sağlayan, kazandırdığı kıymetli bilgi ve tecrübeleriyle desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen, tez danışmanım çok değerli hocam *Doç.Dr. Halil Tunalı*'ya;

Tez çalışmam süresince yapıcı destek ve katkılarını esirgemeyen hocalarım *Prof.Dr. Ahmet İncekara*, *Prof.Dr. Yusuf Tuna* ve *Prof.Dr. Fatma Bahar Şanlı*'ya teşekkürlerimi sunarım.

Akademik yolculuğumun başlamasına vesilen olan ve her aşamasında deneyimlerini ve kıymetli görüşlerini benimle paylaşan örnek insan *Doç. Dr. Ahmet Faruk Aysan*'a;

Akademik eğitim hayatım boyunca üzerimde emeği olan ve zihin dünyamı aydınlatan değerli büyüklerim *Prof. Dr. Ahmet Rumeli*, *Prof. Dr. Sabri Orman*, *Prof. Dr. Mehmet Asutay*, *Prof. Dr. Ahmet Kesik*, *Ömer Faruk Baykal*, *Mehmet Murat Çobanoğlu* ve ismini burada anamadığım diğer kıymetli insanlara;

Hayatımın her anında ve alanında olduğu gibi, tez çalışmam esnasında da karşılaştığım her zorlukta bana destek olan, daima yanımda olan, sevgisini dolu dolu gösteren ve varlığıyla hayatımı aydınlatan kıymetli eşim *Zeynep Çanakcı*'ya

Yaşamım boyunca karşılıksız ve koşulsuz yanımda olan, desteklerini asla esirgemeyen, haklarını hiçbir zaman ödeyemeyeceğim annem *Nermin Çanakcı*, babam *Coşkun Çanakcı* ve aileme;

Değerleriyle ve prensipleriyle örnek aldığım, tecrübelerinden ve engin bilgisinden çok şey kazandığım ve hayattaki en büyük şanslarımdan biri saydığım kıymetli amcam *İbrahim Halil Çanakcı*'ya;

Güvenleriyle yalnız bırakmayan dostlarım *Ahmet Akif Demirbaş* ve *İbrahim Aydın*'a;

Tez yazma sürecimin başından itibaren şahsıma göstermiş oldukları anlayış ve destekleriyle iş arkadaşlarıma;

Ve ayrıca, “Doktora Başarı Bursu” kapsamında şahsıma sağlamış oldukları desteklerinden dolayı *İstanbul Ticaret Odası*'na (İTO);

Sonsuz hürmetlerimi ve şükranlarımı sunuyorum.

İstanbul, 2017

Mehmet ÇANAKCI

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
TABLO LİSTESİ.....	xii
GRAFİK VE ŞEKİL LİSTESİ.....	xiv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xvi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAMİ VE GELENEKSEL BANKACILIK: FAALİYETLER VE RİSK YÖNETİMİ

1.1. İslami ve Geleneksel Bankacılığa Bakış.....	4
1.1.1. İslami Bankacılık Sistemi.....	13
1.1.2. İslami Bankacılıkta Fon Kaynakları.....	16
1.1.3. İslami Bankacılık Ürünleri.....	18
1.1.4. Geleneksel Bankacılık Sistemi.....	21
1.1.5. İslami Bankacılığın Geleneksel Bankacılıktan Farkları.....	23
1.1.5.1. Finansal Durum Yönünden Karşılaştırma.....	26
1.1.5.1.1. Kârlılık Analizi.....	26
1.1.5.1.2. Verimlilik Analizi.....	28
1.1.5.1.3. İstikrar Analizi.....	30
1.2. Dünyada İslami Bankacılık Faaliyetleri.....	33

1.2.1. Malezya	34
1.2.2. Birleşik Arap Emirlikleri.....	37
1.2.3. Bahreyn.....	38
1.2.4. Suudi Arabistan.....	41
1.2.5. Kuveyt.....	42
1.2.6. Katar.....	44
1.2.7. Türkiye.....	45
1.2.8. Endonezya.....	49
1.2.9. Pakistan.....	50
1.2.10. Bangladeş.....	51
1.2.11. Umman.....	51
1.2.12. Ürdün.....	52
1.2.13. Mısır.....	52
1.2.14. İngiltere.....	53
1.2.15. Lüksemburg.....	54

İKİNCİ BÖLÜM

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE RİSK VE RİSK YÖNETİMİ: LİKİDİTE RİSKİNİN UNSURLARINI BELİRLEYEN ESASLAR VE AMPİRİK ÇALIŞMALAR

2.1. Bankacılık Sektöründe Risk ve Risk Yönetimi.....	55
2.2. Finansal Risk Türleri.....	60
2.2.1. Kredi Riski (credit risk).....	61
2.2.2. Piyasa Riski (market risk).....	63
2.2.3. Operasyonel Risk (operational risk).....	63
2.2.4. Faiz Oranı Riski (interest rate risk).....	65
2.2.5. Döviz Kuru Riski (foreign exchange risk).....	67
2.2.6. Uyuşmazlık Riski (mismatch risk).....	67
2.2.7. Likidite Riski (liquidity risk).....	68

2.2.8. Fonlama Riski (funding risk).....	69
2.2.9. Piyasa Fiyatlama Riski (market price risk).....	71
2.3. İslami Bankacılık Finansal Riskleri.....	73
2.3.1. Finansman Riski (financing risk).....	74
2.3.2. Öz Kaynak Yatırımları Riski (equity investment risk).....	76
2.3.3. Piyasa Riski (market risk).....	77
2.3.4. Likidite Riski (liquidity risk).....	79
2.3.5. Getiri Oranı ve Ticari Risk (rate of return and commercialrisk).....	83
2.4. Likidite Riskinin Kaynakları.....	85
2.4.1. İslami Bankacılıktaki Durum.....	87
2.5. Likidite Risk Faktörleri.....	87
2.5.1. Toptan Fonlama Riski.....	87
2.5.2. Gündelik Likidite Riski.....	88
2.5.3. Varlık Riski.....	89
2.5.4. Korelasyon ve Bulaşma Riski.....	90
2.6. Likidite Boşluğu ve Analizi.....	91
2.7. Likidite Riskinde Zamanlama Faktörü.....	92
2.7.1. Taktik Likidite Riski.....	93
2.7.2. Yapısal Likidite Riski.....	93
2.7.3. Olası Likidite Riski.....	93
2.8. Likidite ve Ödeme Yeteneği Sermaye İlişkisi.....	94
2.9. Makro Ekonomik Nedenli Likidite Riski.....	95
2.9.1. Enflasyon Etkisi.....	97
2.10. Uygulamada Likidite Riski Yönetimi.....	97
2.10.1. İslami Bankacılıktaki Durum.....	100
2.11. Likidite İhtiyacı.....	102
2.12. Likidite Yönetimi Politikaları ve Politika Beyanı.....	103
2.12.1. İslami Bankacılıkta Durum.....	106

2.13. Likidite Fon Kaynakları.....	108
2.14. Likidite Riski Yönetiminde Ortak İlkeler, Düzenlemeler ve Standartlar.....	111
2.14.1. İslami Bankacılıktaki Durum.....	118
2.15. Basel III Çerçevesinde Likidite Riski, Standartlar ve Yönetimi.....	122
2.15.1. Yüksek Kalitede Likit Varlıklar.....	127
2.15.2. Fonlama Profili ve Yönetimi.....	130
2.15.3. Fon Transfer Fiyatlandırması.....	131
2.16. Likidite Riski Ölçümü, Rasyolar ve Ampirik Çalışmalar.....	133
2.16.1. Finansman Açığı ve Finansman İhtiyacı.....	132
2.16.2. Likidite Endeksi.....	135
2.16.3. Likit Aktifler ve Toplam Varlıklar.....	136
2.16.4. Toplam Krediler ve Toplam Varlıklar.....	138
2.16.5. Likit Borçlar ve Likit Aktifler ile Toplam Varlıklar.....	139
2.16.6. Net Krediler ve Toplam Varlıklar.....	141
2.16.7. Likit Varlıklar ve Mevduat.....	142
2.16.8. Likidite ve Kârlılık İlişkisi.....	143
2.16.9. Likidite ve Verimlilik.....	145
2.16.10. Likidite ve Banka Performansı.....	146
2.17. Likidite Riskini Etkileyen Değişkenler ve Ampirik Çalışmalar.....	148
2.17.1. Aktif Büyüklük.....	148
2.17.2. Aktif Kârlılık(ROA).....	151
2.17.3. Öz Sermaye Kârlılığı(ROE).....	153
2.17.4. Sermaye Yeterlik Oranı.....	155
2.17.5. Net Faiz Marjı.....	157
2.17.6. Borç Özsermaye Oranı.....	158
2.17.7. Toplam Krediler Toplam Mevduat Oranı.....	159

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLAMİ VE GELENEKSEL BANKALARIN LİKİDİTE RİSKİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER ÜZERİNE ARAŞTIRMA

3.1. Araştırma Konusu.....	161
3.1.1. Araştırmanın Amacı.....	161
3.1.2. Araştırmanın Hipotezleri.....	161
3.2. Metodoloji.....	163
3.2.1. Tüm Bankalar için Model.....	163
3.2.2. İslami Bankalar için Model.....	165
3.2.3. Geleneksel Bankalar için Model.....	166
3.3. Veri Seti.....	167
3.4. Bağımlı Değişken.....	172
3.5. Bağımsız Değişkenler.....	172
3.5.1. Aktif Büyüklük (<i>Size</i>).....	172
3.5.2. Aktif Kârlılık (<i>ROA</i>).....	172
3.5.3. Özsermaye Kârlılığı (<i>ROE</i>).....	173
3.5.4. Sermaye Yeterlilik Oranı (<i>Capital Adequacy Ratio</i>).....	173
3.5.5. Net Faiz Marjı (<i>Net Interest Margin</i>).....	173
3.5.6. Borç Özsermaye Oranı (<i>Debt to Equity</i>).....	174
3.5.7. Kredi Mevduat Oranı (<i>Loan to Deposit</i>).....	174
3.6. Makroekonomik Değişkenler.....	174
3.6.1. Reel GSMH Büyümesi (<i>GDP Relative Real Growth</i>).....	174
3.6.2. Tüketici Fiyat Endeksi (<i>Consumer Price Index</i>).....	175
3.6.3. Döviz Kuru (<i>Foreign Exchange Rate</i>).....	175
3.7. Tanımlayıcı İstatistikler, Korelasyon Katsayıları ve Birim Kök Testleri.....	175
3.7.1. Tanımlayıcı İstatistikler.....	176
3.7.2. Korelasyon Katsayıları.....	178

3.7.3. Birim Kök Testleri.....	180
3.8. Panel Veri Regresyonları.....	181
3.8.1. Tüm Bankalar için Panel Veri Regresyonları.....	181
3.8.2. İslami Bankalar için Panel Veri Regresyonları.....	188
3.8.3. Geleneksel Bankalar için Panel Veri Regresyonları.....	192
3.9. Bulgular.....	197
3.9.1. Aktif Büyüklük.....	197
3.9.2. Aktif Karlılık.....	197
3.9.3. Özsermaye Karlılığı.....	198
3.9.4. Sermaye ve Yeterlilik Oranı.....	198
3.9.5. Net Faiz Marjı.....	199
3.9.6. Borç Özsermaye Oranı.....	199
3.9.7. Kredi Mevduat Oranı.....	199
3.9.8. Gayrisafi Milli Hasıla.....	200
3.9.9. Tüketici Fiyat Endeksi.....	200
3.9.10. Döviz Kuru.....	201
SONUÇ.....	203
KAYNAKÇA.....	205
ÖZGEÇMİŞ.....	219

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1.1. İslami ve Geleneksel Bankaların Özellikleri.....	24
Tablo 1.2 Ortalama Kârlılık (2006-2013).....	26
Tablo 1.3 Ortalama Verimlilik Oranları (2006-2013).....	28
Tablo 1.4 Ortalama İstikrar Oranları (2006-2013).....	30
Tablo 1.5 Örneklem Ülkelerdeki Değişkenlerin Karşılaştırılması (2006-2013).....	32
Tablo 1.6. Malezya Finansal Görünüm (2015).....	36
Tablo 1.7. BAE Finansal Görünüm (2015).....	38
Tablo 1.8. Bahreyn Finansal Görünüm (2015).....	40
Tablo 1.9. Suudi Arabistan Finansal Görünüm (2015).....	42
Tablo 1.10. Kuveyt Finansal Görünüm (2015).....	43
Tablo 1.11. Katar Finansal Görünüm (2015).....	45
Tablo 1.12. Türkiye Finansal Görünüm (2015).....	49
Tablo 2.1. İslami Bankacılık Enstrümanları ve Özellikleri.....	74
Tablo 2.2. İslami Bankacılıkta Teorik Bilanço Yapısı.....	81
Tablo 2.3. İslami ve Geleneksel Bankaların Finansal Risklerinin Karşılaştırılması.....	83
Tablo 2.4. LCR ‘nin Uygulanma Takvimi.....	114
Tablo 2.5. Net İstikrarlı Fonlama Oranı İçin Kalibrasyonlar.....	116
Tablo 2.6. Basel III Sermaye Gereksinimi.....	124
Tablo 2.7. Yüksek Kaliteli Likit Varlıklar.....	128
Tablo 3.1. Seçilmiş Bankalar ve Ülkeler.....	168
Tablo 3.2 Değişkenlerine İlişkin İstatistikî Bilgiler.....	177

Tablo 3.3	Korelasyon Katsayıları.....	179
Tablo 3.4	Panel Birim Kök Testi İstatistik Sonuçları.....	180
Tablo 3.5	Olasılık Oran Testi Sonuçları.....	182
Tablo 3.6	Uygulanabilir Genelleştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi Tahmini.....	183
Tablo 3.7	Olasılık Oran Testi Sonuçları.....	184
Tablo 3.8	Uygulanabilir Genelleştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi Tahmini.....	185
Tablo 3.9	Olasılık Oran Testi Sonuçları.....	186
Tablo 3.10	Uygulanabilir Genelleştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi Tahmini.....	188
Tablo 3.11	Olasılık Oran Testi Sonuçları.....	188
Tablo 3.12	Uygulanabilir Genelleştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi Tahmini.....	190
Tablo 3.13	Olasılık Oran Testi Sonuçları.....	190
Tablo 3.14	Uygulanabilir Genelleştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi Tahmini.....	192
Tablo 3.15	Olasılık Oran Testi Sonuçları.....	193
Tablo 3.16	Uygulanabilir Genelleştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi Tahmini.....	194
Tablo 3.17	Olasılık Oran Testi Sonuçları.....	195
Tablo 3.18	Uygulanabilir Genelleştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi Tahmini.....	196
Tablo 3.19	Katsayı Tahmini Özet Tablosu.....	201
Tablo 3.20	Bulgular Özet Tablosu.....	202

GRAFİK VE ŞEKİL LİSTESİ

Grafik 1.1. 2014 Yılı İslami Bankaların Varlıklarının Ülkeler Arasındaki Dağılımı (%).....	10
Grafik 1.2. 2014 Yılı İtibariyle Ülke Grupları Arasında İslami Bankaların Varlıklarının Geleneksel Bankalar İçerindeki Payları (%).....	11
Grafik 1.3. Dünya Ekonomisinde Yıllar İtibariyle İslami Bankacılık Varlıkları (Milyar \$).....	12
Grafik 1.4. İslami Finans Varlıklarının Dağılımı (2015).....	13
Grafik 1.5. 2014 Yılı Bankacılık Toplam Varlıkları (milyar \$).....	22
Grafik 1.6 Tüm Örneklem Ülkelerinde 2006-2013 Dönemi ROA Kârlılıkları.....	27
Grafik 1.7 Tüm Örneklem Ülkelerinde 2006-2013 Dönemi Maliyet-Gelir Oranı (%).....	29
Grafik 1.8. İslami Bankacılık Varlıklarının Ülkesel Dağılımı (milyar \$).....	34
Grafik 1.9. Türkiye’de İslami ve Geleneksel Bankaların Aktif Büyüklükleri (milyar \$).....	47
Grafik 1.10. İslami Bankacılık Akitflerinin Küresel Pazardaki Payı (%).....	48
Şekil 1.1. Malezya İslami Bankacılık Payı (%).....	36
Şekil 1.2. BAE İslami Bankacılık Payı (%).....	38

Şekil 1.3. Bahreyn İslami Bankacılık Payı (%).....	40
Şekil 1.4. Suudi Arabistan İslami Bankacılık Payı (%).....	42
Şekil 1.5. Kuveyt İslami Bankacılık Payı (%).....	43
Şekil 1.6. Katar İslami Bankacılık Payı (%).....	45
Şekil 1.7. Türkiye İslami Bankacılık Payı (%).....	47
Şekil 2.1. Likidite Boşluğu Örnekleme.....	91
Şekil 2.2. Likidite Politika Beyanı: Risk Yönetimi İlişki Yapısı.....	106
Şekil 2.3. Likidite Fon Yapısı.....	110

KISALTMALAR LİSTESİ

AAOIFI	İslami Finans Kurumları Muhasebe ve Denetim Teşkilatı (Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions)
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ALCO	Varlık-Yükümlülük Komitesi (Asset-Liability Committee)
ASEAN	Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (Association of Southeast Asian Nations)
BIS	Uluslararası Ödemeler Bankası (Bank for International Settlements)
BCBS	Basel Bankacılık Denetim Komitesi (Basel Committee on Banking Supervision)
CEBS	Avrupa Bankacılık Otoritesi (Committee of European Banking Supervisors)
CIBAFI	İslami Banka ve Finans Kuruluşları Genel Konseyi (General Council for Islamic Banks and Financial Institutions)
COREP	Ortak Raporlama Çerçevesi (Common Reporting Framework)
FGLS	Uygulanabilir Genelleştirilmiş En küçük Kareler Yöntemi (Feasible Generalized Least Squares)
FINREP	Finansal Raporlama (Financial Reporting)
FSA	Finansal Hizmetler Kurumu (Financial Services Authority)
FSB	Finansal İstikrar Kurulu (Financial Stability Board)

GCC	Körfez Ülkeleri İş birliği Konseyi (Gulf Cooperation Council)
IDB	İslam Kalkınma Bankası (Islamic Development Bank)
IFSB	İslami Finans Hizmetler Kurulu (Islamic Financial Services Board)
IIFM	Uluslararası İslami Finans Pazarı (International Islamic Financial Market)
IILM	Uluslararası İslami Likidite Yönetim Şirketi (International Islamic Liquidity Management Corporation)
IMF	Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)
MENA	Orta Doğu ve Arap Birliği Ülkeleri (Middle East and North Africa)
SAMA	Suudi Arabistan Para Kurumu (Saudi Arabian Monetary Agency)
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
World Bank	Dünya Bankası

GİRİŞ

13.yüzyılda Avrupa'da başlayan bankacılık faaliyetleri günümüze kadar dünyanın hemen hemen birçok ülkesinde ekonomik, dini, sosyolojik vb. sebeplerle değişimlere uğrayarak aktif bir gelişim göstermiştir. Finansal sistemde fon arz edenlerle fon talep edenleri bir araya getirmek için Kalkınma, Ticaret, Tasarruf, Yatırım ve son olarak da İslami/Katılım Bankacılığı adı altında çeşitli hizmetler sunan bankalar, toplumların ihtiyacını gözeterek var olan kaynakların faydalı kullanılması amacıyla optimizasyon içerisinde buldukları ekonomik sisteme ve uluslararası finansal piyasalara entegre olarak çalışmaktadırlar.

Bankacılık sektörünün, batı dünyasında ağırlıklı olarak geleneksel bankacılık faaliyetlerini yürütmesi ve bunun yanında son yılda büyüme hızı geleneksel bankacılıktan daha büyük olan İslami bankacılık endüstrisinin gelişmesi, küresel rekabet ortamında Pazar payının yadsınamaz ölçekte ayrışmasına sebebiyet vermiştir.

Özellikle küresel krizler sonrası her iki bankacılık sisteminin göstermiş olduğu finansal performans gerek kurumsal otoriteler tarafından gerekse akademik çevrelerce izlenmiş ve bunun sonucunda da İslami bankacılığın reel olarak daha sürdürülebilir büyüme yakaladığı, finansal kırılganlıklarının geleneksel bankalara göre daha sağlam olduğu, etkinlik ve verimlilik noktasında da ülke farklılıkları gözetilerek rekabetçi yapılarının sürdürüldüğü belirtilmiştir.

Bu çalışmanın birinci bölümünde İslami ve Geleneksel Bankacılığın tarihsel gelişiminden başlanarak mevcut bankacılık endüstrisi içerisindeki çalışma yapıları incelenmiştir. Bu çalışma yapılarının farklılıkları ele alınmış ve sayısal değerler ile işlevsellikleri açıklanmıştır. İslami bankacılığın dünyanın sadece müslüman nüfusunun çoğunlukta olduğu ülkelerde değil batı ve doğu arasındaki birçok ülkelerde faaliyet gösterdikleri ortaya konmuştur.

Bankacılığın sadece dini sebeplerle değil ekonomik refaha ulaşma ve bankacılık kurumlarının devamlılığının sağlanmasında bir fayda yarattığının tecrübe edilmesinin ardından İslami bankacılığa bir yönelim olduğunun ampirik sonuçlarla da desteklendiği belirtilmiştir.

İslami bankacılığın finansal enstrümanlarının özellikleri, hukuki ve ekonomik yönleri açıklanmış ve geleneksel bankacılıktan farklı yönleri ortaya konulmuştur. Bu bağlamda birinci bölümde ayrıca seçilen bazı ülkelerdeki İslami ve geleneksel bankacılık hakkında özet olarak bazı bilgilere yer verilmiştir.

Çalışmada ikinci bölümde, Bankacılığın varlık sebebini bir yönüyle ortaya çıkaran finansal yapısının en kritik yanı incelenmiştir. Bu yapının Risk çatısı altında incelenmesi ve özellikle Likidite riskine bakan yönüyle irdelenmesi sağlanmıştır. Akademik literatürde likidite riskinin ne kadar önemli olduğu ampirik çalışmalarla desteklenmektedir. Fakat bu önem, akademik çalışmalarla sınırlı kalmayıp uluslararası otoritelerin tavsiye ve düzenleyici kararlarının da olması, likidite riskinin ne boyutta önem kazandığının göstergesidir.

İslami ve geleneksel bankacılıkta risk türlerinin ayrıştırılmasıyla her iki bankacılık sektörünün yapısal problemlerinin kaynağındaki unsurlar görülebilmektedir. Çünkü çalışma sistemlerinin temelinde Faiz'in olup olmamasına göre sistem belirlendiği için riskli unsurların neler olabileceği farklılık göstermektedir. Burada riskin belirlenmesi her ne kadar önemli görünse de aslında Riski yönetmenin de bir o kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Özellikle uluslararası standartlara uyum içerisinde şeffaf ve hesap verilebilir bir bankacılık sisteminin yapısal çözümler üretmesi daha kolay olabilmektedir. Aksi takdirde bankacılıkta gri olarak tarif edilen kapalı alanın olması küresel pazardan pay almak bir yana öncesinde güven ve istikrarın sağlanması noktasında endişe uyandırmaktadır..

İkinci bölümde likidite riskinin ölçülmesinin teknikleri ele alınmıştır. Bu ölçüm yöntemlerinin ortaya çıkarılmasında Basel Otoritesinin yönlendirici uzlaşma kararlarının olması ve pratikte uygulanan kararlarının analiz yöntemleri ve sonuçlarının neler olduğu örnek çalışmalarla anlatılmıştır. Likidite riskini etkileyen değişkenler ve bu konudaki çalışmalar analiz edilmiştir. İslami bankaların geleneksel bankalara göre bankacılık endüstrisinden aldıkları payı küçük olmasına rağmen son on yılda çok hızlı büyüme gösterdikleri; likidite riski yapılarının ülkesel farklılık göstermekle beraber İslami bankaların fazla olduğu ülkelerde sektörden aldığı pazar

payının fazla olması finansal kırılganlıklarının daha düşük seviye de kaldığına işaret etmiştir.

Üçüncü bölümde ise İslami ve Geleneksel bankacılığın bir önceki bölümlerde ortaya koyulan farklı ekonomik ve yapısal yanlarının rasyonel olarak tartışılması, çeşitli ülkelerdeki bu iki bankacılık sisteminin mevcut yapılarının finansal performanslarıyla ilişkilerinin de bir görünüme kazandırılması sağlanılmıştır. Bu çerçevede de İslami ve geleneksel bankaların likidite risklerini etkileyen bankaya özgü faktörler ile makroekonomik değişkenler belirlenmiştir. Bankaya özgü faktörler; aktif büyüklük, aktif kârlılık, özsermaye kârlılığı, sermaye yeterlik oranı, net faiz marjı, borç özsermaye oranı ve kredi mevduat oranıdır. Bankaların likidite riskine etki edebileceği düşünülen 3 makroekonomik değişken ise; gayrisafi milli hasıla, tüketici fiyat endeksi ve döviz kurudur.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAMİ VE GELENEKSEL BANKACILIK: FAALİYETLER VE RİSK YÖNETİMİ

1.1. İslami ve Geleneksel Bankacılığa Bakış

Bankacılık Sektörü, finansal sistem içerisinde fon talebinde bulunan ve fon arz edenler için faizli veya faizsiz olarak sunulan yatırım, tasarruf, tüketim vb. birçok finansman ihtiyaçlarının karşılanmasında, ticari ve ekonomik etkinliklerde bulunarak önemli faaliyetler üstlenmesiyle finans sektörünün lokomotifleri olarak gösterilen parasal kuruluşlardır. Bankacılık sektörü faizli ve faizsiz bankacılık olarak iki kısımda değerlendirilmektedir. Faizli bankacılık sistemi olarak ifade edilen, 13. yüzyıldan günümüze kadar çeşitli hizmetler altında değişerek gelişen ve günümüzde modern bankacılık olarak da adlandırılan bu sistem tüm dünyada bilindiği üzere her ülkede faaliyet göstermektedir. Faizli bankacılık sistemi içerisinde finansman ihtiyaçlarının karşılanması esnasında kullanılan kredi, yatırım, tasarruf ve parasal işlem ürünlerinin hizmetlerinin maliyeti olarak anapara ödemelerine ilaveten tahsil edilen ek ödeme veya ücretler bulunmaktadır. Bu ek ödeme veya ücretler faiz gelirleri-ödemeleri olarak paranın fiyatı sınıfında değerlendirilmektedir.

Bankacılık sektörü, mali kesimde ulaştığı noktada küresel finans sisteminin ihtiyacını önemli ölçüde karşılamakta ve kendi içinde rekabet etmesiyle de konjonktür gelişmelere uyum sağlama çabasıdadır. Fakat 1980'li yıllar sonrası küresel finans sistemi içerisinde yaşanan; ticaret ve teknolojiye bağlı gelişmeler, asimetrik bilgi, kârlılığa endeksli sürdürülebilirlik ve işlevsellik gibi buna benzer gelişen bir takım küresel zorluklar, geleneksel bankacılık sisteminin tüm boyutlarıyla yeniden gözden geçirilmesini ve bu sistemde kavramların yeniden tanımlanarak gelişmiş veya gelişmekte olan ülke ayrımı yapmadan ülkeler ve toplumlar bazında işlevselliğinin değerlendirilmesini zorunlu kılmıştır.

Bu değerlendirmelerin neticesinde faizli bankacılık sisteminin belki de en önemli eksikliği olan neo-klasik iktisat anlayışının savunduğu ekonomi/iktisat kavramlarının bankacılık sektöründeki yansımalarından olan sadece faize duyarlı çalışma anlayışı, karşısında kalkınmaya odaklı daha ahlaki ve daha kalıcı fayda sağlayan bir bankacılık sistemini, ihtiyaç haline getirmeye başlamıştır. İhtiyaca binaen geliştirilmiş bir sistem olarak adlandırıldığı ifade edilen bu bankacılığın, günümüzde faizsiz çalışma prensipleriyle bilinen İslami veya Katılım bankacılığı olarak nitelendirildiği görölmektedir. Fakat ayrı bir değerlendirme konusu getireceği düşüncesiyle bu çalışmada analiz etmenin mümkün olmayacağından ötürü kısaca değinilmesi gereken bir husus var ki o da şudur. İslami Bankacılık etik ve ahlak değerlerin oluşturduğu bir finansal bütünlük anlayışı ile işlevsellik refahı arz ediyorsa geleneksel bankacılık sisteminin etik ve ahlaki değerlerden yoksun işlevsellik refahı arz etmediğinden bahsedilir mi ? Bu bağlamda amprik çalışmalar gösteriyor ki bu anlayış geleneksel bankacılıkta bir amaç çerçevesinde sürdürülseydi, günümüz modern bankacılık sisteminin sadece kar odaklı çalışma ve toplumsal faydanın finansal yönleri toplumlar nezdinde finansal bağlantılı bu denli problemler getirmezdi.

İslami bankacılık, ülke ekonomilerinin kalkınmasına, toplumsal ve sosyolojik olarak finansal çözümler üretilip öncelikli refahın artmasında katkı sağlamaya, gerçek/tüzel kişiler özelinde de yatırım, tasarruf ve zaruri ihtiyaç gibi finansal problemlerin giderilmesinde, likidite ihtiyaçlarının gerçek değerler ile kaldıraç vazifesi görmesinde ve büyümenin öncelikli amaç olmadığı bankacılık endüstrisinde yerini almaktadır.

Dolayısıyla bankacılık sektörünün parasal anlamda kâr elde etmek için faizli olarak işlem yaptığı tüm hizmetleri değerlendirir ve kavramsallaştırırsak, gerçekleştirilen tüm bu işlemler sistemine “Geleneksel Bankacılık Sistemi” , sadece kâr elde etmenin amaç olmadığı ve faizsiz olarak işleyen sistemler bütününe ise “ İslami Bankacılık Sistemi “ diyebiliriz.

Geleneksel Bankacılığın finansal sistem içerisinde ki sürecinin işleyişine baktığımızda, fon arz edenlerin fon talep edenlere en uygun biçimde, en düşük

maliyetle ve en etkin şekilde akışını gerçekleştirerek makroekonominin de düzenli ve verimli çalışmasını amaç edinmektedirler. İşte bu noktada geleneksel bankacılık sektörü finansal sistem içerisinde finansal aracılık işlevini yerine getirirken mali kesime dönük önemli bir görev üstlenmektedir.

Dünyada ihtiyaçların ve teknolojinin sürekli değişerek geliştiği bir finansal sistem içerisinde Geleneksel bankacılık sistemi de var olma noktasında amaçlarını revize etmek ve ihtiyaçlara cevap vermek noktasında bazen alternatif olarak gelişen yeni bankacılık sistemlerinin gerisinde kalmaktadır.

Geleneksel bankacılık sisteminin sürdürülebilirliğini oluşturan temel unsurlarından biri hiç şüphesiz öncelikli gerçek ve tüzel kişilerdir. Bu kişiler finansal tüm ihtiyaçlarını temin ederken reel ekonomide ki karşılıklarının olup olmadığına bakılmaksızın bankalardan fonlanmanın yapılmasını faiz, ücret ve komisyon adı altında artı bir değer ödeyerek piyasalarda işlemsel hareketlilik yaşatırlar ve bu hareketlilikle geleneksel bankacılık sisteminin nihai varlık gayesini oluşturan kar anlayışını da desteklemiş olmaktadır. Bu nedenle de büyüyen bankacılık sektörü günümüz finansal sistem içerisinde yaklaşık %88 gibi bir Pazar ağırlığına sahip olduğu görülmektedir.¹

Geleneksel Bankacılık Sisteminin çalışma prensiplerinin temelini oluşturan faiz esaslı kar anlayışıyla finansman sağlanması durumları, müşteri/mudi/kurum ve benzeri kuruluşlara finansman sağladığı iş, işlem veya projelerde olası zarar durumlarının yaşanmasında bankanın hiçbir ölçüyle yer almaması nedeniyle finansman sağlama durumları, bir nevi risksiz kazanç sayılmakta ve bu nedenle banka müşterilerinin kar-zarar ortaklığı çerçevesinde ki adil paylaşımlı hizmet ilkesinden de uzak çalışmaktadırlar. Dolayısıyla günümüzde bu yönlü bankacılık faaliyetleri büyük ölçekte olup dünyanın çeşitli ülkelerinde geleneksel bankacılık sisteminin kavramsal olarak da modern bankacılık anlayışı ile ifade edildiğini görmekteyiz.

¹ Türkiye Bankalar Birliği, “ Türkiye’de Bankacılık Sektörü Piyasa Yapısı, Firma Davranışları ve Rekabet Analizi “ , Şubat 2012, s.1-2

Geleneksel Bankacılık sistemindeki finansal kırılganlıklara engel gibi görünen ve ana kaynak olan faizli kaldıraçlar bulunmaktadır. Bu kaldıraçlı ürünlerin tehlikesinden kurtulmak için gerçek kişilerin tasarruf alışkanlıklarından yola çıkarak kar-zarar paylaşımı ilkesiyle konut, taşıt vb. reel ihtiyaçlarının finansmanını sağlamak, reel ekonomiye sunacakları yatırımların finansmanına sürdürülebilir bir ekonomi ve kalkınma çerçevesinde destek vermek, geleneksel bankacılığın sorgulanması sağlamış ve yeni bir bankacılık sistemi anlayışını bu endüstride hâkim kılmıştır.

Bu sebeple aşağıda ifade edilen unsurların oluşturduğu bir bankacılık anlayışını İslami bankacılık özellikleri içerisinde ifade etmek istersek;

1. Kar peşinde koşmayan
2. Adil ve eşitlik ilkesinde paylaşımcı olan
3. Sosyal kalkınmaya endeksli
4. İslam hukukuna uygun
5. İktisadi büyümenin öncelikli amaç olmadığı
6. Toplumsal refahın artırılmasına reel anlamda katkı sağlayan
7. Faizli işlemlerle kaldıraç yüküne maruz bırakmayan
8. Varlığa dayalı sözleşmeleri referans alan
9. Reel ekonomi destekli kalkınmacı bankacılığı hedefleyen
10. Kar/Zarar Paylaşımı çerçevesinde bankacılık işlemleri yürüten
11. Faizli işlemlerden uzak, sürdürülebilir tasarruf/yatırım anlayışına hâkim
12. Kaynakların verimli kullanılmasını sağlayan,
13. Daha İstikrarlı bir finans sisteminin önemli bir tamamlayıcı parçası olan,

unsurların hepsi bu çerçevede de faizsiz bankacılığın özünde birleşmiştir.

İnsanlık tarihi boyunca en eski yardımlaşma aracı olmuş ve günümüz dünyasının da küresel krizler sonrası finansal sistem içerisinde gittikçe ihtiyacı hissedilir duruma gelen, finansal ihtiyaçlarına cevap verebilir nitelikte olan, belirsizlikten ve spekülasyondan uzak ve kar/zarar paylaşımı güden bankacılık sistemi “İslami Bankacılık Sistemi” olarak nitelendirilmiş ve kavramsallaştırılmıştır.

İslami Bankacılık sisteminin tarihsel gelişimi olarak baktığımızda ilk olarak Mısırda yaşayan Dr. Ahmad Elnaggar isimli bir ekonomistin 1963 yılında tasarruf amacıyla Mit Ghamr kasabasında kurduğu Mit Ghamr Tasarruf Bankasıyla Mısır da faaliyet göstermeye başlanmış ve akabinde yapılan İslami bankacılık faaliyetlerin başarısı neticesinde Alternatif benzeri bankaların kurulmasına ortam hazırlanmıştır. 1971 yılına gelindiğinde Mısırda , “Nasser Social Bank” adında kar zarar ortaklığı esasına göre faaliyet gösteren bir banka daha kurulmuştur.² 1974 yılında ise İslami kurallara riayet eden ve bölgesel ekonomik kalkınmaya yönelik çalışan İslam Kalkınma Bankası (IDB) kurulmuştur. Aynı yıl içerisinde dünyada faizsiz finansmana erişimin artan talebi karşısında ihtiyaçlara cevap vermek için ilk özel banka statüsüne sahip Dubai İslam Bankası kurulmuştur.

Bu gelişmelerle beraber 1980 yılı sonrası Körfez Ülkeleri ve Ortadoğu ülkelerinin önemli ölçüde ekonomik gelişim göstermeleri neticesinde İslami bankaların ülkeler arasındaki sayısı ivme kazanmaya başlamıştır.³

20. yüzyıla gelindiğinde dünyada giderek artan finansal ihtiyaçlar karşısında geleneksel bankacılık sektörü, finansal sistem içerisinde önemli yer edinerek büyük kârlar elde etmiş, tüketici/müşteri olarak nitelendirilen gerçek ve tüzel kişilerin bankacılık sistemi içerisinde aktif olarak kalması için de ürün ve hizmet çeşitliliğinde ki anlayışını her geçen yıl revize etmiştir. Fakat geleneksel bankacılık sisteminin faiz tabanlı çalışma sisteminde bankaların borçlanma bazlı ve risk transferi üzerine kurulmuş iş modelinin yarattığı rahatsızlık, müşteriler özelinde zarara ortak olmadan risksiz kazanç anlayışı getirmiştir. Bu anlayış da bankaların yarattığı kaydi paranın reel ekonomideki karşılığının ahlaki ve marjinal olarak da fayda yaratamaması neticesinde gelinen 21. yüzyılda ülkemizde ve dünyada İslam ekonomisi çerçevesinde İslam hukuka uygun varlık bazlı ve risk paylaşımı odaklı gerçek ticari faaliyetlerin finanse edilmesini amaç edinmek üzere kurulan çalışma modeli çerçevesini işletilebilir hale getirmiştir.

² Muni Sekhar Amba, Fayza Almkharreq ,”Impact of the Financial Crisis on Profitability of the Islamic Banks vs. Conventional Banks-Evidence from GCC”, **International Journal of Financial Research**, Vol. 4,No.3;2013,p.83.

³ Deloitte, “ **Türkiye Katılım Bankacılığı Büyüme Yolunda Önemli Adımlar** “, Ocak 2014, s.1-7

İslami bankacılık alanında gerek sosyal gerekse finansal hizmetlerin verilerek geleneksel bankaların maruz bıraktığı balon diye nitelendirebileceğimiz her türlü risklerden kaçınabilmek mümkün hale gelmiştir. Tabi ki her finansal işletmenin kendi dinamiklerinden kaynaklı problemler ve yönetim sorunu çalışma sistemini zararlı hale getirebilir ve işlevsel olmaktan çıkarabilir. Dolayısıyla sistemin İslami veya Geleneksel bankacılık olmasının bir faydası olmayabilir. Fakat İslami bankacılığın burada geleneksel bankacılıktan daha pozitif yönde ifade edilmesindeki maksat günümüze kadar ki süreçte yaşanan finansal krizlerde dâhil olmak üzere gösterilen performans analizlerinin diğer değişkenler sabitken bile birçok yönden olumlu sonuçlarının alınması İslami bankacılık lehine bir realite oluşturmuştur.

Bu sebeple küresel ölçekte gelişen finansal krizler karşısında İslami bankacılık faaliyetleri, reel ekonomiyi yakından izlemesinden ötürü faizsiz mevduat yaratma imkânlarının kısıtı altında dahi aktif ve özkaynak kârlılıklarının volatilitésinin geçici süreli olduğu ve kriz ortamında geleneksel bankaların gösterdiği esnekliğe göre daha fazla rekabet edebilir olduğunu tecrübe etmiştir. İslami bankaların performanslarının finansal krizler sonrası görünümü kriz öncesi dönemlere tekrar kavuşması hızlı bir şekilde olmuştur.⁴

Dünyanın birçok ülkesinde sadece İslami bankacılığın veya her iki bankacılık sisteminin hâkim olduğu bankalar bulunmaktadır. Türkiye’de de hem geleneksel bankacılık sisteminde hem de az ama potansiyel gelişim gösteren İslami bankacılık sisteminde faaliyet gösteren bankalar bulunmaktadır.

Türkiye’de İslami bankacılık sistemi katılım bankacılığı olarak ifade edilmekte ve bu alana dönük bankacılığın istenilen seviyelere henüz ulaşamadığı görülmektedir. Türkiye’de İslami bankacılık uygulamalarının gerek hukuki gerekse ekonomik anlayış sebebiyle tam kapsamlı/pür İslami bankacılık sistemi olarak nitelendirilememesi aslında temelde bu sistemden uzaklaştığı manasına gelmemektedir. Aksine İslami bankacılığın varoluş maksadına uygun kar-zarar paylaşımı çerçevesinde çalışmaktadır. Fakat kendine ait bankacılık kanunu değil de mevcut bankacılık kanunu tabi olmasına rağmen faiz anlayışını dışarda tutarak faizli

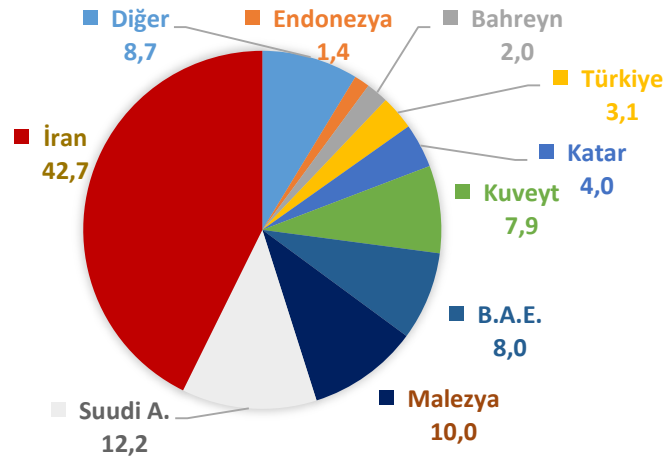
⁴ A.g.e.

araçlar üzerinden rant elde etmeden fon toplaması ve kullandırması, elde ettiğini kazancını İslami kar anlayışına uygun enstrümanlarda değerlendirmesi isim farklılığını getirirse de özünde büyük ölçüde İslami bankacılık faaliyetlerini gerçekleştirmesiyle Katılım Bankacılığı adını almaktadır.

Katılım bankalarının her ne kadar İslami bankacılıktan farklı olduğu görülüp 2005 yılından itibaren Türkiye’de bankalar kanununa tabi çalışma sistemleri olsa da faizsiz bankacılık anlayışı ile Türkiye ekonomisinde makroekonomiye sağladıkları katkı yadsınamaz büyüklüktedir.⁵

Dünya ekonomisinde İslami bankacılığın ve 1985 yılından itibaren de Türkiye’de faaliyet göstermeye başlayan Katılım bankalarının, finansal varlıklarının büyüklükleri, Ülkemizin İslami bankacılık sektöründen aldığı payı gösterir veriler aşağıda belirtilen Grafik 1.1, Grafik 1.2 ve Grafik 1.3’te gösterilmiştir.

Grafik 1.1. 2014 Yılı İslami Bankaların Varlıklarının Ülkeler Arasındaki Dağılımı (%)

Kaynak: European Central Bank, O.Paper 146, (Çevrimiçi), www.ecb.europa.eu, 02.06.2016

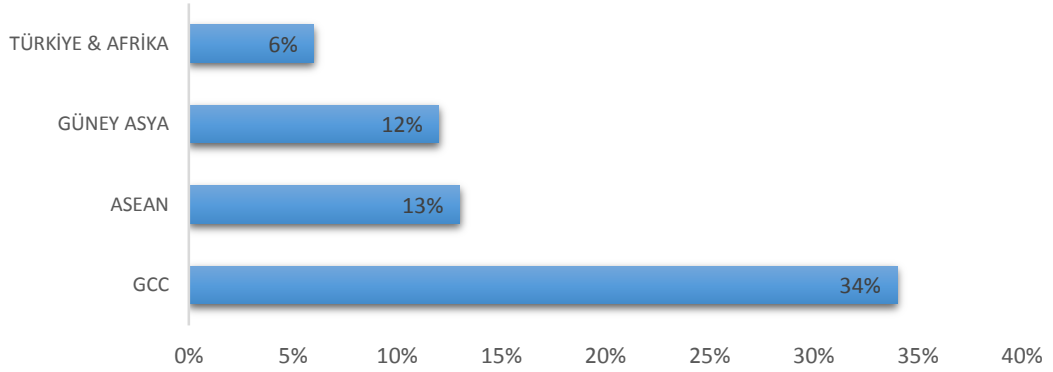
İslami Bankacılık, uluslararası finans sistemi içerisinde gittikçe önemi artan hale gelen ve hızlı büyüme trendini yakalayan bir sektör haline gelmiştir. Dünya ekonomisinde İslami varlıkların %80’ inin İslami Bankacılık sektörü içerisinde

⁵ Abitter Özulucan, Ali Deran, “ Katılım Bankacılığı ile Geleneksel Bankaların Bankacılık Hizmetleri ve Muhasebe Uygulamaları Açısından Karşılaştırılması”, **Mustafa Kemal University Journal of Social Sciences Institute**, Sayı.11,85-108, s.86-87

temsil ettiği belirtilmektedir.⁶ Son on yıl içerisinde yaklaşık %15-20 oranında bir büyüme gösteren İslami bankacılık küresel finans sisteminin önemli bir tamamlayıcı parçası haline gelmiştir.

Grafik 1.1. 'de görüldüğü üzere İslami Bankacılık varlıklarından en fazla pay alan ülkeler sırasıyla İran başta olmak üzere Körfez ülkelerinden Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt, Katar ve Bahreyn; Güneydoğu Asya'dan Malezya ve Endonezya; Türkiye'nin dışında ise küçük ölçekte İslami bankacılık varlıklarını bir arada bulunduran Diğer kategorisindeki Güney Asya, Avrupa ve Afrika kıtasında ki ülkelerdir.

Grafik 1.2. 2014 Yılı İtibariyle Ülke Grupları Arasında İslami Bankaların Varlıklarının Geleneksel Bankalar İçerindeki Payları (%)

Kaynak: E&Y, World Islamic Banking Competitiveness Report 2016, (Çevrimiçi) <http://www.ey.com/> 02.06.2016

2014 yılı kaynaklarına göre İslami Bankacılığın dünya ekonomisinde ki büyüklüğü 900 milyar dolar olarak tahmin edilmektedir. Grafik 1.2'de görüleceği üzere Hindistan, Pakistan, Bangladeş gibi ülkeleri kapsayan Güney Asya'da pazar payı %12, Türkiye'de %5.1 fakat Afrika Kıtası ile birlikte bu oran %6'dır. Malezya da ise en büyük pazar payı bulunmakla beraber Endonezya, Singapur gibi ülkelerinde katkı sağlayarak oluşturduğu ASEAN bölgesinde %13, Suudi Arabistan, Birleşik

⁶ European Central Bank, " Occasional Paper Series No:146, Haziran 2013, s.-19-20. (Çevrimiçi), <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpops/ecbocp146.pdf> , 02.06.2016

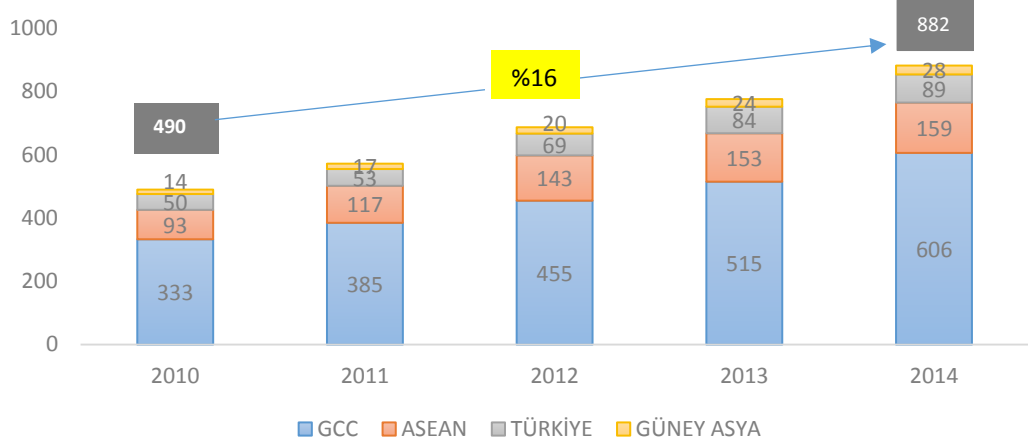
Arap Emirlikleri, Kuveyt, Katar, Umman ve Bahreyn gibi Körfez İşbirliği Konseyi ülkelerinde de bu pazar büyüklüğü %34 olarak tespit edilmiştir.

İslami bankacılık sektörü, ülkelerin zaman içerisinde yaşadığı siyasi, ekonomik vb. olumsuz konjonktür gelişimlere rağmen büyüme trendini devam ettirmektedir. Grafik 1.3'te görüldüğü üzere dünya genelinde İslami bankacılık varlıkları 2010 yılında yaklaşık 490 milyar dolar seviyesinde iken 2014 yılına gelindiğinde ülke bazında tespit edilen bu rakam toplamda 882 milyar dolar seviyelere ulaşmış ve 4 yıl içerisinde ortalama %16 oranında bir büyüme hızı yakalamıştır.

Ernst &Young adlı dünya genelinde 140 ülkede faaliyet gösteren denetim ve danışmanlık şirketi, her yıl yaptığı İslami bankacılık piyasası araştırma verilerine göre İslami bankacılık faaliyetlerinin günümüze kadar ki tüm faaliyetleri 100 milyona yakın müşteriye ulaşarak gerçekleştirildiğidir. Fakat bu müşteri potansiyelinin 600 milyon seviyelerinde olduğu bilinmekte olup gelecek 10 yıllar içerisinde İslami bankacılığın daha da ivme kazanacağı tahmin edilmektedir. Geline nokta araştırma şirketinin verilerine göre İslami bankacılık sistemi içerisinde temelde prensiplerden uzaklaşmadan Türk Bankacılık sisteminde Katılım Bankacılığı yaparak %5,1 seviyelerinde ki pazar payını yakalayan Türkiye'nin, 2016 yılı ilk çeyrek verilerine göre İslami bankacılık varlıkları toplam bankacılık sektörü içerisinde 45 milyar dolar seviyelerine ulaşmıştır. Dünya ekonomisinde ise İslami bankacılığın geldiği büyüklük ise 900 milyar dolar seviyelerindedir.⁷

⁷ E&Y, "Dünya Katılım Bankacılığı Raporu", s.2-6, (Çevrimiçi), [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/%C4%B0slami_Bankac%C4%B1%C4%B1k_Raporu_TR/\\$FILE/EY_IBCR_2016.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/%C4%B0slami_Bankac%C4%B1%C4%B1k_Raporu_TR/$FILE/EY_IBCR_2016.pdf) 02.06.2016

Grafik 1.3. Dünya Ekonomisinde Yıllar İtibariyle İslami Bankacılık Varlıkları (Milyar \$)

Kaynak: E&Y, A.g.e.

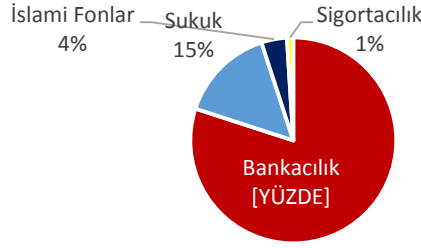
1.1.1 İslami Bankacılık Sistemi

Küreselleşmenin etkisiyle birlikte finansal liberalizasyon ve deregülasyonun piyasalar aracılığıyla finansal sistem üzerinde önemli etkiler meydana getirdiği görülmüştür. Bu etkilerden en önemlisi bankacılık sektörünün rekabet, yatırım ve risk alanlarında değişim ve dönüşümler sağlamasıdır. Bu sebeple dolaylı etkinin neticesinde dini, sosyolojik ve ekonomik nedenlerin gelişmesi dünyanın birçok ülkesinde ve Müslümanların azınlıkta olduğu ekonomilerde sermayenin risk ve kazanç paylaşımı temelinde kullanılması ihtiyacını doğurmuştur. Bu ihtiyaca binaen reel ekonomik faaliyetlere senkronize olarak geleneksel bankacılığın kaldırılması ve her türlü (ahlaki ve bankacılık riskleri) riske maruz bırakma yaklaşımından uzak durulması için İslami bankaların kurulması, bankacılık sistemine entegre edilmesi ve nihai olarak ta amacının kalkınmaya dönük stratejilerle sürdürülmesi vazgeçilmez hale gelmiştir.

Bu stratejik yaklaşımlarla faaliyetler sürdürülürken İslami prensipler temelinde yasal ve düzenleyici çerçevenin de güçlendirilmesiyle bu alandaki yatırımcıların artan talebi karşısında kısır döngü içerisinde yer almamak, bireysel ve kurumsal yatırımcıların günün ihtiyaçlarına cevap verilebilir veya ihtiyaçların büyük

bir bölümünü karşılamak için zaman içerisinde birçok İslami finansal araçlar geliştirilmiştir. Bu gelişim İslami bankacılığı, çeşitli ülkelerde ve özellikle de petrol üreten ülkelerde küresel finans endüstrisi içerisinde yerini hızlı büyümeye iten sektör haline gelmesine imkân vermiştir.⁸

Grafik 1.4. İslami Finans Varlıklarının Dağılımı - 2015

Kaynak: IFSB, Report 2016, (Çevrimiçi) <http://www.ifsb.org/> 10.06.2016

İslami bankacılık sistemindeki çalışma anlayışının iki mali temel ilkesi bulunmaktadır. Bunlardan ilk olanı faizli tüm finansal araçlardan uzak durmak suretiyle İslami prensiplere uygun, piyasanın ihtiyaçlarına cevap vermek, ikinci olarak da kar-zarar paylaşımı çerçevesinde belirsizlik ve spekülasyona yer vermeden, ekonomik refahı tabana yayan bankacılık anlayışıdır. Bu anlayışla birlikte İslami bankacılığın Müslüman nüfusun azınlıkta veya çoğunlukta olduğu ülkelerde yani dünyanın yetmişten fazla ülkesinde İslami bankacılık sistemi uygulanarak geleneksel bankacılık sisteminin içerisinde rekabet edebilir düzeyde sosyo-ekonomik hizmetler de veren bir finans sistemi haline gelmiştir.

İslami bankacılık sisteminde kritik işlemler olarak nitelendireceğimiz bir amaçlar süreci var ki o da bu sisteminin çalışma anlayışında faizli mevduat toplama, faizli finansman sağlama, faiz kaynaklı tasarruf araçları üretme vb. faizli kaldıraçları kullanarak kar elde etmek olmadığıdır. Dolayısıyla amaç sadece İslami bankacılıkta faiz temeli üzerine kurulan finansman ve tasarruf sağlama yöntemlerini uygulamak değil, çıktının yani nihai amaçta ki etik olmayan işlemlerin de finansmanını önlemek ve İslami bankacılığın ahlaki yönünü çeşitli değerlerle de uyum içinde olmasını

⁸ M. Hasan, J. Diridi, "The Effects of the Global Crisis on Islamic and Conventional Banks: A Comparative Study", **International Monetary Fund (IMF) Working Paper**, Eylül 2010, p.5-6.

sağlamaktır. Örneğin; İslami Hukukunda helal kazanç olarak sayılmayan (Alkol, gece kulübü, şans oyunları vb.) işyerlerinin finansal ihtiyaçlarına, çeşitli finansman desteklerinin sağlanamamasıdır.⁹

20 yüzyılın sonlarına doğru insanlık nüfusunun giderek artması ve beraberinde getirdiği birçok maddi ve sosyolojik faktörler Müslüman olsun veya olmasın birçok ekonomilerde finansmana erişim talebini hissedilir hale getirmiştir. Finansal ihtiyacın şiddetle hissedilir düzeylere ulaşması belki modern bankacılığının yok ettiği geçici parasal refaktan kurtularak toplumlarda sürdürülebilir huzura ve büyümeye yol açmak istemesinden, belki de bunların berisinde finansal çıkarların getirdiği küresel pazardan pay almayı sürdürmek istemesinden ötürü İslami prensiplere dayalı bir bankacılık/finans sistemi istenilmiştir.

Bu sistem de sadece Ortadoğu, Körfez ve Asya gibi ülkelerde gelişme göstermekle kalmamış özellikle de 1978 yılı sonrası Lüksemburg başta olmak üzere İngiltere, Hollanda, İrlanda, Fransa gibi Avrupa ülkelerinde çeşitli finans alanlarında varlıkları göstermişlerdir. Bunlar;

1. İslami Bankacılık Hizmetleri
2. İslami Sigortacılık Hizmetleri
3. İslami Yatırım Fon Hizmetleri
4. Sukuk

gibi İslami ilkelere bağlı hizmet alanlarıdır.

Bu alanların oluşturulması küresel rekabet ortamıyla buluşup entegre olmaya ve teknolojinin getirdiği yenilikçi bankacılık hizmetlerinin uluslararası ölçekte de artmasına ve finansal sisteminin küresel ortamda hızla yol almasına imkân vermiştir.

Bankacılık sektöründe faaliyet te bulunan birçok uluslararası bankalar İslami bankacılık hizmeti de vermek için kendi iç sistemlerinde birtakım düzenlemeler yaparak İslami hassasiyetlere dayalı hizmet almak isteyen müşterilerine yönelik banka veya şube ağı kurmuştur. Bunlardan bazıları, Citigroup, ABN Amro, Bank of

⁹ M.Shehzad Moin, "Performance of İslamic Banking and Conventional Banking in Pakistan: A Comparative Study", Master Degree Project Finance, School of Technology and Society, **University of Skövde**, 2008,p.7-8,45.

America, Standard Chartered, Union Bank of Switzerland, HSBC, JP Morgan, Barclays, Kleinwort Benson, Deutsche Bank and Lloyds TSB bankalarıdır. Özellikle 1999 yılı sonrası Dow Jones ve FTSE borsaları İslami kurallara uygun faaliyetler için özel endeksler sağlamıştır.¹⁰

İslami Bankacılıkta Para İlişkisine Baktığımızda;

İslami Bankacılık sisteminde İslam hukukundan alınan referansla finansman unsuru olan “Para” bir değişim aracı olarak görülmekte yani paranın kendi içinde doğal bir değerinin olmadığı ve daha fazla para üretimine yol açılmaması gerektiği savunulmaktadır. Bu bağlamda İslami bankacılıkta borç-alacak ilişkisi geleneksel bankacılıkta olduğundan farklı olarak ticari ilişkinin akit ile kurulurken taraflar arasında karşılıklı olarak faydanın sağlanması için işin niteliğinin İslami prensiplere uygun olmasıyla birlikte girişimci veya mudiler arasında kar-zarar ve risk paylaşımının da taraflar arasında adil dağıtılması esas kılınmıştır. Bu sebeptir ki İslami Bankacılık faaliyetleri sabit bir getiri eğilimi üzerine aktivite edilmemiştir.¹¹

1.1.2. İslami Bankacılıkta Fon Kaynakları

İslami bankalar finansal kaynaklarını oluştururken geleneksel bankalardan farklı olarak temel prensipleri gereği öz sermaye fonu dışında Mudilerinden mevduat toplayarak karşılığında mudi için hiçbir getirisi olmayan risksiz mevduatlarla, kar-zarar çerçevesinde yatırım ve tasarruf hesaplarıyla ve diğer özel yatırım hesaplarıyla adlandırılan kaynaklar çerçevesinde hareket ederler. Genellikle Murabaha ve Mudaraba prensipleri çerçevesinde uzun dönemli yatırımcıları hedef alan yatırım ve fon türü hesaplar ile İslami bankalar varlıklarını sürdürmekte ve bunun için Murabaha ve Mudaraba işlemleri ile önemli bir fon kalemi oluşturulmaktadır. Dolayısıyla bu gibi prensiplerle fon toplamak için yasal mevzuatlar çerçevesinde kaynakların kullanılması ve ekonomiye tahsis edilmesi sağlanmaktadır.

¹⁰ S.Mohammad,"Liquidity Risk Management Islamic Banks: A Survey", **Afro Eurasian Studies**, Vol. 1, Issues 2,2013,p.216.

¹¹ H. Alasrag,"Global Financial crisis and Islamic finance," MPRA Paper 22167, **University Library of Munich**, 2010.p.30-31.

İslami bankaların fon kaynakları özetle şu şekildedir.¹²

Sermaye Hesabı, İslami bankanın kuruluş aşamasında ortakları tarafından banka varlıklarını oluşturan ödenmiş sermayedir.

Özkaynak Hesabı, İslami bankanın operasyonel faaliyetleri neticesinde mali dönemlerde birikmiş akçelerden oluşan hesaplardır.

Cari Hesaplar, Mudiler tarafından İslami bankalara yatırılan mevduatların geri ödenmesini garanti edecek şekilde Vadiye (Wadiah) ilkesine dayanarak İslami bankalarda ki vadesiz açılan hesaplar olarak ifade edilmektedir. Bu tür hesaplarda bulunan mevduatlar bankaların likidite ihtiyaçlarını karşılamak ve kısa vadeli işlemlerin dengelenmesi için kullanılmaktadır.

Tasarruf Hesapları, İslami bankaların yatırım-tasarruf hesaplarıyla Vadiye (Wadiah) ilkesine dayanarak mudileri tarafından bankaya yatırılan mevduatların İslami prensipler içerisinde belirli dönemler tercih edilerek bankanın finansal işlemleri sonucu mudilerine hibe olarak(bugünkü sistemde temettü) yansıttığı hesaplardır. Bunun yanında İslami bankaların finansal anlamda borçlarının büyük bir kısmı mudaraba ilkesine dayalı olduğu için özsermaye yatırımları bu hesapların getirdiği işlemler aracılığı ile arttırılmaktadır.¹³

Özel Yatırım Hesapları, Mudiler tarafından genellikle uzun vadeli, belirli asgari limitler dâhilinde İslami bankalara yatırılan mevduatlarda hesap veya yatırım sahibi kişi Mudarib (aktif ortak) olarak isimlendirilir. Mudarib bankaya yatırmayı taahhüt ettiği veya yatırdığı sermayeyi Mudaraba ilkesi çerçevesinde İslami prensiplere dayalı olarak belirli bir vade ile açtığı hesap türüdür. Bu hesaplar ile yatırımların İslami olarak karşılıklı kazan-kazan anlayışına imkân verdiği görülmektedir. Çünkü banka ve mudi arasında kar ve zararın paylaşımı söz konusudur.¹⁴

¹² Different Sources of Fund of Islamic Banks.(Çevrimiçi).

https://www.academia.edu/20983857/Different_Sources_of_Fund_of_Islamic_Banks, 29.08.2016.

¹³ Zamir Iqbal, Abbas Mirakhor, **An Introduction to Islamic Finance Theory and Practice**, Wiley Finance, Singapore, 2011, s.153-154.

¹⁴ A.g.e.

1.1.3. İslami Bankacılık Ürünleri

Ekonomik faaliyetlerin İslami Bankacılık sektöründe faizsiz bir sistem içerisinde yürütülebilmesi için bir yandan İslami ilkelere dayalı biryandan ise reel ekonominin ihtiyaçlarını gözeterek faizsiz finansman araçları geliştirilmektedir. Bu araçlar geliştirilirken İslami bankaların sadece Mevduat bankacılığını yapmanın ötesinde aynı zamanda çeşitli sektörlerde faaliyet gösteren şirketlerin ve yatırımcıların çeşitli birçok proje özelinde yapacakları yatırımların finansmanını öz kaynaklar dışında İslami usullere göre de finansman desteği almasını sağlamaktadır. İslami usullere göre finansman desteği almak piyasa koşullarında gerek riski minimize etmek gerekse ticari işlemlerde kar paylaşımını taraflar arasında adil dağıtmak içindir. Bu sebeple bir taraftan İslami bankaların diğer taraftan girişimcinin emeğini, tecrübesini veya sermayesini hissedar ederek ortaklık kurulması çeşitli finansal araçların geliştirilmesine ortam hazırlamıştır.

Dolayısıyla proje vb. ticari yatırımların ekonomiye kazandırılması işleminin daha az risk ve kaldıraçla yapılması hem ekonomik kaynakların verimli kullanılmasını ve sektörün gelişmesini sağlamakta hem de tüketicinin gerçek ihtiyaçlarını toplumsal refaha katkı sağlayacak şekilde karşılayarak İslami bankaların sürdürülebilir operasyonel verimliliklerini arttırmaktadır. Nihai noktada finansman imkânlarının geliştirilmesi sadece girişimciler ve piyasa üzerinde güven ortamını sağlamakla kalmayacak aynı zamanda İslami bankaların varlıklarının devamını da süre getirecektir. İşte gelinen nokta demografik etkenler başta olmak üzere İslami bankacılık finansman ürünlerinin temelinde üç şartı vardır. Bunlar; Gerçek bir varlığın olması, Sözleşmeye bağlı kalınması ve İslami olmayan hiçbir ürün ve işlem ticaretinin parçası olunmamasıdır. Bu nedenle günümüzde en yaygın kullanılan İslami finansal ürünler hakkında kavramsal olarak açıklamalara aşağıda yer verilmiştir.

Murabaha Yöntemi (mark-up), Ticaret (alım-satım) yöntemiyle banka, müşterisinin talep ettiği malı alıcına ödeme yaparak temin eder. Temin ettiği malı müşterisine ilave olarak bir kar marjıyla belirli bir vade ile geri ödemesini sağlayarak sunar. Bu yöntem bankaların kısa ve orta vadeli fon ihtiyacını karşılayan ve en çok

tercih edilen İslami bankacılık işlem araçlarından biridir. Bu yöntemde, örnek olarak her türlü emtia ve hizmet bedellerinin faizsiz bankalarca fonlanması görülmektedir. Günümüzde konut finansmanının faizsiz bankalarca fonlanması bu yöntemin sonucudur.

Îcâre Yöntemi (Leasing, Kiralama) , İslami Bankaların murabaha yönteminden sonra en yaygın uyguladıkları orta ve uzun vadeli bir diğer finansman yöntemidir.¹⁵ Bu yöntemde Müşterinin ihtiyacı sebebiyle mal ve hizmet üretiminde kullanılacak teçhizatın, banka tarafından alınması suretiyle belirli vade sonuna kadar mülkiyetin bankada kalması ve vade bitiminde ise mülkiyetin müşteriye geçmesi koşuluyla söz konusu teçhizatın kiralanması usulüdür. Bunun yanında menfaat satışının da bu yöntemle uygulandığı yani İnsan emeklerinin de kiralanması söz konusu olabilmektedir. Örneğin Günümüzde yapılan iş sözleşmelerinin *Îcâre* yöntemi ile sözleşme kurulduğu gösterilmektedir.¹⁶ İslami finasta yaygın olarak kullanılan icara yöntemi, İslami bankalar tarafından sıklıkla kullanılan *finansal kiralama* türü olarak sözleşme serbestisi dâhilinde işletmelere kiraya verilmesi yöntemidir. Bu kiralama süresince kiraya verilen ürünün bakım ve sigortası kiralayana ait olmaktadır.

Selem yöntemi, Malın teslim vadesinin belirli olduğu, satış sözleşmesinin yapıldığı anda malın bedelinin alıcı tarafından satıcıya peşin ödeme yapıldığı, satım sözleşmelerinin ikincil piyasada var olamayacağı ve teslimi ertelenmiş bir emtia satış sözleşmesidir.¹⁷ Bu yöntem piyasa ekonomisinde likidite riskini azaltan bir yöntem olmakla beraber Selem yöntemine örnek olarak; Bir bankanın çiftçi ile sözleşme kurarak çiftçinin hasat zamanında ki üretimine destek olmak için bankanın mahsulünü şimdiden satın alması ve finansal destek olması, bankanın da ürün teslim zamanında ilgili piyasada malı değerlendirmesi verilmektedir.

İstisna yöntemi, Selem yönteminden farklı olarak sözleşme yapıldığı anda ödemenin peşin olarak değil de malın tesliminin kademeli olarak yapılacağından hareketle kısmi ödeme yapılarak yani siparişe dayalı satın alma olarak adlandırılan

¹⁵ SERPAM, "İslami Finans", Araştırma notları-1, Mayıs 2013, s.5.

¹⁶ Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB), "Faizsiz Finans Sözlüğü". <http://www.tkbb.org.tr>

¹⁷ M.Shehzad Moin, a.e.

sözleşmelerdir. İstisna sözleşmeleri üretimi yapılacak eşyalar, inşaat projeleri veya altyapı projelerine finansman sorununu çözmek için bankalar tarafından tamamlanma oranına göre sözleşme yaptığı karşı tarafa ödeme yapabilmektedir.¹⁸

Mudaraba yöntemi, (kar paylaşımı) Kar-zarar ortaklığı esasına göre hareket eden, uzun ve kısa vadeli finansman ihtiyaçların karşılanmasının mümkün olduğu, taraflardan birinin Emek diğerinin Sermaye ortaklığı girişimleri sonucunda karı önceden aralarında kararlaştırdıkları zararın ise emeğin sahibinin kasıt oluşturmadığı sürece sermayedara ait olduğu kar ve zarar paylaşımına dayalı ortaklık sistemidir.

Müşâreke yöntemi, (kar ve zarar paylaşımı) Emek-Sermaye ortaklığı ilkesinden hareketle de mudaraba yönteminden farklı olarak her iki tarafın da (banka ve girişimci) emeği ve sermayeyi birlikte ortaya koydukları sistemdir. Müşareke yönteminde özellikle kârın sermaye oranından farklı olabileceği gibi girişimcinin emek olarak ortaya koyduğu nitelik ve uzmanlık gerektiren bir husus olması halinde de bu ortağın ilave pay alıp kalan net gelirin ortaklar arasında iştirak paylarıyla orantılı olarak dağıtılmasıdır. Zarar hali söz konusu olduğu durumda ise taraflar arasında bu zarar sermaye paylarıyla orantılı olarak dağıtılır.¹⁹

Karz-ı Hasen, (ödünç yöntemi), İslami finansın gerek bankacılık kısmında gerekse bireysel olarak sosyal sorumluluk kısmında üzerinde durulması gereken önemli bir borç verme işlemidir. Burada borç verme işlemi hangi sistem içerisinde olursa olsun Karz-ı Hasen 'in vasıflarına uygun olması gerekir. Yani ihtiyaç sahibinin ihtiyacını gidermek için ilave bir karşılık talep etmeksizin yapılan ödemenin aynı değerde tekrar geri ödenmesidir. Günümüzde Karz-ı Hasen hesaplarının çeşitli yöntemlerle geliştirilmesi ve toplumsal faydanın artırılmasına dönük kurumsal desteklerin sağlanması gerekmektedir. Aksi takdirde İslami bankacılığın tam manasıyla İslam ekonomisine hizmet ettiği söylenememektedir.

Bu yönlü İslami bankacılık araçlarının geleneksel bankacılık sistemi içerisinde her ne kadar benzer karşılıklarının olduğu görülmekte olsa da geleneksel

¹⁸ Sam Adian, "The Theory of Islamic Economic System" Google e-books, Hong Kong, 2014

¹⁹ H.Fehmi Baklaci, "İslamic Finance Notlar Sunum Dosyası", (Çevrimiçi), <http://homes.ieu.edu.tr/hbaklaci/itf414/İslamic%20finance%20notlar.ppt>, 05.06.2016

bankacılık sisteminde ki enstrümanlarının İslami bankacılık ürünlerden en önemli farkı;

1. Faiz temelinde kaynak oluşturulması ve işletilmesi
2. Geleneksel bankaların, müşterilerine sağladıkları finansman imkânlarının reel ekonomik faaliyeti destekleme amacı gütmeyeceği için gerçek bir işlem niteliğinin taşıyıp taşımadığı endişesi taşınmaması
3. Geleneksel Bankanın her türlü finansal ihtiyacın (sözleşmeyi bağlayan *Varlık* unsurunun olup olmasına bakılmaksızın) giderilmesi durumunda kredi ödemesini satıcı yerine müşteriye ödeme yapması
4. Geleneksel bankanın amacı, müşterinin ihtiyacı olan sözde finansman veya paraya kavuşması sağlayarak bankanın fonksiyonel işlevi olan para karşılığında, paranın maliyeti veya fiyatı olarak ilave tutar olan *faiz* ile birlikte Anaparayı vade sonunda geri almak amacı ile ödeme yapmasıdır.

1.1.4. Geleneksel Bankacılık Sistemi

Dünya Ekonomisinde, 13. Yüzyıldan günümüze kadar ki süreçte güçlü bir finansal sistemin oluşturulması, kaynak tahsisinde etkinliğin sağlanması, ekonomik büyümeyi desteklemek, güvenilir ve erişilebilir bilgiyi sağlamak için bilindiği üzere küresel sistemin en önemli parçası haline gelen Bankacılık sistemi kurulmuştur.

Bankacılık sistemi, İtalya'dan yayılarak Londra, Amsterdam gibi dünyanın birçok önemli finans şehirlerinden dünyanın en uzak ülkelerine kadar para, sermaye ve kredi gibi çeşitli fon sağlama imkânlarını götürerek faizli işlemler karşılığında finansal desteklerde bulunmuştur. Bu destekleme süreci aynı zamanda çeşitli finansal çözümler adı altında gelişerek ticaret ve ekonomik verimliliğin de temelini oluşturmuştur.

Geleneksel bankacılığın gelişim anlayışla birlikte müşterilerine önceden belirli bir sabit faiz oranlarını ödeme taahhüdü karşılığında fon talebi veya fon arzında bulunması, finansal çözümler sunması ve sistemin vazgeçilmez bir parçası haline gelmesi bankacılık anlayışının tüm dünya ekonomileri için kritik bir öneme

sahip olmasını beraberinde getirmiştir. Tarihsel süreç içerisinde sürekli gelişen finansal sistem bugün modern anlamdaki faaliyetler sistemini geleneksel bankacılık sistemi olarak tanımlamaktadır.

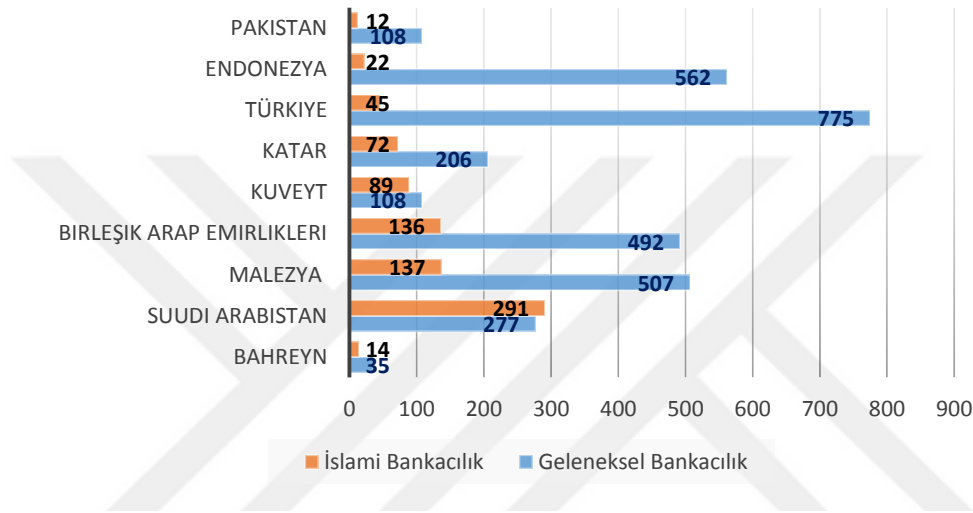
Bu nedenle geleneksel bankacılık sistemin de bankaların varlıklarını devam ettirmek, kârlılıklarını artırmak, piyasa ve toplumsal yararın gözetilmesini sağlamak finansal piyasalarda güven ve istikrarın önemli bir parçası olmayı sürdürmek ve müşteri portföyünü kendisine bağımlı hale getirmek için faiz temelinde birçok işlemler amaç edinmektedir. Bu doğrultuda finansal ürün çeşitlilikleri ve müşteri portföyünü artırmak için İslami prensiplere dayalı olmadan sadece kar maksimizasyonunu arttırmak amaçlı ve risk paylaşımından uzak kalan geleneksel bankacılık, sermaye ve sigortacılık sektöründe de aynı çalışma anlayışıyla faaliyet göstermektedirler.

2000 yılı sonrası dünya ekonomisinde yaşanan finansal daralma, ekonomik krizler, yönetim sorunları ve insanlık tarihinin parasal ilişkilerdeki sınır tanımayan iktisadi ve zihni sorunlarıyla reel sektörün kırılganlığının artmasına ortam hazırlamıştır. Bununla birlikte finansmana erişim gittikçe daha da zorlaşmış ve finansal derinlik ve çeşitlilik, ekonomik ve sosyal kalkınmanın sürdürülebilir finansman çerçevesinde yürütülmesi ve finansal istikrara kavuşma ihtiyacı artık sorgulanır hale gelmiştir. Bu sebeple geleneksel bankacılık sisteminin ekonomik veya diğer gerekçelerle yeniden sorgulanması sonucu sektöre alternatif olarak düşünülen İslami bankacılık sisteminin entegre edilmesi, finans çevrelerince şiddetle istenilmiştir. Bu isteğin yerine getirilmesi hızlandıran gerekçelerden birisi de İslami bankacılık sisteminin modern anlamda geleneksel bankacılık sisteminden kârlılık ve verimlilik noktasında pozitif ayrıştığının görülmesi, kriz ortamlarından daha az etkilenmesi gibi reel sonuçlar olmuştur. Ayrıca İslami bankacılığa olan ilgi akademik ve iş çevrelerinden de gelen olumlu görüşlerle birlikte arttığından birçok geleneksel bankalar bu yönde finansman araçları ve banka kurulması yoluna başvurmuştur.

Küresel ekonomik sistemde İslami Bankacılığın artan işlem hacmi önemli noktalara ulaşsa da günümüz itibari ile finansman ihtiyacının önemli bir kısmını karşılayan ve büyük oranda fon toplayan bankacılık endüstrisini Geleneksel

Bankacılık sistemi oluşturduğu görülmektedir. Şekilde görüldüğü üzere Körfez, Asya ve Avrupa ülkelerinde toplam bankacılık varlıklarının kritik öneme sahip kısmını geleneksel bankacılık sistemindeki varlıkların oluşturduğu yadsınamaz büyüklükteki geri kalan kısmını ise İslami bankacılık varlıkları oluşturmaktadır.

Grafik 1.5. 2014 Yılı Bankacılık Toplam Varlıkları (milyar \$)

Kaynak: E&Y, World Islamic Banking Competitiveness Report 2016, (Çevrimiçi)
<http://www.ey.com/> 06.06.2016

İslami Bankacılıkta, dini ve etik temelle hareket edilerek faizsiz bankacılık anlayışının sürdürülmesi, ürün ve hizmetlerini kar ve zarar paylaşımı esasıyla piyasaya sunması ve işleyen kaynakların verimliliğinin esas alınması milli ekonominin bu döngüden reel olarak kazançlı çıkmasını sağlamıştır. Günümüzde uygulamada en sık rastlanılan bankacılık sistemi olan geleneksel bankacılık çalışma sistemi, sadece *faiz* gibi bir ana unsur taşıması bakımından veya buna benzer yönleriyle daha aktif çalışması aslında kendi çalışma sistemini İslami bankacılıktan farklı kıldığını göstermektedir.

Her iki banka türünün piyasada aracılık görevi üstlendiği ve çalışma sistemin benzerlik gösterdiği düşünülse de İslami Bankacılık faaliyetleri; mevduat toplama kuralları, risk paylaşımı, özkaynak, borçlanma araçları ve kurumsal yönetim gibi mali hususlardaki tüm süreçler ile güven ve ortaklık ilişkileri çerçevesinde geleneksel bankacılığın içerisinde ki mali yönetim süreçlerinden farklılaşmaktadır.

Bu nedenle İslami Bankacılığın etik ve ahlaki olarak İslami prensipleri referans alacak ölçüde ürün ve hizmet çeşitliliği sunması gerçekleştirdiği tüm finansal faaliyetlerinin özünde şu ilkeleri barındırmaktadır.²⁰

- i. İslam Hukukuna uygun *faizsiz* işlemler yürütmek
- ii. Spekülasyona yer vermemek için ekonomik faaliyetlerde *belirsizlik* içinde bulunmamak,
- iii. Ekonomik faaliyetlerin sonucu olarak vergi niteliğinde *zekât* vermek,
- iv. Ekonomik kalkınmaya öncülük etmek için üretim ve yatırım faaliyetlerinde *haram* sayılacak nitelikte işlemlerde bulunmamak.

İslami Bankacılık sisteminin var olduğu ülkelerde geleneksel bankacılık sisteminin çalışma anlayışından farklı olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü İslami Bankacılık doğrudan kredi, para ve diğer finansal varlıkların elde edilmesi için faizli borçlanma karşılığı işlemler yapmamaktadır. Varlık tabanlı(varlığa endekli) finansman programları yürüterek gerçek varlıkların satışı ve kiralanması gerçekleştirilir.²¹ Örneğin, İslami bankalar finansal kiralama yaparak müşterilerine fon aktarırken, Geleneksel bankalar finansal kiralama yapamazlar, Ancak leasing şirketi kurabilirler.²²

Tablo 1.1. İslami ve Geleneksel Bankaların Özellikleri

Ayrıt Edici Nitelikler	İslami Bankalar	Geleneksel Bankalar
Çalışma Sistemi	Çalışma fonksiyonları ve teknikleri İslam hukukuna uygun olmakla beraber İş faaliyetlerini bundan emin olarak yapmaktadır.	Çalışma fonksiyonları ve teknikleri Dini bir yasa, yönerge vb. esaslara göre değil kapitalist sistemin gereklerine göre yapılmaktadır.
Kar Payı ve Faiz	Kar payı, İslami Bankalar tarafından gerçek üretim ve fonlama sayesinde önceden belirli	Faiz, Geleneksel Bankalar tarafından üretim ve reel

²⁰ Shehzad Moin, *a.g.e.*, p.12.

²¹ A.A.O.Abdul Wahab., M.R.Ab. Aziz.,O.Ali Abuzraida., A.M.Al Sanousi.,A.R.H.Al Hinai., A. Ibrahim.,”A comparative study of Islamic financial system and conventional financial system”, **Global Business and Economics Research Journal**, Vol.3(5):15-29.

²² Haşim Bağcı., “**Ticari Bankalar ile Katılım Bankalarının Kârlılık Performanslarının Topsis Yöntemi ile Karşılaştırılması**”, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Finansman Programı, İzmir, 2013, s-79

	olmayarak işin vadesi sonunda elde edilen gelirin veya zararın paylaşımı sonucu elde edilen unsurdur.	faaliyet sonucu olmayıp önceden belirli, risksiz, sadece kara ortak ve rant sonucu elde edilen unsurdur.
Fiyatlama Sistemi	Finansman İşlevleri neticesinde fiyatlama, Faiz odaklı değil, Risk ve Ödül Paylaşımı esaslıdır.	Finansman İşlevleri neticesinde Fiyatlama, Faiz odaklı olup, Paranın kullanımı için Sabit veya Değişken faiz tahsil edilir.
Mevduat Geitirisi	Hesap sahiplerinin faiz ilgisi yoktur. İslami Bankanın risk ve yapılan yatırımların karşılığı olarak ödüller (kar payı) paylaşılmaktadır.	Hesap sahiplerinin faiz ilgisinden dolayı bankanın faiz ve anapara geri ödeme garantisi bulunmaktadır.
Özsermaye Finansmanında Risk Paylaşımı	İslami Bankalar bir proje ya da girişim için risk paylaşımı ile özkaynak finansmanını esas alır. Kar oranı önceden kararlaştırılır ve Zarar ise iştirak bazında gerçekleştirilir.	Risk Paylaşımı genellikle sunulmaz. Yönetime katılma sorumlulukları gibi durumlar olabilmektedir.
Fon Toplama Sistemi	Cari Hesaplar, Tasarruf Hesaplar ve Özel Yatırım Hesapları gibi kar-zarar ortaklığı yöntemleriyle fon toplarlar.	Faizli fon toplama Hesapları, Vadesiz hesaplar ile fon toplarlar
Fon Kullanırma Sistemi	Nakit fonlama yapmazlar. Murabaha, İcara, Selem, İstisna, Mudaraba, Müşareke gibi yöntemler ile fon kullandırımı yaparlar.	Faizli olarak Nakit Kredi Kullandırılabilir. Basılı veya Külçe altın dışında emtia alım-satımı yapmazlar
Kısıtlamalar	İslam Hukukuna uyumlu olan ekonomik faaliyetlere katılabilirler. Örneğin. Domuz eti veya alkol içeren firmaları finanse etmezler.	Geleneksel Bankalarda herhangi bir yasal ürün veya hizmet finanse edilebilir.
Zekat (Dini Vergi)	İslami Bankaların işlevlerinden biri zekât dağıtmaktır.	Geleneksel Bankalar dini bir vergi vb. girişimde bulunmazlar
Gecikme Cezası	İslami Bankalar kendi durumlarını zenginleştirme için ceza alma isteklisi olarak hareket etmezler, Fakat diğer müşterilerin haklarını korumak, denge unsurundan uzaklaşmamak için müşterileri ile aralarında akite uymayan veya geç ödemede bulunanlar karşısında bu durumdan vazgeçirmek adına geç ödeme cezası getirilmesine izin verebilirler. Ayrıca Cezalar bir hayır	Geleneksel Bankalar geç ödemeler durumunda bileşik faiz işlemi uygularlar.

	kurumuna bağışlanmaktadır.	
Belirsizlik Durumu (Gharar)	Spekülasyon, kumar ve şans oyunları gibi işlemlerde bulunmak yasaktır.	Spekülatif yatırımlar konusunda kısıt bulunmamaktadır.
Müşteri İlişkileri	İslami Banka –Müşteri arasında yatırımcı ortaklık ilişkisi vardır	Geleneksel Bankanın müşteri durumu alacaklı-borçlu ilişkisidir.
İslami Denetleme Kurulu	Her İslami Banka tüm faaliyetlerini İslami prensipler doğrultusunda olması için buna özel denetleme kurulu oluşturulur.	Geleneksel Bankalarda bu gibi özel bir denetleme kurulu yoktur.
Yasal Şartlar	İslami bir banka faaliyet gösterdiği ülkenin merkez bankasının yasal gerekliliklerine uygun olarak ve aynı zamanda İslami Kurallara göre faaliyet gösterirler	Bir geleneksel banka faaliyet gösterdiği ülkenin merkez bankasının yasal gerekliliklerine uygun olarak ve bazı yerlerde devlet ya da bankacılık yasalarına tabi olmaktadır.
Reel Ekonomiye Katkıları	Toplumun tüm reel girişim unsurlarını kar-zarar ortaklığı esasında finanse eden İslami bankalar, tüm kazançlarını ticari ve sınai faaliyetlerde gösterdikleri için ülke ekonomisine katkı sağlarlar	Topladıkları fonların bir kısmını reel ekonomiye kazandırıp bir kısmını ise hazine bonusu, tahvil ve repo gibi rant ekonomisine kazandırır.

Kaynak:M.H.Rashwan,(Çevrimiçi),http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1724451”
H.Bağcı,(Çevrimiçi),<http://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/12345/10470/337535.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, 06.06.2016.

1.1.5.1. Finansal Durum Yönünden Karşılaştırma

1.1.5.1.1. Kârlılık Analizi

İslami ve Geleneksel Bankalar arasında finansal karşılaştırma yapılırken en çok kullanılan yöntemlerden biri de performans değerlendirilmesinin yapılmasıdır. Çünkü bankaların hissedarların ve mudilerinin alacaklarının korunarak risk profili ışığında kaynakların yüksek getirili varlıklara ne ölçüde tahsis edilmesi gerektiğini ve sürdürülebilir kârlılıklarını mevcut ekonomik koşullar altında sermaye kaybı

yaşamadan nasıl yönetmesi gerektiği sorusuna yanıt vermek için bu analizlerin yapılması gerekli bulunmaktadır.²³

	İslami Bankalar		Geleneksel Bankalar	
		(%)		(%)
Genel Örneklem	ROA	2.38		1.41
	ROE	12.90		14.71
GCC Bölgesi	ROA	3.57		1.51
	ROE	12.05		12.66
MENA Bölgesi	ROA	1.83		1.16
	ROE	14.14		12.56
Asya Ülkeleri	ROA	1.03		1.59
	ROE	13.51		15.20

Tablo 1.2 Ortalama Kârlılık (2006-2013)

Kaynak: GIFR 2015, Chapter 13 p.216”, www.gifr.net , 01.07.2016

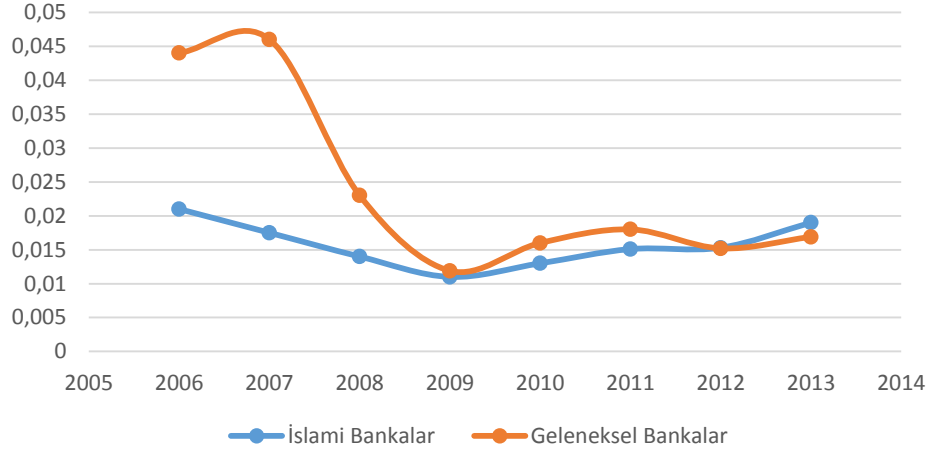
Tablo 1.2’de görüldüğü üzere İslami ve Geleneksel Bankaların 2006-2013 yılları içerisinde ki Kârlılık Performansları; Aktif Kârlılığa (ROA-Return On Assets) ve Öz Kaynak Kârlılığına (ROE- Return on Equity) göre karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmada 16 ülkeden, 33 İslami ve 128 geleneksel bankaya yer verilmiştir.²⁴

ROA’ya göre İslami Bankaların daha kârlı olduğu, MENA (Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkeleri), GCC (Körfez İşbirliği Konseyi Ülkeleri) bölgelerinde ve genel örnekleme de görülmektedir. ROE’ ye göre kârlılığın İslami bankalarda daha düşük kalmasının sebebi ise geleneksel bankaların sayıca fazla olması ve özkaynaklarını oluşturan sermaye yapısının İslami bankalara göre daha büyük olmasındandır.

²³ Global Islamic Finance Report (GIFR) 2015, Chapter 13, p-216 ,(Çevrimiçi) (http://www.gifr.net/gifr_2015.htm), 01.07.2016

²⁴ GIFR 2015,chapter 13,p-214-215

Grafik 1.6 Tüm Örneklem Ülkelerinde 2006-2013 Dönemi ROA Kârlılıkları

Kaynak: GIFR 2015, Chapter 13,p.216, www.gifr.net . 01.07.2016

Grafik 1.6 'da belirtildiği gibi 2006-2013 dönemi boyunca kârlılık trendinin gelişiminin 2008 küresel finans krizinin öncesinden başlayarak 2009 yılına kadar ki süreçte Aktif kârlılıklar geleneksel bankaları daha fazla etkilemekle beraber İslami bankalarda bir azalış göstermiş, 2009 yılından itibaren özellikle kârlılık, İslami bankacılığa olan güven, yasal düzenlemeler ve yeni araçların ortaya sunulmasıyla birlikte ivme kazanmıştır. Bunun yanında geleneksel bankalar küresel krizden İslami bankalara göre daha fazla etkilendiği 2012 yılı sonrası mali verilerin istenilen düzeyde olmaması sebebiyle kârlılık da İslami bankacılığın altında seyretmiştir.

1.1.5.1.2. Verimlilik Analizi

Bankacılık sektöründe birçok girdi ve çıktılı ekonomik karar birimleri olduğunu göz önüne alırsak sermayenin en çok getiri sağladığının bir göstergesi olarak verimlilik analizlerinin yapıldığını görmekteyiz. Bu analizlerin temelinde birçok gelişmişlik düzeyi hakkında bilgi vermekle beraber aynı zamanda bankacılıkta, riskin tahlil edilmesinde sağlıklı bir strateji geliştirmek için kaçınılmaz bir gerekliliktir.²⁵

²⁵ (Çevrimiçi), https://www.tbb.org.tr/dosyalar/konferans_sunumlari/bankacilikta_verimlilik.pdf
02.07.2016

Verimlilik değerlendirilmesi, bankaların gelirlerini yaratma sürecinden giderlerinin kontrol altında tutulması sürecine kadar varlıkların kullanılmalarındaki toplam etkinliği belirler ve maliyet analizleri yapar. Bu bağlamda özellikle İslami bankalarda maliyet etkinliği alanında yapılacak iyileştirmeler ve etkinliğin ölçülmesinin önemi, İslami bankaları rekabetçi yapıya kavuşturarak kendi ürünlerinin piyasadaki karşılığı hakkında bilgi sahibi olmasını sağlamak ve düzenleyici otoritelerin yeni politikalar geliştirmesine yardımcı olmaktadır.²⁶

		İslami Bankalar (%)	Geleneksel Bankalar (%)
Genel Örneklem	Maliyet-Gelir Oranı	53.27	52.23
	Genel Giderler	72.93	67.01
GCC Bölgesi	Maliyet-Gelir Oranı	51.09	39.70
	Genel Giderler	74.80	71.12
MENA Bölgesi	Maliyet-Gelir Oranı	50.30	50.95
	Genel Giderler	-	-
Asya Ülkeleri	Maliyet-Gelir Oranı	52.78	57.54
	Genel Giderler	70.51	64.31

Tablo 1.3 Ortalama Verimlilik Oranları (2006-2013)

Kaynak: GIFR 2015, Chapter A.g.e.

Tablo 1.3 'de İslami Bankaların belirtilen dönem içerisinde genel olarak maliyet/gelir oranlarında büyüklükten dolayı geleneksel bankalara göre nispeten daha az verimli olduğu görülmekte fakat MENA bölgesinde, hem geleneksel bankalara hem de Asya ülkelerine nazaran daha verimli olduğu sonucu çıkarılmaktadır. İslami Bankalardaki maliyet artışlarının sebebi olarak yönetim masraflarının artışı ve operasyonel işlemlerdeki teknik verimsizliğin rol aldığı bu nedenle de göreceli olarak daha az verimli olduğu kanaati ortaya çıkmıştır.²⁷

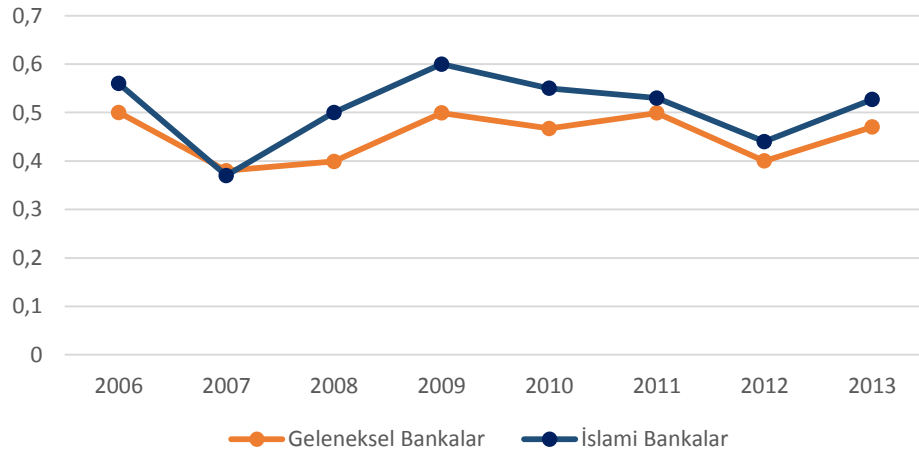
İslami bankacılığın nihai amaçlarından birinin de *verimlilik* olduğu ve bu hedef ölçüsünün üzerinde önemle durulması gerektiği aşikâr bir durumdur. Çünkü İslami bankacılığın verimlilik ölçeğinde gelişmesi, bu sektörün hem varlığını hem de sosyal kalkınmaya odaklı perspektifini daha fazla geliştirmektedir. Verimlilik ölçüsü

²⁶ GIFR 2015,chapter 13,p-219

²⁷ A.e.

istenilen seviyelere ulaşırsa maliyet, kârlılık, aktif büyüklük ve sosyal yatırımların artması kaçınılmaz olmaktadır. Dolayısıyla dünyada birçok İslami banka, verimliliğin iyileştirilmesiyle birlikte bankacılık risklerini yönetebileceklerini beyan etmektedirler.

Grafik 1.7 Tüm Örneklem Ülkelerinde 2006-2013 Dönemi Maliyet-Gelir Oranı (%)

Kaynak: "GIFR 2015, Chapter A.g.e.

Grafik 1.7 'de yer alan Maliyet/Gelir oranı değerlerinin İslami Bankalarda giderek yükselmesiyle birlikte ve geleneksel bankalara göre nispeten daha yüksek olması, verimliliğin 2007 yılı hariç genel olarak Geleneksel bankalardan biraz daha düşük eğilim gösterdiği görülmektedir.

1.1.5.1.3. İstikrar Analizi

Küresel ekonomide yaşanan finansal krizler, bankacılık sektöründe finansal istikrarın göz ardı edilmeden sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesi gerektiği bilincini vazgeçilmez bir unsur olarak değerlendirmektedir. Bu nedenle özellikle makroekonomik istikrarın sağlandığı konjonktürde Bankacılık sektöründeki risklerin yönetilebilmesine imkân sağlayan ekonomik koşullar olası finansal istikrarsızlık hallerinde toplumsal refah başta olmak üzere ülkenin ekonomik gelişiminde, yatırımların finansmanında, güven ve istikrarın sağlanmasında ve ödeme sistemlerinde önemli ölçüde kriz yaratabilmektedir. Dolayısıyla Finansal istikrarı

korumaya yönelik gerek düzenleyici ve denetleyici otoriteler gerekse hükümet makamları gerekli değerlendirmeleri yaparak süreci ekonominin lehine yönelik yönetmektedirler. Finansal istikrarın büyük bir parçası olan bankacılık sektörünün özellikle küresel krizler sonrası risk algısının yüksek olması sebebiyle likidite yapısında ve özkaynak yapısında volatilitenin getirdiği bir takım değişimler yaşanabilmektedir.

Yapılan birçok araştırmalarda İslami bankacılık sisteminin var olan güçlü bir yapısal pozisyonu özellikle küresel krizler esnasında ve kriz sonrası finansal durumlarında Geleneksel bankalara göre daha az etkilenme ve daha çabuk toparlanma süreci gösterdiği görülmüştür.²⁸

Tablo 1.4 Ortalama İstikrar Oranları (2006-2013)

		İslami Bankalar (%)	Geleneksel Bankalar (%)
Genel Örneklem	Z-score	49.24	41.41
	Vade Uyumsuzluğu	17.22	23.16
GCC Bölgesi	Z-score	48.99	61.94
	Vade Uyumsuzluğu	25.8	33.00
MENA Bölgesi	Z-score	35.12	20.68
	Vade Uyumsuzluğu	40.44	44.00
Asya Ülkeleri	Z-score	55.05	57.22
	Vade Uyumsuzluğu	27.30	25.22

Kaynak: “GIFR 2015, A.g.e.

Finansal istikrarın değişkenlerinden biri olan *Z-score* oranı bankaların iflas riskini taşıyıp taşımadığını göstermesi bakımında önemli bir gösterge niteliği taşımakta olup aynı zamanda bu orandaki azalışın iflas riskini arttırdığı bilinmektedir.²⁹

Likidite riskinin ortaya çıkmasında ki en önemli sebeplerden bir diğeri ise Vade uyumsuzludur. Bu nedenle kısa vadeli kaynakların uzun vadeli finansman ihtiyaçlarına ayrılması sebebiyle yaşanacak uyumsuzluk, bankacılık sektöründe kârlılık ve likidite tarafında baskı yaratmaktadır. Tablo 1.4’de görüldüğü üzere genel

²⁸ A.g.e.,p-221

²⁹ O.Altın.,”Avrupa Birliği Bankacılık Sektöründe Finansal Stresin Değerlendirilmesi: Panel-Var Yaklaşımı”, **Bankacılar Dergisi**,Sayı 81,2012, syf.87

olarak *Z-score* 'nin özellikle 2008 küresel krizi dâhil olmak üzere geleneksel bankalara göre yüksek olması, istikrarın korunması ve iflas riskinin düşük olmasını göstermesi bakımından önemli bir durumdur. Bunun yanında Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri gibi Arap ülkelerinin çoğunlukta olduğu ve İslami bankacılık faaliyetlerinde ki büyümeye bağlı istikrarın olduğu MENA bölgesindeki *Z-score* baktığımızda iflas riskinin taşıdığı görülmektedir. Fakat Körfez ve Asya Ülkelerin de İslami bankacılık büyümesinin iflas riski daha düşüktür.

İslami bankaların likidite yaratma, kaynak oluşturma ve portföy çeşitliliği ve faizli finansman ürün-hizmet desteğinin kısıtlı olması sebebiyle likidite riski unsurlarından biri olan *vade uyumsuzluğu oranı* geleneksel bankalara göre Asya Ülkeleri hariç düşüktür. Bu düşüklük daha az likiditeye maruz kaldığını ve likidite baskısının yüksek olabileceğini göstermektedir.

Tablo 1.5 Örneklem Ülkelerdeki Değişkenlerin Karşılaştırılması (2006-2013)

		Kârlılık		Verimlilik		İstikrar	
		ROA	ROE	Maliyet-Gelir Oranı	Genel Maliyet Giderleri	Z-Score	Vade Uyumsuzluğu
Malezya	İslami Bankalar Geleneksel Bankalar	0.007	0.129	0.481	0.657	67.50	39.99
		0.015	0.151	0.446	0.782	65.29	49.74
BAE	İslami Bankalar Geleneksel Bankalar	0.018	0.095	0.347	0.744	53.70	48.1
		0.016	0.139	0.381	0.694	53.17	22.4
Bahreyn	İslami Bankalar Geleneksel Bankalar	0.041	0.100	0.684	0.733	41.07	44.95
		0.013	0.096	0.422	0.843	78.79	52.5
Suudi Arabistan	İslami Bankalar Geleneksel Bankalar	0.022	0.128	0.538	0.893	50.65	53.3
		0.020	0.172	0.379	0.550	45.54	14.4
Kuveyt	İslami Bankalar Geleneksel Bankalar	0.050	0.193	0.215	0.693	59.77	15.69
		0.007	0.087	0.285	0.472	58.79	37.01
Katar	İslami Bankalar Geleneksel Bankalar	0.050	0.193	0.215	0.693	67.89	63.7
		0.023	0.184	0.523	0.819	55.15	15.1
Türkiye	İslami Bankalar Geleneksel Bankalar	0.018	0.190	0.498	0.638	22.69	25.62
		0.021	0.119	0.470	0.488	60.12	27.98

Kaynak: "GIFR 2015, A.g.e.

Tablo 1.5'te sunulan verilerden anlaşılacağı üzere Bahreyn ve Türkiye de İslami Bankaların Geleneksel Bankalara göre daha az verimli olduğu, istikrar tarafında ise iflas riskiyle karşılaşmasının nispeten daha yüksek ve *vade*

uyumsuzluğun düşük olması sebebiyle likidite riskiyle karşılaşılmasının göreceli olarak daha yüksek olduğu görülmektedir. Diğer ülkelerde ise İslami Bankacılığın nispeten geleneksel bankalara göre daha az iflas ve likidite riski taşıdığı görülmektedir. Ayrıca ortalama değerlerin alınarak saptandığı bu sonuçlara göre küresel krizin bankacılık sektöründe kârlılık ve verimlilik tarafında şüphesiz bir olumsuz etki bıraktığı görülmektedir.

1.2. Dünyada İslami Bankacılık Faaliyetleri

Dünyada bankacılık sistemi içerisinde faaliyet gösteren iki farklı bankacılık sistemi olan İslami ve Geleneksel bankacılığın, büyüklükleri ve faaliyet alanları olmak üzere kendi iç çalışma yapılarından kaynaklı faiz ve risk paylaşımı özelinde ayırt edici unsurlardan yola çıkarak ayrıştığını görmekteyiz.

İslami bankacılığın rekabet payının geldiği noktada yadsınamaz durumu, beklentilerin giderek artması ışığında çeşitli finansman uygulamalarıyla birlikte bankacılık faaliyetlerinin birçok hizmet alanında her geçen yıl artarak sürdürüldüğünü ve zaman içerisinde de toplam bankacılık endüstrisi içerisindeki ağırlığını %15 seviyelerine³⁰ kadar çıkardığını görmekteyiz.

İslami bankacılık faaliyetlerinin desteklenmesi bakımından ülkelerin Müslüman nüfusa sahip olmasının, ülkelerde Müslümanların azınlıkta veya çoğunlukta olmasının veya dini bir tercihin sonucunda talep edilip edinilmemesinin İslami bankacılıkta önemli bir ayrıştırma sebebi olduğu geçmiş 2008 yılı öncesinde söylenebilirdi. Fakat son 10 yıl içerisinde bu durumun İslami bankacılık faaliyetlerinin ayrılarak arttığını söyleyemeyiz. Çünkü faiz' finansal sisteminde uzun dönemde yarattığı tahribat veya varlığa ve gerçek işlemlere hassasiyet duymayan finansal sistem az kârlılığın dahi daha sürdürülebilir olduğunu tecrübe etmiş oldu. Bunun yanında dini bir tercih sebebi olarak bakılsa bile *faiz*'in bütün semavi dinlerde de yasaklandığı bilinmektedir. Dolayısıyla birçok ülkede gerek dini veya siyasi sebepler gerekse ekonomik ve ahlaki refaha kavuşmak için sosyal faydaya da sahip

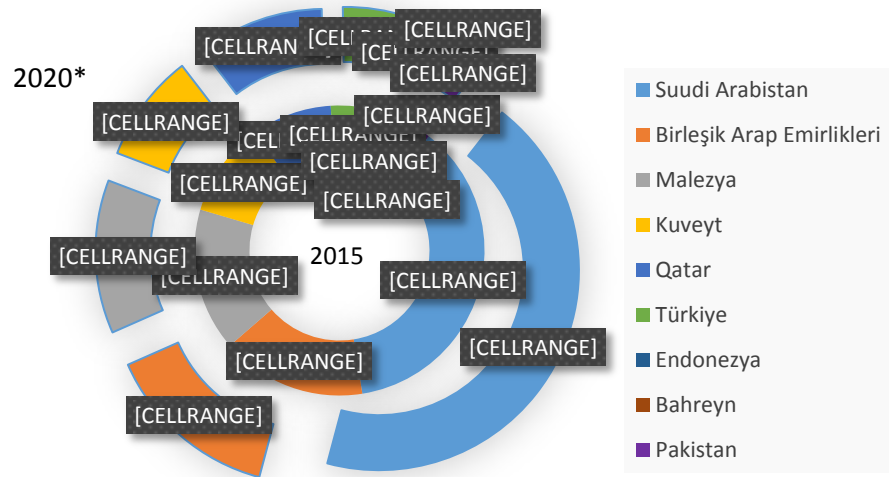
³⁰ (Çevrimiçi), [http://www.ifsb.org/docs/IFSI%20Stability%20Report%202016%20\(final\).pdf](http://www.ifsb.org/docs/IFSI%20Stability%20Report%202016%20(final).pdf)
05.07.2016

olunması İslami Finans faaliyetlerin büyüklüğünü günümüz itibari ile yaklaşık 1,88 trilyon dolara ³¹yaklaştırmıştır.

Malezya, Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn, Kuveyt ve Katar gibi Müslüman ülkelerin de her birinin yaklaşık 30 milyonu geçmeyen nüfusa sahip olması ve ayrıca Malezya gibi kendi içinde nüfusunun yaklaşık %60'nın Müslüman olması bakımından dikkat çeken bu ülkelerin, İslami Bankacılığa yön vermesi dikkate değer bir durumdur.³²

2010-2014 yılları arası İslami bankacılık varlıklarının %16 büyüme trendini yakalayıp 882 milyar dolar seviyelerine çıkmasıyla birlikte beklentilerin 2015-2020 yılları arasında da ortalama %14 büyüme oranına ulaşması İslami bankacılık varlıklarının 2020 yılında 1.8 trilyon dolar büyüklüğüne çıkması hedefi desteklemektedir.

Grafik 1.8. İslami Bankacılık Varlıklarının Ülkesel Dağılımı (milyar \$)

* Öngörülen vıla ait tahmini değerlerdir.

Kaynak: www.ey.com , www.imf.org ,07.07.2016

1.2.1. Malezya

³¹ (Çevrimiçi), [http://www.ifs.org/docs/IFSI%20Stability%20Report%202016%20\(final\).pdf](http://www.ifs.org/docs/IFSI%20Stability%20Report%202016%20(final).pdf)
05.07.2016

³² GIFR 2015 ,” Global İslamic Finance Report”.Chapter 15, p-241-242

Nüfusun yaklaşık %61.3 'ünün Müslüman olduğu ve İslami Bankacılık sistemi için en stratejik ülkelerden biri olan Malezya'da, 1983 yılından itibaren İslami bankacılık faaliyetleri başlamış ve günümüz itibari ile ülkede finansal sektörün yaklaşık %21'ini oluşturmuştur.

Yatırım ve Tasarruf sağlayıcılar için mali sektördeki ekonomiye katkısının bir hayli önemli olduğu Malezya ekonomisinin İslami bankacılık yatırımcıları için 1981 yılından bu yana çeşitli vergi teşvikleriyle birlikte proje finansmanı gibi girişimci ve sermaye ortaklıklarına yönelik düzenleyici ve denetleyici otoritelerin getirdiği düzenlemeler neticesinde her geçen yıl İslami bankacılık varlıkları bu ülke değerini arttırmaktadır. Ülkenin finansal altyapısının derinleşmesi ve bankacılık sektöründeki artan ihtiyaçtan ötürü 1993 yılında Geleneksel Bankacılık sistemiyle çalışan bankaların da İslami bankacılık hizmetlerini birlikte sunmaya başladığı görülmüştür.³³

İslami Yatırım bankacılığı da diyebileceğimiz bu tür hizmetlerin tam anlamıyla sunulması için 16 Banka, 11 İslami sigorta şirketi ve 220 'den fazla İslami yatırım fonları Malezya da başkent Kuala Lumpur olmak üzere birçok noktada bulunmaktadır. Ayrıca ülke de faizsiz olarak küresel ölçekte yönetilen hisse senetlerinin %70'ine yakını İslami bankacılık sistemi ile burada kontrol edilmekte ve emtia finansmanı olarak murabaha gibi işlemlerin yürütülmesi için de İslami fon piyasalarının yaklaşık %28'ine hâkim olmaktadır.³⁴

Malezya'nın İslami finans sektöründe ki gelişimi şüphesiz hükümet politikalarıyla da desteklenmektedir. Bu sayede İslami Finansın ve dolaylı olarak İslami bankacılığın tüm dünyada ulaşılabilir ve faydalanabilir hale gelmesini sağlayan ve İslami finans hizmeti sunan kurumlar için zaman içerisinde düzenleyici ve ihtiyati kurallar geliştirilmesi söz konusu olmuştur. Bu işlemler neticesinde de İslami finansın daha verimli hale getirilmesi için iki büyük uluslararası kuruluşun kurulmasına Malezya ev sahipliği yapmıştır. Bu kurumlar İslami Finansal Hizmetler Kurulu (IFSB) ve Uluslararası İslami Likidite Yönetim Şirketi (IILM)'dir. Böylece İslami Finans hizmetlerini desteklemek, geliştirmek, kalkınmanın odağına hizmet

³³ İslamic Research and Training Institute (IRTI), „Malaysia Islamic Finance Report 2015”,p-120

³⁴ Global Islamic Finance Report (GIFR) 2015, Chapter 16, p-263

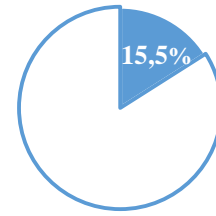
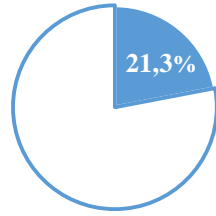
etmek ve rekabet edilebilir bankacılık yapısını işlevsel hale getirmek için dünyanın ilk kapsamlı bir yasal zemin çerçevesi oluşturulmuş ve 2013 yılında İslami Finansal Hizmetler Yasası yürürlüğe girmiştir.³⁵

Malezya da İslami bankacılık sektörü, 2015 yılı verilerine baktığımızda ülke bankacılık sektörü içerisinde ki payı %21,3'tür. Küresel ölçekte değerlendirdiğimizde ise Malezya'daki İslami bankacılık payı dünyada ki bankacılık sektörü içerisinde %15,5 seviyelerindedir. İslami Bankacılığın yıllar içerisinde payının giderek artması ve geleneksel bankacılığa alternatif olmasının etkenlerinden biri de bankacılık enstrümanlarının konjonktür ihtiyaçlarına cevap verebilir çerçevede çeşitlendirilmesiyle birlikte rekabetçi yapının kazandırılmasıyla etkili hale gelmiştir.

Şekil 1.1. Malezya İslami Bankacılık Payı

2015 Yılı Ülke Bankacılık Sektöründe Pay

2015 Yılı Küresel Ölçekte Pay

Kaynak: E&Y, www.ey.com 09.07.2016

Malezya da İslami bankacılık varlıkları 2015 yılı itibari ile 148 milyar dolara ulaşmaktadır. Küresel kriz dönemlerinde bile büyümeye devam eden bu varlıklar, her geçen yıl artmakta ve 2020 yılı hedefleri içerisinde de bu rakamın 218 milyar dolara çıkması beklenmektedir.³⁶

Ayrıca Malezya'nın İslami bankacılıkta yakalamış olduğu başarılı kazanımlar sadece finans sektöründe değil ülkede İslami bankacılığın gelişimine katkı sağlayacak eğitim faaliyetleri ve makro düzeyde ki politikalarla da desteklenmektedir.

³⁵ A.g.e., Chapter 15, p-242

³⁶ E&Y., "World Islamic Banking Competitiveness Report 2016", p-18

Tablo 1.6. Malezya Finansal Görünüm (2015)

FİNANSAL GÖSTERGELER	FİNANSAL DEĞERLER
<i>GSYİH (milyar dolar)</i>	296.218
<i>Kişibaşı Milli Gelir (sgp,\$)</i>	26.950
<i>Enflasyon (yüzde oran)</i>	2.1
<i>Nüfus (milyon)</i>	30.331
<i>İşsizlik (yüzde oran)</i>	3.1

Kaynak: IMF, World Bank

1.2.2. Birleşik Arap Emirlikleri

Müslüman nüfusun %80 den fazla olduğu ülkede, İslami bankacılık 1970 yılından itibaren Dubai İslam Bankasının kurulmasıyla birlikte faaliyetlerine başlamıştır. Ülke ekonomisinin gelişmesi ve tasarrufların verimli yatırımlara kavuşması için Dubai başta olmak üzere ülkenin birçok noktalarında önemli bir görev üstlenen Dubai hükümeti, İslami bankacılık varlıklarını 1996 yılında bir önceki yıla göre %5 'e yakın arttırmış ve en önemlisi sosyal kalkınmayı beraberinde getirmeye başlamıştır. İslami finans yatırımlarının teşvik edilmesi için çeşitli yasal düzenlemeler çıkarılmış ve bankacılığın güven ortamı içinde sürdürülmesi için Dubai İslam Ekonomisi Geliştirme Merkezi, İslami Finans Geliştirme Merkezi, İslami Finans Etik Enstitüsü ve İslami Finans Akademisi gibi İslami bankacılık düzenleme ve geliştirme otoriteleri kurulmuştur.

Birleşik Arap Emirliklerinde (BAE) İslami Bankacılık sektörü, Dubai ile anılmaya başlanmış ve şehrin İslami finansal hizmetler sunan uluslararası portföy yapısıyla tüm dikkatleri üzerine çekmiş ve 7 adet tam anlamıyla İslami bankacılık faaliyetleri sürdüren bankaları İslami bankacılık endüstrisinde rekabetçi hale getirerek önem kazandırmıştır.³⁷

2015 yılı verilerine göre ülkede İslami bankacılığın toplam bankacılık sektörü içerisindeki payı %21,6'dır.

Küresel ölçekte değerlendirdiğimizde ise BAE'nin İslami bankacılık payı dünyada ki bankacılık sektörü içerisinde %15,4 olduğu görülmektedir. BAE'de

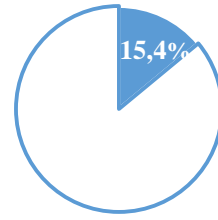
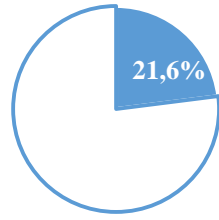
³⁷ GIFR 2015,chapter 16,p-265

İslami Bankacılık 2014 yılı içerisinde ki payının bir önceki yıla göre yaklaşık 22 milyar dolar seviyelerinde artış göstermesi gayrimenkul finansmanındaki artıştan ve bu alandaki yatırımlara finansman çeşitliliği kazandırmasından kaynaklandığı belirtilmektedir. Bu finansman yatırımları da BAE'nin küresel ölçekte rekabetçi yapısını korumasına imkân tanımaktadır.

Şekil 1.2. BAE İslami Bankacılık Payı

2015 Yılı Ülke Bankacılık Sektöründe Pay

2015 Yılı Küresel Ölçekte Pay

Kaynak: E&Y, www.ey.com 09.07.2016

Birleşik Arap Emirlikleri'nde 2015 yılı itibariyle İslami bankacılık varlıkları 150 milyar dolar seviyelerinde olup 2010-2015 yılları arası İslami bankacılığın ortalama büyüme hızı %19 olduğu ve bu durum göz önüne alındığında 2020 yılı için rakamın 250 milyar dolara ulaşması öngörülmektedir.³⁸

Tablo 1.7. BAE Finansal Görünüm (2015)

FİNANSAL GÖSTERGELER	FİNANSAL DEĞERLER
<i>GSYİH (milyar dolar)</i>	370.293
<i>Kişi başı Milli Gelir (sgp, bin \$)</i>	69.970
<i>Enflasyon (yüzde oran)</i>	2.4
<i>Nüfus (milyon)</i>	9.156
<i>İşsizlik (yüzde oran)</i>	2.4

Kaynak: IMF, World Bank

1.2.3. Bahreyn

Bahreyn de, 1979 yılında Bahreyn İslam Bankasının kurulmasıyla İslami bankacılık faaliyetlerinin başlamış ve faizsiz bankacılığın çeşitlendirilerek günümüze

³⁸ E&Y, a.g.e., p.18

kadar önemli ve stratejik noktalara ulaşmasında yüksek katkıları olan bir ülke konumuna gelmiştir.

Başkent Manama'da faaliyet gösteren 15 İslami yatırım bankası, 8 İslami sigorta şirketi ve 12 İslami varlık yönetim şirketi faaliyette bulunmakta olup Bahreyn hükümeti ve merkez bankası, İslami finansın ülkede ve tüm dünyada gelişmesi için uluslararası ölçekte tam destek sağlamaktadır.³⁹

Bir yandan faizsiz bankacılığın akademik ve yasal çerçevede tartışılması ve İslami bankacılığın düzenleyici çerçevesinin oluşturulması için yol gösterici konumda olan Bahreyn, yıllar boyunca süre gelen bankacılık faaliyetlerinde çeşitlendirme ve derinleştirme amacı gütmüştür.

İslami Bankacılık sektörünün küresel ölçekte daha geniş bir coğrafyaya ulaşması için ürün ve hizmet çeşitliliğinin İslami prensipler doğrultusunda geliştirilerek hizmet vermekte ve birçok uluslararası kuruluşlara da ev sahipliği yapmaktadır.

Bu kurumların bazıları sıralarsak; İslami Finans Kurumları Muhasebe ve Denetim Kurumu (AAOIFI), İslami Banka ve Finans Kuruluşları Genel Konseyi (CIBAFI) ve Uluslararası İslami Finans Piyasası (IIFM)'dir.

1980'li yıllarda faizsiz bankacılığın yasal altyapısının kazandırılmasıyla birlikte 1990'lı yılların başında uluslararası kurum ve kuruluşların kurulması Bahreyn de İslami Finans piyasaları derinleşmeye başlamasını sağlamıştır. Bu derinleşme sürecinde şüphesiz en büyük destek Bahreyn hükümeti tarafından Körfez ülkeleri ekonomilerinin Bahreyn ekonomisi ile entegre etmek için İslami bankacılık alanında uluslararası çalıştaylar, konferanslar düzenlemesi ve Bahreyn merkez bankası tarafından İslami bankacılık özel kurulları oluşturulmasının kazandırılması olmuştur. Bu sayede Bahreyn, dünyada İslami finansın konsantrasyonuna önemli katkıda bulunmuş ve rekabetçi ülke konumuna gelmiştir.⁴⁰

Bahreyn de İslami bankacılık alanında faaliyet gösteren bankaların sayısı 2015 yılı itibarıyla 32'dir. Bu bankaların İslami Bankacılık faaliyetlerinin

³⁹ GIFR 2015,chapter 16,p-264

⁴⁰ GIFR 2015, a.g.e.,p-243

dağılımında büyük kısmını leasing, geri kalan kısmı ise *murabaha* yoluyla finansman yöntemleri oluşturmaktadır.⁴¹

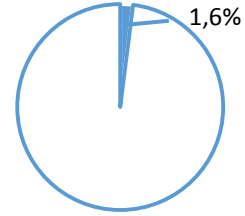
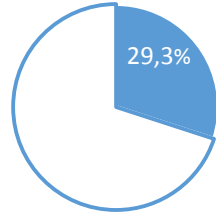
Bahreyn’de İslami Bankacılık sektörünün, 2015 yılı itibari ile elde edilen verilere göre ülke bankacılık sektörü içerisinde ki payı %29,3’dır. Küresel ölçekte değerlendirdiğimizde ise Bahreyn’in İslami bankacılık payının dünyada ki bankacılık sektörü içerisinde pazardan aldığı pay %1,6 olarak görülmektedir.

Küresel ekonomik etkilerle birlikte Bahreyn de İslami Bankacılık sektörü, 2015 yılı içerisinde gayrimenkul ağırlıklı sektörlere yapılan yatırım ve buna bağlı risklerin artmasıyla etkilenmiş ve fakat bu etkilenme İslami bankacılık büyüklüğünü sadece miktar olarak azaltmıştır. Bu nedenle 2014 yılına göre İslami bankacılık varlıkları 2015 yılında yaklaşık 1 milyar dolar artmıştır.

Şekil 1.3. Bahreyn İslami Bankacılık Payı

2015 Yılı Ülke Bankacılık Sektöründe Pay

2015 Yılı Küresel Ölçekte Pay

Kaynak: E&Y, www.ey.com 10.07.2016

Bahreyn’de 2015 yılı itibariyle İslami bankacılık varlıkları 14 milyar dolar değerinde olup 2010-2015 yılları arası İslami bankacılık varlıklarının ortalama büyüme hızı %2 olarak görülmüştür. İslami Bankacılık varlıklarının 2020 yılı için değeri 16 milyar dolar olarak öngörülmektedir.⁴²

⁴¹ Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB), “Türkiye Katılım Bankacılığı Strateji Belgesi 2015-2025”, No:5, 2015, Syf.14-15.

⁴² E&Y,a.g.e.

Tablo 1.8. Bahreyn Finansal Görünüm (2015)

FİNANSAL GÖSTERGELER	FİNANSAL DEĞERLER
<i>GSYİH (milyar dolar)</i>	31.126
<i>Kişi başı Milli Gelir (sgp, bin \$)</i>	46.586
<i>Enflasyon (yüzde oran)</i>	2.6
<i>Nüfus (milyon)</i>	1.377
<i>İşsizlik (yüzde oran)</i>	3.8

Kaynak: IMF, World Bank

1.2.4. Suudi Arabistan

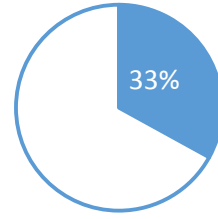
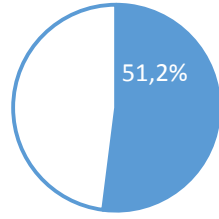
Suudi Arabistan da (SUA), İslami bankacılık faaliyetleri 1975 yılında İslam Kalkınma Bankasının (IDB) kurulmasıyla başlamış ve dünya ekonomilerinde faizsiz bankacılık aktif büyüklüğü sıralamasında Malezya'dan sonra ikinci büyük ülke konumuna gelmiştir. Ülkede İslami bankacılık endüstrisinin gelişimi için bankacılık piyasasını denetleyen ve düzenleyici rol üstelenen Suudi Arabistan Para Kurumu (SAMA), bağımsız kararlarıyla İslami bankacılığın gelişmesini sağlamıştır. Bunun yanında İslam Kalkınma Bankasının kurumsal çatısı altında yapılan bankacılık hizmetleri, eğitim faaliyetleri, özel sektör işbirliği çalışmaları ve çeşitli sosyal destekler ile İslami Bankacılığın son 20 yıl içerisinde dünyanın birçok noktasına yayılmasında önemli görevler üstlenmiştir. Aynı zamanda SUA'nın küresel ölçekte Dünya Ticaret Örgütü gibi kuruluşlara üye olması sonucu ticari ilişkilerin getirdiği Pazar sayesinde İslami bankacılık yatırımlarının ülkeye kazandırılması sağlanmış ve toplam bankacılık sektörü içerisinde ki en büyük pay İslami bankacılık varlıkları tarafından oluşturulmuştur.

Suudi Arabistan da İslami Bankacılık enstrümanları içerisinde çoğunluğu Murabaha işlemleri olmak üzere Mudaraba ve Müşareke yöntemiyle finansman destekleri sağlanmaktadır. 2015 yılı itibari ile İslami bankacılık varlıklarının büyüklüğü 295 milyar dolardır. Geleneksel Bankacılıkta ise bu rakam 277 milyar dolar olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda İslami Bankacılığın ülkede toplam bankacılık sektörü içerisinde ki büyüklüğü %51,2, Küresel bankacılık piyasasın da ise %33'tür. Aynı zamanda 2010-2014 yılları arasında İslami bankacılık

varlıklarındaki büyüme oranı ise %15'tir.⁴³ İslami Bankacılığın son 10 yıllık gelişimi değerlendirildiğinde 2020 yılı için yapılan tahminlerine göre İslami Bankacılık Varlıklarının büyüklüğü 766 milyar dolar seviyelerinde olacaktır.⁴⁴

Şekil 1.4. Suudi Arabistan İslami Bankacılık Payı

2015 Yılı Ülke Bankacılık Sektöründe Pay 2015 Yılı Küresel Ölçekte Pay

Kaynak: E&Y, www.ey.com 11.07.2016

Tablo 1.9. Suudi Arabistan Finansal Görünüm (2015)

FİNANSAL GÖSTERGELER	FİNANSAL DEĞERLER
GSYİH (milyar dolar)	646.002
Kişi başı Milli Gelir (bin \$)	53.538
Enflasyon (yüzde oran)	2.18
Nüfus (milyon)	31.540
İşsizlik (yüzde oran)	5.6

Kaynak: IMF, World Bank

1.2.5. Kuveyt

1977 yılında Kuwait Finance House (KFH) 'in kurulmasıyla günümüze kadar uzanan süreçte Kuveyt makamları, İslami Bankacılıktaki hizmet anlayışını İslami prensipler çerçevesinde sürekli olarak geliştirmekte ve ileri teknoloji odaklı bankacılık hizmetlerini Kuveyt'te olduğu kadar birçok ülkede de sürdürmektedir. Küresel ölçekte İslami Finans sektörünün öncülüğünü yapan Kuveyt hükümeti aynı zamanda ülke içinde ki İslami bankacılık kuruluşlarını doğrudan da

⁴³ E&Y, a.g.e., p-14, 48.

⁴⁴ A.e.

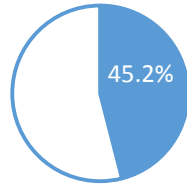
desteklemektedir. Desteklenen bu kurumlardan bazıları; Kuveyt Yatırım Otoritesi, Public Authority for Minors Affairs, Evkaf Kamu Vakfı, Sosyal Güvenlik Kamu Kurumu ve Warba Bank'tır. Ayrıca ülkede 9 adet İslami banka faaliyet göstermektedir.⁴⁵

Kuveyt'te 2010-2014 yılları arasında İslami bankacılık sektörü varlıkları ortalama %10, Geleneksel bankacılık varlıkları ise %6 büyüme kaydetmiştir. 2015 yılına gelindiğinde ise İslami bankacılık varlıkları %13, Geleneksel bankacılık varlıkları %4 oranında büyüme eğilimi göstermiştir. İslami bankacılığın geleneksel bankacılığa göre daha hızlı büyüme gösterdiği değerlendirilmiştir.

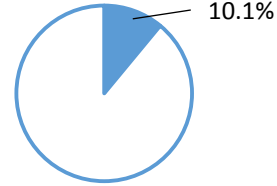
Kuveyt ekonomisinin önemli bir parçası olan Bankacılık sektörünün, 2015 yılı verilerine baktığımızda toplam bankacılık sektörünün %45,2 payını İslami bankacılık varlıkları, %54,8'ini ise geleneksel bankacılık varlıkları oluşturmaktadır. Geleneksel bankacılıkta toplam varlıkların değeri 108 milyar dolar, İslami Bankacılıkta ise 89 milyar dolar olarak belirlenmiştir⁴⁶.

Şekil 1.5. Kuveyt İslami Bankacılık Payı

2015 Yılı Ülke Bankacılık Sektöründe Payı

2015 Yılı Küresel Ölçekte Payı

Kaynak: E&Y, www.ey.com 11.07.2016

2015 yılında 89 milyar dolara sahip olan İslami bankacılık varlıklarının 2020 yılı için öngörülen değerinin 154 milyar dolar olması öngörülmektedir.⁴⁷

⁴⁵ GIFR 2015, a.g.e.,p-244

⁴⁶ A.e

⁴⁷ E&Y,a.g.e.,p-54

Tablo 1.10. Kuveyt Finansal Görünüm (2015)

FİNANSAL GÖSTERGELER	FİNANSAL DEĞERLER
<i>GSYİH (milyar dolar)</i>	114.041
<i>Kişi başı Milli Gelir (bin \$)</i>	74.645
<i>Enflasyon (yüzde oran)</i>	3.27
<i>Nüfus (milyon)</i>	3.892
<i>İşsizlik (yüzde oran)</i>	3

Kaynak: IMF, World Bank

1.2.6. Katar

1982 yılında Katar hükümetinin desteğiyle kurulan Katar İslam Bankası, İslami Bankacılıkta Katar ekonomisi için önemli bir başlangıcın öncüsü olduğu kadar Körfez ülkeleri içinde stratejik bir konuma sahiptir. Dünyanın en zengin ülkelerinden biri olmakla beraber Gaz rezervleri bakımından dünyada 3. ülke konumunda olan Katar, Körfez Arap Ülkeleri işbirliği Konseyi (GCC) ülkelerinin içerisinde finansal işlemler bakımından önemli parçası olan ülke konumundadır. GCC, uluslararası İslami bankacılık varlıklarının yaklaşık % 68,7 'sini oluşturmaktadır. Katar ise bu konseyin bir parçası olarak GCC'nin içerisinde yaklaşık %12 oranında İslami bankacılık varlıkları payına sahiptir.⁴⁸

Katar ülkesinde İslami Bankalar 8 adet olup bu bankaların tamamı Katar Kraliyet ailesine aittir.⁴⁹ İslami Bankacılık hizmetlerinin finansman destekleri çeşitliliğine baktığımızda, faaliyetlerin büyük çoğunluktaki kısmını murabaha işlemleri geri kalan kısım da ise Leasing ve İstisna enstrümanları oluşturmaktadır.⁵⁰

2010-2014 yılları arasında Katar da İslami Bankacılık Varlıkları piyasalarının büyüme oranı %22 iken Geleneksel Bankacılıkta %14 seviyelerindedir. 2014 ve 2015 yılı için toplam İslami bankacılık varlıkları sırasıyla 72 ve 83 milyar dolar olurken geleneksel bankacılık varlıkları için bu değer 206 ve 221 milyar dolar olarak yer almıştır. İslami Bankacılık varlıklarının toplam bankacılık sektörü içerisindeki

⁴⁸ E&Y, a.g.e., p.10

⁴⁹ GIFR 2015, a.e.

⁵⁰ S.Syed Ali, "İslamic Banking in the MENA Region", **İslamic Development Bank-IRTI**, February 2011, p.18.

payına baktığımızda ise bu oran %25,8 iken küresel İslami bankacılık varlıklarının oluşturduğu piyasada %8,1 olarak yer almaktadır.

Şekil 1.6. Katar İslami Bankacılık Payı

2015 Yılı Ülke Bankacılık Sektöründe Payı 2015 Yılı Küresel Ölçekte Payı

Kaynak: E&Y, www.ey.com 11.07.2016

2020 yılı için yapılan İslami bankacılık varlıkları tahminlerine göre Katar'ın 2015 yılında 83 milyar dolar bu varlık değerinin 2020 yılında 179 milyar dolara yükselmesi beklenmektedir.⁵¹

Tablo 1.11. Katar Finansal Görünüm (2015)

FİNANSAL GÖSTERGELER	FİNANSAL DEĞERLER
<i>GSYİH (milyar dolar)</i>	164.641
<i>Kişi başı Milli Gelir (bin \$)</i>	141.542
<i>Enflasyon (yüzde oran)</i>	1.88
<i>Nüfus (milyon)</i>	2.235
<i>İşsizlik (yüzde oran)</i>	0.3

Kaynak: IMF, World Bank

1.2.7. Türkiye

Dünyada 1970 'li yıllarda başlayan İslami Bankacılık hizmetleri Türkiye'de 1984 yılında Kamu otoritesinin yasal altyapıyı oluşturmasıyla birlikte başlamıştır. Aynı yıl içinde faizsiz finans kurumu olarak ilk kurulan ve 2005 yılında ki yasal değişiklikler sonrası Katılım Bankası statüsüne geçen Albaraka Türk Katılım Bankası ile Türk Bankacılık sisteminde faizsiz bankacılık hizmetleri yerini almaya başlamıştır.

⁵¹ E&Y,a.g.e.,p.18

Türkiye ekonomisinin küresel düzeyde giderek bölgesinde güçlü bir ekonomiye sahip olması, global İslami bankacılıktan pay almak istemesi, dini gerekçelere dayalı tasarruf taleplerinin artması ve alternatif finansman ihtiyaçları gerekliliğinin zaruriyet kazanması, faizsiz bankacılık sistemine olan ilgiyi arttırmıştır.

İslami Bankacılığın faizsiz olarak nitelendirilmesinden dolayı günümüze kadar çeşitli isim değişiklikleriyle birlikte gelişim gösteren bu bankalar 2016 yılı itibari ile de Türkiye de 5 adet Katılım bankaları adı altında İslami bankacılık piyasalarında faaliyet göstermektedirler.

Türkiye de 1985 'li yıllardan sonra kurulan katılım bankalarının bankacılık hizmetlerinin aktif büyüklüğü 2000'li yıllara ulaştığında toplam bankacılık sektörü içerisinde ki payı %2 seviyelerinde iken 2010 yılında bu rakam %4,3'e, 2015 yılına geldiğinde ise bu oran %5,5 seviyesine ulaşmıştır.⁵²

Türk Bankacılık endüstrisinin sahip olduğu bankacılık aktiflerinin toplam değeri Asya⁵³ ve Körfez Arap Ülkelerindeki toplam bankacılık endüstrisinin ulaşmış olduğu değerden daha büyük olduğu görülmekte iken, Türkiye'de global katılım bankacılığında ki gelişme maalesef istenilen düzeye ulaşamamıştır. Türkiye'de Faizsiz finans kurumlarının finansman desteklerinin %80'ine yakınının murabaha işlemleri olması, İslami bankacılığın birçok enstrümanlarının istenilen düzeyde kullanılmadığının veya geliştirilemediğinin da bir göstergesi olmaktadır. Bunun nedeni: öncelikle çeşitli yasal düzenlemelere duyulan ihtiyaçla birlikte alternatif finansman araçlarının yetersizliği, teknolojik ürün ve hizmet kalitesinin yeterince geliştirilmemesi, risk sermayesinin yaygın bir şekilde kullanılamaması, akademik ve eğitim çevrelerinde yetersizlikler, ahlaki ve etik hassasiyetlerin istenilen düzeye erişememesi, toplumsal farkındalığın tam olarak oluşturulamaması gibi sıralanabilecek birçok bireysel ve kurumsal düzeydeki eksik hassasiyetlerdir.

İslami bankacılık alanında ki çalışmalarda faiz dışında diğer yapısal eksikliklerin de çözümlenememesi, İslami bankacılık pazar payının gelişememesine

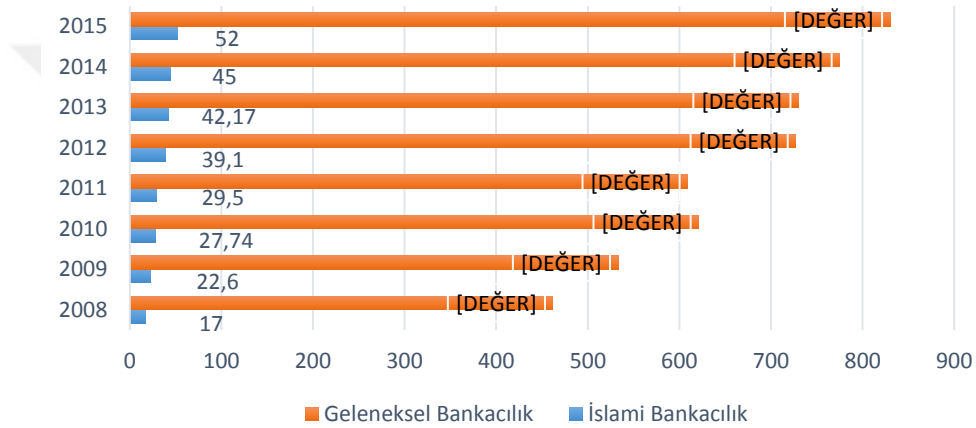
⁵² Deloitte, a.g.e., p-8.

⁵³ Çin, Güney Kore, Hindistan ve Rusya ülkeleri bu grup için de hariç tutulmuştur.

ve küresel pazarda da kısır döngünün devam etmesine neden olmakta dolayısıyla da istenilen düzeyde rekabet edilebilir seviyeleri yakalayamamaktadır.

Türkiye de 2014 ve 2015 yıllarında sırasıyla İslami bankacılık aktifleri yaklaşık 45 ve 52 milyar dolar olarak gerçekleşirken Geleneksel bankacılık aktiflerinde bu durum sırasıyla 775 ve 830 milyar dolar olarak belirlenmiştir.

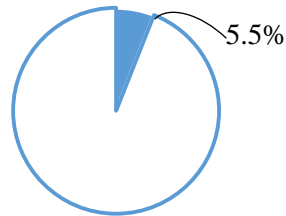
Grafik 1.9. Türkiye’de İslami ve Geleneksel Bankaların Aktif Büyüklükleri
(milyar \$)

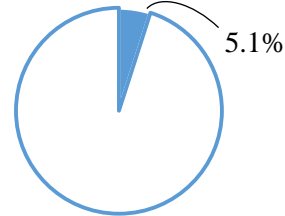
Kaynak: Merkez Bankası ve BDDK verileri alınarak derlenmiştir.

Şekil 1.7. Türkiye İslami Bankacılık Payı

2015 Yılı Ülke Bankacılık Sektöründe Pay

2015 Yılı Küresel Ölçekte Pay

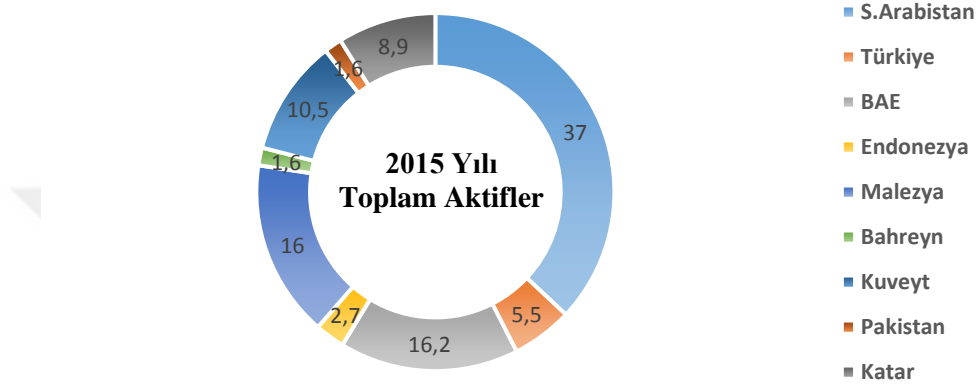

Kaynak: E&Y, www.ey.com 12.07.2016

İslami Küresel Bankacılık Pazarında Türkiyenin de aralarında bulunduğu Körfez Arap ve bazı Asya ülkelerinin Bankacılık aktiflerinin toplam büyüklüğü 2015 yılı için 925 milyar dolar olarak belirlenmiştir. Bu ölçekte her bir ülkenin Pazar

payının temsil ettiği yüzde (%) değerlerine bakıldığında aktif büyüklükleri sırasıyla Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Malezya, Kuveyt, Katar, Türkiye, İngiltere ve Pakistan gelmektedir.

Grafik 1.10. İslami Bankacılık Akitflerinin Küresel Pazardaki Payı (%)

Kaynak: E&Y, “World Islamic Banking Competitiveness Report 2016” Çalışmasından elde edilen verilerin derlenerek hazırlanması sonucunda oluşturulmuştur.

Türkiye’de 2010-2015 yılları arası İslami bankacılık aktiflerinin büyüme hızı %12 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye’nin bu yıllar arasında ki aktif büyüme hızını yerel para cinsinden değerlendirecek olursak Pakistan ve Endonezya’dan sonra %25 oranın da en fazla büyüyen üçüncü ülke konumundadır.⁵⁴ Dolayısıyla İslami Bankacılık varlıklarının toplam bankacılık aktifleri içerisindeki yerinin 2015 yılı için % 6,2 olması Türkiye Ekonomisinin İslami Bankacılık sektöründe ki 2023 hedeflerinde ki bu yerinin %15 seviyesine çıkması isteğini kararlılıkla sürdürmek istemesinin göstergesi niteliğini taşımaktadır. Ayrıca Türkiye’de İslami bankacılık aktiflerinin büyüklüğünün günümüz itibariyle 52 milyar dolar olarak belirlendiği göz önüne alındığında 2020 yılı için bu rakamın 93 milyar dolara ulaşması öngörülmektedir.⁵⁵

Türkiye de 2015 yılı için seçilmiş bazı makroekonomik göstergeler aşağıda belirtilmiştir.

⁵⁴ E&Y, a.g.e., p-15

⁵⁵ E&Y, a.g.e

Tablo 1.12. Türkiye Finansal Görünüm (2015)

FİNANSAL GÖSTERGELER	FİNANSAL DEĞERLER
<i>GSYİH (milyar dolar)</i>	717.88
<i>Kişi başı Milli Gelir (sgp, bin \$)</i>	19.608
<i>Enflasyon (yüzde oran)</i>	7.67
<i>Nüfus (milyon)</i>	78.665
<i>İşsizlik (yüzde oran)</i>	7.2

Kaynak: IMF, World Bank

Yukarıda açıklanan ülkeler dışında İslami Bankacılığın faaliyet gösterdiği görece daha küçük ölçekteki diğer ülkelerle ilgili aşağıdaki başlıklar altında kısaca bilgi verilmiştir.

1.2.8. Endonezya⁵⁶

Endonezya 257,5 milyon nüfusa sahip olmakla beraber dünyanın en büyük Müslüman ülkelerinden biridir. Müslüman nüfus toplam nüfusun yaklaşık %86'sından fazlasını oluşturmaktadır. Fakat Müslüman çoğunluğun fazla olmasına rağmen dünyada İslami bankacılığın birçok ülkede gelişmesinden çok sonraları Endonezya da gelişmiş ve İslami bankacılık alanında ilk yasal düzenleme 1992 yılında yapılmıştır. 1992 yılında ilk İslami banka olarak Bank Muamalat Endonezya'nın (BMI) kurulması ve akabinde 1999 yılında Bank Syariah Mandiri'nin (BSM) kurulmasıyla ülkede İslami bankacılık faaliyetleri başlamıştır. İslami bankacılıkta temel anlayışın İslami prensipler doğrultusunda faaliyetleri geliştirmek olduğu için ülkede 2008 yılında İslami bankacılık yasası kabul edilmiştir. Daha sonraları ülkede İslami bankacılık endüstrisinin büyümesi için Endonezya makamları tarafından önemli destekler kazandırılmıştır. Şu an için 12 İslami ticaret bankasının faaliyet gösterdiği ülkede tarımsal kalkınmanın sağlanması için kırsal alanda faaliyet gösteren küçük ölçekli 161 İslami banka statüsünde kuruluşlar bulunmaktadır. Toplam bankacılık sektörü içerisinde İslami bankacılık payı %5'e yakın olmaktadır.

⁵⁶ I.Sobol, "Development of Islamic Banking in Indonesia", **Research Papers of Wrocław University of Economics**, No.447, 2016 (Çalışmanın içerisinde alınarak derlenmiştir.)

2009-2014 dönemi ortalama İslami bankacılığın büyümesi %30 olarak tespit edilmiştir. Ülkede Murabaha finansmanı en çok kullanılan finansman aracı olmakla beraber tüm dünyada yaygın fakat tartışmalı olan İslami sözleşmelerden Emtia Murabaha gibi enstrümanları uygulamamaktadır. Bu gerekçenin hassasiyeti de İslami bankacılığın pür olarak uygulanmasına çalışıldığının bir gayreti olarak nitelendirilmektedir.

1.2.9. Pakistan

1981 yılından itibaren kar ve zarar paylaşımı esasına göre mevduat toplayan Pakistan bankaları faizsiz bankacılığın temelini oluşturan ve kendi içerisinde yetiştirdiği bilim adamları ile faizsiz bankacılığın modern bankacılık içerisinde sorgulanarak kendine alan açılmasını sağlayan ve bu girişim ile de finansal işlemlerin başlangıç noktasını oluşturan bir ülkedir.

1985 yılından itibaren de Pakistan Devlet Bankasının (PDB) öncülüğünde bankacılık işlemlerinin faizsiz yapılması için kararlar alınarak uygulamaya koyulmuş ve özellikle faizsiz mevduat toplama, kar ve zarar paylaşımı esasına göre mevduat yönetme, uygulanmaya başlamıştır.

2001 yılında PDB'nin faizsiz banka kurulması yönünde ki kararları ile 2002 yılında Pakistan da ilk özel İslami ticaret bankası olarak Meezan Bank kurulmuş ve İslami bankacılığın gelişmesi için önemli bir adım atılmıştır. Pakistan da günümüz itibari ile 22 İslami bankacılık şirketi hizmet vermekte olup bunlardan 5 tanesi tam kapsamlı İslami bankacılık hizmeti vermektedir.

Ülkede İslami bankacılık pazar payı toplam bankacılık sektörünün aktif büyüklüğü içerisinde %10,4, mevduat büyüklüğü ise %11,6 olarak tespit edilmiştir.⁵⁷

İslami Bankacılık son beş yılda ortalama %30'un üzerinde büyümekle beraber ülkede İslami bankacılık varlıkları 17,6 milyara dolara yaklaşmış bulunmaktadır.⁵⁸

⁵⁷ "Remarkable Growth of Islamic Banking Industry in Pakistan", **Pakistan&Gulf Economist**, 07/12/2015

⁵⁸ (Çevrimiçi), <http://gulfnews.com/gn-focus/country-guides/reports/pakistan/İslamic-finance-pakistan-ready-for-big-growth-1.1877378> 30.08.2016

1.2.10. Bangladeş

İslami Bankacılık sektörünün gelişmeye başlaması 1983 yılında Bangladeş merkez bankası tarafından yasal izinlerin verilmeye birlikte Bangladeş İslami Bankası kurulmasıyla olmuştur.

İslami bankanın kurulmasının ardından bu yöndeki ihtiyacın artmasıyla birlikte küresel pazardan pay almak için çeşitli geleneksel bankalarında kendi içerisinde İslami bankacılık şubelerinin açılması gerçekleşmiştir. Bangladeş bankacılık endüstrisinde hali hazırda 8 tam kapsamlı İslami banka ve 48 geleneksel banka (6 bankanın da İslami bankacılık şubeleri bulundurmaktadır.) ile faaliyetler sürdürülmektedir.⁵⁹

Bangladeş İslami bankacılık mevduatları 2015 yılı itibari ile 17 milyar dolar seviyelerinde olup toplam bankacılık pazarının yaklaşık %21 'ini oluşturmaktadır. Ülkede en fazla kullanılan İslami bankacılık enstrümanı Mudaraba olup ayrıca Bangladeş bankacılık sektörünün geneli itibari ile daha da gelişmesi ve uluslararası standartlara uyum sürecinin yakalanması ve bankacılığın daha şeffaf ve yönetilebilir yapıya kavuşturulması yönünde çeşitli raporlar ve ülke dışı otoriteler tarafından ivedilikli tavsiyeler bulunmaktadır.⁶⁰

1.2.10.1. Umman

2012 yılında Umman Merkez Bankasının izniyle ülkede İslami bankacılık faaliyetleri başlamış olup kurulan ilk İslami banka olan Bank Nizwa ve ardından Alizz Islamic Bank ülkede ekonomik kalkınmanın sağlanmasında önemli bir görev üstlenmiştir. 2016 yılı verilerine göre İslami bankacılık varlıkları bir önceki yıla göre %44.38 artışla 2,2 milyar dolar seviyelerini yakalamış ve Ummanda İslami bankacılık varlıkları bankacılık sektörünün %6,3'üne ulaşmıştır.⁶¹

⁵⁹ (Çevrimiçi), <http://www.bankingallinfo.com/İslamic-banking-problems-and-prospects-of-bangladesh/> 09.11.2016

⁶⁰ G.Nabi,A.İslam,R.Bakar,A.Akter,"İslamic Banking in Bangladesh:Current Status,Challenges and Policy Options" (Çevrimiçi), https://www.academia.edu/22156429/İslamic_Banking_in_Bangladesh_Current_Status_Challenges_and_Policy_Options 01.01.2017

⁶¹ (Çevrimiçi) <http://timesofoman.com/article/93163/Business/İslamic-banks-in-Sultanate-post-53-growth-in-finance> 02.11.2016

İslami bankacılık sektöründeki toplam aktifleri 6.5 milyar dolar seviyelerinde olan Umman da bu büyüklüğün karşılığı toplam bankacılık pazarının %7.8'ine karşılık gelmektedir.⁶²

1.2.12. Ürdün⁶³

1978 yılında Ürdün Yatırım ve Finans İslam bankasının kurulmasıyla bu alanda bankacılık faaliyetleri başlamış ve 1997 'de Uluslararası İslami Arap Bankası, 2010 ve 2011 de Ürdün Dubai İslam Bankası ve Al Rajhi Bank'ın kurulmasıyla ülkede İslami bankacılık sektörü gelişmeye başlamıştır. Ülkede toplam bankacılık mevduatının %18 'ine yakını İslami bankacılık mevduatı oluşturmakta ve toplam bankacılık Pazar payının %15-17 oranına yakını ise İslami bankacılık varlıkları oluşturmaktadır.

Ürdün deki İslami bankalar para piyasalarına yönelik yeni finansal ürünler geliştirerek sermaye piyasalarına, ticaret finansmanına ve hükümetin İslami finanstaki yönetim alanını geliştirmeye yardımcı olmaktadır.

1.2.13. Mısır⁶⁴

Mısır, 90 Milyondan fazla nüfusa sahip olan ve %90 dan fazlasını Müslümanların oluşturduğu ülke olup İslami bankacılık alanında 1963 yılında Mit Ghamr Tasarruf Bankasının kurulmasıyla ve günümüze kadar ki süreçte 3 tam kapsamlı İslami banka ve 11 İslami bankacılık hizmeti veren diğer geleneksel bankalar ile faaliyetlerini bankacılık endüstrisinde sürdürmektedir. Fakat İslami bankacılığın tarihi itibarıyla eski olması ve Müslüman çoğunluğa sahip ülkelerden olmasına rağmen İslami bankacılıktan pay almada istenilen noktaya henüz ulaşılmış değildir.

Ayrıca İslami finansın gelişmesinde önemli bir katkısı olan Sukuk ihraçlarının ülkede 2013 yılında çıkarılan ilgili yasa ile pazarın gelişmesine katkısı beklenir iken siyasi sebepler ile sukuk ihraçlarının gecikmesi ve İslami finans

⁶² (Çevrimiçi), <http://www.oxfordbusinessgroup.com/news/İslamic-finance-expanding-its-footprint-oman> 02.11.2016

⁶³ (Çevrimiçi) <http://www.İslamicfinancenews.com/news/jordan-continues-be-main-player-İslamic-finance-industry> 03.11.2016

⁶⁴ (Çevrimiçi), <http://İslamicfinancenews.com/node/75454> 03.11.2016

pazarının istenilen seviyelere ulaşması aksamaktadır. Bu sebeple de ülkede İslami bankacılık varlıklarının bankacılık sektöründen aldığı pay 2015 yılı itibari ile %1.17'dir.⁶⁵

1.2.14. İngiltere

Yaklaşık 3 milyon Müslüman nüfusun yaşadığı İngiltere de gerek Müslüman nüfusun artan talepleri gerekse İslami Finansın sürdürülebilir bir etik finansman olduğunu kanaatinin ülkede Londra başta olmak üzere Batı ülkelerinin finans çevrelerinde bir odak noktası haline gelmesi ülkede son on yıl içerisinde İslami finansın gelişmesini sağlamıştır. Bunun neticesinde 1982 yılında Al-Baraka Yatırım şirketinin İslami Yatırım Bankacılığı lisansını almasıyla, Londra da İslami finans piyasalarında işlemlere başlanılmıştır. İngiltere Finansal Servisler Otoritesi tarafından (FSA) ve İngiltere Merkez Bankası tarafından getirilen vergi kolaylıkları ve yasal değişiklikler neticesinde artan ihtiyaca binaen 2004 yılında Londra merkezli İngiltere İslam Bankası Kurulmuştur.⁶⁶

Bunun yanında İslami Bankacılık ve Sigorta Enstitüsü ve Londra Metal Borsası'nda emtia murabaha işlemleri yapılmaya başlanmıştır. Bu sayede günümüze kadar ki süreçte 21 adet faizsiz bankacılık statüsüne sahip bankalar kurulmuş ve bu bankaların toplam aktif büyüklüğü 20 milyar dolar seviyelerine ulaşmıştır.⁶⁷ . Londra Avrupa'nın en önemli finans şehirlerinden biri olması sebebiyle birçok uluslararası Arap Bankalarının faizsiz bankacılık ve çeşitli İslami enstrümanların yatırımlarının ilgisinin arttığı bir noktaya ulaşmıştır.

Faizsiz bankaların İslami enstrümanlar içerisinde en fazla kullandığı finansal araçlar sırasıyla ; %61 Murabaha, %37'si Leasing %2'si ise Mudaraba ve Muşarakadır. İngiltere, Mudaraba(emek-sermaye ortaklığı)-Risk sermayesi ilişkisi

⁶⁵(Çevrimiçi),

<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Yaynlar/Attachments/698/OIC%20Report%20Draft%209.pdf>
03.11.2016

⁶⁶ European Central Bank, a.g.e. p.30

⁶⁷ BDDK, "Katılım Bankacılığı ve Faizsiz Finans Çalıştayı Raporu", Aralık 2013, syf.10

içerisinde çeşitli yatırımlar için başvuru yöntemleri ve ileri teknolojilerin önünü açan birçok projelere ev sahipliği yapan en önemli ülkelerden biridir.⁶⁸

Ayrıca 2014 yılında İngiltere hükümeti 200 milyon Pound'luk sukuk ihracıyla (kira sertifikası) menkul kıymetler borsası başta olmak üzere sukuk ticareti için batı ülkelerini etkilemiştir. Bunun yanında İngiltere, Faizsiz bankacılık alanında akademik ve iş dünyasında eğitim programları yürüterek dünyada İslami finansın gelişimi için farkındalık yaratan çalışmalarıyla ilk sıralarda da yerini almaktadır.⁶⁹

1.2.15. Lüksemburg

Lüksemburg, 1978 yılından itibaren İslami Finans kurumlarının Avrupa da ilk ortaya çıktığı 1983 yılında uluslararası İslami sigorta şirketlerinin İslami yatırım araçlarına yatırım yaptığı ve Amerika Birleşik Devletlerinden (ABD) sonra Dünyada ikinci yatırım fon merkezinin olduğu bir ülkedir. Bu stratejik önemi sayesinde Müslüman olan ve olmayan yatırımcıların birçoğunun çeşitli yatırım teşvikleri, yatırım araçlarının fazla olması ve profesyonel bir çerçevede yürütülen İslami finans işlemleri gibi çeşitli faydalar neticesinde Lüksemburg özelinde İslami finansın varlığını her geçen yıl arttırmıştır. Özellikle 2002 yılında İslami Finans Enstrümanları içerisinde yer alan Sukuk ihraçları Avrupa da ilk borsa işlemleri yapan ülke konumundadır.⁷⁰

2009 yılında Lüksemburg Deutsche Bank, İslami bankacılık hizmetleri yapmaya başlamıştır. Bunun yanında 2010 yılında Lüksemburg merkez bankası, İslami Finansal Hizmetler Kuruluna (IFSB) üye olan ilk Avrupa ülkesi olmuştur.⁷¹ Lüksemburg da 2015 yılı itibari ile borsa da işlem gören 50'nin üzerinde İslami yatırım fonları bulunmakta ve bu fonların büyüklüğü ve 5,5 milyar dolar seviyelerindedir. Ülkede toplam İslami finans yatırımlarının büyüklüğü ise 25 milyar dolar seviyelerindedir.⁷²

⁶⁸ H.Döndüren,"Osmanlı Tarihinde Bazı Faizsiz Kredi Uygulamaları ve Modern Türkiyede Faizsiz Bankacılık Tecrübesi" **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 17,Sayı 1,2008,s.10-11.

⁶⁹ Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB),**a.g.e.**,p.15,55.

⁷⁰ European Central Bank,**a.g.e.**,p-23-28.

⁷¹ Luxembourg an International Financial Centre,

http://www.luxembourgforfinance.com/sites/luxembourgforfinance/files/lff_bg_eng_0815.pdf ,

(Çevrim içi), 06.07.2016, p-23.

⁷² E&Y., "Luxembourg:the gateway for Islamic finance and the Middle East",May 2016 p-6

İKİNCİ BÖLÜM

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE RİSK VE RİSK YÖNETİMİ: LİKİDİTE RİSKİNİN UNSURLARINI BELİRLEYEN ESASLAR VE AMPRİK ÇALIŞMALAR

2.1. Bankacılık Sektöründe Risk ve Risk Yönetimi

Risk kavramının bankacılık sektöründe çeşitli yöntemler ile ifade edildiği ve zaman içerisinde finansal olayların gelişimi ile bir den fazla tür de açıklandığı görülmüştür. Bu nedenle bankacılık literatüründe Risk kavramı için tanımlanan en temel açıklama, belirsizlik, olumlu veya olumsuz yaşanabilecek her türlü finansal durumlardaki olasılık olarak tanımlanır.⁷³

Riskler genel olarak potansiyel kârlılıkta, olumsuz değişimlerde kayıp veya ortaya çıkan belirsizlik aşamaları olarak da tanımlamakla beraber Risk ‘in rastgele bir belirsizlik olgusundan hareketle değil mali önlemlerin alınmasına rağmen nihai finansal dengenin pozisyonunda bir belirsizlik yaşanma ihtimali olduğu ve bundan mevzu bahis maruz kalınan risk olarak ifade edilir.

Ayrıca risk faaliyetlerinin Bankacılıkta risk modelleme süreçlerinde sermayeye yük getirmeden ekonomik tedaviler için vazgeçilmez bir düzenleyici olduğu yaklaşımı da savunulur.⁷⁴ Bu nedenle risk olgusunu barındıran tüm sebepler aynı zamanda bankacılık ve finans işlemlerinin kendi süreci içerisinde ki finansal gelişmelerin mali olarak sıfır noktasına ulaşana kadar göz önünde bulundurulması gereken reel bir maliyettir.

Finans piyasalarında sıkça kullanılan risk kavramını, bankaların istikrarı ve devamlılığını etkileyecek olumsuz herhangi bir olayın yaşanması olarak tanımlamakla beraber ayrıca mali piyasalarda risk kavramı yerine “exposure” terimi de kullanılmakta ve bankaların mevcut pozisyon sonucu ortaya çıkabilecek zarar ve

⁷³ J.Bessis, B. O’Kelly,” **Risk Management in Banking** “Wiley Publication,2015, p- 2-3

⁷⁴ J. Bessis, **Risk Management in Banking**, A John Wiley and Sons Ltd Publication,2011, p-25

kazançları ifade etmekte dolayısıyla da riski hem negatif hem de pozitif olarak tanımlamaktadır.⁷⁵

Bankacılık ve Finans sektöründe riski tanımlarken amacın şu olması gerekmektedir; Olayları geniş bir ölçekte analizini sağlamak, tüm işlem süreçlerinin kendine özgün bir şekilde değerlendirilmesini ve istenmeyen olayların olasılığı karşısında yaşanacak durumu ve ona esneklik kazandırıcı araçların işleme koyulmasını hedeflemek, bunun sonucunda da riskin olası ekonomik faydasının azaltılmasını önlemeye çalışmaktır.

Dolayısıyla bankacılık işlemlerinin yapısına göre belirlenen spesifik tüm risk unsurlarının çerçevesi, bankaların kaynak yaratma sürecinden kaynağın yani finansmanın kullandırılma aşamasına kadar ki süreç ile; Finansmanın kullandırılması aşamasından sonra ki alacak-borç ilişkisinin sonlanacağı ana kadar ki süreçte ayrı değerlendirilmektedir. Örneğin Banka-Müşteri ilişkisi içerisinde tüm finansal işlemlerin banka nezdinde bir risk unsuru oluşturduğu gibi müşterinin de olası yaşayacağı kötü bir finansal durum karşısında Banka için de ayrıca bir risk oluşturması söz konusudur. Bunun yanında kredilerin zamanında ödenmemesi, döviz kurları değişikliğinde yabancı para cinsi borçlanmalar veya yatırımlarda ki olumsuzluklar, mudiler tarafından hızlı bir oranda para talep edilmeler, piyasa faiz oranlarındaki değişikliklerle bankanın finansman maliyetlerinin olumsuz değişimi, bankaların portföy yatırımlarında değer düşüklüğü, Bilgisayar sistemleri, personel hataları, dolandırıcılık işlemleri, teknolojik sorunlar, rekabet etkisinin getireceği olası zararlar, yasal değişiklikler gibi mali, sosyal ve hukuki sebepler durumunda riski ortaya çıkaran gelişmeler yaşanmakta ve bankalar çeşitli risk türleriyle karşılaşmaktadırlar.⁷⁶

Bankaların kaynak yaratma sürecinde önemli aşamalardan biri de mudilerinden elde ettikleri mevduatın banka hesaplarında uzun süre tutabilmesidir.Çünkü bir yandan bankanın uzun veya kısa pozisyon alarak mali dengeyi sağlaması gerekmekte bir yandan da müşterinin istediği zaman hesabından

⁷⁵ Z.Tunç Aloğlu,"**Bankacılık Sektörünün Karşılaştığı Riskler ve Bankacılık Krizler Üzerindeki Etkileri**",TCMB Uzmanlık Tezi,2005,syf-19-20

⁷⁶ R.Apostolik,C.Donohue,P.Went,"**Foundations of Banking Risk**",WileyFinance,2009,p-13

nakit akışını yönetebilmesi gerekmektedir. Bu sayede Faiz, kar payı vb. getirilerin kazanımını talep etme gibi tüm finansal pozisyon alma işlem süreçleri her iki tarafça değerlendirilmektedir.

Bu süreçler yaşanırken bankanın mudilerinden elde ettiği bu kaynağı yönetebilme durumunda riskli aşamaların birbirinden ayrı ayrı değerlendirildiği görülmektedir.

Özellikle kaynak yaratma sürecinden finansman kullandırılma aşaması ve alacak-borç ilişkisinin sıfır noktasına ulaştığı zamana kadar bankalar ve finansal kuruluşların zaman içerisinde kendi finansal yapılarını yönetmede ve ticari ilişki kurduğu müşterilerinin olası kötü finansal durumlar karşısında bir pozisyon almaktadır. Alınacak pozisyon ve buna benzer tüm süreçlerde bankalar, düzenleyici otorite ve risk yöneticileri tarafından uygulamada kullanılan bazı temel kavramlarla karşılaşmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır:⁷⁷

Bankaların **Riske maruz değer olarak** (*Value of Risk-VaR*) kavramsallaştırdığı yani mevduat vb. kaynak toplayarak banka portföylerinde oluşan değerlerin olası durumlarda ortaya çıkabilecek en yüksek kayıp seviyesini gösteren bir değer olarak göz önüne alınması,

Bunun yanında **Riskten korunma** (*Hedge*) yani yapılan tüm portföy vb. yatırımların doğru tercihte ve zamanında yapılması, yatırımın ters fiyat hareketleri karşısında olası etkiyi gözeterek mali yapısının dengesini sağlamak adına gelecekte fiyat yükseleceği beklentisiyle uzun pozisyon alması veya fiyatların düşeceği beklentisi ile kısa pozisyon alarak işlem yapması,

Risk Primi (*Risk Premium*) göstergesi gibi Riskli, Risksiz tercihi sonucu, Riskli bir varlık veya kıymete yatırım yapmayı tercih etme durumunda elde edilen getirinin risksiz bir varlığa yatırıma göre elde edilecek fazladan getiriyi gösteren değer,

Risk-Getiri (*Risk –Return*) olarak belirtilen husus ise; Bir varlık ve kıymete yapılan yatırım ile elde edilmesi istenilen *beklenen getirinin* o varlık ve kıymete

⁷⁷ **Türkiye Bankalar Birliği (TBB)**, “Finans ve Bankacılık Eğitim Portalı “, egitimportali.tbb.org.tr.

yatırım yapılarak üstlenilen *risk değerinin* arasında ki ilişkiyi açıklamaktadır. Burada üstlenilen riskin artması ile beklenen getirinin artmasının muhtemel olduğu yani arada ki ilişkinin pozitif yönlü olduğunun ifade edilmesi gibi pek çok Risk kavramları içerisinde Bankacılık sektörü işlemlerini yönetmektedir.

1980 yılı sonrasında sermaye hareketleriyle beraber yaşanan finansal serbestleşme ve Finansal krizler sonrası uluslararası ölçekte Bankacılık sektöründeki finansal daralmaların ekonomik istikrarsızlık ve sürdürülebilir ekonomik refahta sorunlara yol açmasına sebebiyet vermiştir.

Bunun yanında sanayi ve üretim endüstrisine yeterli katkının bankacılık sektörü tarafından sağlanamaması reel desteklerin aksamasına mali piyasalarda konjonktürel dalgalanmalara ortam hazırlamıştır. Bu sebeple bankacılık sektörünün yaşadığı sıkıntıların sonrasında bilançolarının aktif yapılarında zaman zaman bozulmalar, pasif taraflarında ise yükümlülüklerini arttırıcı mali sorunlar baş göstermiştir. Bu sebeple de sorunlara yol açan gelişmelerin veya olumsuzlukların en aza indirilmesi gayesiyle konjonktür şartlarına uyumlu Risk Politikaları ve Risk iştahını iyi tanımlayan bir Risk Yönetiminin ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

Gelişen bu süreçle beraber uluslararası bankacılık sektörünün geleceğini mali olarak daha güçlü bir yapıya kavuşturmak, ticaretin finansmanı kolaylaştırmak, ekonomik kazanımların kaybedilmemesini sağlamak için sürdürülebilirlik adına gelişmiş ülke merkez bankalarının kurmuş olduğu Uluslararası Ödemeler Bankası (Bank for International Settlements) önemli bir görev üstlenmektedir. Bu kuruluşun içerisinde ki finansal değerlendirme komitelerinin yıllar içerisinde belirlediği çeşitli usul ve esaslar çerçevesinde Bankaların risk yönetiminin doğru kararları vermesi adına, Risk 'in tanımlanması ve yönetimi gibi temel ihtiyaçlara yönelik süreçler belirlenmiş ve bu sayede doğru risk yönetiminin mali sınırları ve kurumsal çerçevesi ortaya koyulmuştur.

Bu çerçeve sayesinde bankaların aktif risk yönetim süreçlerinde bir bankanın karşılaşılabileceği tüm risklere karşı önceden alınması gereken mali ve hukuki tedbirler ve dolayısıyla alınacak bu tedbirlerle beraber bankalar açısından risk olasılığını kontrol edilebilir seviyelere indirgemenin yöntemleri gösterilmiştir. Bunun

dışında da piyasa şartlarında rekabet ve dayanıklılık gibi mali tecrübelerin düzenlemeler sayesinde bankalar için bir referans olarak alınmasını sağlamıştır.

Risk Yönetimde amaç riskleri kontrol edilebilir seviyede tutmak ve bu risklerin niceliksel ve niteliksel değerlendirmelerinin var olmasını sağlamaktır.⁷⁸ Dolayısıyla risk yönetim süreçlerindeki aşamaların her birine katkı sağlayan Finansal riskleri önemli ölçüde risk profilleriyle birlikte belirlemek bir yöntem gerekliliğini getirmektedir. Bu yöntemler ise;

- Bankaların risk izleme departmanları tarafından yapılan risk alanlarının analitik tekniklerle belirlenmesi ve ilişkinin anlaşılması,
- Trend analizi yaparak değişik ve farklı sürelerde bankanın mali göstergelerinin yorumlanması,
- Bilanço ve Gelir tablosu ile zaman dilimleri arasında farklı bankacılık sektöründe veya uluslararası bankalarla arasında finansal karşılaştırmalar yapılması,
- Çeşitli rasyolar ve eğilimler ile birlikte incelenme ve risk ile ilgili yararlı bilgiler sağlamadır.

Bu perspektiften bakarak yapılacak analiz ile olumsuz durumların nedenini öğrenmeye, etkisini ölçmeye ve önlemine alarak Risk Yönetiminin sağlıklı yürütülmesine katkı sağlanmaktadır.⁷⁹

Risk Yönetiminin süreçleri oluşturulurken;

- Riskin Belirlenmesi
- Riskin İzlenmesi
- Riskin Denetlenmesi

olmak üzere 3 aşama üzerinde yoğunlaşılır.⁸⁰

Bankaların bu risk yönetim fonksiyonu işlevi sürekli olarak varlıklar ve mevcut riskli portföyler üzerinde risk ölçümü yapar ve olası zararların boyutunu azaltmak için bankanın diğer fonksiyonlarıyla iletişim içerisinde bulunarak etkin risk

⁷⁸ J. Bessis, a.g.e.p-37

⁷⁹ H.Van Greuning, Z. Iqbal, “ **Risk Analysis For Islamic Banks**”The World Bank Books,2007,p-65

⁸⁰ R.Apostolik,C.Donohue,P.Went,a.e.

yönetimini uygulamaktadır. Bunun yanında düzenleyici bir bakış açısına sahip risk yönetimi, banka içerisinde ki risk politikalarını sürekli izleyerek ve denetleyerek uluslararası piyasa şartlarının gereğine göre hareket etmeyi kolaylaştırır.⁸¹ .

Bu nedenle Risk Yönetimde bankaların risk profilini arttıran veya azaltan, önemle üzerinde durulması ve değerlendirilmesi gereken küresel ölçekte geçerli risk türlerinin incelenmesi gerekmektedir. Özellikle de Finansal İstikrar Kurulu'nun (FSB)⁸² belirlemiş olduğu ölçütlerden⁸³ ;

- Risk İştahının prensiplerini belirleme ve buna bağlı Etkin bir Risk Yönetiminde, Üst yönetim başta olmak üzere hiyerarşinin üst basamağından en alt basamağına kadar stratejik karar alma süreçlerini anlaşılır seviyede tutma,
- Risk kültürünün kurulmasını sağlama ve Finansal raporlamanın doğru ve zamanında yapılması kılma,
- Risk profilini, Risk limitleri, Risk Kapasitesini ve Risk iştahının çerçevesini kurum içi her seviyede belirleyerek banka sermayedarları dâhil etkin bir risk politikası izleme,
- Finansal olaylar durumunda risk türlerinin belirlenmesini kolaylaştırmak için mali olarak ileriye dönük senaryo analizleri ve stres testleri yapmak,

Riskin yönetiminde önemli bir çerçeve oluşturmaktadır.

2.2.Finansal Risk Türleri

Finansal Risk türlerinin belirlenmesi sağlanırken, gelişmiş ülkelerin merkez bankalarının bir araya gelerek kurdukları Uluslararası Ödemeler Bankasının (Bank for International Settlements-BIS) 1974 yılında Basel Bankacılık Denetim Komitesini kurmuş, ardından 1988 yılında ve sonrasında da 2004 ve 2011 yıllarında getirilen çeşitli düzenlemelerle birlikte bankacılık piyasasının gerek küresel krizler sonrası gerekse büyümeye bağlı finansal gelişmelerin beraberinde getirdiği risk yönetim zorlukları ifade edilmiştir.

⁸¹ A.e.

⁸² G-20 Tarafından kurulmuş uluslararası bir kuruluştur.Mali istikrarın Küresel ölçekte sağlanması için düzenleme ve tavsiye de bulunma yetkileri bulunmaktadır./www.fsb.org

⁸³ http://www.fsb.org/wp-content/uploads/r_131118.pdf?page_moved=1 , (Çevrimiçi), 07.07.2016

Basel anlaşmaları (Basel I, II, III) adı altında ki mali ve kurumsal düzenlemeler çerçevesi ile ihtiyaca binaen hazırlanan bir takım raporlar ve bu raporlarla da BIS tarafından zaman içerisinde ifade edilen çeşitli risk türleri belirlenmiştir.

Finansal Risk Türleri kendine özgü durumlar çerçevesinde zaman içerisinde belirlenerek Finansal Risk Yönetiminin çözüme yönelik önemli aşamalarını meydana getirmiştir. Finansal Yönetimin amacı kârlılık ve risk düzeyi tarafından tanımlanan bir bankanın değerini maksimize etmek ve riskin kontrol edilebilir bir seviye de yönetilmesi gerektiği belirtilmekte olduğudur. Bunun yanında Finansal Risk yönetimini teorik olarak Hazine fonksiyonu, finansal planlama ve bütçeleme, muhasebe-bilgi sistemleri ve iç kontrol faaliyetleri oluşturmaktadır. Bankacılık pratiğinde ise bankanın ticari ve mali risklerinin stratejik sermaye planlaması ve aktif-pasif yönetimini kapsayan bir risk yönetiminin izlenmesi ve riskin tanımlanması, ölçülmesi ve izlenmesi süreçlerinin yer aldığı aşamalar oluşturmaktadır.

2.2.1. Kredi Riski (*Credit risk*)

Kredi Riski, Bankacılık sektörü risk yönetiminin merkezinde olan en önemli risk türlerindedir. Risk türleri ile ilişkisi bakımından anlaşılması ve yönetilmesi hassasiyet gerektirmektedir. Kredi Riski, bankanın veya finansal aracının kredi anlaşmasından doğan anapara, faiz ve nakit akış gibi geri ödeme üzerine kurulu borç ödeme yükümlülüklerini kredi anlaşma koşullarındaki gibi yerine getirmemesi ve bu aşamada ortaya çıkan karşı taraf riski olup aynı zamanda borç ödeme yükümlülüğünü yerine getirmeme aşamasından sonra temerrüt halinin yaşandığı andaki kayıp (Loss Given Default-LGD) ve temerrüt anındaki risk tutarının (Exposure at Default – EAD) bir bankanın kredi riskini oluşturması olarak değerlendirilen bir türdür.⁸⁴

Bankaların mali yapılarında kredi riskine maruz kalmaları, banka likiditesini doğrudan etkileyecek ve nakit akış problemlerini beraberinde getirecektir.

⁸⁴ J. Bessis, a.g.e.p-28

Bu nedenle kredi veya karşı taraf riski olarak yönetilen bu tür risklerin belirleyicileri arasında sadece finansal borçlu olarak bir nevi tüketici konumundaki birey veya şirketler değil, finansal borçlunun riskini dolaylı olarak da etkileyen içinde bulunduğu ülke ekonomisinin şartları da etkili olmaktadır. Dolayısıyla Ülke riskinin de kredi riski içerisinde değerlendirilmesi ve borçlunun finansal bilgilerinin yeterliliğini tespit etmekte, önemli bir odaklanma olmaktadır.⁸⁵

Bankacılık ve Finansal Hizmetler sektörünün bilançolarındaki aktif pasif uyumsuzluklarına maruz kalmaları ve banka başarısızlıklarıyla karşı karşıya kalmalarının bir diğer sebebi ise bilançolarında %70'den fazla kredi riskini taşımaları ve bu riskin yönetilme sorunlarıdır.⁸⁶

Kredi riskini yönetirken riskin ölçülerek sürekli izlenmesi ve dolayısıyla kontrol edilmesi ardından raporlama işlemlerinin yapılarak risk komitesince riskin karşılığı olarak sermaye ayrılması veya riskin yayılması (spread) politikası gibi mali önlemler alınması süreçleri dikkate alınmalıdır.

Kredi Riski Yönetilirken Kalitatif Modeller, Kredi Skorlaması (derecelendirme) ve Newer modellerinden faydalanılmaktadır.⁸⁷

Kredi Riskinin yaşanmasına örnek verilirse ⁸⁸; 2007 Yılı'nın Aralık ayında İsviçre'nin ve dünyanın en büyük bankalarından biri olan UBS'in (Union Bank of Switzerland) yüksek riskli mortgage krediler ile (subprime mortgage borrowers) riskli müşterilerine vermiş olduğu kredilerin geri ödemelerinin ve kredi kayıplarının yaşanması sonucu (LGD ve EAD dâhil) 10 milyar dolar seviyelerinde zarar açıklamasıdır. Yaşanan bu durum karşısında kredi risk modelleme süreçlerinin karmaşıklığının ve yanlış modellemenin, müşteri belirleme yöntemlerinin hatalı olduğu ve yaşanan durumun böylesine büyük bir bankanın hata yapmasına sebebiyet verdiği görülmüş bunun üzerine dünyadaki birçok bankanın hatalı mortgage ödemeleri yapabileceğinin olasılığı üzerine değerlendirmelerde bulunmuştur. Bunun

⁸⁵ S.Brajovic Bratanovic, H.Van Greuning,"**Analyzing and Managing Banking Risk**",World Bank Publications,2003,p.135-136

⁸⁶ H.Van Greuning,Z.Iqbal,**a.g.e.**,p.120

⁸⁷ Z.Tunç Aloglu,**a.g.e.**,syf.31

⁸⁸ R.Apostolik,C.Donohue,P.Went,**a.g.e.**,p.15

üzerine gelinen noktada dünyada birçok finansal kurum ve şirketin milyarca dolar zarar açıkladığı görülmüştür.

2.2.2. Piyasa Riski (*Market risk*)

Piyasa riski, finansal pazarların içerisinde barındırdığı gelir, faiz oranları, döviz kuru ve kredi yayılması gibi faktörlerin var olduğu piyasa içerisinde değerinin dalgalı seyir izlemesi; Ticari bankalar için istikrarlı likit yatırım portföyleri ile fonları arasındaki risk profillerinin uyumsuzluğu, yani piyasa dalgalanmasına karşı portföylerindeki ayarlama zamanında ve özelliklerine uygun olmaz ise yaşanacak sapmanın piyasa riskini doğurması olarak açıklanmaktadır.⁸⁹

Bunun yanında Piyasa Riskini bilanço içi ve bilanço dışı piyasa fiyat hareketlerinden kaynaklanan pozisyonlardaki kayıp riski olarak tanımlanır ve önceden alınmış pozisyonların sabit getirili enstrümanlar, faize duyarlı borçlanma senetleri, hisse senetleri, döviz ve emtia fiyatlarındaki kayıp sonrasında bu gibi yaşanacak risklerin de birlikte değerlendirilmesidir.⁹⁰

Piyasa riskine ait değerlendirme yapılırken “tarihi simülasyon yaklaşımı (*historical simulation approach*)”, Delta-normal veya varyans/kovaryans metodolojisi (*delta-normal or variance/covariance methodology*) ve Monte Carlo simülasyonu (*Monte Carlo simulation*) yöntemleriyle hesaplamalar yapılmaktadır.⁹¹

2.2.3. Operasyonel Risk (*Operational risk*)

Son yıllarda bankalar kredi ve piyasa riskini yönetirken bu iki tür risk dışında bazı riskli sorunlar ile karşılaşmaktadır. Örneğin Dolandırıcılık ve hırsızlık gibi Dış kaynaklı sorunların oluşturduğu riskler, yasal mevzuattaki değişen yükümlülükler neticesinde olumsuz yaşanan durumların getirdiği riskler, personel hatalarının yarattığı riskler olmak üzere bankaların bilgi teknolojileri üzerine kurduğu tüm

⁸⁹ S.BrajoVIC Bratanovic, H.Van Greuning, **a.g.e.**, p-225

⁹⁰ J.Bessis, B. O’Kelly, **a.g.e.**, p.189-190

⁹¹ S.BrajoVIC Bratanovic, H.Van Greuning, **a.g.e.**, p-245

faaliyetlerin kendi iç sistemlerinde barındırdığı tüm süreçlerde yaşanacak her bir sorunun Operasyonel riskin varlığına işaret etmektedir.

Dolayısıyla Operasyonel risk tüm banka işlemleri ve faaliyetlerini etkileyen dış kaynaklı ve iç kaynaklı olayların tüm süreçlerinde yaşanan kayıpların boyutunu göstermekte ve gelişen bankacılık piyasası ile birlikte operasyonel riskten doğan kayıplar banka kârlılığına olumsuz etki etmektedir.

Operasyonel riski yetersiz ve başarısız iç süreçlerin insanlar ve sistemler veya harici olaylar kaynaklı bir kayıp olarak nitelendirilebilirken, 21. yüzyılın gelişen bankacılık teknolojisi ile e-ticaretin büyümesi, dış kaynak kullanımının artması, daha fazla kredi kullanımı gibi gelişmelerden ötürü de operasyonel riskin artmasını tetiklenmektedir. Dolayısıyla Bankacılık sisteminde bugüne kadar yaşanan her ortak problemin sebebi irdelenmiş ve operasyonel risk faktörünün doğru yönetilmesi adına bankaların iç sermaye ve tahsis süreçlerinde operasyonel riski oluşturacak etkenlerin risk çerçevesine dâhil edilmesi sağlanmıştır.⁹²

Operasyonel riskin her banka türü ve yapısı içerisinde kendine özgü durumlar doğrultusunda araştırılması gerektiği ve risk olaylarını değerlendirirken de yüksek frekans/düşük etkili riskler ve düşük frekans/yüksek etkili risklere odaklanmanın doğru olacağı belirtilmiştir. Bunun sonucunda da operasyonel risklerin hesaplanması için Temel yaklaşım, Standart yaklaşım ve İleri Ölçüm yaklaşımı gibi üç farklı yöntemler ile odaklanmanın doğru olacağı kanaatine varılmıştır.⁹³

Operasyonel Riskin yaşanmasına örnek verilirse⁹⁴ ; 1995 yılında Baring Brothers adlı Londra merkezli banka, iç kontrol süreçlerinin ve prosedürlerinin operasyonel olarak riski yönetememesi sonucu yaklaşık 1,3 milyar dolar zarar etmiş ve bunun sonucunda tüm yükümlülükler ile birlikte ING grubu tarafından 1,5 milyar dolar seviyelerinden satın alınmıştır. Yaşanan bu süreçte en önemli olumsuz gelişmelerden birisi, Singapur Vadeli İşlemler Borsası ve Osaka Menkul Kıymetler Borsasında şirketin borsa tacirleri tarafından bazı ticaret ve muhasebe kayıtları manipüle edilerek iki yıl boyunca kayıplar gizlenmiş ve pozisyon alınması için Japon

⁹² S.Brajovic Bratanovic, H.Van Greuning.,**a.g.e.**p-117-118.

⁹³ R.Apostolik,C.Donohue,P.Went,,"Foundations of Banking Risk.,**a.g.e.**,p.180-181

⁹⁴ R.Apostolik,C.Donohue,P.Went,**a.g.e.**,p-181

borsasında bir artış beklenilerek Japon hisse senedi endeksinde vadeli işlemler yapılmıştır.

1995 yılına gelindiğinde Kobe’de olan yıkıcı deprem sonrası Japon hisse senedi piyasası hızla sert bir düşüş ile karşılaştığında Baring şirketinin önemli oranda mali kaybına yol açmıştır.

2.2.4. Faiz Oranı Riski (*Interest rate risk*)

Faiz oranı riski Bankacılık sektöründe bankaların bilançolarındaki alacakları, tasarrufları, faizli olarak mevduat kanalıyla sağladıkları gelirler veya yükümlülükler gibi örtülü veya açık faiz riski taşıyan gelir ve giderlerini önemli ölçüde kontrol altına almadıklarında veya öngörülenin aksine olumsuzlukların olması halinde yaşanan bir durumdur.

Zaman içerisinde sabit faizle verilen yüksek kredinin taşıdığı riskin belirsizliği değişken faizle verilen daha az tutarlı kredilerden daha düşük olsa bile buna rağmen tutarların değerinden bağımsız olarak düşünüldüğünde belirsizliğin daha az olanında faiz oranı riskinin taşımadığından bahsedilememektedir. Dolayısıyla her iki tür kredinin arasındaki faiz riskinin taşıdığı fark aslında sabit faizli kredinin taşıdığı fırsat maliyetinin üstlenilmesidir.

Bunun yanında banka müşterilerinin beklenmedik davranışları sonucu erken ödeme veya ülke ekonomik konjonktürel hareketliliklerin getirdiği faiz oranlarındaki hareketlenmeler sebebiyle net faiz gelirleri düşmeye başlayabilir ya da faizin maliyeti ve faiz gelirlerinin arasındaki fark pozitif olursa da faiz oranı riskinden bahsedilebilmektedir.⁹⁵

Banka varlık ve yükümlülüklerinin yeniden fiyatlama sonucu getiri eğrisinin eğimi ve şekli değişikliklerinde yaşanan uyumsuzluk faiz oranı riskini oluşturmakla beraber yaşanan faiz oranı riski ortamı, likidite yönetimini etkileyeceği için banka aktif-pasif yönetimi tarafından gelir, sermaye ve yükümlülüklerin korunmasını da beraberinde etkileyebilecektir.⁹⁶

⁹⁵ J.Bessis, "Risk Management in Banking", Wiley Publications, 2011, p-33-82.

⁹⁶ S.Brajovic Bratanovic, H.Van Greuning., a.g.e.p-248

Faiz Riskinin yaşandığı bir duruma örnek verilirse⁹⁷; Amerika Birleşik Devletlerinde tasarruf ve kredi birlikleri olarak adlandırılan “Thrifts” bankalar (S&Ls), ağırlıklı olarak mortgage kredileri vermektedirler. 1980 yılından 1990’lı yıllara kadar bu türdeki birçok kuruluşlar (S&Ls), mortgage kredilerinin artmasıyla birlikte her ne kadar ipotek tesisi karşılığı kredi kullandırımı artıyor olsa da varlık ve yükümlülüklerinin yönetiminde ciddi bir uyumsuzluk ve faiz oranı riskiyle karşı karşıya kalmışlardır.

(S&Ls), 1980’li yıllarda %6 sabit faiz ve 30 yıl vade ile ipotek karşılığı mortgage kredisi kullandırmakta, Aynı zamanda %2 faiz oranı ile kısa vadeli mevduat toplayarak mortgage kredilerini finanse etmekteydi. Dolayısıyla *getiri eğrisi riskini* değerlendiren bu tür kuruluşlar o günkü şartlarda bu davranış pozisyonunun ekonomik getirili olduğuna inanmaktaydılar. Fakat ABD’de faiz oranları yükselme trendine girince bu kuruluşlar (S&Ls), mevduat faizlerine %9-10 oranlarına yakın bir ödeme yapmak zorunda kaldığında ,30 yıllık % 6 sabit faizli verilen mortgage kredilerinin kârlılığı ve sürdürülebilirliği faiz riskine yani *yeniden fiyatlama riskine* maruz kalmış alternatif pozisyon alma imkânının da olmamasıyla birlikte sonuçta birçok S&Ls kuruluşları iflas etmiştir. A.B.D. Hükümetinin yaşanan bu durum karşısında S&Ls kuruluşlarını kurtarmak için bazı raporlara göre 150 milyar dolar seviyelerinde kaynak tahsis ettiği bunun yanında ise bazı tahminlere göre yaşanan bu zararın bilançosunun 500 milyar dolar seviyelerinde olduğu belirtilmektedir.

Bu sebeple faiz riskinin finansal riskler içerisindeki varlık-yükümlülükler yönetimi olarak (Asset-Liability Management-ALM) taşıdığı hassasiyet bankalar için çok önemlidir. Bunun için bankalarda aktif-pasif pozisyonun dengelenmesi adına likiditenin, faizin ve kredilerin zamanlama hatalarına maruz bırakılmadan, likidite ihtiyacını kriz haline dönüştürmemesi gerekmekte, ardından da piyasanın şartlarına hızlıca uyarlanma sağlayıp piyasa dalgalanmalarına rağmen dinamik bir süreci yönetebilmesi ve sonuçta faiz riskini minimize etmesi gerekmektedir.

⁹⁷ R.Apostolik,C.Donohue,P.Went,a.g.e.,p-39.

2.2.5. Döviz Kuru Riski (*Foreign exchange risk*)

Döviz kuru riski, bir banka bilançosunun döviz kurlarındaki yaşanan olumsuz değişimler neticesinde yabancı para cinsinden pozisyon açığına maruz kalması nedeniyle yaşanan nakdi kayıp olarak tanımlanmaktadır.

Özellikle bankacılık sektöründe döviz kuru riskinin doğrudan etkilediği, nakit akışları, döviz varlıkları ve borçlanmalar, net karı etkilemekte, bununla beraber de kur hareketlerinin yaşanmasıyla borsa değerleri etkilenecek hisse senedi değerlerinde kayıplar yaşanmaktadır.

Döviz kuru riskini kontrol edilebilir seviyede tutmak için makroekonomik istikrarın ülke ekonomisine kazandırılması (*ekonomik risk*) ve fiyat istikrarının sağlanmasınının (*çeviri riski*) önemi yanında banka risk yönetiminin koruma stratejileri (*işlem riski*) ile türev araçlarını yönetilmesi ve döviz kuru risk pozisyonunu belirlemesi de gerekmektedir.⁹⁸

2.2.6. Uyuşmazlık Riski (*Mismatch risk*)

Uyuşmazlık riski (*mismatch risk*) likidite riskini ve faiz oranı riskini ima etmekle beraber Varlık ve Yükümlülüklerin sıfırlanma tarihinde vade ve faiz oranı arasındaki açıklığı belirleyerek bankanın yapısal pozisyon riskini göstermektedir.⁹⁹

Bankalar, piyasa şartlarının kötü gitme eğilimini sürdürdüğü kısa süreli dönemlerde veya kısa vadeli finansman sorunun ortaya çıkmamasını istediğinde finansmanın güvenceye alınmasını sağlamak isterken orta veya uzun vadeli borçlanma politikası gütmektedir.

Çünkü kısa vadeli borçlanma yaptığı durumlarda uzun vadeli kredilendirme yapmakta; uzun vadeli borçlanmaya gittiği durumlarda kısa vadeli kredilendirme yapmaktadır. Dolayısıyla bu şekilde likidite riskinin banka içerisinde sürdürülebilir seviyede kalmasını sağlayarak finansal varlık ve yükümlükleri arasındaki uyumsuzluk

⁹⁸ M.Papaioannou.,”**Exchange Rate Risk Measurement and Managment:Issues and Approaches for Firms**”,IMF Working Paper, 2006,p-4

⁹⁹ J.Bessis,**a.g.e.**p-34-35

riskinin pozitif yayılmasını sağlamakta (spread) ve olası etkilere karşı da korumaktadır.

Piyasalarda yaşanacak ciddi olumsuz gelişmeler bazen uyuşmazlık riskinin yönetilmesini sınırlandırabilmektedir. Bu gibi durumlarda da bir nevi kaldıraçlı finansal sisteme endeksli bankacılık sektörü yani geleneksel bankacılık sistemi artık sürdürülebilir olmayan türev araçlarından fayda sağlayamayacak duruma gelebilmektedir. Dolayısıyla 1980 yıllarda ABD’de tasarruf ve krediler ile gündeme gelen *thrifts* bankalar, faiz oranlarının sert bir şekilde yükselmesiyle beraber Federal Rezervin anti enflasyonist politikaları neticesi yaşanan kayıpları uyuşmazlık riskinin yaşanmasıyla birlikte olumsuz bir örnek teşkil etmiştir.¹⁰⁰

2.2.7. Likidite Riski (*Liquidity risk*)

Bankaların finansal yapılarındaki kırılganlıklarını zaman içerisinde çeşitli teknikler ile ölçmek ve olası riskli durumları yaşama olasılığını saptamak bankacılık sistemi için kuşkusuz önemli bir yaklaşımdır. Çünkü bankacılıkta finansal yapılar olarak burada kastedilen unsurlardan birisi, Bankacılık sektörünün bilançolarındaki mali görünüm, finansal olarak ne seviyede olduklarını gösterir çeşitli rasyolar, stres testleri sonuçları ve risk senaryolarının sonucunda alacağı pozisyonlardır. Yani bir nevi likidite riskine karşı bankaların ne ölçüde dayanıklı olduklarının hazırlığıdır. Bu nedenle bankaların bilançolarında her iki tarafta ki (aktif-pasif) varlıkların ve borçların yükümlüklerini zamanla ne ölçüde karşıladığı veya nasıl karşıladığı gibi nakit akış süreçlerini belirlemelidir.

Likiditenin durumunu ortaya çıkarırken aslında Likidite riskinin yapısını ve türünü, Likidite riskinin ölçülmesini, izlenmesini ve yönetimi kolayca belirlenmiş olmaktadır.

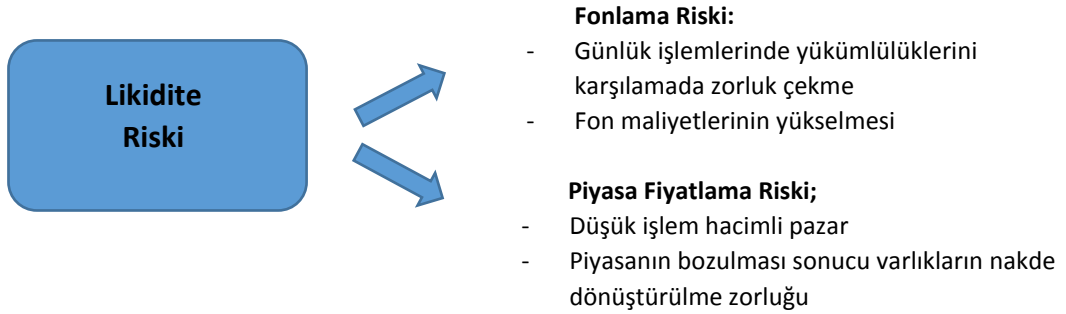
Likidite, bankaların varlıklardaki fon artışlarını ve vadesi gelen borçlarını kabul edilemez bir zarar olmadan karşılama veya ödeme yeteneği olarak adlandırılır. Ve zaman içerisinde banka müşterilerinin borç veya fonlarından ödeme talep etmeleri, piyasa şartlarının kötü gitmesi, yabancı para yükümlülüklerinin olumsuz

¹⁰⁰ A.e

etkilenmesi gibi durumlar karşısında likidite yükümlülüklerini çalıştıramadığında likidite riski ile karşılaşılırlar. Bu durumda riskin yönetilmemesi gibi şartlarda da kolayca iflaslar yaşanabilmektedir.¹⁰¹

Bankalar beklenen veya beklenmeyen yükümlülüklerini, fonlamadan veya piyasadan kaynaklı sürdürülemez bir noktaya taşırsa bilançonun her iki tarafından gelen likidite riski ile karşılaşır. Dolayısıyla fonlanmadan kaynaklı risk, maliyet yönlü ve gelecekteki yükümlülüklerini daha yüksek bir maliyetle karşılamasının az veya çok ihtimalinin düşünülmesi gerekmektedir; piyasa fiyatlamasından kaynaklı riskte de yetersiz piyasa derinliğinin veya pazarın bozulması nedeniyle varlıklarını nakite, parasal değere dönüştürememesi gerekmektedir. Bu durumda da bilançoların ve bankaların kaynak problemlerine yol açması söz konusu olabilmektedir.

Burada piyasa kaynaklı risklerin fonlamadan kaynaklı risklerden ayrılmasının sebebi bankaların piyasa gibi dışsallıktan ve iç kaynaktan sorunlar yaşaması; fonlama riskinde ise bankanın yükümlülüklerini piyasa riski ile birlikte yeniden yerine getirememeyi yaşamasıdır. Bu nedenle likidite riski bilançonun aktifinde bir nevi piyasa fiyatlama riski olarak adlandırılmakta, fonlama riski ise bilançonun pasif tarafında refinansman riski olarak adlandırılabilir.¹⁰²

2.2.8. Fonlama Riski (*Funding risk*)

Bankaların finansman maliyetleri yüksek olduğunda bunu karşılamak zorlaşır ve imkânsız hale gelirse burada fonlama riskinden bahsedilmektedir. Dolayısıyla fonlama riskinin varlığından bahsedilirken bankaların risk algısının ve

¹⁰¹ R.Apostolik,C.Donohue,P.Went.,a.g.e.p-40

¹⁰² G.Adalsteinsson,**The Liquidity Risk Managment Guide**,Wiley Finance Series,2014, p-25-26

yönetilmesinin finansman politikalarıyla nasıl uyarlandığına bakmak gerekmektedir. Beklenmedik durumlarda veya sık sık ihtiyaçları için piyasadan fon talebinden bulunan bankaların riski yönetememe problemi algısı yaratılırsa, borç verecek kuruluşlar nezdinde negatif sinyal veriyor görüntüsü hâkim olur. Bu da fonların maliyetinin bankanın kredi itibarına bağımlı olması sebebiyle kredi talebi sıklığından dolayı bankaya karşı negatif pozisyon alınabilir ve sonuçta finansman maliyetini de yükseltir. Dolayısıyla birçok yatırım ve kredi kuruluşlarının finans kuruluşlarıyla iş yapma ve ticari ilişki kurulmasını asgari ölçekte baz aldığı kredi notu (credit rating) vasıtasıyla yürütüldüğü göz önüne alınırsa, kredi notları bankalar için kritik bir faktör haline gelmiş olmaktadır.¹⁰³

Bankaların likidite sıkışıklığı durumlarıyla karşılaşma ihtimalini gözeterek alternatif finansman kaynakları tutması gerekmektedir. Bu nedenle uzun vadeli varlıklarının piyasa fiyatları içerisinde daha dalgalı seyredebileceği ve satışı altında da kayıp yaşanmasının mümkün olabileceğinden genellikle kısa vadeli varlıklarını tercih etmektedir. Geline durumda bankaların fonlama kaynaklı likidite riskleriyle karşılaşması söz konusu olduğunda zararsız veya düşük kayıplara maruz kalarak riski tamamlayabilmek için bankanın mali durumundan bağımsız olarak sifıra yakın noktaya yani iskontoya tabi yüksek likiditede ve ikincil derecede hızlı satılabilecek yeterince çeşitlilikte likit varlıklar ile likidite tamponları oluşturmaları gerekmektedir. Böylece riskin krize dönüşme safhasının başlarında bankaların acil ihtiyaçları karşılanmış olmaktadır.¹⁰⁴

Bankaların fonlama likidite riskinin ölçümü esnasında kullanılan iki ana gösterge bulunmaktadır. Bunlar nakit sermaye pozisyonu ve orta-uzun vadeli fonlama oranlarıdır.¹⁰⁵

Nakit Sermaye Pozisyonu, bankanın kolaylıkla veya hemen tasfiye edebileceği kayıtsız varlıklardan, talebe karşılık olarak geri ödenebilir veya çok kısa sürede yenilenmesi makul derecede kesin kabul edilemeyen yükümlülüklerden ve fon temin

¹⁰³ J.Bessis, a.g.e.p.32

¹⁰⁴ https://www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Mevzuat/Bankacilik_Kanununa_Iliskin_Duzenlemeler/13975likidite_riskinin_yonetimine_iliskin_rehber.pdf, (Çevrimiçi), 09.07.2016, syf.27

¹⁰⁵ R.Ruozi and P.Forari, "Liquidity Risk Management in Banks: Economic and Regulatory Issues", **Springer Briefs in Finance**, 2013, p.16-17

etme taahhüdünden çıkarılmasıyla elde edilir. Bu sayede banka, müşterilerine nakit tutarlar vermeyi bir zorunluluk olarak yerine getirmede problem yaşamamaktadır.

$$^{106} \text{Nakit Sermaye Pozisyonu} = \text{Kısıtlanmamış Varlıklar} - \text{Kısa Vadeli Bankalararası Fonlama} - \text{Çekirdek dışı mevduat} - \text{Çekilmemiş taahhütler}$$

Orta-Uzun vadeli fonlama oranları orta ve uzun vade dilimindeki yükümlülükler ile en azından bağlantılı bir süre olan varlıkların oranı vasıtasıyla ölçülür.

$$^{107} \text{Uzun vadeli Fonlama Oranı} = \frac{\text{"n" yılındaki fonların toplamı}}{\text{"n" yılındaki varlıkların toplamı}}$$

Bankalar tarafından işletilen vade dönüşüm fonksiyonu sayesinde uzun vadeli fonlama oranlarının sıklıkla %100 'ün altında olacağını beklemek normaldir. Bununla birlikte bir veya daha fazla oranın belirli sınırların altına düşmesi bankanın likidite riski açıklığının bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Bu göstergeler buna göre tüm banka yönetimiyle bağlantılı finansal girişlerin ve çıkışların dinamiklerini ve bunların tezahür ettiği kesin anı göz ardı ettikleri için statik bir likidite riski temsili sunmaktadır¹⁰⁸

2.2.9. Piyasa Fiyatlama Riski (*Market price risk*)

Piyasa derinliğinin yetersizliği, gerçeğe uygun değerlemede sorun yaşanması, ticaret hacminin düşmesi ve piyasa likiditesinde daralma, aktif pazarın inaktif pazar haline dönüşmesi ve hazine bonosu veya tahvil gibi yüksek likitli varlıkların piyasada işlem görmeye başlamasıyla birlikte tüm piyasa fiyatlaması içerisindeki bu tür gelişmelerin yaşanması, bankaların likidite sıkışıklığında, fiyatlama riskiyle maruz kalmasını göstermektedir.¹⁰⁹

¹⁰⁶ A.e.

¹⁰⁷ A.e.

¹⁰⁸ A.e.

¹⁰⁹ J.Bessis,a.g.e.p-34

Piyasanın fiyatlama riski karşısında likiditenin bankalar için daha önemli hale gelir ve bankalararası borç verme veya borçlanma talepleri artmaya başlar yaşanan bu olağan durum karşısında konjonktürel şartlar altında borç verme iştahı veya borç yeteneğinin azalması bankacılık sisteminde likidite riskiyle karşılaşan bankaları çok zor durumda bırakabilmektedir.

Piyasalardan kaynaklı yaşanacak olası bir likidite riskinin banka kaynaklarında daralmaya gitmesini tetikler ve olası yatırımlarının finansmanını da etkilemektedir. Bu etkilenmenin getirdiği mikro ve makro düzeydeki negatif ayrışma ile birlikte mevcut şartlarda nakit giriş ve çıkışlarında problem yaşanabilir. Özellikle gelişen piyasa ortamında menkul kıymet gibi varlıkların değerinin düşmesine rağmen riski azaltmak için likiditeye dönüştürme işlemleri bir pozisyon almayı gerektirebilmektedir. Bu sebeple bankalar menkul kıymetlerini teklif edilen ile arz edilen fiyatı arasında ortalama bir fiyat üzerinden değerlendirme yaptıkları için bir pozisyon tasfiyesine devam ederken ortalama fiyat ile teklif fiyatı arasındaki farka ilişkin alt geliri dikkate almaktadırlar. Tutulan pozisyon miktarı önemli olduğunda gerçek alım-satım marjı normal pazar koşullarında ortalama değerinden önemli ölçüde farklılaşabilir ve çok daha yüksek olabilir.¹¹⁰

Burada piyasa likiditesi riskinin toplam maliyetinin hesaplanmasını formül ile ifade edersek ¹¹¹;

$$C = P. [s^- + k(M^-; P^+) \div 2$$

Burada Maliyet (C), Bankanın elden çıkarmak istediği pozisyon miktarı ile bağlantılı endojen faktörler ilişkili olan ve tasfiye altındaki menkul kıymetin fiyatı (P) , fiyat-teklif arasındaki farktan oluşan marjın yüzdesel ifadesi (s⁻) ve piyasa büyüklüğü (M), olarak belirtilmiştir. Ortalama marjın toplam piyasa büyüklüğü ile ilişkisi negatif (M⁻), tutulan pozisyonun tutarı (P⁺) ile pozitif ilişkilidir. (k) faktörü ise küresel piyasa büyüklüğüne ve tutulan pozisyonun miktarına bağlıdır¹¹²

¹¹⁰ R.Ruozi and P.Forari, **A.g.e.** p.21

¹¹¹ **A.e.**

¹¹² **A.e.**

2.3.İslami Bankacılık Finansal Riskleri

İslami Finans Hizmetler Kurulu tarafından (IFSB) İslami bankaların karşılaştıkları risklerin göz önünde bulundurarak çeşitli düzenleyici ve şeffaflığı arttırıcı uygulamalar getirmiştir. IFSB tarafından belirlenen ilk amacın İslami bankalar için kar maksimizasyonu yapması değil *risk-sharing* (risk paylaşımı) yaparak etik ve ahlaki maksimizasyonu ilk amaç olarak belirlemesidir. Dolayısıyla da geleneksel finans sistemlerinin düzenleyicilerinden ayrıldığı en önemli farkta bu olmaktadır. Bunun üzerine İslami bankacılık hizmet anlayışı ile risk paylaşım yapılarının belirlenmesinde dikkat edilen husus, bankaların kaynak yaratma sürecinde bireysel/firma gibi mudilerinden elde ettiği mevduatlar ve sermaye unsurlarıyla birlikte çeşitli enstrümanlarını kullanarak finansman sağladığı bankacılık piyasasında risk-getiri profilini çizip bu risklerin İslami bankalar tarafından dikkate alınması olmuştur.

Bunun yanında ayrıca Uluslararası İslami Likidite Yönetim şirketi (IILM) ve İslami Finans Kurumları Muhasebe ve Denetim Teşkilatı'nın (AAOIFI) risk yönetimini destekleyici yeniliklerinin İslami bankalara kazandırılması sağlanmaktadır.

Basel Komitesi tarafından da (Basel Committee for Banking Supervision-BCBS) alınan uluslararası kararlarla sadece geleneksel bankalar değil İslami bankacılık sektöründeki bankalarda bu düzenleyici ve sürdürülebilir bankacılık çerçevesindeki gelişmeleri kendi bünyelerine kazandırmak ve entegre olunması adına uyum sağlamaktadır.

İslami Bankaların İslami prensipler doğrultusunda geleneksel bankacılıkta olduğu gibi çeşitli finansal araçları bulunmaktadır. Bu araçların sözleşmeler yoluyla fon sağlaması ve girişimci olan tüm çevreler ile reel ekonomi arasında güçlü bağlar kurulması faizsiz sistemin aktivitesini gittikçe güçlendirmektedir.

Tablo 2.1. İslami Bankacılık Enstrümanları ve Özellikleri

Enstrümanlar	Yapısı	Sözleşmenin Esas Dayanağı	Taşıdığı Risk
İcara	Borç Tabanlı	Kiralama	Kredi Riski
Murabaha	Borç Tabanlı	Maliyet+Kar fiyatlaması	Piyasa Riski
Selem	Borç Tabanlı	Vadeli Sözleşme	Operasyonel Risk
İstisna	Borç Tabanlı	Sözleşmeye tabi üretim	
Müşareke	Özkaynak Tabanlı	Kar ve Zarar Paylaşımı	Kredi Riski Operasyonel Risk
Mudaraba	Özkaynak Tabanlı	Kar Paylaşımı ve Zarara Katlanma	Operasyonel Risk
Wadiah (İslami Mevduat)	Güvene Dayalı	Varlıkları Muhafaza Ücreti	Kredi Riski
Qard (Ödünç Para)	Borç Tabanlı	Faizsiz Finansman	Ticari Risk

Kaynak: European Central Bank, **Occasional Paper Series** No:146 p.32 , www.ecb.europa.eu

İslami bankacılıkta risk yönetim çerçevesi içerisinde uygulamada belirlenen bazı spesifik riskler bulunmaktadır. Bu riskler geleneksel bankalarla da olan risklerden sistemsal yönüyle farklılıkları olan finansal risklerdir.

2.3.1. Finansman Riski (*Financing risk*)

İslami bankalar, tüketicilerin çeşitli varlık ve hizmet ihtiyaçlarını gidermesi adına tüketiciye yönelik sağladığı tüm destek ürünlerinin finansmanı, geleneksel bankacılık sektöründeki sözde karşılığı kredi olarak sağlasa da aslında öz itibari ile kredi ile aralarında önemli bir fark bulunmaktadır. Bu fark da faizli-faizsiz kaynaklarda finansmanın sağlanmasıdır. Dolayısıyla her iki banka türü için kaynakların oluşturulamaması veya sıkıntı yaşanması bir finansman veya kredi riskine dönüşse de burada anlatılmak istenen, riskle beraber İslami banka riskleri içinde finansman riskinin kredi riski olarak da bazen nitelendirildiği söyleyebiliriz.

İslami bankaların tüketiciye yönelik sağlamış olduğu çoklu finansman ürünlerinden; Murabaha işlemleri, Selem ve İstisna sözleşmeleri, Mudaraba ve Müşareke sözleşmeleri ve İcara yöntemi ile oluşturulan bütün bu faizsiz fonlama sistemleri, bankanın müşterileri ile arasında ki akit (sözleşme)'ten doğan yükümlülükler çerçevesinde zamanında ödemelerin yapılmaması veya borçlunun ödeme gücünün bozulması ve asimetrik bilgi gibi karşı taraftan kaynaklanan birçok

finansal problemler durumunda finansman veya kredi riskinin olduğu görülmektedir.

İslami bankaların finansman riskine daha az maruz kalmasını sağlamak için ¹¹³ ;

- Finansman riskini azaltıcı politikaların sürekli gözden geçirilmesi
- Finansman politikalarıyla sınırların belirlenmesi,
- Yoğunlaşma, çeşitlendirme yapılarak sektörel ve bölgesel risklerin çıkarılması,
- Risk taşıyan varlıkların sınıflandırılarak risklerinin ölçülmesi
- Finansman kayıpları için sözleşmelerde yeterli hükümlerin revize edilmesi gibi önlemlerin alınması gerekmektedir.

Finansman Riskinin ölçülmesinde iki tür yaklaşım bulunmaktadır.¹¹⁴

- 1- *Geleneksel Yaklaşım*, İslami bankaların topladıkları mevduatın finansmana yani krediye dönüşmesinin ölçüsüdür. Riske duyarlı olmakla beraber Toplam Aktifler içerisinde Toplam Kredilerin ağırlığının fazla olması riskin daha fazla taşınması ve kârlılığında olumsuz etkilenmesi olasılığının artması demektir. Böylece Toplam Krediler / Toplam Aktifler oranı geleneksel bir değerlendirme yaklaşımıdır.
- 2- *İleri düzey Kredi Riski Değerleme (Value-at-Risk, VAR) Yöntemi*, gelişmiş kredi risk değerlendirme yöntemidir. Bu sayede finansman risklerinin olası kayıplarını en aza indirmek, stres testleri uygulamak, bazı olasılık düzeyinde beklenen kayıplara (Expected Shortfall) hazırlık yapmak, senaryo analizlerinin yapılmasını ve beklenmeyen kayıplar (Unexpected Shortfall) için sermaye tahsisini sağlamada kolaylık sağlayacak değerlendirmelerde bulunmaktadır.

Özellikle Basel Komitesi tarafından 2009 yılında getirilen Sermaye yeterliliklerine ilişkin düzenlemeler içerisinde geleneksel yöntemler yerine VAR yöntemleriyle sermaye yeterlilik hesaplamalarının kullanılması önerilmekte ve bu

¹¹³ A. M. El Tiby, *İslamic Banking-How to Manage Risk and Improve Profitability*, Wiley Finance Publications, 2010, p-56

¹¹⁴ A.e.

sayede risk giderlerinin getireceği yükün de hesaplanarak kapsamlı bir risk ölçümünün yapılması istenilmektedir.¹¹⁵

2.3.2. Öz Kaynak Yatırımları Riski (*Equity investment risk*)

İslami bankaların kredi olarak finansman sağladığı ürünlerin risk ayırımını yaparken özkaynağa dayalı- kar-zarar paylaşımlı ürünler riski (Mudaraba ve Muşaraka), Ticarete dayalı- kar amacı gütmeyen zarar paylaşımlı ürünler riski (Murabaha, Selem, İstisna, İcara) ve Diğer Desteklere dayalı sözleşmelerin riski (Karz-ı Hasen gibi) olarak 3'e ayrılmıştır.¹¹⁶

İslami Bankaların özkaynak bazlı risklerini anlamlandırmaya ilişkin IFSB Standartları çerçevesinde de ifade edildiği üzere¹¹⁷ ;

Murabaha İşlemlerinde İslami bankalar müşterileri için kredi olarak bir malın finansmanını vadeli olarak sağlar ve karşılığında o malı teminat olarak tutar. Fakat vade süresi içerisinde müşteri banka ile arasında kurduğu akite (sözleşmeye) dayalı ödemelerini yapmadığında banka, kredi riskine maruz kalmaktadır. Dolayısıyla müşterinin ödememe durumu devam etmesi halinde malın iadesi gerçekleşir. Sonuç olarak banka için ilave yük olarak fiyat ve piyasa riski de meydana gelmiş olur.

Selem ve İstisna sözleşmelerinde de zamanında teslim edilmeyen veya belirtilen kalite dışında verilen, zamanında teslim edilen malların meydana getirdiği başarısızlıkla ürün tesliminin gecikmesi, gelir kaybına yol açarak sermaye sorununu arttırabilir ve İslami bankalar için risk oluşturabilmektedir.

Mudaraba yatırımlarında ise İslami bankalar, mudaraba yatırımlarına yönelik mudilerinden elde etmiş olduğu fonları (rab al -mal, yani anapara sahipleri) kullanma yetkisine yani vekil sıfatıyla (mudarib) sahip iken yatırımdan kaynaklı yaşanabilecek olumsuzluk, riskin varlığının artmasının yanında aynı zamanda mudilerinin yani yatırımın sermaye kaynağı olan anapara sahiplerinin de riskini arttırmış olacaktır. Bunun yanında bir başka mudaraba yatırımı olarak bankanın

¹¹⁵ PwC, "Global Financial Markets Liquidity Study", 2015, p-136

¹¹⁶ F.N.Misman, W.Lou, I.Bhatti, "The Determinants of Credit Risk of Islamic Banks in Malaysia: A Panel Study", 3rd Annual International Conference on Accounting and Finance, 2013, p-101

¹¹⁷ H.Van Greuning, Z. Iqbal, a.g.e., p-126-127

sadece vekil olduğu veya müşterinin fonlarını uygun projelere kazandırılmasını sağlayacak aracılık faaliyetlerini üstlendiği, mudarib sıfatını 3.kişi/kurumun olduğu sözleşmelerden kaynaklanacak bir olumsuzluk durumunda riskin banka nezdinde yine yaşanabilmesi mümkün olabilmektedir. Çünkü mudaribin banka olmadığı yatırım sözleşmelerinde bankanın mudaribin işlemlerini veya faaliyetlerini doğru izleyebilmesi şeffaf ve asimetrik bilgiler olmadan yönetebilmesi sahip olduğu haklardan değildir.

Mudarib ve Müşareket yöneticisinin (ortaklık yöneticisi) kasıtlı, spekülatif kar elde etme işlemi ve görevi kötüye kullanarak bankanın zor duruma girmesi hali veya karşı tarafın temerrüdü durumunda İslami bankalar temerrüt faizi veya ceza vermek gibi bir yaptırımları olmadığından İslami bankalarda kredi riskinde ek dışsallıklar oluşturmaktadır.

Yaşanan tüm bu süreçlerin sonucunda banka sermayesinin verimsiz bir faaliyet sonucu gelir elde edememesi, gelirdeki kayıp veya gecikmeli ödemeler karşılıkların artması hali en nihayetinde kredi riskine de dönüşmesine neden olmaktadır.

İslami bankalar için etkin bir özkaynak risk yönetim sistemine sahip olmasının bir ölçüsü de projelerde seçici davranarak yatırım ortaklarının her birinin profillerini ve güvenilirliklerini inceleyip Mudaraba ve Müşareke içeren özkaynak yatırımlarının yapısına uygun tutarlı risk değerlemesi yapılması gerekmektedir. Bunun sürecin sonucunda kredi riskine mahal vermeden ve etkin raporlama sürecine sahip olarak şeffaf yönetimin sergilenmesini sağlamalıdır. Tüm yönetim aşamalarının yakından izlenerek denetimin eksiksiz, nakit dalgalanmaların ve değişimlerin gerektiğinde uygun stratejiler ile yönetilmesi önemli bir gerekliliktir.¹¹⁸

2.3.3. Piyasa Riski (*Market risk*)

Piyasa fiyatlarının olumsuz etkilenmesi sebebiyle bilançonun aktif-pasif tarafında pozisyonlar itibari ile zararlar karşılılaşması, İslami Bankaların kaynaklarını kullanma ve yönetme bakımından en hassas idaresi gereken risklerden birisiyle

¹¹⁸ A. M. El Tiby, a.g.e.p.58-60

karşılaşması demektir. Bu nedenle İslami Bankaların finansal araçları varlığa dayalı olduğu için geleneksel bankalara göre yüksek piyasa riskine maruz kalmakta olup riske maruz değerin kontrol edilmesini güçleştirmektedir.¹¹⁹

Bunun yanında İslami Bankalar Piyasada spekülâtif pozisyon alması (özsermaye ile yapılan ticaret) yada piyasa yapıcılığı faaliyetlerinden (İslami finans araçlarının ilk ihraçları ve ikinci el piyasalarında değerlendirilmesi) kaynaklı olumsuzluklar yaşaması piyasa riskiyle de karşılaşmasına sebebiyet vermektedir.¹²⁰

İslami bankaların piyasa riskini göz önünde bulundururken, ticarete konu olabilecek varlıklarının finansal araçlar ile piyasa içerisinde ki fiyatlamasını, içinde bulunan zaman ve gelecekteki zamanın değerlemesi ile yapmaktadır. Bu nedenle sözleşme süresi boyunca bir varlığın finansal değerinin volatilitesi riskin belirleyicisidir.

İslami finans sözleşmelerinin kendi içerisinde piyasa riskini spesifik olarak nasıl oluşturduğunu şöyle görebilmekteyiz¹²¹ ;

İcara Sözleşmeleri, İslami bankaların orta ve uzun vadede mülkiyeti vade süresince bankada kalmak şartıyla hesaplanan, kira değeri üzerinden finansmanı sağlanan bu yöntemde kararlaştırılan kira bedeli, vade içerisinde malın piyasadaki kira değerinin değişmesiyle değişmemekte ve yaşanacak kazanç veya kayıp her iki tarafa da yansıtılmamaktadır. Dolayısıyla burada piyasa kira değerinin yükselmesi banka için görünüşte bir kayıp oluşturmakta fakat piyasa değerinin sürekli yükselmesi durumunda bankayı riske maruz bıraktığı görülmektedir. Ya da “*Kiralanan Varlığın Değerleme Riski*” olarak adlandırılan bu durumda¹²², vade tarihinden önce ödemelerin tamamlanarak kira sözleşmesinin sona ermesinde nihai vadeye kadar kalan sürede bankanın önceden fiyatlama yaparak pozisyon aldığı ve buna göre kira bedelini belirlediği bilinmekte fakat bu durumda vadenin erkene çekilmesinden dolayı kalıntı bir değer(arta kalan değer) ile karşılaşılmaktadır. Doğal olarak bu değerin yüksekliği de bankayı piyasa riskine maruz bırakmaktadır.

¹¹⁹ A.e.

¹²⁰ H.Van Greuning, Z. Iqbal, a.g.e.,p.156

¹²¹ A. M. El Tiby,a.g.e.p.60

¹²² H.Van Greuning, Z. Iqbal, a.g.e.,p.158

Murabaha Sözleşmeleri, Piyasa rayici içerisinde fiyatların yükselmesi sonucu vade içerisinde bankanın daha fazla kar elde edememe hali standart bankacılık rekabetinin yükselmesi trendinde o bankaya özgü finansal göstergelerde risklerle veya başarısızlıklarla sonuçlanabilmektedir.

Selem sözleşmeleri, Ertelenmiş bir emtia satış sözleşmesinin olmasından dolayı İslami Bankaların selem anlaşma usulüne göre malın teslimi ve satışı arasındaki dönemde fiyat farklılıklarından dolayı piyasa riski ile karşı karşıyadır. Bankanın yükümlülüklerini yani satışı için sunacağı malı, tedarik edemez ise aynı malı piyasadan daha yüksek bir fiyata almak zorunda kalabilir veya Malın teslimi ile o günkü piyasa fiyatı arasındaki oluşacak risk bir etken iken aynı zamanda malın satış anındaki fiyatında da oluşacak negatif bir fark İslami bankaları piyasa riski ve *Fiyat Riski* ile karşılaştırabilecektir. Bu nedenle selem yöntemi her ne kadar piyasa riskinden korunmak için uzun pozisyon olarak fiyat dalgalanmalarına karşı korunma aracı gibi görülse de selem yönteminin sözleşme usullerinde içerik düzenlemesi yapılarak mali pozisyonu koruma amacı güdülebilmektedir.

Dolayısıyla tüm finansal araçların varlığa dayalı olması sebebiyle gerçek bir ticari işlemleri barındırması bankaları önce mikro ölçekte risklerle sonra da makro ölçekte problemlerle karşı karşıya bırakmaktadır. Örneğin Döviz kuru oynaklığı yabancı para cinsinden borçların değerini etkilemekte ulusal para cinsinden ise alacaklar karşısında uyumsuzlukları arttırmaktadır. Dolayısıyla yaşanan kayıp, hedging (vadeli piyasalarda risk azaltma yöntemleri) türev araçlarıyla İslami bankalarda pozisyonları riskten koruyamayacağından başarısızlıkla sonuçlanabilmektedir.

2.3.4. Likidite Riski (*Liquidity risk*)

İslami Bankalarda Likidite riski yönetiminin önemli bir parçası da Varlık ve Yükümlülükler yönetiminin etkililiğidir Dolayısıyla Likiditenin önemini anlatırken İslami bankalar için anlatırken üzerinde önemle durulması gerekmektedir. Çünkü neredeyse faizsiz likiditeye kavuşmanın mümkün olmadığı finansal sistemde İslami Bankaların prensiplerinden doğan çalışma anlayışıyla varlık ve yükümlülükler dengesinin gereğini yetirmek için likiditenin sürekli güçlü seviyelerde tutulması

gerekir. Aksi takdirde, kendi varlıklarının devamını getirememesi bir yana mudilerinin ve hissedarlarının tasarrufları da likidite krize sürükleyebilir. Yani yatırımların finansmanında, reel sektörün ihtiyacı halinde ki ticari işlemlerin girişiminde, tasarruf sağlayıcıların birikimlerine ihtiyaç duyduğu anda mevduatların geri talep edilmesinde, kötü giden finansal konjonktür durumları veya aniden nakit çıkışı gerektiren tüm finansal talepler karşısında likidite problemi ortaya çıkmaktadır.

Likiditenin yeterli sağlanamaması hali İslami Bankalar için riskli ve başarısız bir durumdur. Çünkü Geleneksel Bankaların aksine daha zor şartlarda mevduat toplayan (faiz vadeli hesapların olmaması) ve sermaye-yatırım dengesini koruyan (özkaynaklarla değil mevduat ile yatırım yapan) İslami bankalar, likidite sıkışıklığında likit pozisyonlarını yönetmek için varlıklarının satışı yanında, İslami para piyasası ve bankalararası piyasada, enstrümanlarını sınırlı olarak işlem yapma yetkisi sunmaktadır.¹²³

Bu nedenle ticarete konu olması mümkün olmayan araçlar ile ve sınırlı sayıdaki piyasa katılımcısının olduğu İslami bankacılık piyasalarında, İslam hukukundan alınan prensip doğrultusunda. Borcun satışının yasaklanmış olması, İslami Bankaların sadece Murabaha, selem sözleşmeleri ve İcara gibi enstrümanlarının satışının yapılarak likidite ihtiyaçlarını karşılaması gerekmektedir. Dolayısıyla İslami bankaların geleneksel bankalara göre borçlanma yöntemleri fazla çeşitlilikte olmayıp İslami bankaların faiz hassasiyetinden kaynaklı finansmana daha fazla erişememesi ve olası risk durumları karşısında ayrılacak karşılıklar veya esnekliklerin sadece mevduatlar ve varlıklar ile karşılanmasını güçleştirmektedir. Bundan dolayı birçok uzun vadeli yatırımların finansmanında yüksek likidite pozisyonu gerektiğinden İslami banka likit varlıklarını yönetmek kolay olmamaktadır. Fakat İslami Bankalar bir yandan Sendikasyon (Murabaha) işlemleriyle uluslararası piyasalardan fon temin ederek bir yanda da İslami bankalar da kar-zarar paylaşımı (profit-and-loss sharing/PLS) esas kılındığı için olası zararların bir kısım karşılığı müşteriler tarafından da yüklenebilmektedir.

¹²³ H.Van Greuning, Z. Iqbal, a.g.e.,p.155-156

İslami Bankaların Geleneksel bankalara göre kısıtlı bir borçlanma yapısı olsa da likiditesini gerçek işlemlere dayalı bir bilanço yapısı içerisinde yürütmektedir

İslami Bankalar için geçerli olan iki tür likidite riskinden söz edilmektedir.¹²⁴

Piyasadaki likidite eksikliği; Mali ve Borç Yükümlülükleri karşısında finansal piyasaların da kötüleşmesiyle birlikte likit varlıkların nakde dönüştürülememesi, piyasa derinliğinin sağlanamamasıdır.

Finansmana erişim eksikliği; Makul bir maliyetle ödünç alma gibi fon temin etme imkânlarının kısıtlılığında likidite ihtiyaçlarının olası karşılanamaması durumunda İslami bankaların seçeneklerinin kısıtlanmasıdır.

İslami Bankaların Likidite yapısını güçlendiren ve likidite yönetimi kolaylaştıran temel unsur, bilançonun her iki tarafına da İslami prensiplere uygun varlık tabanlı finansal enstrümanların yaygın bir portföy çeşitliliği içerisinde topluma kazandırılması olmuştur. Çünkü İslami Bankaların tüm araçlarıyla finansman sağladığı makro ve mikro ölçekteki proje, yatırım ve reel ihtiyaçlar gerçek bir işlem niteliğinde olduğundan bir nevi piyasa odaklı hareket edilmektedir. Bu sebeple yaşanacak muhtemel likidite riskinde gelecek risk piyasa kaynaklı olabilmektedir.

Fakat bu durum geleneksel bankalarda, işlemin gerçek olup olmadığına, reel bir varlığın finansmanına yönelik olup olmadan sadece özsermayeyi etkileyebilecek bir yapıya sahip olmasından dolayı risk unsuru piyasa riskinden önce kredi riskini tetikleyecektir.

Tablo 2.2. İslami Bankacılıkta Teorik Bilanço Yapısı

AKTİF	PASİF
<u>Kasa Dengesi</u> (<i>nakit, interbank mevduatı-murabaha</i>)	<u>Vadesiz Mevduatlar</u> <u>İnterbank Borçlanmaları</u> (<i>murabaha</i>)
<u>Finansal Varlıklar</u> (<i>murabaha, selem, icara, istisna</i>)	<u>Yatırım Hesapları</u> (<i>mudaraba</i>)
<u>Yatırım Varlıkları</u> (<i>mudaraba, müşareke</i>)	<u>Özel Yatırım Hesapları</u> (<i>mudaraba, müşareke</i>)
<u>Faizsiz Ücret Bazlı Hizmetler</u> (<i>wakalah, kafalah, ju'alah</i>)	<u>Karşılıklar</u> (<i>kar dengeleme ve yatırım risk karşılıkları</i>)
<u>Bankacılık Dışı Varlıklar</u>	<u>Rezervler</u>
	<u>Öz Kaynaklar</u>

¹²⁴ A.e

Aktif-Pasif yönetiminin kullanımı İslami bankacılıkta sürdürülebilir bir risk yönetimini sağlayabilmesi açısından çok önemli bir süreçtir. Özellikle Likidite tarafına bakan yönüyle yüksek kaliteli, istikrarlı ve büyüyen bir gelir hacmi, varlıkların ve yükümlülüklerin seviyesini riskli olsa da kontrol edilebilir seviyede tutabilmektedir.

İslami Bankalar Aktif ve Pasif Yönetiminin etkili sağlanması hususunda geleneksel bankalara göre daha az uyumsuzluklarla karşılaşmaktadır. Bunun sebebi “risk-sharing” ve “pass-through “ olarak adlandırdığımız iki temel prensip sırasıyla şöyle açıklanır. Kar-Zarar ortaklığına ilişkin sözleşmeler; Yatırım fonları ve finansmanların sağlanmasıyla özkaynağın İslami banka mevduatları doğrultusunda reel yatırıma entegre olması ve bundan dolayı vade uyumsuzluğu riskinin de yaşanmadan bir geçiş niteliğinde varlık ve yükümlülükler yapısında korunmasıdır.

Ayrıca geleneksel bankalarda (zararın olup olmadığı gözetilmeden yatırım hesapları sahipleri, faiz niteliğindeki karını ve anaparasını alacağı garantisini bulunmaktadır) mevduatlar ve faizler koşulsuz verilir. Bunun karşılığında bankaların kâr beklentilerindeki düşüşe rağmen taahhüt edilip ödenen faizin banka bilançosuna getireceği yükü geleneksel bankalar tarafından fiyatlanması ve absorbe edilmesi önemli bir maliyet iken aksine İslami bankalarda varlıkların olası bir olumsuz durum karşısında, getirilerin şok eğilimi göstermesi muhtemel olabilir ve önceden yatırım hesabı sahipleri ve hissedarlara karın taahhüt edilememesi gibi bir problemin olmamasından dolayı işlem kendi süreci içerisinde gelişir.¹²⁵

İslami bankalarda yaşanan Likidite riski veya Kredi Riski geleneksel bankalara göre az olasılıkla yaşanan bir durum olmakla beraber riskin yaşanması halinde varlıklarının ve yükümlülüklerinin dengesi İslami bankacılıkta, varlığa dayalı araçlar ile gerçek işlem niteliğinde olduğundan geleneksel bankalara göre daha az riske maruz değerle karşılaşmaktadır.

¹²⁵ A.g.e.,p.145-147

Tablo 2.3. İslami ve Geleneksel Bankaların Finansal Risklerinin Karşılaştırılması

Finansal Risk Tipleri	Geleneksel Bankalar	İslami Bankalar
Kredi Riski	Temerrüt Risk Değerlemesi yapılır	Paylaşım Esası Varlıklar için gelir beklentisi riski
Piyasa Riski	Piyasa değişkenlerinin oynaklığı	Piyasa oynaklığının derecesi daha düşük
Likidite Riski	Vade uyumsuzlukları ve Alternatif finansman kaynakları	Vade uyumsuzlukları ve Alternatif finansman kaynakları
Operasyonel Risk	Donanım /sistem sorunları ve dolandırıcılık	Donanım /sistem sorunları ve dolandırıcılık-İslami kurallara uygunluk, güvenilirlik
Yasal Risk	Yasal Çerçeveye Uyum	İslam Hukukuna ve yasalara uygunluk
Sermaye Yapısı	İşletme Sermayesinin Derecesi	İşletme Sermayesi ve IFSB tarafından verilen sermaye araçları bileşimi

Kaynak: European Central Bank, **Occasional Paper Series** No:146 p.33, www.ecb.europa.eu

2.3.5. Getiri Oranı ve Ticari Risk (*Rate of return and commercial risk*)

İslami Bankaların faaliyet gösterdiği bankacılık piyasasında Geleneksel Bankalarla birlikte temel prensipler hariç olmak üzere sürekli olarak, fiyatlar, maliyetler, kârlılıklar, ürün-hizmet çeşitliliği ve finansman kolaylıkları gibi etkenlerle sürekli sektör içerisinde rekabet halinde olup bu durum küresel krizlerin yaşanmasıyla birlikte artarak devam etmektedir.

İslami bankaların bilançolarında ve faaliyetlerinde büyük bir öneme sahip mevduat hesapları, banka getiri oranlarında yaşanacak olası dalgalanmalardan olumsuz etkilenebilmekte ve mevduat kaybıyla karşılaşabilmektedir. Bunun için çeşitli teşvik yöntemleriyle birlikte getiri oranlarındaki düşüşün müşteri kaybına dönüşmemesi yani mevduatların *çekilme riskine* karşı ve bankanın rekabetçi halinin kaybedilmemesi adına özsermayenin etkilenmesi kaçınılmaz olabilmektedir. İşte bu

noktada yaşanan mevduat kaybetmeme ile ilgili riskin özsermayeye aktarılmasına da Ticari riskinin kaydırılması (Displaced Commercial Risk) denilmektedir¹²⁶.

İslami Bankalar faiz oranını ele almazken faiz oranındaki değişikliklerden kaynaklı piyasa risklerine karşı bir izlenim içerisinde olurlar ve bununla birlikte faizin piyasa riskini baskılaması durumunda İslami bankaların maliyet ve kazançlarında olumsuz değişim yaşanabilmektedir. Örneğin Murabaha sözleşmelerinde gösterge oranı için risk primini belirlemek adına genellikle LIBOR (London Interbank Offered Rate) göz önünde bulundurularak işlem yapılır. Bu nedenle de uluslararası ölçekte yaşanan faiz dalgalanmaları sonucunda yaşanan risk her ne kadar İslami bankalar için doğrudan etki yaratmasa da dolaylı olarak bir etki bırakabilmektedir.¹²⁷

Dolayısıyla İslami bankacılıkta sözleşmenin taraflar arasında kuralları başta nasıl belirlenmiş ise öyle geçerli olmakta olup iki tarafında aleyhine dönüştürmeden sözleşme süresinin sonuna kadar istikrarlı bir süreç izlenir. Sözleşme süresinin sonuna kadar yaşanan durumda piyasa kârlılığında ki olası düşüş belki İslami bankanın o işleminin kârlılığını ortadan kaldıran, nötr haline getiren veya zarar durumun ortaya çıkmasına sebebiyet verebilen işlem olabilir. Veya bankacılığın rekabet içerisinde ki hâlden dolayı bankanın elde ettiği kârdan mudilerine dağıtacağı payı arttırmak isteyen banka, bu gibi durumda bazen banka yönetimi tarafından öz sermayeden kar olarak mudilere ödeme yapabilmektedir. Fakat yaşanan bu durum getiri riskiyle birlikte ticari riskin doğmasına sebebiyet vermektedir.

Mevduat hesap sahiplerinden bazı çoğunluğun faiz hassasiyeti taşımadan İslami bankacılık sisteminde mevduatlarını değerlendirmek istediği de görülmektedir. Özellikle küresel krizlerin yaşandığı ortamlarda bu çoğunluğun geleneksel bankalarda tuttıkları mevduatların faiz araçlarıyla elde edeceği getiriye yakın bir oranda İslami bankalarda da kalması için banka yönetimine bir baskı yaratabilmektedir. Ancak aksi durumda İslami bankaların elde ettiği kârlar mevduat sahiplerine ödenmesi gereken kar payında beklentiyi karşılayamaz ise özsermaye kaynaklı kar transferinin banka bilançosunu olumsuz etkilemesi söz konusu kar

¹²⁶ GIFR 2015 ,” Global Islamic Finance Report” ,Chapter 8, p- 166

¹²⁷ A.e

beklentisi gittikçe büyüyen çoğunluğun piyasa şartlarıyla birlikte bankanın baskı altında oluşan durumunu Ticari riske dönüştürmüş olabilir. Bu nedenle faiz gibi sabit bir getiriye endeksli işlemleri olmayan İslami bankalar, düşük performans dönemlerinde veya faiz getirilerinin daha yüksek olduğu bir durumda getiri oranı eğilimi düşeceği için İslami bankanın karşılaşacağı risk yapısı bu durumda getiri odaklı olmaktadır. Bu nedenle İslami bankalarda faiz tabanlı bir getiri söz konusu olmadığından özkaynakların bir kısmı, mevduatların getiri ödemelerine dönüşecek ve piyasanın kötü koşulları sürdüğü müddetçe kârlılık getirisinin sabit bir oranı önceden belirli olmadığından belirsizlik hali yaşanmaya devam edecektir.

İslami bankalarda beklenen getirinin sağlıklı hesaplanması, raporlamanın zamanında yapılması, gözetimin izlenilmesi ve aktif kârlılığa olası etkilerin değerlendirilmesi neticesinde gerçek işlemlerle elde edilecek paylaşımın ona göre dağıtılması halinde ancak o zaman beklenen verim alınabilecektir.

2.4. Likidite Riskinin Kaynakları

Bankaların istikrarlı bir finansal yönetime sahip olmasının en önemli unsurlarından biri olan likiditenin, 2008 küresel finans krizi sonrası bankacılık sisteminde likit varlıkların önemini ortaya çıkarmış ve Likiditenin bir risk olarak sürdürülebilir çerçevede yönetilebilmesi gerektiği görülmüştür.

Geleneksel ve İslami Bankalarda likidite riski kaynaklarını oluşturan unsurların dikkate alındığı, Merkez Bankaları, Yerel Düzenleyici Otoriteler, BCBS, CEBS, FSA, FSB, IFSB ve IILM gibi uluslararası kuruluşlar tarafından çeşitli düzenlemeler ve sınırlamalar getirilerek mevcut düzenlemelerin yetersizlikleri revize edilerek giderilmektedir.

Bankaların varlık ve yükümlülüklerinin gereği fakat ani olarak beklenmedik nakit giriş ve çıkışları karşısında zamanlama hataları yaşanması vade dönüşümünün sağlanması sonucu ödeme kabiliyetlerinin zor durumda bırakılmasını getirmekte ve bu nedenle de likidite yönetimi, vade uyumsuzluğu problemi ile karşılaşmaktadır.

Likidite riskini ortaya çıkaran kaynaklar; olasılık dahilinde yaşanacak herhangi bir risk ortamında İhtiyaç duyulan andaki ödeme gereğinin zamanında

yapılamaması, varlıkların değer kaybına uğrayarak alternatif likit kaynaklarla yükümlülüklerin yerine getirmenin zorlaşması, öncelikli likit kaynaklarına başvurulduğunda piyasa kaynaklı problemin büyümesi, gereklilik halinde varlıklarını hızlı bir şekilde nakde dönüştürmesi ve portföyünü fonlamada yetersiz kalması durumudur.

Bankaların bu gibi durumlarda yetersiz likidite durumu ve yükümlülüklerin yerine getirilmesinde yaşanacak güçlük ile beraber fonlayamama riski bankaları sadece likidite riski ile değil aynı zamanda kaynak girişi ve nakit akışındaki olumsuz etki ile birlikte kredi riski ve piyasa riski ile karşı karşıya bırakacaktır.

Likidite riskinin kaynaklarını tanımlayarak istikrarlı bir likidite çerçevesi geliştirmek gereklidir. Bu nedenle Likidite riskinin kaynaklarını 3 kategoriye ayırarak açıklamak mümkündür. Bunlar; *Sistemik*, *Bireysel/Kişiyeye Özgü*, *Teknik/Zamanlama*'dır.¹²⁸

Sistemik olarak adlandırılan kaynak, aslında piyasada geniş bir ölçüde yayılmış bir risk kaynağıdır. Yani piyasa aksaklıkları, piyasa veya merkez bankası fonlarının eksikliği ve nakit varlıkların piyasa mekanizmasıyla dönüşümü gibi banka harici tüm faktörlerin oluşturduğu risktir.

Bireysel risk kaynağı ise banka içerisinde yerleşik ve özgü olan bireysel nitelikteki davranışlar bankaların kriz olaylarından daha fazla zarar verebilmektedir. Örneğin banka kayıplarının dışarı duyurulması ve güven kaybının yaratılması hali bankaları finansman sıkıntısı yaşamasına sebep olmaktadır.

Teknik yönden risk kaynağında ise teknik niteliğe haiz bir nitelik taşımakta olup güven kaybı ya da Pazar genelinde stres içermemektedir. Burada esas sorun nakit akışlarında yaşanacak zamanlamadır. Yeterli likiditenin olduğu yerde finansal tabloların sağlıklı hazırlanması, likidite riski tarafında oluşacak bir riskin zamanlamasını öngörecektir ve gerekli likit tamponların kısa süredeki çıkışlar karşısında spesifik analizler yapılabilecektir.

¹²⁸ G.Adalsteinsson, **A.g.e** , p.43-46,

2.4.1. İslami Bankacılıktaki Durum

İslami Bankacılıkta likidite riskinin kaynaklarını besleyen temel unsur likiditeye erişmekte ki faiz hassasiyetidir. Çünkü İslami prensipler gereği varlığa dayalı olmayan herhangi bir ticari ilişkinin karşılığında vadeli veya peşin olarak paranın satışı yasaklandığından para piyasalarına erişimin kısıtlıdır. Dolayısıyla alternatif likiditeye sınırlı erişim ve borçlanma araçlarında tercih sorunu İslami bankaları likidite yönetiminde zor durumda bırakmaktadır. Bu nedenle Merkez bankaları dışında alternatif piyasaların geliştirilerek kısa vadeli yükümlülükler ve risk ortamında bankalar arası finansman çözümünün murabaha ve sukuk işlemleri benzeri yöntemlerle giderilmesi beklenilmektedir.

2.5. Likidite Risk Faktörleri

Bankacılık faaliyetlerinin doğası gereği gerek piyasa faktörleri gerekse makro faktörlerden kaynaklı finans ve operasyonel politikalar bankaları çeşitli iş ve işlemler sonucunda likidite riskine maruz bırakmaktadır. Likidite riskine maruz kalmanın sebebi olan bütün risk faktörlerin belirlenmesi ve ona yönelik hedeflerin gösterilmesi aslında bankaların kurumsal anlamda yönetim başarısını ve finansal stresin azaltılmasını ve sermaye de beklenmedik kayıpların en aza indirilmesinde bankanın sürdürülebilir finansal politikalarının devamına yönelik önemli katkı sağlamaktadır. Bunun için bankaların günlük likidite işlemlerinden olan bilançonun varlık-yükümlülük tarafının dengesini korumak adına, çeşitli risk faktörlerinin birbirlerinden etkilenerek birden fazla risk türlerinin kaynağını oluşturması kaçınılmaz olmaktadır. Bu sebeple üzerinde önemle durulması gereken risk faktörlerinden bazıları şunlardır.¹²⁹

2.5.1. Toptan Fonlama Riski

Piyasa kaynaklarına güven sonucu, sermaye piyasalarının büyümesi, mevduat sahiplerinin bankalar nezdinde artan fon talebi bankacılık sektöründe en temel faaliyet olan kredi yoğunlaşmasını da arttırmaktadır. Fakat kredi yoğunlaşmasının kredi ve likidite riskiyle birlikte piyasa, sektör veya ülke gibi etki alanlarından

¹²⁹ A.e

kaynaklı herhangi bir bozulma karşısında risk unsurlarını da beraberinde getireceği için bilançonun pasif tarafında perakende ve toptan fonlama miktarının toplam pasif içerisindeki kullanımının izlenmesi gerekmektedir. Toptan fonlamanın artan kullanımı kaldıraçlı bir kullanım sonucu olması nedeniyle likidite ihtiyacının aniden karşılanması talebi halinde toptan fonlama riskiyle karşılaşılması muhtemel olmaktadır. Bu nedenle bankaların likidite tamponundaki menkul kıymetlerde çeşitliliğe gidilmesi ve bilanço dışı taahhütler dikkate alınarak nitel değerlendirmelerle birlikte aktif bir risk yönetim süreci yürütülmelidir.

2.5.2. Gündelik Likidite Riski

Bankaların Likidite riski yönetimi içerisinde en çok karşılaştığı risk oluşturuca etken faktörlerden biri olan Güniçi/Gündelik Likidite riski, gün içi ödemelerin normal veya stresli koşullar altında risk iştahı ve risk kapasitesiyle uyum içerisinde olup ödeme yükümlüğünün aksamasında ve finansal piyasalarda etkin ölçme, izleme ve yönetim süreçlerinin yerine getirilememesi durumlarında ortaya çıkan bir durumdur.

Gündelik Likidite riskinin bankaların gün içerisinde karşılaşacağı olası büyük miktartlı mevduat çıkışları, hızlı kredi talepleri ve piyasa kaynaklı likit problemlerin karşısında yaşanan durumun elimine edilmesi için banka likidite pozisyonunun istikrarı ve dayanıklılığı bankanın likidite riski için önceden almış olduğu tedbir niteliğindeki likit tamponlarına ve buna müteakip öngörülen değerlendirmelere bağlıdır. Bu değerlendirmeler ¹³⁰;

- Varsayımsal Likidite seviyesi ve yasal rasyo tahminleri
- Kriz ve Stres testleri,
- Likidite boşluk analizleri
- Alternatif kaynakların belirlenmesi
- Gün içi muhtemel fon ihtiyacı durumunda teminat veya varlıkların Merkez Bankası, saklama kuruluşları ve muhabir bankalar nezdinde rehin karşılığı likit olarak fon elde edilebilmesinin uygulanabilirliği

¹³⁰ A.e.

- Gün için likidite pozisyonun korunması için ödeme veya takas işlemlerinde yaşanacak olumsuz durumlar karşılığında alınacak ek önlemler

olarak gün içi likidite riski takibine esas işlemlerdir.

Likidite Riskinin yönetilmesi sürecinde en önemli çalışmalardan biri olan izleme ve raporlama süreçleri, zamanında yerine getirildiği ölçüde banka yönetimi tarafından doğru risk politikalarının üretilmesini sağlamaktadır. Bunun için özellikle risk limitlerinin belirlenmesiyle başlayan yönetim süreci, piyasanın ve bankanın finansal durumlarının gözetilmesiyle birlikte olası tüm kritik likidite gereksinimlerinde ortaya çıkmaktadır. Bu durumdaki amaç likidite profilinin kısa vadeli esnekliğini arttırmak, likit tamponlarının çeşitlendirilmesini ve geliştirilmesini sağlamaktadır.

Bankaların özellikle en yaygın bir şekilde görülen gündelik likidite riskinin sorunsuz bir şekilde endişe yaratmadan, ödeme başarısızlığı ve itibar kaybına neden olmaması için bazı likit esneklikleri göz önünde bulundurmalıdır.

Bunları sıralayacak olursak ¹³¹;

- Günlük likidite hacminin belirlenmesi -(Risk karşılaşma durumundaki değer)
- Günlük likidite ihtiyacının belirlenmesi -(Günlük net pozisyon)
- Toplam Ödemeler–(risk anındaki alternatif likit varlıkların kullanılması dahil)
- Zamana özgü kritik ödemelerin tanımlanması-(ödeme sistemlerinin planlandığı gibi gitmeme durumu karşısında ödemelerin nasıl yapılacağı ile ilgili acil durum finansman planlarının gözetilmesi)

2.5.3. Varlık Riski

Bankaların likidite ihtiyaçlarının karşılanmasına olanak sağlayan banka varlıklarının likit hale çevrilmesi, yaşanan finansal krizler sonrasında kendi içerisinde iki farklı türde sınıflandırılarak değerlendirilmesi gerektiği görüşünü ortaya çıkarmıştır. Bunlar Pazarlanabilir ve Pazarlanamaz Varlıklardır.¹³²

¹³¹ A.e., p.59

¹³² A.g.e.,p.64-65

Pazarlanabilir varlıklar likidite ihtiyacının karşılanması zorunluluk haline geldiği durumlarda varlıkların fiyatlandırılmasında bir düşüş veya olası değerinin altında bir fiyatlandırma ile karşılaşmaya neden olmadan satılan veya repo edilen varlıklar olarak nitelendirilir.

Pazarlamaz varlıklar ise belirtildiği gibi fiyatlandırmanın yapılmasında yarar görülmeyen ve bu nedenle satılmasının ve repo edilmesinin fayda yaratmayacağı varlıklardır. Dolayısıyla yüksek likit varlıklara olan gereksinim sonucu kolayca satılabilir varlıkların varlığı bankalar açısından önem kazanmaktadır. Özellikle varlığa dayalı teminatlı işlemler ile finansman yaratıldığı günümüz bankacılık sisteminde piyasalardan kaynaklı yaşanacak olası bir riskin varlık kalitesinin yeterince gözetilmediği durumlarda risk boyutlarının ne aşamalara ulaşacağı tahmin edilebilmektedir. Bunun için bankaların aktif yapılarının oluşturacağı bir riskin varlık riski olarak yansımaması için likidite tamponlarının yanında varlık portföyünde gerçek değerli işlemlerin yürütülmesi ve kontrollerin güvenilir yapılması gerekmektedir.

2.5.4. Korelasyon ve Bulaşma Riski

Aynı bölgede veya benzer ekonomik yapıya sahip ülkelerdeki bankacılık sektörünün yaşanan olumsuz bir durumun dolaylı veya doğrudan yansımaları bankalararası korelasyona bağlıdır. Bu nedenle ülke veya banka özelinde finansal bozulma olasılığı varlıkların fiyatları başta olmak üzere piyasa içerisinde sistemik bir risk oluşturabilmektedir. Örneğin bankalara mevcut hisse senetleri yoluyla bulaşan olumsuz bir etkileşim yatırımcıların pozisyonunu değiştirerek dolaylı olarak piyasa kaynaklı veya elinde bulundurduğu menkul kıymet kaynaklı bir risk sonucu varlıkların likiditeye dönüştürülememesi aksine mevduat kaybına maruz kalmasıyla baş başa kalabilmektedir. Bunun için bankalarda korelasyon ilişkisinin ölçülmesi ve bulaşmadan doğan riskin ne denli olduğunu ortaya koymak için SWOT (güçlü ve zayıf yönler, fırsatlar ve tehditler) analizi yapılmaktadır.¹³³

¹³³ A.g.e. p.67

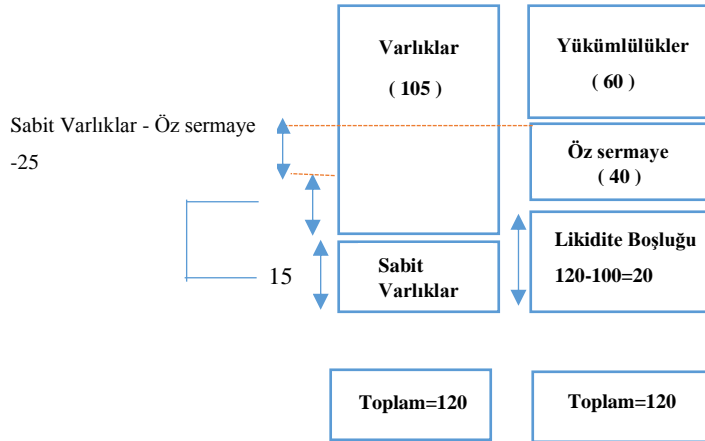
2.6. Likidite Boşluğu ve Analizi

Banka kaynakları ve kullanımlar arasında etkinliğin sağlanması, finansal ve yatırım kararlarının alınması noktasında gerekli yönetimin sağlanması için günlük ödeme faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi gerekmekte ve bu esnasında çeşitli vade dilimleri içerisindeki varlıkların ve yükümlülükleri arasındaki vade uyumsuzlukları olduğunda likidite boşluğu ile karşılaşmaktadır. Likidite riskine esas olmak üzere kaynak oluşturan likidite boşluğu, çeşitli rasyo analizleri gibi bir kendine özgü bir ölçüm tekniği ile dinamik bir yaklaşımla belirlenmektedir.

$$\text{Likidite Boşluğu} = (\text{Varlıklar} - \text{Yükümlülükler}) - (\text{Özsermaye-Sabit Varlıklar})$$

Likidite boşluğu ölçümü gerçekleştirilirken banka bilançosunda sabit varlıkların dâhil olduğu Toplam varlıklar; Öz sermayenin oluşturduğu Toplam yükümlülükler ile arasındaki fark olarak değerlendirilmektedir.¹³⁴

Şekil 2.1. Likidite Boşluğu Örnekleme

Kaynak: J.Bessis, "Risk Management in Banking", Wiley Publications adlı çalışmadan alınarak derlenmiştir.

Bankacılık işlemlerinde yükümlülüklerin varlıklar ile arasındaki negatif bir fark oluşturması ve sürdürülemez bir maliyetle karşılanması durumunda likidite boşluğunu meydana getirmiş olmaktadır.

¹³⁴ J.Bessis, a.g.e., p.280

Bu nedenle dikkat edilmesi gereken bazı hususlar olan ¹³⁵;

- Yüklümlülüklerin varlıklardan daha erken olgunlaşması
- Vade değişimi kaynaklı kısa vadeli yüklümlülüklerin varlıklardan daha fazla miktarda artması
- Likit fonlarla likit varlıkların eşleştirilmesinde yaşanan açık

durumlarında, likidite risklerine maruz yüklümlülüklerin varlıklar arasındaki negatif bir fark oluşturması ve sürdürülemez bir maliyetle karşılaşılması likidite boşluğunu meydana getirmiş olmaktadır.

2.7. Likidite Riskinde Zamanlama Faktörü

Likiditenin riskinin kontrol edilebilir seviyelerde yönetiminin sağlanması için en önemli aşamalardan biri olan zamanlama faktörü, bankanın mevcut ve alternatif likit varlıklar miktarının kazanımının sağlanmasının yanında zamanlamasının da önemini ortaya koymaktadır. Örneğin faiz oranlarının en düşüğe yakın bir noktada olup tahvil fiyatlarının da en yükseğe yakın bir durumda olması durumu bankanın likit varlıklarının yüksek düzeyde olduğu ve vadelerinin de mümkün olduğunca kısa olduğu konjonktürel bir durumdur. Dolayısıyla banka, likidite risk yönetiminde likidite riskinin kontrol edilmesini sağlarken konjonktür durumlarının da göz önünde bulundurularak zamanlama ayarlı müdahaleler yapmasını, likidite riskinin gerek fonlamadan kaynaklı gerekse piyasadaki kaynaklı olumsuzluklarını yönetebilmesi gerekmektedir.

Zamanlama faktörlü risklerin başlangıç noktası olarak riskin kaynağı ele alınmakta ve günlük faaliyetlerden ortaya çıkan likidite riski bu durumda görülebilmektedir. Bankanın genel varlık-yüklümlülük kaynaklı yapısal likidite riski profilinden farklı şekilde ele alınan ve izlenen riskler, kaynağının oluşumu esnasında özellikle zamanlama yönü bakımından farklılık teşkil eden risk unsurların bir araya gelerek oluşturduğu ve farklı olarak ele alınması sağlanmaktadır. Bu riskli kaynaklar aşağıda belirtildiği üzere üç kategoride değerlendirilmektedir.¹³⁶

¹³⁵ A.g.e p.27

¹³⁶ G.Adalsteinsson.,a.g.e. p.29-32

2.7.1. Taktik Likidite Riski

Taktik likidite riski bazen operasyonel likidite riski olarak ta adlandırılmakla beraber daha kısa vadeli likidite riski için kullanılmaktadır. Kısa vadeli nakit akışları hem yükümlülük hem de varlık tarafında tüm kısa vadeli enstrümanlardan gelmektedir. Para piyasası fonlaması ve mevduat ihracı, gün içi likidite yönetimi (nakit ve teminat) menkul kıymet borçlanma ve borç verme, repo (geri alma koşullu satış anlaşması) gibi işlemler ile taktik likidite riski oluşabilmektedir. Bu risk genellikle 12 aya yakın bir sürede oluşabilecek bu denli olası likidite şoklarını içermektedir.

2.7.2. Yapısal Likidite Riski

Likidite Riskinin zamanlanma faktörü içerisinde önemli bir yer tutan yapısal likidite riski, aktif- pasif uyumsuzluğuna bağlı olarak bankanın cari bilanço yapısında oluşturulan likidite riskine kaynak oluşturmakta ve bu nedenle bazı durumlarda uyumsuzluk riskiyle beraber kullanılmaktadır.

Uzun vadeli tahvil ihraçları ve Euro Medium Term Note (EMTN- ABD ve Kanada dışında işlem gören ve ihraç edilen orta vadeli esnek borçlanma aracı, sabit ödemeli 5 yıldan kısa vadeli) gibi bankanın büyük fonlama profili içeren 12 ay ve üzerinde işlem gören enstrümanların getirdiği bu yapısal likidite riski için bir kaynak taşıyabilmektedir.¹³⁷

2.7.3. Olası Likidite Riski

Gelecekteki olayların bankanın tahminlerine izin verdiği ve beklediğinden çok daha fazla nakit gerektirebileceği riskidir. Verilen kredinin geri ödenmesinde beklenmedik gecikmelere (vadeli risk) bir kredi tesisinde çekilmeye veya mevduat çekilmesine (itfa riski) bağlı olabilmektedir.

Bu tür öngörülemeyen şoklarla başa çıkabilmek için banka zamanlama faktörüne bağlı olarak taktik ve yapısal risk türlerinde ki gibi bir likidite risk yönetimi

(Belirtilen risk unsurlarına ait kavramsal ifadeler, tanımlar ve içerik referansta belirtilen kaynaktan yararlanılarak derlenilmiş ve bir sonraki başlıklarda da yer verilmiştir.)

¹³⁷ G.Adalsteinsson.,a.g.e

politikası ve planlaması kullanılmamakta sadece etkilerini öngörme olarak bir tahminde bulunabilmektedir. Bu noktada yaşanan olası likidite riski spesifik bir olay riskine de dönüşebilmektedir.

2.8. Likidite ve Ödeme Yeteneğinin Sermaye İlişkisi

Likidite yapısı bankanın ani nakit çıkışları karşısında ödeme gücünün nasıl olduğunu göstermektedir.¹³⁸ Bu sebeple bankacılık likidite riskinin, doğrudan kendi dinamikleri içerisinde beliren bir olumsuzluklar ile ortaya çıkmamasına karşın endojen veya ekzojen kaynaklı risk kaynaklarının tetikleyici olması halinde de dolaylı olarak likidite riskini ortaya çıkarabilmektedir. Dolayısıyla bu noktada bankaların maruz kaldıkları likidite riski karşısında borçlarını çevirebilen ve güçlü sermaye yapısını ortaya koyabilen bir nevi mali güçlerinin pozisyonu önem kazanmaktadır.

Bankaların Ödeme gücü, yükümlülüklerinin karşılanması durumunu da aşarak varlıkların pozitif olarak ayrıştığı bir özsermaye miktarıdır. Bu nedenle likidite yönetiminde uygulanan banka dengesinin temelinde Likit varlıklar, Ödeme gücünü oluşturan alternatif kaynaklar veya likit tamponlar ve Özsermayenin bileşenlerinin oluşturduğu üçlü bir finansal araçlar vardır.

Özellikle bankaların asgari sermaye yeterliliği ve likidite tamponlarının istenilen düzeyde tutularak kontrollü gelişiminin sağlanması, varlık-yükümlülük dengesini korurken likit varlıkların miktarını gözeterek gerekli tamponların buna göre tutulması gerekmektedir. Çünkü bankaların likiditeyi korumak ya da arttırmak için aldığı pozisyon toplu olarak piyasada ki likiditeyi bütün olarak azaltma etkisine sahip olabilmektedir.¹³⁹

Likidite riskinin, ödeyememe sorunu ile karşılaşması halinde riskin en alt seviyelerde tutulması için bankaların öncelikli olarak sermayeyi kullanmak yerine alternatif kaynak oluşturduğu likit fonlar, mevduatlar, banka aktifinde vadesi

¹³⁸ Nihat Arabacı, "Katılım Bankalarının Türkiye'de Bankacılık Sektörü Yeri İşleyişi ve Performans Analizi", Anadolu Üniversitesi SBE Yüksek Lisans Tezi, 2007, s.116

¹³⁹ G.Adalsteinsson., a.g.e. p-32

gelmemiş az riskli değerler ile menkul kıymetleştirme yapılan seküritizasyon işlemleri gibi enstrümanlar etkili bir risk yönetim yaklaşımı sergilemektedirler.

Bankaların ödeyememe sorunları ile karşılaşması halinde varlıklarının elden çıkarılması işlemini yaparken piyasa koşullarında riskin daha da büyümemesi için portföylerindeki varlıklarının gerçek değerinin altında bir değer ile satışlar yapmaları ve bu şekilde likidite esnekliğine ulaşması potansiyel gelecekte başka risklere karşıda korumaktadır. Fakat son yıllarda yaşanan beklenmedik finansal krizler karşısında bazı varlıkların zorunluluktan dolayı gerçek değeri altında likiditeye çevrildiği görülmekte ve yapılan bu işlemlerin pasif yönetiminde sermayeyi azaltıcı olumsuzlara maruz bırakabildiği değerlendirilmektedir.¹⁴⁰ Dolayısıyla bazı bankacılık ve finansal kuruluşları banka bilançosunun pasif tarafındaki büyümeye bağlı yükümlülüklerini arttırmak yerine aktif tarafında ki likit varlıklarını ve varlık kalitesini arttırarak olası likidite krizinde en güvenilir fonlama aracı olarak kendi iç likit kaynaklarını kullanmaktadırlar.

Bankacılık faaliyetlerinin tam anlamda güven içerisinde sürdürülmesi, temel ödeme yükümlülüklerinin karşılanması ile Likidite yapısının ve mevcut varlıklarının değeri arasında yürütülen güçlü ve pozitif bir ilişkinin sürdürülmesine bağlıdır. Banka kaynaklarının dinamik bir şekilde kullanılarak kârlılık düzeylerinin arzu edilen düzeylerde bulunması, sermaye yapısının risk ilişkisinin sürdürülebilir seviyelerde yürütülmesi banka likiditesin de hızlı ve kolay finansmana erişimini beraberinde getirmekte ve bu da yükümlülüklerin zamanında yeri getirilmesini sağlayarak banka itibarını olumlu etkilemektedir.

2.9. Makro Ekonomik Nedenli Likidite Riski

Bankalar makroekonomik istikrarın olduğu ekonomilerde likidite riski-reel ekonomi üzerindeki ilişkilerin doğru tahlil edilmesi açısından olası likidite riski durumlarında olayın sonuçlarına karşı, daha geniş perspektiften bakarak çok boyutlu etkinin yaklaşımını ölçerler. Bu ilişkinin varlığı aslında bankacılık sistemin tek başına hareket ederek büyüme ve gelişim göstermediğini aksine bulunduğu ülkenin makro ve mikro düzeyde problemlerinde etkilendiği sonucu çıkarılmaktadır.

¹⁴⁰ A.e.

Özellikle Makroekonomik gelişmelerin gerek bankacılık sektöründe gerekse bankacılık kaynaklı ticaret sektöründe enflasyon-durgunluk, büyüme-gelişme veya istihdam-işsizlik gibi unsurlarla şüphesiz bir ilişki içerisinde.

Bilindiği gibi bir bankacılık kurumunun risklerle karşı karşıya kalması ve sürdürülemez noktalara ulaşması halinde nihai aşamada iflas ilan etmesi, bahsedilen makro ölçekteki unsurlar üzerinde geniş bir yayılma ile olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Çünkü açık ülke ekonomilerinde bankacılık kuruluşlarının finansal sisteminde önemli bir pazar payını temsil etmesi, bankacılık sektörünün nakdi, gayri nakdi ve geniş anlamda tüm parasal işlemlerde merkezi oluşturması yaşanacak durgunluk ve kırılğan yapının maliyeti piyasa tarafından hissedilmektedir.

Bundan dolayı bankacılık sektörü özelinde yaşanacak herhangi bir likidite kaynaklı riskler beraberinde ulaşabileceği dolaylı makro olumsuzluklar öncelikli bankacılık sektöründen başlar ve etki alanı içerisinde doğrudan reel sektör ile birlikte uluslararası piyasalardaki alginın bozulmasına kadar süregelir. Sonuçta likidite riski tüm noktalarda domino etkisi gösterebilmekte ve sistemik risk haline dönüşebilmektedir. Fakat teoride yer almakla birlikte pratikte uygulamalarına az rastlanan domino etkisi bankacılıkta fayda maksimizasyonu oluşturmak ve olumsuzlukların aksine sektörde yaşanan pozitif gelişmelerde art arda tüm bankacılık sektöründeki ürünlere talebi arttırabilmektedir.

Günümüze kadar yaşanan tüm finansal krizler sonrası ülke ekonomilerinde yaşanan volatilité ve bankacılık sektöründeki daralma, uluslararası düzeyde tüm bankacılık sisteminde negatif ayrıştığını görebilmekteyiz. Örneğin Ülke kaynaklarının verimsiz kullanılması, sermaye piyasalarındaki artan spekülâtif işlemlerin getirdiği küresel etki, ekonomide yaşanabilecek daralma ve makroekonomik göstergelerin kötüleşmesi, bankacılık sektöründe likidite riski veya kaynağı sürdürülemeyen başka risklerin devamını riskin boyutunu arttırabilmektedir. Bu durumda finansal döngünün kendi içerisinde sıkışması ülke ekonomisinde ve bankacılık sektöründe olumsuz maliyetlere sebep olması söz konusudur.

Dolayısıyla makro problemlerin fırsat maliyetlerini gözeterek alınacak tedbirler ve uygulanacak politikalar olası bankacılık likiditesinde ki esnekliğin

seyrini değiştirecektir. Bu nedenle bankacılık sektöründe ki güçlü bir korelasyon ilişkisinin varlığından dolayı hükümetlerin, merkez bankalarının ve düzenleyici otoritelerin aldığı kararlarının gerek makroekonomik gerekse sosyal sonuçları göz önünde bulundurulmalıdır.

2.9.1. Enflasyon Etkisi

Enflasyon bir ekonomideki fiyatların sürekli olarak artması olarak tanımakla beraber bankacılık sektöründeki en önemli karşılığı, banka kârlılığının enflasyon ile arasındaki ilişkiden dolayı ortaya çıkan negatif bir etkinin yaşanmasıdır. Özellikle makroekonomik bir etken olarak baz alınan enflasyon göstergesinin bankaların kârlılık, ücret ve diğer hizmet giderlerinin yükselen enflasyon karşısında bu göstergelerde negatif bir ayrışma olarak görülmesidir. Dolayısıyla enflasyon tahminlerinin doğru yapılması bankacılık maliyetlerinin sürekli değişim göstermeden müşterileri ve etki alanı içerisinde kârlılık faaliyetlerini istikrarlı gösterdiği anlamında yorumlanmaktadır. Enflasyon tahminlerinin banka yönetimleri tarafından sağlıklı öngörülmesi ve tahminlerin buna göre yapılması bankacılıkta ki kârlılığın ana kaynaklarından biri olan faiz oranları ve vadeleri arasında güçlü bir ilişkiyi analiz etmekten geçmektedir. Bu nedenle beklenmeyen enflasyon oranlarına ait senaryo analizlerinin yapılması ve buna göre olası faiz-maliyet sonuçlarının çıkarılması ve dolayısıyla da giderlerin gelirlerden daha hızlı artmasına imkân verilmemelidir.¹⁴¹

2.10. Uygulamada Likidite Riski Yönetimi

Likidite riskinin başarılı yönetimi bir tek banka için değil tüm bankacılık sektörü için büyük önem taşır. Çünkü likidite açığı ve riskin yönetilememesi sistem genelinde olumsuz yansımalar oluşturarak sektörün genelini etkiler. Bu öneme binaen son yirmi yılda finansal piyasalarda ki gelişmeler likidite riskinin ve yönetiminin karmaşıklılığını arttırmıştır.¹⁴²

¹⁴¹ M.Almanaseer, "The Impact of the Financial Crisis on the Islamic Banks Profitability Evidence from GCC", **International Journal of Financial Research**, Vol.5, No.3, 2014, p- 183

¹⁴² Basel Committee on Banking Supervision, "Principles for Sound Liquidity Risk Management and Supervision", 2008, p.1

Bankalar, likidite riskini uygulamada yönetirken teoride belirtildiği gibi varlıkların yükümlülükleri karşılayacak düzeyde nakit giriş çıkışlarını tam ve zamanında karşılayarak öngörülerini ve tahminlerini belirlemek ve bu yönde yaptığı tüm analiz çalışmalarını diğer şartlar sabit değilken dahi değerlendirmek zorundadır. Çünkü bu değerlendirme muhtemel sonuca ulaştırmaktadır. Süreç sonucunda da likidite yönetimi, nihai raporunu üst yönetim ile paylaşarak uygulanması gereken likidite yönetim politikaları sürecini belirlemektedir.

Likidite yönetim sürecini bankalar içerisinde Hazine birimleri tarafından günlük, haftalık, aylık ve yıllık olarak takip edilir, aktif-pasif komitesini likidite seviyesi hakkında bilgilendirir. Ardından gerekli önlemlerin alınması için üst yönetime rapor hazırlar.

Hazine birimleri bankaların çeşitli vade dilimlerinde kümülatif bazda negatif pozisyonlar ile karşılaşmaması için aktif ve pasiflerini uyum içerisinde yürütmesini sağlar ve acil durumlar karşısında daha önceden yapılan senaryo testlerinin gereği olarak alternatif planları devreye koyar. Likidite riski yönetim sürecinde özellikle bankaların finansal planlama birimi tarafından faiz oranı ve döviz kurlarındaki oynaklığın getireceği riskler sürekli izlenir. Likidite yeterlik oranı ve kaldıraç oranları hesaplanarak rapora bağlanır. Nihai aşamada da likidite ile ilgili uygulanması gereken politikaları ve politika sınırlarının çerçevesi belirlenmektedir.¹⁴³

Bankaların likidite yönetim süreci günlük fon ihtiyaçlarını karşılarken normal işlemlerden hem beklenen hem de beklenmedik sapmaları saptamak için yeterli fonu bulundurmalıdır. Bunun için bankalar likidite riskini belirleme, ölçme, izleme ve kontrol ederken kapsamlı bir yönetim süreci yürütmektedir. Bankaların sürdürülebilirliği için kritik öneme sahip olan bu yönetim süreçleri bankanın diğer risk yönetim süreçleriyle de entegre olarak yürütülmektedir.¹⁴⁴

¹⁴³cc http://www.pashabank.com.tr/docs/politikalar/risk_yonetimi_politikalari.pdf” adlı çalışmadan yararlanılmıştır.

¹⁴⁴ cc <https://www.federalreserve.gov/boarddocs/srletters/2010/sr1006a1.pdf>” ,2010 adlı çalışmadan yararlanılmıştır.

Bankacılık sektöründe likidite yönetiminde karşılaşılan zorluklardan biri olan akreditif veya finansal garantiler gibi şartlı yükümlülükler bulunmaktadır. Bunlar bir bankanın mali durumuna bağlı olmayan potansiyel olarak nakit çıkışlarını temsil etmektedir. Normal şartlar altındaki çıkışlar genelde düşük olabilir genel makroekonomik veya piyasa krizi, normal olarak bu gibi olaylara eşlik eden girişim sektöründeki iflasların artması nedeniyle nakit çıkışlarda önemli bir artışa neden olabilmektedir. Krizler ve iflaslar normalde piyasa likidite seviyesinin azalmasıyla da karakterize edilmekte olup bu durum banka içi finansman sıkıntısını daha da kötüleştirebilmektedir.¹⁴⁵

Sağlıklı bir risk yönetim süreçleri kritik olarak şu unsurları içermektedir.¹⁴⁶

- Yönetim Kurulunun gözetiminden ve bağımsız kuruluşlar tarafından da risk kontrolünün yapılarak etkili bir kurumsal likidite riski yönetim süreci oluşması
- Likidite riskini yönetmek, azaltmak ve kontrol edilebilir seviyelerde tutmak için uygun stratejiler politikalar prosedürler ve limitler getirmek
- Kurumun karmaşık iş faaliyetlerinin giderilerek orantılı ve kapsamlı likidite risk ölçümü, izleme ve raporlama sistemleriyle mevcut ve muhtemel nakit akışlarının değerlendirilmesini veya kaynakların kullanımının sağlanması
- Gün içi likidite ve teminatın aktif yönetilerek potansiyel gelecek finansman kaynaklarının uygun bir şekilde bir araya getirilmesi
- Minimum riskli varlıklar ve Likit varlıkların tanımlanarak erken uyarı göstergelerinde stabilizatör görevi üstlenmesi
- Stresli durumlarda likidite ihtiyacını karşılamak için kullanılabilen yasal düzenleyici veya operasyonel, engelsiz, yeterli derecede yüksek likiditeye sahip menkul kıymetler olması
- Potansiyel olumsuz likidite olaylarına ve acil nakit akışı gerekliliklerine yeterince hitap eden kapsamlı acil durum fon planları oluşturulması
- Bankaların likidite riski yönetim sürecinin yeterliliğini belirlemek için iç kontrollerin ve iç denetim süreçlerinin sağlıklı yürütülmesi

¹⁴⁵ S.Brajovic Bratanovic, H.Van Greuning.,**A.g.e.**,p.172

¹⁴⁶ **A.e.**

- BASEL, IFS, BIS ve IFSB gibi uluslararası kuruluşların getirdiği düzenlemelere uyum sağlanması ve istikrarlı bir finansal duruş sergilenmesine yönelik alınan kararların zamanında uygulanması

2.10.1. İslami Bankacılıktaki Durum

İslami bankacılıkta ticari işlemlerin gerçek işlem niteliği taşıması ve reel sektörle senkronize olacak şekilde ekonomik faaliyetlerine yön vermesi sebebiyle olası bir sistematik riskin yansımaları gerçek koşullardan ötürü İslami bankaları geleneksel bankalardan daha fazla etkiyebilmektedir. Bu nedenle daha fazla güven esasına dayalı yönetim, müşteri ve paydaş ilişkileri likidite riski yönetiminde etkin rol oynamaktadırlar.

Dolayısıyla İslami bankacılığın temel çalışma prensipleri ve bankacılık uygulamaları açısından bakıldığında her bir iş ortağı finansal faaliyetlerinde riskleri bireysel olarak karşılayacak olursa ticari faaliyetleri sıkı bir şekilde kısıtlanmış olmaktadır. Bu nedenle iş ortaklarının risk taşıyan yükü dağıtmak için izin verilmesi ticari olarak avantajlı ve riskin dağılması sebebiyle de tolere edilmesi hacmi büyük olmaktadır. Bu yüzden likidite riski yönetimi sorumluluğu İslami bankacılık çevrelerinde yatırımcılar ve banka sorumluluğu altında varsayılmaktadır.¹⁴⁷

İslami bankacılıkta likidite riskinin değerlendirilmesi ve kontrol edilmesi dinamik ve öngörülemeyen temel değişkenler sebebiyle zor olabilmektedir. Nitekim Likidite riskini kontrol etmek için yeterli miktarda likiditeye sahip olunmasının yanında uygun zaman bantlarına dayalı vade merdiveni inşa ederek gelecekteki likidite açıklarını belirlemelidir.¹⁴⁸

Vade merdiveni sayesinde her periyottaki (yani fazlalık veya fon açığı) gelirler ve çıkışlar arasındaki fark, bir bankanın gelecekteki likidite fazlalığını veya herhangi bir zamanda eksikliği ölçmek için bir başlangıç noktası sağlar.¹⁴⁹

¹⁴⁷ S.Mohammed,A.e.,p.223

¹⁴⁸ A.g.e.,p.224-225

¹⁴⁹ H.Van Greuning, Z. Iqbal.,A.g.e.,p.150

Bu sebeple de likidite riski yönetiminde İslami bankalar davranış metotlarını içeren nakit akımlarını sınıflandırmak için kendi kriterlerine sahip olabilmektedirler. Bu hususlar da ¹⁵⁰;

- *Nakit akışları*; Murabaha, icara ve müşareke gibi alacakların vadeleri ve tutarlar önceden belirlendiği için programlamanın buna göre yapılması
- *Şartlı ancak beklenen nakit akışları*; Selem ve istisna gibi belirli süre boyunca üzerinde mutabakata varılan hüküm ve koşullara dayalı olarak sözleşme türü veya çalışma performansı
- *Şartlı ancak öngörülmeleyen nakit akışı*; Bazı durumlarda bir müşareke yatırımı açık uçlu bir dönemde veya bir çıkış stratejisi periyodik olarak değerlendirilebilmektedir. Bu sebeple Yatırım sermayesinin geri ödenmesi ve muhtemel yatırım getirisi seviyeleri, yürütülen iş performansına bağlıdır.

İslami Bankalar likidite riskiyle karşılaşması halinde geleneksel bankalar gibi faize dayalı enstrümanlara erişimi olmaması, İslami uyumlu likidite yönetimi araçlarının sayısının kısıtlı olması, İslami bankalararası para piyasanın gelişmemesi ve kısa vadeli enstrümanların ikincil piyasaları likit nitelikte olmadığından likidite riski yönetiminde büyük sorunlar ile karşılaşabilmektedirler.¹⁵¹

Bu sebeple İslami bankaların likidite riski yönetim süreçleri üç alanda izlenmekte ve yönetilmektedir. Bu hususta süreçler şunlardır¹⁵² ;

- *Yükümlülük Tarafı*; Yükümlülükler tarafında İslami bankalar mevduat sahiplerinden likiditenin dışarıya çıkmasını önlemeye çalışmakta ve bunu yapmak için banka daha önceleri analiz ederek ortaya koyduğu ”mevduat sahiplerinin likidite davranışları” gibi spesifik değerlendirmeleri incelemektedir.
- *Varlık Tarafı*; İslami bankacılık finansman stratejilerini finansmanın temerrüde düşürülmesini önlemeye yönelik eylemleri ve karın optimize

¹⁵⁰ A.e (Tanımlayıcı bilgiler referans kaynaktan alınarak derlenmiştir.)

¹⁵¹ I.Sobol, ”Liquidity Management Practices in Islamic Banking”, **Journal of Management and Finance**, 2013, Vol.2-1, p-571-575

¹⁵² R.İsmal, ” How Do Islamic Banks Manage Liquidity Risk? An Emprical Survey on the Indonesian Islamic Banking Industry”, **Kyoto Bulletin of Islamic Area Studies**, 2010 ,March, p.67 (tanımlayıcı açıklamalar, bu çalışmadan alınarak derlenmiştir.)

edilmesine yönelik eylemleri ele almakta ve ideal olarak fonları yönetirken İslami bankalar mevduat yatırımlarını ve likidite davranışlarını, beklenen getiri gibi işlem ihtiyaçlarının geri çekilmesi olarak mudilerin yatırım ve likidite davranışları göz önünde bulundurulmalıdır.

- *Varlık ve Yükümlülükleri Dengeleme*; Talep edilen rutin likiditeyi yönetmek ve likidite sıkıntısını önlemek için tüm bankaların politika ve stratejilerini gözetmek

Hükümetler tarafından çıkarılan kısa vadeli İcara Sukuk, arazi, bina ekipman gibi kiralama sözleşmeleriyle desteklenerek sertifika ihracı yoluna gidilmesi bankaların likidite yönetiminde en sık kullandığı yöntem olup bunun yanında İslami Finansal Hizmetler Kurulunun (IFSB) Londra Menkul Kıymetler Borsasında (LME) işlem gören metaller gibi özgürce bulunabilen ve bozulmayan emtia murabaha işlemleriyle, mevduatın çoğaltılarak likiditenin artırılmasıyla likidite riski yönetimini rahatlatması ve yürütülen uygulamalarla çeşitli kar paylaşımları düzenlemeleri adı altında fonların bankalararasında likidite yönetiminde en yaygın araç olarak kullanılmaktadır.¹⁵³ Fakat bu uygulamanın geleneksel bankalarda ki gibi gecelik likiditeyi yönetmek üzerine kurulu bir yapısı olmaması da ayrıca bir sorun olarak gözükmemektedir.

2.11. Likidite İhtiyacı

Banka gelir kaynakları içerisinde düzenli olarak kredi geri ödemeleri ve menkul kıymetlerin düşmeyen değerleri sonucu sisteme bir kaynak girişi olmaktadır. Bu gelir kaynaklarının temel unsurları faiz veya kar payından beslendiği için bankaların faaliyetlerinin devamlılığı da bu kaynaklardan gelecek olan likiditeye bağlıdır. Dolayısıyla likiditenin azalması durumunda ve yükümlüklerin de yerine getirilme zorunluluğu göz önüne alındığında başta bankaların mevduat sahiplerine ödediği faiz ve giderler olmak üzere kredi ve finansman gibi araçların kullanımı kısıtlanabilmektedir. Nihai aşamada giderlerin karşılanmasını sağlamakta zorlanan bankalar, likidite ihtiyacının karşılanamaması sonucu zincirleme risklerin ortaya çıkması ve iflas noktasına kadar uzanan süreçlerin yaşanmasına sebep olmaktadır.

¹⁵³ I.Sobol.A.e.

Bankaların beklenen ve beklenmeyen bilanço dalgalanmalarını telafi etmek ve büyüme için kaynak sağlamak likidite ihtiyacının doğal bir gereğidir. Bu sebeple bir bankanın mevduat ve diğer borçlarının geri ödenmesini etkin bir şekilde yerine getirme, kredi ve finansman sağlama, yatırım portföyündeki fon artışlarını karşılayarak likidite yeteneğini arttırmak, likidite ihtiyacına olan önemden kaynaklanmaktadır. Bankaların (yükümlülüklerinin artması, varlıklarının menkul kıymetleştirme yoluna gitmesi veya satması) gerekli fonları makul bir maliyetle alabilmesi durumunda likidite potansiyelinin uygun olduğunu göstermektedir.¹⁵⁴

Uygulama da bir banka likidite ihtiyaçlarını oldukça likit ticaret portföyündeki varlıklar veya neredeyse likit olan varlıklarını elden çıkararak veya fazlalık oluşturduğu düşünülen daha az likit olan mülk veya diğer yatırımlarını satarak karşılayabilmektedir. Bunun yanında bankalar yükümlülükler tarafında kısa vadeli borçlanma veya kısa vadeli mevduat yükümlülüklerinin arttırılması ve nihai olarak sermaye artırımını yoluna giderek likidite ihtiyaçlarını sağlayabilmektedirler.¹⁵⁵

2.12. Likidite Yönetim Politikaları ve Politika Beyanı

Bankaların günlük faaliyetlerindeki ihtiyacın, orta vadede yükümlülüklerinin karşılanmasının ve uzun dönemde ise yeterli olan likidite pozisyonunun beklenen/beklenmeyen şartlar altında banka üst yönetimince çeşitli politikalar içerisinde yönetilmesi, Likidite yönetim süreçlerinin gerekliliğindedir.

Likidite pozisyonlarının yeterliliğinin değerlendirilmesi, zaman içindeki finansman gerekliliklerini, mevcut likidite pozisyonunu ve gelecekte beklenen fon/fonlama ihtiyaçlarını azaltmak ya da ek fonlar temin etmek için sağladığı seçenekleri analiz etmeyi gerektirmektedir. Bu nedenle bir bankanın tutması gereken likit veya kolayca satılabilir varlıkların miktarı mevduat yapısının istikrarına ve hızlı kredi portföyünün genişletilmesine bağlıdır. Dolayısıyla yüksek bir likidite pozisyonunun gerekliliği normalde kredi portföyünün önemli bir bölümünün uzun vadeli kredilerden oluştuğunda veya büyük şirket/bireysel hesaplarının mevduat düzeyinde azalma olduğunda görülmektedir. Bunun yanında bankaların varlık

¹⁵⁴ S.BrajoVIC Bratanovic, H.Van Greuning.,A.g.e.,p.167-169

¹⁵⁵ S.BrajoVIC Bratanovic, H.Van Greuning,A.g.e,p.171

tarafında büyük taahhütler yapılarak müşterisinin kullanıma başlamasını beklemesi, likidite pozisyonunu arttırması gereken durumlardan birini oluşturabilmektedir.¹⁵⁶

Bankaların likidite yönetim politikaları normal olarak karar verme yapısı, fonlama ve likidite operasyonlarına yaklaşım, likidite riskine maruz kalma limitleri ve kriz durumları da dâhil olmak üzere alternatif senaryolarda likidite planlaması için bir prosedürleri içermekte olup bu prosedürler aşağıda ifade edilmiştir¹⁵⁷;

Karar verme yapısı, genel olarak yönetimin likiditeye odaklanmasının önemini yansıtır ve likiditenin ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır. Bankaların varlık-yükümlülük komitesi, (ALCO) likidite riski yönetim yapısını kurumsallaştırarak politika belirleme ve likidite kararlarını bankanın en üst yönetim seviyesince gözden geçirme konusunda nihai sorumluluk üstlenir.

Fonlama ve Likidite operasyonlarına yaklaşım olarak banka yönetiminin fonlama ve likidite stratejilerini, hedeflerini, bazı finansal araçların kullanımı ve mevduat fiyatlaması gibi risk yönetimi ile ilgili spesifik politikaları belirlemektedir.

Likidite riskine maruz kalma limitleri ve kriz durumlarında ise likidite ihtiyaçları belirlendikten sonra bankanın bunu nasıl yerine getireceğine karar vermekte ve likidite yönetim politikalarının gereği olarak net fonlama gereksinimi ölçmektedir. İlke olarak bir banka varlık yönetimi, yükümlülük yönetimi ya da her ikisinin birleşimi yoluyla likiditenin artırımını yoluna gidebilmektedir.

Likidite yönetim politikalarında özellikle dikkat edilmesi gereken hususlardan biri olan Varlık Yönetimi, bankaların kredi büyümesini mevduat fonlarıyla desteklenecek seviyelere getirmesiyle yakından ilişkilidir. Çünkü kredi büyümesinin sürdürülebilir olması ve olumsuz bilanço dalganmalarıyla karşılaşmamak ve manipülasyonun yapılmadan fonlamanın mevduat dengesini gözetmesini sağlamaktadır.

¹⁵⁶ S.BrajoVIC Bratanovic, H.Van Greuning.,A.g.e.,p.169-170
(tanımlayıcı açıklamalar bu çalışmadan alınarak derlenmiştir.)

¹⁵⁷ A.g.e.p-172

*Politika Beyanı*¹⁵⁸ : Likidite politikası beyanı, bankanın yönetim yapısının yanı sıra likidite riskinin ölçülmesi, yönetimi ve kontrolü için gerekli bir çerçevenin belirlenmesini sağlayan üst düzey ilke ve kavramların oluşturduğu bir belge olarak tasarlanmıştır.

Likidite politikası beyanındaki hedefler şöyledir,¹⁵⁹

- Likidite riskini ölçmek, izlemek ve yönetmek için bankanın politikasını belirlemek
- Bankanın likidite riskine karşı toleransını veya iştahını nasıl yönettiğini ortaya koymak
- Likidite politikaları ve prosedürlerinin onaylanması ve gözden geçirilmesi için düzenlemeler yapılmasını sağlamak
- Bankanın likidite riski fiyatlandırma politikasını belgelemek; Bu mantıksal ve uygun bir iç finansman politikası belirlemeyi (dahili fon fiyatlaması, transfer fiyatlaması veya vadeli likidite primi olarak çeşitli şekillerde bilinir.)
- Gün için likidite riskini yönetmek için bankanın politikasını belgelemek
- Teminatlı nakit akışlarıyla ilgili likidite riskini yönetmek için bankanın politikasını belgelemek
- Uygulanabilirse, bankanın dâhil olduğu grupla olan ilişkisini belgelemek ve bu ilişkinin likidite riski yönetimi üzerindeki etkisini incelemek
- Fon kaynaklarında ihtiyaç duyulan çeşitlilik ile ilgili bankanın politikasını ve bankanın bu tür fonların uygulandığı çeşitli pazarlara erişimi hakkındaki politikasını belirlemek
- Bankanın likidite pozisyonuna uygulanacak stres testini belgelemek
- Bankanın ihtiyati para finansman planını ve kullanım zamanlaması sorumluluğu ve kapsamı ile ilgili politikaları belgelemek

Politika beyanı olarak hedeflenen işlemlerin yönetim kurulunun önderliğinde bilgi sahibi olması gerekenlerle paylaşılmalı ve anlaşılmalıdır. Bu açıklamanın bankanın likidite riski görünümünün yanı sıra likidite riski konusundaki iştahına ilişkin doğru ve erişebilir bir görünüm sağlamaktadır. Risk iştahı nicel ve nitel

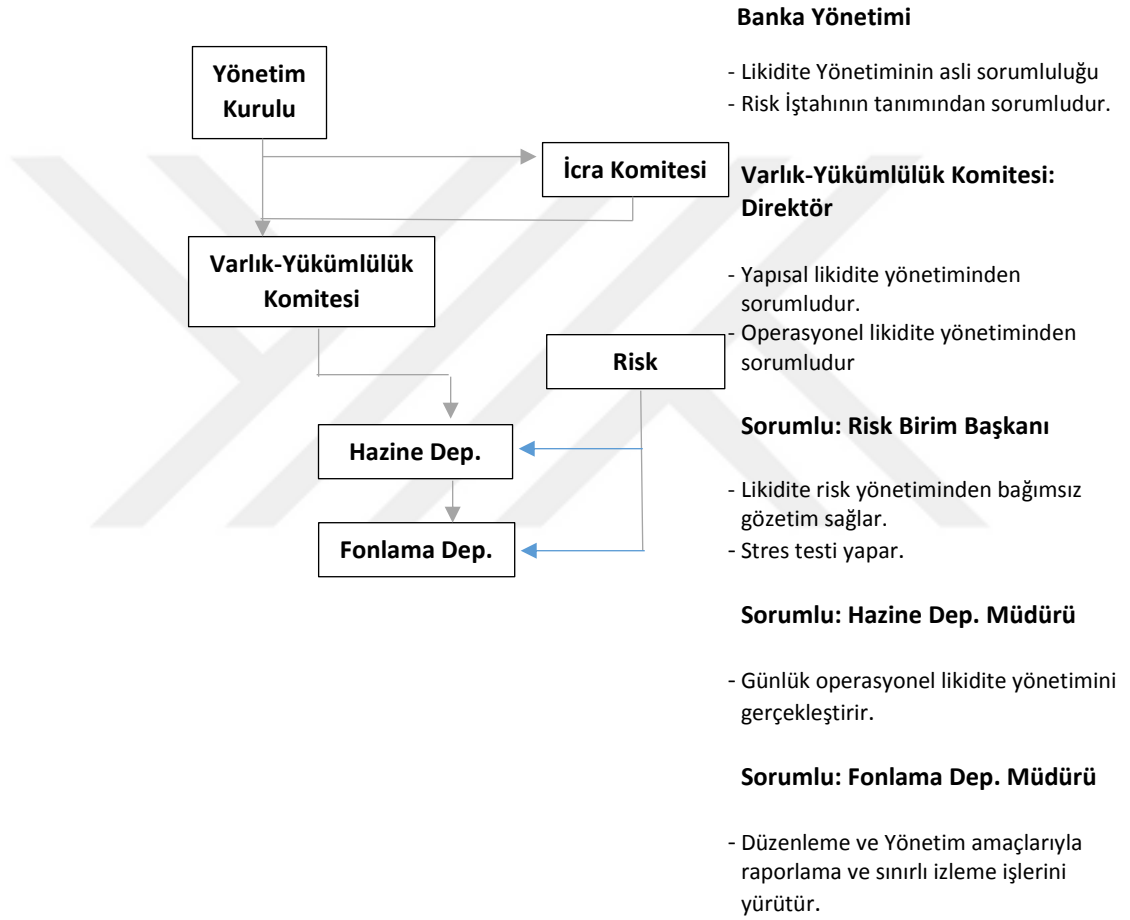
¹⁵⁸ M.Choudhry., "The Principles of Banking" Chapter 12, Wiley Finance, 2016, p-612-614

¹⁵⁹ A.e.

terimlerle açıklanırsa da likidite ölçümleri ve buna mukabil limitler de çerçevenmiş olmaktadır.¹⁶⁰

Bankanın likidite yönetim beyanını özellikle hissedarlar, düzenleyici ve denetleyici otoriteler ve yönetim ile paylaşmaktadır.

Şekil 2.2. Likidite Politika Beyanı: Risk Yönetimi İlişki Yapısı

Kaynak: M.Choudhry., "The Principles of Banking" Chapter 12, Wiley Finance, 2016 p-615

2.12.1. İslami Bankacılıkta Durum

Bankacılık sisteminde, likiditenin taşıdığı önemden dolayı İslami bankalarda da likidite yönetim politikaları geleneksel likidite yönetim sisteminden çok farklı olarak ayrılmamaktadır. Fakat geleneksel bankacılığın faizli araçlar ve faiz

¹⁶⁰ A.e.

üzerinden işlem yapma hassasiyeti taşımaması sebebiyle İslami bankacılıktaki likidite yönetim politikalarından farklı bir süreç gözetilmektedir. Faizsiz bankalarda kaynak oluşturma ve kullandırma aşaması, alternatif fonlama araçları ve yatırım varlıklarının portföye kazandırılması gibi bankanın likidite devamlılığı süresince gerekli likidite yönetim politikaları vardır. Bu politikalar gereği üst yönetim organına İslami hususlarda danışmanlık hizmeti veren, İslami prensipler ışığında, çeşitli enstrümanlarla likidite oluşturup oluşturumamanın kararlarını veren ve bunun sürdürülebilir hale getirilmesinin ancak ne şartlarda mümkün olabileceğini belirleyen ikinci bir banka yönetim organı olarak Danışma/Fetva Kurulları bulunmaktadır. Tıpkı Varlık- Yükümlülük Komitesi (ALCO) gibi ilave likidite risk yönetim politikalarının belirlenmesine ışık tutan Danışma kurulları İslami bankacılığın büyümesine ve gelişmesine katkı sunmaktadır. Bu nedenle likidite yönetiminde banka yönetim kurulu (YK) ve danışma kurulu tarafından aktif bir risk yönetim süreçleri izlenmektedir.

İslami Bankaların hassas bir karar organı olan Yönetim Kurulu, üst yönetim ve bankanın diğer organları ile birlikte likidite risk yönetim politikalarını oluşturmakta ve İslami bankaların niteliğini ve iş faaliyetlerini göz önüne alarak periyodik olarak IFSB ve Basel Komitesi gibi uluslararası düzenleyici kuruluşların aldığı kararlar çerçevesinde likidite yönetim politikalarına yansıtılmaktadır. Bu sebeple İslami bankaların;¹⁶¹

- Likiditenin değerlendirilmesi ve izlenmesi hususunda sağlıklı prosedürlerin geliştirilmesi ve uygulanması,
- Likidite riskini periyodik olarak izleme ve raporlama için yeterli tekniklerin geliştirilmesi ve hazırlanması,
- Pay sahiplerinin gerektiğinde bankanın ek fon sağlama iradesine ve yeterliliğine ilişkin tavsiyede bulunmakla birlikte fonlama kabiliyetine destek sunması,
- Likidite kriz yönetimine uygun senaryoların gözden geçirilmesi ve likidite riski politikalarının niceliksel ve niteliksel faktörleri içermesi,

¹⁶¹ S.Mohammad.A.g.e,p-224

- Nicel faktörler, fon kaynakları ve çeşitlilik derecesi, fonlama tabanının yoğunlaşması, pazarlanabilir varlıklara bağımlılık veya dış fonlanama gibi alternatif kaynakların konsantrasyonun sağlanması,
- Banka yönetiminde itibar riskinin ortaya çıkarılmadan risk yönetim politikalarının başarısından dolayı ilave sermaye sağlamaya istekli değerlendirilmelerin yapılması ve üzerinde yoğunlaşılması gerekmektedir.

İslami bankalardaki likidite yönetim politikalarının amacı, stresli veya normal şartlar altında yeterli fonların sağlanarak ve bunu sürdürülebilir seviyelerde likiditeyi yöneterek gerek Hazine yönetiminin sağlıklı çalışmasını ve devamlılığını sağlamak dolayısıyla da banka ortaklarının, mudilerinin ve hissedarların sermayelerini ve yatırımlarını korumaktır. Bu nedenle varlık-yükümlülük komitelerinin (ALM) banka içerisinde hazine yönetiminin optimum çalışmasına katkı sunması için özellikle;

- Varlık-Yükümlülük dengesinin sağlanması adına finansman oynaklarının düzenli olarak tespit edilmesi (Kısa-Uzun vadelerde hassasiyet)
- Likidite rutin ve ihtiyati planlamasının yapılması
- Likidite risk limitlerinin ve kaldıraç eşik değerlerinin sürekli revize edilmesi
- Emtia Murabaha işlemlerini özenle yürütülmesi
- Likidite sıklığının korunması
- İcara sukukların geliştirilmesi
- Piyasanın gelişimi gözetilerek uygun zamanında düzenlemelerin getirilmesi

olmak üzere bu gibi önemli süreçler yürütülmektedir.

İslami bankaların likidite risk yönetiminde daha kalıcı bir başarıya ulaşması için risk yönetim kültürünün banka içi yaygınlaştırılması, iç denetim standartlarının ayrı ayrı risk unsurlarına yönelik geliştirilmesi ve faizsiz piyasalardan borçlanmanın alternatifini olan İslami bankalararası piyasaların geliştirilmesine ortak katkıda bulunması gerekmektedir.

2.13. Likidite Fon Kaynakları

Bankalar nakit akışlarını göz önünde bulundururken finansman ödemelerini karşılamak için finansal yapılarındaki işleyişlerinin temel döngüsü olan nakit

pozisyonlarını güçlendirir ve gerekliliği halinde de nakit artırımını yoluna gitmektedirler. Bu nedenle nakit pozisyonundaki açık karşısında kısa/orta/uzun vadeli finansman kaynakları için;¹⁶²

- Şirket/ Finansman Bonoları veya Varlığa Dayalı Finansman Bonoları – Ticari Senetler (1-270 gün arası)
- Euro Borç senetleri (1-360 gün arası)
- Kısa Vadeli Banka Kredileri (Sabit Vadeli- 6-24 ay arası)
- Borç Ödeme Vadesinde Değişiklik
- Mevduat Anlaşmaları ve Repo Sözleşmeleri,
- Tahvil ve uzun vadeli dış finansman, kredi gibi çeşitli yükümlülükleri kullanarak ek finansman kaynağı elde eder ve likidite pozisyonlarını korumaktadırlar.

Kısa ve orta-uzun vadeli borçların bileşimi, bir bankanın likidite seviyesinin göreceli düzeyini göstermektedir. Dolayısıyla Fonlama yükümlülüğünün çoğunlukla üç-beş yıl içinde yerine getirilmesi durumunda bir bankanın finansman baskısı daha az olsa da acil olarak nitelendirilen ödemeleri karşılamak için nakit erişimine hemen sahip değilse likidite riskine maruz kalabilmektedir. Bu sebeple kısa vadeli borçlara sahip bir bankanın daha fazla likidite riskine sahip olduğu düşünülebilir, ancak bu sözleşmeler kısa vadeli varlıklarla uyumluysa likidite pozisyonu mükemmel derecede yönetilebilir ve daha uzun vadeye sahip olanlardan daha riskli olmayabilir. Tabii ki bu kısa vadeli borçlar uzun vadeli likit olmayan varlıkları finanse ediyorsa bir banka likidite probleminde karşı çok daha savunmasız olabilmektedir.¹⁶³

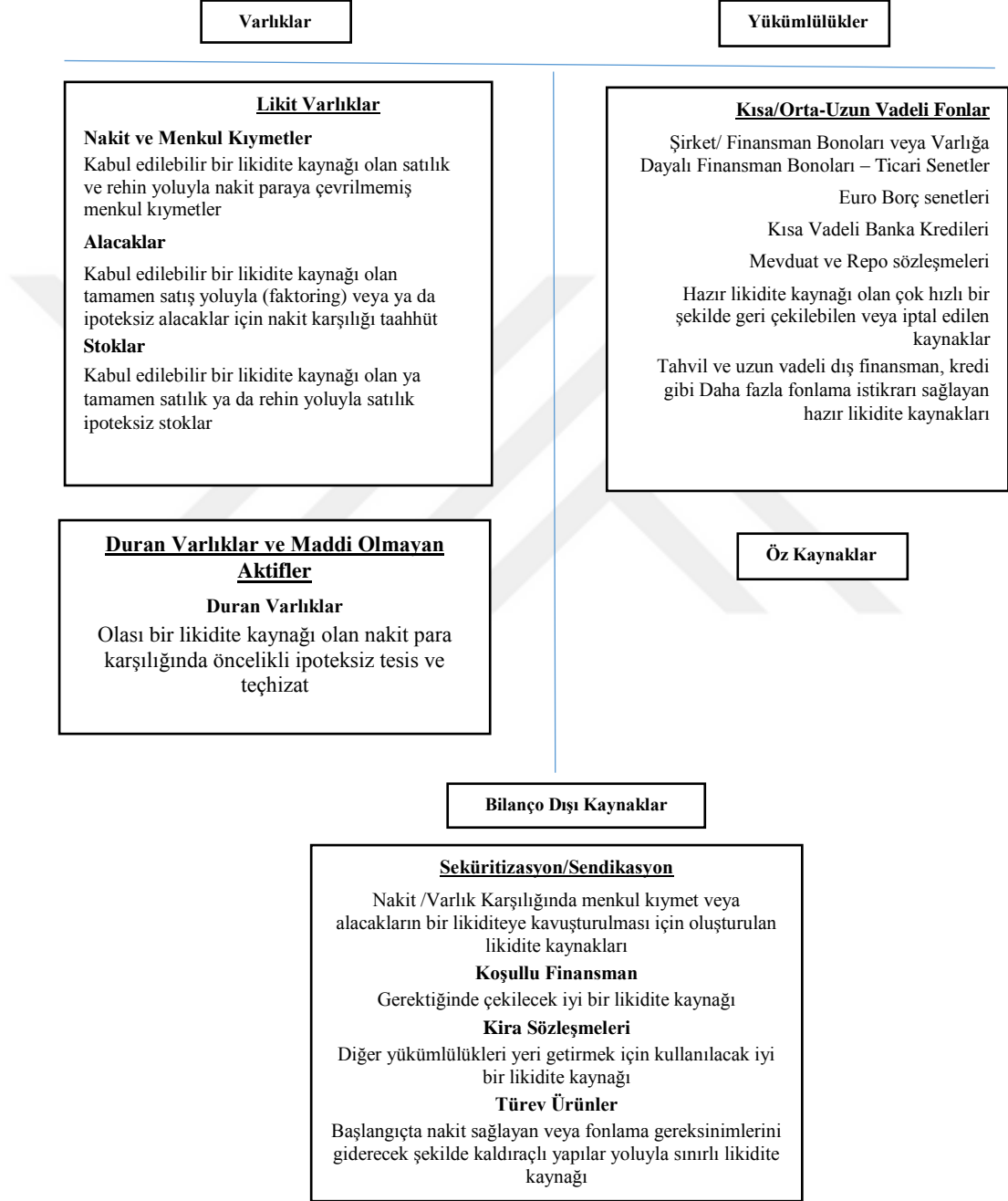
Bankacılık endüstrisinde genellikle varlıkların ve yükümlülüklerin dengesini gözetmek adına pozitif getiri eğrisinin olduğu bir piyasa ortamında bankalar, karı maksimize etmek için kısa vadeli piyasalardan büyük miktarda finansman elde etmekte ve bankanın genel likidite pozisyonunun alınarak, varlıkların,

¹⁶² E.Banks., "Liquidity Risk-Managing Funding and Asset Risk", Palgrave Macmillan , 2014, p-56

¹⁶³ A.e.

yükümlülüklerin ve bilanço dışı faaliyetlerin ortak bir değerlendirmesini yapmaktadırlar. Bu sayede likidite fon yapısını da sürekli gözden geçirmektedirler.¹⁶⁴

Şekil 2.3. Likidite Fon Yapısı

Kaynak: E.Banks, **Liquidity Risk-Managing Funding and Asset Risk**, Palgrave Macmillan, 2014, p.56

¹⁶⁴ A.e.

2.14. Likidite Riski Yönetiminde Ortak İlkeler, Düzenlemeler ve Standartlar

Küresel finans sisteminin ortam ve koşullarının değişmesiyle beraber likidite riskinin yönetimi, bankalar için daha önemli hale gelmiştir. Hizmet çeşitliliğinin sürekli artmasıyla birlikte fon kaynaklarında da değişik türlerin artması söz konusu olmaktadır. Piyasalar arası bağlantılarda sürekli gelişen finans sisteminin içinde bulunduğu kısır döngü yükünün giderek artmasıyla birlikte yeni likidite krizlerine kapı aralamaktadır. Bu nedenle bankaların risk alma iştahlarının likidite sorunlarına yol açmaması için bütüncül bir yaklaşım içerisinde risk yönetiminin sağlanması gerekmektedir. Bununla birlikte mevzuat, yönetmelik ve uluslararası standartlar çerçevesinde hareket edilerek likidite riskini ölçme, izleme ve kontrol aşamalarıyla sürekli bir döngü süreçleri izlenilmesi istenilmektedir.

Etkili likidite riski yönetimi bir bankanın dış olaylardan ve diğer iş/işlemlerinin davranışlarından etkilenmeleri nedeniyle belirsiz olan nakit akışı yükümlülüklerini yerine getirme yeteneğini sağlamaya yardımcı olur. Bu sebeple finansal piyasalarda yaşanacak dalgalanmalara karşı alternatif planların yapılması ve gerekli koşulların yerine getirilmesi likidite miktarını olumlu yönde etkilemekte ve stres altında kurtulabilmektedir. Özellikle ¹⁶⁵;

- Acil durum fon planları stres ile uygun şekilde bağlantılı olması,
- Likidite risk toleransının oluşturulması
- Bilançoya dâhil edilmemiş Yüksek Kalitede olan Likit varlıklar dâhil olmak üzere likidite seviyesinin muhafaza edilmesi
- Tüm önemli iş faaliyetlerinde likidite maliyetlerinde fayda ve risk gözetilerek tahsis etmenin oluşturulması
- Koşullu likidite riskleri de dâhil olmak üzere tüm likidite risklerinin tanımlanması ve ölçülmesi

¹⁶⁵ Basel Committee on Banking Supervision "Principles for Sound Liquidity Risk Management and Supervision" September 2008, p-2

- Şiddetli stres test senaryolarının tasarımı ve kullanımı
- Sağlam ve operasyonel bir ihtiyati fon planına duyulan ihtiyaç
- Gün içi likidite riski ve teminatının yönetimi ve piyasa disiplininin teşvik edilmesine yönelik kamuyu aydınlatma
- İç denetime yönelik etkin işbirliği
- Basel Komite Kararlarına aktif olarak uyum

olmak üzere takip edilmesi gereken bu ilkeler, banka üst yönetiminin mevduat sahiplerini korumak ve finansal sektörlerdeki rolünü sürdürülebilir kılmak adına sistematik bir sürecin parçası olmaktadır.

Likidite riski yönetiminde temel prensiplere ilave olarak bir bankanın kendi sektöründe rekabetçi yapıda olamamasına karşın likidite yönetimdeki standartları düşürmemesi ve nihai olarak sağlam finansal yapıya sahip olması kendi içinde doğru yönetim ilkelerine bağlı olduğunun da göstergesidir.

Bunun için aktif bankacılık içerisinde sosyal etkilerden uzak sadece pazardan pay alma gayesi ile rekabetçi olunmak istenmesi şöyle etkileri meydana getirmektedir: risklerin yönetilebilir seviyelerde olmamasını, bunun yanında son başvuru kanalı olarak değerlendirilen merkez bankalarından borçlanma teminini sağlamayla likidite desteğinin gerektiğinden fazla kullanılmasını, muhafazakâr risk yönetiminin tercih edilmesi gerekirken agresif olarak fazla şekilde banka yönetiminin bu riski yönetmeyi tercih etmesini ve neticede ilkeli ve standartlara uyumlu bankacılığın sürdürülememesidir.

Likidite Düzenlemeleri;

BCBS, bankaların faaliyetlerini daha güçlü bir finansal yapı üzerine sürdürülebilir şekilde devam ettirmesi için 1988 yılından bu güne kadar çeşitli asgari düzenleyici işlemler getirmiştir. Bu düzenlemeler yaşanan finansal kriz ortamlarından sonra geriye dönük olarak düzenleyici işlemlerin verimliliği hesaplanabilir, sorgulanabilir ve gerekli hallerde de revize edilebilir. Bankaların risk yönetim üzerine uygulamalarına baktığımızda son yıllarda yaşanan likidite problemleri üzerine bir takım yeni tedbirler alınmasını gerekli görülmüştür.

2010 yılı sonrası BCBS tarafından bankacılık sektörüne kazandırılan iki önemli likidite düzenleme göstergeleri bulunmaktadır. Bunlar Likidite Karşılama Rasyosu (LCR) diğeri ise Net İstikrarlı Fonlama Rasyosu'dur (NSFR).

LCR: Bir bankanın kriz ortamı veya likidite riskine maruz kalacak senaryolar karşısında likiditeye karşı savunma pozisyonunu, likit tampon varlıklarının nasıl yeterli likit çözüm olacağını ve 30 gün içinde ki fonlamalar karşısında toplam net nakit çıkışlarının, bankaların likidite gücünü tekrar ne ölçüde geri kazanabileceğini yansıtmaktadır.

Olumsuz senaryolar şunları içermektedir.¹⁶⁶

- Bankanın kredi derecelendirme sisteminde 3 kademe gibi önemli bir düşüş,
- Vade sonu gelmeden mevduatların bir kısmının çekilmesi
- Teminatsız toptan fonlamanın azaltılması
- Türev işlem pozisyonlarında marj gereksiniminde bir artış
- Bilanço dışı risklere karşı önemli ödeme tutarı
- Sözleşmeden ve güvenden kaynaklı olası itibar risklerine karşı yükümlülüklerdir

$$\text{Likidite Karşılama Rasyosu (LCR)} = \frac{\text{Yüksek Kaliteli Likit Stok Varlıkları}}{\text{Toplam Net Nakit Çıkışları}} \geq 1$$

Likidite Karşılama standartları çerçevesinde yüksek kaliteli likit stok varlıklarının 30 gün boyunca toplam net nakit çıkışlarına oranlanmasıyla elde edilen sonucun birbirlerine minimum ölçekte eşit, değilse de nakit çıkışlarından daha fazla likit varlıklarının olmasını gerektirmektedir.

Kaliteli likit varlıklara sahip olmak, çok az veya hiç kayıp vermeden kolayca nakit haline getirilen enstrümanlar olduğu bilinmekte olup bunun yanında düşük Pazar ve kredi riski taşıması, değerlemenin kolaylığı ve kesinliği, riskli varlıklarla

¹⁶⁶ R.Ruozi and P.Forari, **A.g.e.**, p-30

düşük korelasyon ilişkisinde olanlardır. Bir bankanın tuttuğu yüksek kaliteli likit varlıkların stoku bilanço içi muhasebe değerlerini, her bir varlık kategorisinin kalitesini dikkate alarak uluslararası düzeyde belirlenen bir faktör ile çarpılarak elde edilir ve yüksek kaliteli likit varlıklar içerisinde iki varlık kategorisi bulunmakta olup bankanın taşıdığı riskin likit varlıkların üzerinden ayırımı yapılmaktadır.¹⁶⁷

Bunlar; *1.seviye yüksek kalite likit varlıklar (L1) ve 2.seviyede yüksek kalite likit varlıklar (L2)'* dir.¹⁶⁸

L1, Nakit, merkez bankası rezervleri, kamu sektörü ve uluslararası kuruluşlar ile çok taraflı kalkınma bankaları tarafından yerel para veya döviz cinsinden olmak üzere banka ihtiyaçlarıyla örtüştüğü sürece garanti edilen menkul kıymetlerdir. Menkul kıymetlerin aynı zamandan Basel II uzlaşısı kapsamında kredi riski %0 olarak nitelendirilen güvenilir varlık kapsamına girme zorunluluğu bulunmaktadır.

L2, Yüksek kaliteli likit varlık stokları içerisinde %40 oranını aşmayacak şekilde belirlenen varlıklardır.

Toplam Net Nakit Çıktıları: Çıktılar – Min {nakit girişler; çıktıkların %75'i}

30 gün içerisinde gerçekleşecek teminatl finansman işlemleri içerisinde *L1* seviyedeki varlıklar ile üstlenilemeyen durumlarda *L2* seviyedeki varlıkların ayarlanan tutarı kesintilerin yapılmasından sonra *L1* seviyedeki varlıkların tutarının maksimum yüzde 1.25 puaniyla sınırlandırılmaktadır.¹⁶⁹

Tablo 2.4. LCR 'nin Uygulanma Takvimi

	1 Ocak 2015	1 Ocak 2016	1 Ocak 2017	1 Ocak 2018	1 Ocak 2019
Minimum LCR	60%	70%	80%	90%	100%

Kaynak : (Çevrimiçi), <http://www.bis.org/publ/bcbs238.htm> , 10.08.2016

¹⁶⁷ A.e.

¹⁶⁸ A.e., (kavramsal açıklamalardan yararlanılmıştır.)

¹⁶⁹ Basel Committee on Banking Supervision, "Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems, 2010,p-19

2011 yılından itibaren getirilen düzenlemelerle birlikte Basel düzenlemelerine geçiş dönemlerinden itibaren, LCR gerekliliğine dayalı Likidite düzenlemesi ile ülke bazında merkez bankalarının operasyonel ve teminat çerçeveleri arasındaki etkileşimin sonuçlarının izlenmesi, özellikle borç verme olanağı olarak uygun menkul kıymetler ve re-finansman olanaklarına erişmekte bir izlenim elde edilmesini sağlamıştır. Çünkü Merkez Bankaları, yeniden finansmana erişim koşullarında bankalar tarafından kendilerine olan bağımlılıklarının azaltılması yönündeki düzenleyici çabalarını desteklemektedir.¹⁷⁰

NSFR: Uzun vadeli likidite risk ölçüsü olup kısa vadeli fonlara olan bağımlılığı azaltmaya, likidite uyumsuzluklarını bankanın tüm bilançosunda gidermek için finansman kaynaklarını fon ihtiyaçlarıyla karşılaştırır. Dolayısıyla finansman kaynaklarının istikrarını değerlendirmek için risk önlemlerini sunar ve uzun vadeli likidite risk ölçüsü ortaya çıkarır.¹⁷¹

Net istikrarlı fonlama oranı (NSFR) , bir bankanın bir yıl boyunca varlık likiditesinin derecesine ve dengelenmiş bilanço taahhütlerinden kaynaklanan olası şartlı likidite ihtiyaçlarına bağlı olarak asgari miktarda istikrarlı bir kaynak tutmasını gerektirir. Dolayısıyla bir bankanın orta-uzun vadeli varlıklarına eşit miktarda istikrarlı yükümlülüğe sahip olmasını sağlamak için bankanın karşılaşılabileceği stres senaryolarında 1 yıldan uzun bir sürede istikrarlı bir finansman sunar ve LCR'yi tamamlayıcı asgari bir mekanizma olarak destekler.¹⁷²

Bunun yanında bankaların sürdürülebilir bir finansman yapısının oluşturulması ve likidite pozisyonunu başarısızlıklarla aşındırmamak için aşırı kredi riskinin oluşmaması ve çekirdek fonlamanın belirli bir seviyeye kavuşturulması için fonlama profili oluşturur¹⁷³.

$$NSFR = \frac{\text{Mevcut İstikrarlı Fonlama Miktarı (MIFM)}}{\text{Gerekli İstikrarlı Fonlama Miktarı (GIFM)}} > 1$$

¹⁷⁰ R.Ruozi and P.Forari, **A.g.e.**, p-35

¹⁷¹ R.Chatterjee, **Practical Methods Financial Engineering and Risk Management**, Apress, 2014, p.304

¹⁷² R.Ruozi and P.Forari, **A.g.e.**, p-36

¹⁷³ Basel Committee on Banking Supervision, "Basel III: The Net Stable Funding Ratio" 2014, p-1

NSFR, 2014 yılında nihai olarak düzenlenen Basel standartlarıyla 2018 yılından itibaren uygulamaya geçilmesi öngörülmektedir. NSFR, uluslararası kabul görmüş tanımlar ve kalibrasyonlardan oluşmaktadır. Fakat bazı durumlarda ulusal takdir yetkisi olup her ülkenin ilgili kurumu bu alanı düzenleyici otoritenin belirttiği yönden ne şekilde uyguladığı açık ve net bir şekilde belirtmelidir. Bu bağlamda da BCBS, Mevcut İstikrarlı Fonlamayı NSFR tarafından değerlendirilen zaman aralığında güvenilir olması beklenen sermaye ve yükümlülüklerin bir kısmı olarak tanımlanmıştır.¹⁷⁴

Mevcut ve İstikrarlı fonlama miktarlarına ilişkin standartların kalibrasyonu yapılmış olup çeşitli ağırlıklandırmalar şöyle ifade edilmiştir.¹⁷⁵

Tablo 2.5. Net İstikrarlı Fonlama Oranı İçin Kalibrasyonlar

(MiFM) Faktör	Kategori
100%	Tier 1 (Toplam yasal sermaye:1 yıldan kısa süreli vadesi olan katkı sermaye bileşenleri hariç çekirdek sermaye) Tier 2 (Bir yıldan uzun süreli vadesi olan diğer sermaye, yükümlülük: Katkı sermaye) 1 yıldan uzun vadeli hisse senetleri ve borçlanmalar
90%	Bireysel ve Ticari Müşteriler tarafından sağlanan vadeleri 1 yıldan kısa olan istikrarlı vadeli ve vadesiz mevduatlar
80%	Bireysel ve Ticari Müşteriler tarafından sağlanan vadeleri 1 yıldan kısa olan az istikrarlı vadeli ve vadesiz mevduatlar
50%	Merkez bankaları, çok taraflı kalkınma bankaları ve kamu sektörü kuruluşları tarafından sağlanan vadesiz mevduatlar ve ve vadeli mevduatlar
0%	Diğer varlık ve yükümlülük kategorileri

¹⁷⁴ Basel Committee on Banking Supervision, A.g.e.p-2

¹⁷⁵ J.C.Hull, **Risk Management and Financial Institutions**, Wiley Finance, 2015, p.362-363

(GİFM) Faktör	Kategori
0%	Nakit, Kısa Vadeli Enstrümanlar, menkul kıymetler,1 yıldan daha az vadeli ise finansal kuruluşlara verilen krediler
5%	Hazine ve benzeri kuruluşlarda %0 risk ağırlığına sahip vadesi 1 yıldan uzun menkul kıymetler
20%	Vadesi 1 yıl veya daha fazla süreli AA derecesine sahip şirket tahvilleri, Hazine ve benzeri kuruluşlarda %20 risk ağırlığına sahip alacaklar
50%	Hazine ve benzeri kuruluşlarda %0 risk ağırlığına sahip vadesi 1 yıldan uzun menkul kıymetler
65%	Altın, Hisse senetleri ve A- 'den A+ 'ya derecelendirilmiş tahviller
85%	İpotekli Konut Kredileri ve Küçük İşletmelere verilen vadesi 1 yıldan az olan kredili müşteriler
100%	Diğer Tüm varlıklar

Kaynak: J.C.Hull, "Risk Management and Financial Institutions, p.362

Örnek: MZC Bankasının bilançosu aşağıdaki gibidir.

Nakit	10	Bireysel Mevduat (istikrarlı)	80
Hazine Bonoları (> 1 yıl)	10	Toptan Mevduatlar	96
İpotekli Konut Kredileri	40	Tier 1 Sermaye	8
Küçük İşletme Kredileri	120	Tier 2 Sermaye	16
Duran Varlıklar	20		
	200		200

Mevcut İstikrarlı Fonlama Miktarı;

$$80 \times 0.9 + 96 \times 0.5 + 8 \times 1.0 + 16 \times 1.0 = 144$$

Gerekli İstikrarlı Fonlama Miktarı;

$$10 \times 0 + 10 \times 0.05 + 40 \times 0.65 + 120 \times 0.85 + 20 \times 1.0 = 148,5$$

NSFR ise;

$$144 / 148,5 = 0,970 \text{ veya } 97,0 \%$$

Dolayısıyla elde edilen sonuca göre MZC Bankası Net İstikrarlı Fonlama Miktarı (NSFR) gerekliliklerini karşılayamamaktadır.

Basel Bankacılık Gözetim ve Denetim Otoritesi (BCBS) tarafından bankaların NSFR standartlarına kavuşturulması için 2009 yılından günümüze kadar çeşitli bildirimlerde bulunmuş ve gerekli düzenlemelerin yapılması ve ihtiyaçlara cevap verilebilir nitelikte olması için 1 Ocak 2018 tarihinde uygulanmasına geçilmeye karar verilmiştir.

2.14.1. İslami Bankalardaki Durum

İslami Bankaların geleneksel bankalarda olduğu gibi likidite riski ortak bir yönetim standartları üzerine kuruludur. Bu sebeple BCBS tarafından getirilen likidite riski yönetimi üzerine standart kurallar (LCR ve NFSR) her iki banka türünde olduğu gibi likiditenin güçlenmesini, yüksek kalitede varlıklardan oluşan bir tamponun koşullandırılmasını ve stres senaryolarına karşı hazırlıklı bir finansal yapısının uluslararası ilkesel standartlar çerçevesinde yürütülmesini sağlamaktadır.

BCBS'nin yanında İslami banka ve finans kuruluşlarına yönelik uluslararası finansal alt yapıyı güçlendirmek, güven ve istikrar ortamına katkı sunmak ve finansal piyasalarda etkin ve verimli çalışmayı sağlamak için bazı uluslararası kuruluşlarında getirdiği ilke ve standart düzenlemeler bulunmaktadır. Bu kuruluşlar¹⁷⁶;

IFSB:

İslami Finansal Hizmetler Kurulu (IFSB), 2002 yılından beri İslami bankacılık başta olmak üzere İslami finans alanında finansal istikrarın sağlanması için likidite riski yönetimindeki ilkelerin ve standartların sürdürülebilir yapıya kavuşturulması adına uluslararası güvenilir standartlar belirleme organıdır.

IIFM:

Uluslararası İslami Finansal Piyasa Kurumu (IIFM) , IFSB gibi 2002 yılında aynı amaçla birlikte İslami sermaye ve para piyasalarının belirli temel prensipler gözetilerek küresel standartlar içerisinde belirlenmesi ve geliştirilmesine yönelik

¹⁷⁶ D.V. Abdullah.,”Liquidity Managment in Institutions Offering İslamic Financial Services”,**Second Islamic Financial Stability Forum**,2010,p.11-12
(tanımlayıcı açıklamalara, belirtilen kaynaktan referans alınarak yer verilmiştir.)

kurulmuştur. Likidite yönetimi gereklilikleri için kullanılabilir ve piyasanın aktif bir İslami piyasaya kavuşmasını sağlayacak pazarın geliştirilmesi için çalışmaktadır.

LMC:

Likidite Yönetim Merkezi (LMC) İslami bankaların ve finans kurumlarının fazla fonlarının İslami ilkelere göre yapılandırılmış kısa ve orta vadeli finansal araçlara yatırılmasını kolaylaştırmak amacıyla kurulmuştur. İslami Sermaye ve Para Piyasalarının gelişmesi için diğer uluslararası İslami kurum ve kuruluşlara destekte bulunmaktadır.

IILM:

Uluslararası İslami Likidite Kurumu (IILM), 2010 yılında faaliyete geçmiştir. Bu kurumun temsilcileri birçok ülke merkez bankaları ve ulusal düzenleyiciler tarafından İslami bankacılık varlıkları açısından geniş bir çoğunluğun temsili ile oluşturulmuştur.

İslami bankacılıktaki likidite işlemlerin kısıtlılığı faizli araçların kullanılmaması yasağından ötürü IILM, İslami finansal kuruluşlar için bir likidite yönetimi altyapısıdır. Likiditeyi daha etkin bir şekilde yönetmek için bir mekanizma oluşturmak finansal istikrarı diğer uluslararası İslami kuruluşların koordinasyonu ile birlikte sağlamak için düzenleyici bir otorite olarak standartlar getirmektedir. Temel amaç kısa vadeli likidite yönetimi çözümlerini sunmaktır.

BCBS ve IFSB'nin önderliğinde önemli diğer uluslararası otoriteler ile birlikte İslami bankacılıkta standartların oluşturulması her geçen yıl düzenlemeler devam etmektedir. 2007 yılı sonrası sermaye ve para piyasalarında yaşanan küresel ve bölgesel konjonktürün bozulması, sermaye akımlarındaki azalan hareketlilik ve piyasalara olumsuz likidite pozisyonlarını getirmesi, likidite yönetimlerinin tekrar gözden geçirilmesini ikame politikaların alınmasını ve alternatif kaynakların hazırlıkların yapılması zorunluluğu getirmiştir.

Bu çerçevede Basel Bankacılık Komitesi tarafından 1988 ve revize ile 1996 yılı Basel I, 2004 yılı Basel II, 2009 yılı Basel 2.5, 2010 yılı Basel III ve istişare niteliğinde olup henüz yayınlanmayan Basel IV uzlaşlarında bankacılık piyasasının

çok yönlü risk yapılarının azaltılmasına, finansal yapılarının güçlendirilmesine yönelik kararlar alınmıştır. Özellikle Basel III'ün Özkaynak niteliği ve niceliğinin likidite kurallarıyla birlikte kaldıraç güçlendirilmesi yoluna gidilmesi belirtilmiş ve likidite yönetimi üzerinde LCR ve NFSR gibi rasyoların geliştirilmesi hedeflenmiştir.

Yıllar içerisinde getirilen çeşitli uluslararası standart ilkeler ve düzenlemeler İslami Bankaların zorluklarla karşılaşmasına rağmen sağlam yapısının geliştirilmesine destek sunmuştur. Örneğin LCR rasyosunun istenilen düzeyde olmasını sağlamak için İslami bankaların yüksek kaliteli likit varlıklardan stok tutması gerekmektedir. Fakat faiz hassasiyeti taşıyan İslami bankalar az sayıda ve faiz getirisi olmayan varlıklara ellerinde bulundurabileceği için bazı durumlarda zorlanmaktadır. Bu nedenle bu gibi durumlarda IFSB ve IILM gibi kuruluşlarının likidite durumlarının iyileştirilmesine yönelik getirilen tavsiyelerle İslami bankalar rahatlamaktadır.

Özellikle NFSR ile ilgili olarak uzun süreli stres koşulları altında 1 yıllık zaman diliminde güvenilir bir fon kaynağı olması için pozisyon alan İslami bankalar sukuk gibi enstrümanlarla çoğunlukta işlem yaptığı için zorlanmaktadır. Bu nedenle İslami bankalar az sayıda uzun vadeli fon sağlamak için sukuk ihraç etmektedir.¹⁷⁷

Düzenleyici otoritelerden IFSB'nin zaman içerisinde İslami bankalara esas olarak yüksek kaliteli likit varlıkların veya alternatif likidite araçlarının seçimini yapmakta anlamlı kılan bir standartlar süreci getirmiştir. Özellikle Likidite sıkışıklığı durumlarında uygulanabilir ölçüde varlıklarını kullanmak için önce LCR'yi iyileştirici adımların atmasını istemektedir.¹⁷⁸

İslami Bankacılık sektörünün sağlam bir yapı üzerine kurularak ülke ekonomisinde önemli bir pazarın parçası olmayı sürdürmek istemesi ve özellikle reel ekonomi üzerinde katma değer yaratan maddi ve ahlaki ticari işlemler boyutunun olması, İslami finansal piyasaların gelişmesini vazgeçilmez kılmaktadır. Bu sebeple

¹⁷⁷ S.Archer,R.A.Abdel Karim, **Islamic Finance,The New Regulatory Challenge**,Wiley Finance,2013,p 334

¹⁷⁸ IFSB, "Guidance Note On Quantitative Measures For Liquidity Risk Management In Institutions Offering Islamic Financial Services [Excluding Islamic Insurance (*Takāful*) Institutions And Islamic Collective Investment Schemes", 2015, p-31

İslami Bankalara riski belirleyici, yol gösterici ve tavsiye niteliğindeki IFSB gibi uluslararası kuruluşlar başta olmak üzere uzlaşılarda bir dizi düzenleyici ve geliştirici unsurların dikkate alınması gerekmektedir. Bunlar ¹⁷⁹ ;

- Menkul Kıymetler, sermaye piyasası, kamu borçlanmaları, çeşitli sözleşmeler, iflas ve varlık geri kazanım mevzuatı gibi iyileştirmeler olmak üzere adil işleyen bir ticaret yasaları sisteminin varlığı
- Potansiyel makroekonomik şokların mali sağlamlık üzerindeki etkisini izlemek, makro ve finansal politikaları gerektiğinde ve zamanında ayarlamak için makro riskleri azaltacak yeterli bir gözetim sisteminin kurulması
- Güvenli ve etkin ödeme-takas sistemi
- Şeffaflığı ve etkili piyasa disiplini sağlamak için yatırımcı hesap sahiplerinin de dâhil olduğu İslami bankaların paydaşlarına zamanında ilgili bilgi ve belge açıklamalarının sunulması için bir politikanın izlenmesi
- İslami kural ve ilkelere uyumu arttırmak için uygun yönetim politikaları dâhil uygulanabilir İslami mali işlemleri düzenleyen geniş bir çerçeve belirlenmesi
- İyi işleyen bir İslami para piyasası ve yeterli miktarda İslami uyumlu arz ve talep sağlayıcı enstrümanlar,
- Sistemik bir korumanın uygun seviyede sağlanması için özenle tasarlanmış bir mekanizma, yani bir kamu güvenliği ağı oluşturulması
- Para politikası araçlarının ve mekanizmalarının İslami kurallara ve ilkelere uygunluğu
- İslami kurallar çerçevesinde aktif ve iyi yönetilen döviz ve menkul kıymetler piyasasıyla uyumlu hazine kâğıtları ve şirket enstrümanları
- İslami bankalar (IB) tarafından sunulan finansal ürünlerin çeşitli İslami uyumlu finansal ve yatırım portföyüne dayalı olarak çalışması ve fiyatlandırılması için uygun İslami kriterlerin bulunması

¹⁷⁹ IFSB.,” **Guiding Principles On Liquidity Risk Management For Institutions Offering Islamic Financial Services [Excluding Islamic Insurance (*Takāful*) Institutions And Islamic Collective Investment Schemes]**”,2012,p.6-7

- İslami bankalar tarafından açıklanan bilgilerin doğruluğunu, güvenilirliğini, zamanlanmasını ve karşılaştırılabilirliğini kolaylaştırmak için uluslararası kabul görmüş muhasebe ve denetim standartlarının uygulanması
- Etkili dışa açılmaları kolaylaştırmak ve piyasa disiplini arttırmak amacıyla dış kredi değerlendirme kurumlarının ve diğer bilgi aracılarının (yatırım danışmanları, yatırım araştırma şirketleri, vb.) bulunabilirliği

Bankalar, kısa vadeli mevduatları ve yatırım hesaplarını kabul ederek orta ve uzun vadeli finansman sağlayıp vade dönüşümüne katılırlar. Aslında vade dönüşüm süreci likidite riski de dâhil olmak üzere İslami bankalar için bir takım riskleri getirebilir. İslami Bankaların yaygınlaştırılmasına imkân sağlayacak şekilde aracılık maliyetlerinin azaltılması ve sistemdeki likidite seviyelerinin yükseltilmesi, likidite riskinin etkili bir biçimde yönetilmesi sağlar. Bu sayede piyasadaki likit fonların konuşlandırılmasına yönelik engellerin kaldırılması kârlılığı arttırmakta, sosyal gelişmeyi desteklemekte ve ekonomik gelişmeye yardımcı olmaktadır.¹⁸⁰

2.15. Basel III Çerçevesinde Likidite Riski, Standartlar ve Yönetimi

Finansal krizlerin yaşanması çeşitli ülkelerde bankacılık sektöründeki likidite riskini olumsuz etkilemiş ve hangi likit varlıkların ne seviyede banka bilançolarına kazandırılması gerektiği yeniden düzenlemiştir. Düzenleyici çerçevenin eksikliklerini ortaya çıkaran kriz ortamı, likidite riski yönetimi üzerine yeniden düşünmeyi, bilançoyu güçlendirmeyi ve gerekli finansal altyapı da önemli adımların atılmasına sebep olmuştur.

Bu zorunluluğun yaşanan finansal risklere bağlı olarak getirilmesi, aslında bankacılık sisteminde ki küresel ağ iletişimin ve ticari ilişkinin senkronizasyonun yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü bankacılık sistemi küresel oyunculardan oluştuğundan ve açık ekonomilerin doğası gereği farklı ülkelerde dahi bankalar arasında da yaşanacak problemlerin birbirlerine etki etmesi kaçınılmaz olabilmektedir.

¹⁸⁰ A.e.

Uluslararası otoriteler tarafından geliştirilen düzenleyici bildirimler ve kararlar çoğu zaman yetersiz kalmakta ve yeni bağlantılı sorunların çözümünde istenilen düzeyde cevap verememektedir. Bu gereğe binaen yıllar içerisinde sırasıyla yayınlanan uluslararası uzlaşılardan Basel I' i kredi riskinin ölçülmesinde eksik yanlarının olması ve operasyonel ve likidite riskini göz ardı etmesinden piyasalardaki fiyat dalgalanmalarını dikkate almamıştır. Basel II uzlaşısına bakıldığında bu uzlaşımın da Likidite riski yönetiminde ve Kaldıraç kullanımı ile ilgili hususlarda yetersiz kaldığı, ayrıca sadece bütün bankaları kapsayan bir düzenleme olmamasından dolayı eleştirilmiştir. Basel III uzlaşısı değerlendirildiğinde ise Özkaynaklar, Sermaye, Kaldıraç Oranı, Likidite oranları ve önerilen yeni risk ölçümleriyle bankacılık sistemi risklerine yönelik çalışmalarını revize ettiği görülmüştür. Fakat bankacılığın sürekli yeni sorunlar ile karşılaşması Basel uzlaşısının da yıllar içerisinde revize edilmesini gerektirebilecektir. Dolayısıyla 2016 yılı ve sonrası dünya ekonomilerinde yaşanan her ekonomik ve demografik gelişmeler bankacılık sisteminde bu uzlaşımın (Basel III) yeniden revize edildiğini görmekteyiz.

*Basel III' te getirilen yeni risk ölçümleri şunlardır.*¹⁸¹

- Sermaye Reformlarıyla kayıpları elimine etmek için sermaye tanımı değiştirilerek ortak öz sermaye üzerinde daha büyük bir odaklanma ile hem nitelik hem de sermaye seviyesini yükselmektedir.
- Karşı taraf kredi riski, menkul kıymetleştirme ve ticari portföy gereksinimlerini değiştirerek risk kapsamı arttırılmaktadır.
- İki yeni likidite oranının (likidite karşılama oranı ve net istikrarlı fonlama oranı) kullanıma sunulmaktadır.
- Konjonktürel gelişmelere karşı sermayeyi korumak ve olağandışı gelişmelere karşı da zararların azaltılması için sermaye tamponları getirilmiştir.
- Risk esaslı sermaye gereksinimlerini bir kaldıraç oranı ile tanımlamaktadır.
- Basel ilk defa uyumlaştırılmış likidite gereksinimlerini içeriyor ve bu sayede sistemik riski eskiye oranla daha büyük ölçüde değerlendirip sermaye

¹⁸¹ G.Adalsteinsson,A.g.e , p.174-175

tamponun geliştirilmesini makro ihtiyati bir tedbir olarak yorumlar ve bankacılık başarısızlıklarının makroekonomik riskini ele almaktadır.

- Ücretlendirme de dâhil olmak üzere kurumsal yönetim kurallarında değişiklikler yapılmakta ve genellikle COREP ve FINREP (ortak-finansal raporlama) olarak anılacak çok ihtiyaç duyulan standartlaştırılmış AB yasal raporlaması getirilmiştir. Bu raporlama sayesinde banka ve firmaların pozisyon almalarında, özkaynaklar ve finansal bilgiler gibi alanlarda denetçilere raporlanması gereken bilgileri belirlenmektedir.

Tablo 2.6. Basel III Sermaye Gereksinimi

	Çekirdek Sermaye	İlave Ana Sermaye	Katkı Sermaye	Toplam Düzenleyici Sermaye
Minimum	%4.5	%1.5	2%	8%
Sermaye Tamponu	%2.5	-	-	-
Toplam	7%	%1.5	2%	%10.5
Döngüsel Toplam	%0-%2.5	-	-	-
Toplam	%6-%8.5	%1.5	2%	%8-%10.5

Kaynak: www.bis.org. 21.08.2016

Tablo 2.6.'da görüldüğü üzere; Ana sermaye (Tier 1), çekirdek ve ilave sermayeden oluşmaktadır. Çekirdek Sermaye (common equity),ödenmiş sermaye, dağıtılmamış kar ve kar/zarar'dan oluşmaktadır. İlave sermaye, çekirdek sermayeye ilave edilmeyen ihraç primleri ve borçlanma araçlarından oluşmaktadır.

Sermaye Tamponu ise Çekirdek Sermaye, Ana sermaye ve Toplam sermayeye kademeli olarak uygulanması şartıyla getirilen sermayenin güçlendirilmesi bileşenlerinden oluşmaktadır. 2019 yılına kadar sermaye tamponu %2,5 olarak ağırlıklandırılması kararlaştırılmıştır. Bunun yanında ekonomik gelişmelere bağlı değişimler karşısında ek önlem niteliğinde ilave çekirdek sermaye statüsünde olan ve fazla kredi büyümesinin önüne geçmek için döngüsel sermaye

tamponu da getirilmiş ve bu oran toplam riskli varlıkların tercihlerine bağı olarak %0 ila %2,5 arasında olması hedeflenmiştir.

Toplam sermayeyi oluşturan unsurlar ise Ana sermaye (Tier 1) ve Katkı Sermaye bileşenlerinden meydana gelmektedir. Bu bileşenlerin ağırlıklandırılması toplam sermaye içerisinde %75 Ana sermaye , %25 Katkı sermaye olarak oluşturulmakta, Ana sermayenin de %75 çekirdek sermayeden %25 de ilave sermayeden şekillendirilmesi kararlaştırılmıştır.¹⁸²

Çekirdek sermayenin kademeli olarak %2 den %4,5'a çıkarılması, Ana sermayenin (Tier 1) %4 den %6'ya çıkarılması planlanmıştır.

Toplam sermayenin sermaye yeterlilik standardı olarak gösterge niteliği taşıması Özkaynakların önemi ortaya çıkarmakta ve değerin %8 olarak minimum seviyede belirlenmesi ifade edilmektedir.

Basel III uzlaşısında küresel krizlerin yarattığı etkinin bankacılık sistemine olan etkileri azaltmak adına sermaye tamponlarının getirilmesi buna mukabil "kaldıraç oranın" tedbir niteliğinde revize edilmesini gerektiren şeffaf ve risk bazlı olmayan bir oran getirmiştir. Bu oranın belirlenmesi Ana sermayenin toplam varlıklar ve bilanço dışı kalemlerin toplamına bölünmesiyle bulunmakta olup bulunan oranın düşüklüğü kaldıraçın yüksek seviyede olduğunu göstermektedir. 2017 yılına kadar kaldıraç oranını %3 oranının altına düşürülmeden izlenilmesi zorunluluğu getirilmiştir.

Dolayısıyla üç aylık dönemlerde izlenen bu oranın bir yıllık süre içerisindeki işlem yapılma esnekliği basit bir hesaplamayla göz önünde bulundurulduğunda bankalar, ana sermayelerinin 33 katı büyüklüğünde işlem yapma sınırı bulunmaktadır.

Likidite riskinin sürdürülebilir seviyelerde yönetilmesi ve riske karşı dayanıklılıklarının arttırmak için Basel III duyarlı bir revize işlemi ile birlikte Likidite Karşılama oranı (LCR) ile Net istikrarlı fonlama oranı (NSFR) getirmiştir.

¹⁸² Bank for International Settlements (BIS)

Yüksek kalitedeki Likit varlıkların 30 günlük sürede bankanın net nakit çıkışlarına (30 gündeki nakit çıkış-nakit giriş) oranının asgari 1'e eşit olması zorunludur.

Basel III uzlaşısında likidite riskinin sağlıklı yönetimine ilişkin düzenleyici yönetim çerçevesinin oluşturulması hedeflenmektedir. Bu çerçevenin belirlenmesi aşamasında Basel III'te yer alan kuralların göz önünde bulundurulması ve buna göre sermaye ve likidite tarafında yönetimi başarılı kılacak sonuçlar alınması gerekmektedir. Bu sebeple üst yönetim başta olmak üzere tüm yönetim departmanları tarafından strateji ve politikaların gözden geçirilmesi, etkin bir fiyatlama ve performans ölçümü için iş planlamasının riske duyarlı ölçüde yapılması likidite menfaatlerinin gözetilmesi adına hareket edilmesi gerekmektedir. Bu sebeple Basel III prensiplerinden yola çıkarak etkin likidite yönetimi kuralları şu hususları içermektedir ¹⁸³:

- Bankalar likidite riskini tanımlama, ölçme, izleme ve kontrol etme konusunda sağlıklı bir süreç yönetimi sağlamalıdır. Bu süreç varlıklardan, borçlardan ve nazım hesap kalemlerinden kaynaklanan nakit akışlarının uygun bir zaman dilimi seti üzerinden kapsamlı bir şekilde projelendirilmesi için sağlam bir çerçeve içermelidir.
- Likidite riskinin etkilerini ve fonlama ihtiyaçlarını aktif bir şekilde izleyerek kontrol etmeli ve risk toleransını belirlemelidir.
- Bankalar kaynakların etkin biçimde çeşitlendirilmesini sağlayan bir finansman stratejisi oluşturmalıdır. Seçilen fonlama pazarında etkinliğini devam ettirmek ve finansman kaynaklarının varlık çeşitlendirmesini sağlamak için fon sağlayıcılar ile güçlü ilişkiler sürdürmelidir. Bu gerekçe ile fonlama yeteneğini etkileyen başlıca faktörleri tanımlamalı ve fon arttırma kapasitesinin tahminlerinin geçerli kalmasını sağlamak için bu faktörleri yakından izlemelidir.
- Bankalar ödeme ve uzlaştırma yükümlülüklerini normal ve stresli şartlar altında zamanında karşılamak için gün içi likidite pozisyonlarını ve risklerini

¹⁸³ Basel Committee on Banking Supervision, "Principles for Sound Liquidity Risk Management and Supervision", 2008, p-3-4

aktif bir şekilde yönetmeli ve böylece ödeme sistemlerinin sorunsuz çalışmasına katkıda bulunmalıdır.

- Bankalar, teminatlı ve teminatsız pozisyonlarını etkin bir şekilde yönetmeli Yüksek kaliteli ipoteksiz varlıkları elinde tutmalıdır.
- Bankalar, likidite de yaşanması muhtemel olumsuzların kaynağını belirleyerek çeşitli kısa-uzun vadeli sürecek stres senaryolarına ait test sonuçlarını ihtiyatlılık planı için kullanmalıdır.
- Acil Durum Finansman Planı (CFP) oluşturulmalıdır. Bu planın içeriği, sorumluluk çizgileri başta olmak üzere operasyonel açıdan sağlıklı, stres ortamlarını yöneten bir prosedürlerin içerildiği düzenli olarak test edilip güncellenen politikalardan oluşmaktadır.
- Mevduat sahiplerini ve finansal sistemi korumak adına likidite stres senaryolarına karşı sigorta olarak ipoteksiz yüksek kaliteli likit varlıklar sağlamalıdır. Bu varlıkları kullanmak için yasal düzenleyici veya operasyonel bir engel bulunmamalıdır.
- Bankalar likidite pozisyonlarını üçüncü kişilere karşı yorumlanma derecesinde şeffaf olmalıdır.

2.15.1. Yüksek Kalitede Likit Varlıklar

Bankaların finansal kriz dönemlerinden etkilenmesi sonucu olası bir likidite sıkışıklığının yaşanması, telafi edilemeyecek bir riske dönüşebilir ve potansiyel bu riskin önüne geçmek için konjonktürel dalgalanma durumlarında banka portföyündeki varlıkların en az kayıpla nakit değere dönüştürülebilen kaliteli stoklarla gerçekleştirilir. Bu işlemin oluşturulması esnasındaki ana kaynak Yüksek Kaliteli Varlıklar (HQLA-High –Quality Liquid Assets)’dır

Likidite Karşılama Rasyosunun. Stres zamanlarında değerini koruması HQLA’ların istenilen özelliklere uyumlu olmasına bağlıdır. Özellikle piyasa tarafında bankalara destek olan HQLA’lar ideal olarak merkez bankalarında uygun bulunmalıdır. Merkez Bankaları ciddi stres koşulları altında bankacılık sistemi likiditesinin arzına daha fazla destek vermektedir. Merkez Bankasının uygunluğu bu nedenle bankaların daha geniş finansal sisteme zarar vermeden ciddi stres

olaylarında kullanılabilecek yüksek kalitede likit varlık rezervine sahip oldukları konusunda ilave bir güvence sağlamalıdır. Bu da bankacılık sisteminde likidite riski yönetiminin güvenliği ve sağlamlığı konusunda güveni arttırmaktadır.¹⁸⁴

Tablo 2.7. Yüksek Kaliteli Likit Varlıklar

Temel Kriterler	Piyasaya Bağlı Kriterler
* Düşük Risk, Yüksek kredi derecesine sahip ihraççılar ile nitelendirilir	*Aktif/Büyük Piyasa, Düşük marj, Yüksek işlem hacmi, Büyük ve çeşitli piyasa katılımcıları
* Değerlemenin kolaylığı/kesinliği- Bir varlığın likiditesi, piyasa katılımcılarının değerlemesine katılma ihtimalini arttırması durumunda artar. Bir likit varlığın fiyatlandırma formülü, güçlü varsayımlar olmadan hesaplanması kolay olmalı ve girdiler halka açık olmalıdır(diğer bir deyişle egzotik ürünler olmamalıdır.)	*Stres zamanlarında varlığın durumunda düşük oynaklık *Kaliteye kaçış- Sistemik bir krizin yaşandığı durumlarda Pazar bu tür varlıklara yönelim eğilimi göstermiştir.
*Riskli varlıklarla düşük korelasyon- Yüksek kaliteli likit varlıklar yanlış yöne maruz kalmamalıdır. Finansal firmalar tarafından çıkarılan varlıklar likidite stresinin olduğu zamanlarda likit olmayan varlıklar olma ihtimali daha yüksektir.	
*Tanınmış borsalarda listelenmesi- Varlıkların şeffaflığının artmasını sağlar	

Kaynak: S.Venkat and S.Baird, **Liquidity Risk Management:A Practitioner's Perspective**,Chapter 11,p.217,Wiley Finance,2016

Yüksek kaliteli likit varlıklar Basel bankacılık komitesi tarafından üç tür varlık halinde sınıflandırılır¹⁸⁵

- *Seviye 1 Varlıkları*; Nakit, Merkez bankası rezervleri ve yüksek kaliteli ülke tahvilleridir. Para Piyasalarında işlem görür ve kredi riski % 0'dır
- *Seviye 2 Varlıkları*; Şirket tahvillerini ve teminatlđ tahvilleri içermekte olup Kendi içerisinde 2A ve 2B olarak iki grupta nitelendirilmektedirler. Seviye 2

¹⁸⁴ Basel Committee on Banking Supervision, "International framework for liquidity risk measurement, standards and monitoring", 2010, p-8

¹⁸⁵ S.Venkat, S.Baird, **Liquidity Risk Management:A Practitioner's Perspective**, Chapter 11, p-217-218, Wiley Finance, 2016

varlıklarının likit varlıkları toplam stokun %40 ile sınırlandırılır. Seviye 2B varlıklarının ağırlıkları ise %15 seviyesi ile sınırlıdır.

- *Seviye 2B Varlıkları*; konut ipoteğine dayalı menkul kıymetleri elinde bulundurulmakta, kurumsal borç ve ortak hisse senetlerinin toplamı likit varlıkların maksimum %15'ini oluşturabilir

Likit varlıklar da operasyonel gerekliliklere tabi olup kayıtsız şartlar altında olmalı ve gerektiğinde ilgili likidite riski yönetim fonksiyonuna (örneğin, hazineye) sunulması gerekmektedir. Likidite varlıkları likiditelerini test etmek ve bir kriz sırasında likidite gerçekleştirilebilmelerini sağlamak için periyodik olarak devredilmelidir. Dolayısıyla BCBS, Bankaların stres anında likidite havuzlarını kullanmaları için kendi yöneticileri tarafından izin verilmesi gerektiğini açıkça belirtmektedir.¹⁸⁶

İslami bankacılık hizmeti sunan bankalarda yüksek kaliteli likit varlıkların kullanılması gerekliliğine baktığımızda:

İslami Bankacılık hizmeti sunan bankaların potansiyel stres koşullarının uzun süre dayanması için nakit ve diğer likiditeye sahip diğer kıymetlerden oluşan bir likidite tamponunu muhafaza etmelidir. Bu varlıkların büyüklüğü ve bileşimi stres testi egzersizleri tarafından tahmin edilen şekilde İslami bankaların risk toleransı ve likidite gereksinimleri ile uyumlu olmalıdır.¹⁸⁷

İslami Bankalar fonlama aralığı ve stres testi egzersizi bazında belirli zaman aralıklarında likidite tamponunun büyüklüğünü kalibre etmelidir. Bir likidite tamponunun kalibrasyonu stres koşullarını tanımlamak için kullanılan varsayımlara oldukça bağlıdır. Bu varsayımlar çeşitli zaman aralıklarında net ve kümülatif finansman gereksinimleri gibi faktörleri hem sözleşmeye dayalı hem de sözleşme dışı nakit akışlarını kapsar. Varsayımlar ayrıca stresin uzunluğu ve şiddetini, yatırım ve mevduat sahipleri tarafından finansmanın geri çekilmesi ve sağlam olmayan likit varlıklardan (Murabaha ve Wakalah gibi) teminat altına alınmış (bir geri alım sözleşmesine alternatif olarak İslami uyumlu herhangi bir varlık yapısı

¹⁸⁶ S.Venkat, S.Baird, A.e.

¹⁸⁷ IFSB, A.e.,p.30

kullanıldığında) bir temeldeki fonun temin edilememesi gibi faktörleri de içermelidir.¹⁸⁸

2.15.2. Fonlama Profili ve Yönetimi

Bankaların yeterli likidite istikrarını korumak için temel fon kaynaklarını üst yönetimin bilgisi ve sorumluluğu dâhilinde finansman profili ile ilgili bir dizi nitel tanımlarda bulunarak yönetmektedirler.

Özellikle bu alanda önde gelen bankaların aşağıdaki tanımları şöyledir¹⁸⁹

- Temel Kaynak ve stres koşulları altında temel finansman kaynakları ve erişim düzeyi
- Toptan fonlamaya ve farklı yargı alanlarına ve para birimleri dağılımına özel dikkat gösterilerek finansman kaynaklarındaki materyal yoğunlaşmalar
- Zaman içerisindeki fonlama kaynaklarındaki değişiklikler
- Finansmanın devamlı olarak yönetilmesine yönelik yaklaşımlar(finansmanın limitleri, finansman kaynaklarının çeşitlendirilmesi)

Önde gelen bankalar destek tablolarında aşağıdaki bilgileri de sağlar¹⁹⁰

- Kaynağına göre fonlama miktarı (örneğin, repo sözleşmeleri, mevduat, uzun vadeli borç)
- Mevduatın kredi karşılığı (müşteri mevduatının krediler yüzdesi olarak)
- Herhangi bir varlık-borç eşleştirilmesi finansmanının dökümü

Öncü kurumlar, fonlama stratejisi ile ilişkili nitel tanımlamalar sağlamanın yanı sıra aşağıdaki olanların her birinde anlamlı nitelikte açıklamalarda bulunmaktadır.¹⁹¹

- *Stres Testi*: Önde gelen bankalar, Likidite ve fonlama stresi testi uygulamaları ve bankanın daha geniş likidite ve fon yönetimi çerçevesiyle bağlantısını sağlar

¹⁸⁸ A.e.

¹⁸⁹ S.Venkat, S.Baird,A.g.e.,Chapter 14,p-274,Wiley Finance,2016

¹⁹⁰ A.e.

¹⁹¹ A.e.

- *Basel III Likidite Oranları*; Önde gelen bankalar, önerilen Basel III oranlarına uyma planlamalarıyla ilgili bir anlatım tartışması yapılmaktadır.
- *Para Birimi Likiditesi ve Fonlama Profili*; Önde gelen bankalar, herhangi bir maddi para birimi cinsinden tutulan likit varlıkların dökümünü ve her büyük para biriminde fonlama profilini anlatan bir tartışmada yapmaktadır.

2.15.3. Fon Transfer Fiyatlandırması

Fon transfer fiyatlandırması (FTP) bankalar tarafından mevduat ve kredilerin kârlılık ve fiyatlamasını, 3 kişiler tarafından da bankacılık pazarlarındaki rekabet derecesini değerlendirmek için kullanılan bir sistemdir.¹⁹² Banka varlıklarının finanse edilmesi için çeşitli kaynaklardan (vadesiz mevduat, tasarruf mevduatı, vadeli mevduat kurumsal mevduat, bankalararası mevduat, sermaye benzeri borçlar ve özkaynaklar) kaynak kullanımına gitmesi olası borç giderlerinin maliyetinin hesaplanmasından karşılanması aşamasına kadar uygun bir tanımlama gerekmektedir.

FTP özellikle banka strateji tasarımının, faiz oranı risklerinin, ticari ürünlerin fiyatlandırılması ve performans değerlendirme süreçlerinin temelini oluşturmaktadır.¹⁹³

FTP çerçevesinin temel hedefleri iş birimlerini izole ederken ve performans ölçümünü desteklerken bankacılık endüstrisinin piyasa riskini merkezileştirmektir. Bu hedeflerin bankalar tarafından tam olarak bir araya getirmek için¹⁹⁴;

- Bilanço yönetiminin finansman maliyetlerini optimize etmek ve dağıtmak
- Bankanın ürün ve tekliflerinden elde edilebilecek net faiz gelir katkılarını tam olarak doldurmak
- Pazara duyarlı ve rekabetçi ürün fiyatlandırma kararlarını desteklemek

FTP çerçevesinin belirlenerek doğru fiyatlandırmanın yapılması güncel risklerin hesaplanmasına, kredi, varlık ve stok gibi varlıkların sadece maliyete göre

¹⁹² J.Dermine, "Fund Transfer Pricing for Bank Deposits The Case of Products with Undefined Maturity" **The Business School for the World**, Working Paper Series, 2016/06, p-1

¹⁹³ **A.e.**

¹⁹⁴ S.Venkat, S.Baird, **A.g.e.**, Chapter 13, p.252-253

fiyatlanması anlayışı değil mevcut şartlara göre fiyatlama pozisyonun alınması gerektirecektir. Dolayısıyla FTP çerçevesinin korunması sürecine birçok ilke rehberlik etmekte olup bu objektif hedefler de şöyledir;¹⁹⁵

- 1- *Bilanço içi ve dışı teminatları tam olarak karşılama*: Likit varlıkları aşan bilanço içi ve dışı teminatların maruz bıraktığı finansman miktarının hesaba katılması gerekmektedir.
- 2- *Uyumlaştırılmış vade marjinal piyasa oranı*: Transfer fiyatları bağımsız, mesafeli piyasa faiz oranlarına göre oluşturulmalıdır. Varlıkların taahhüdünün uzunluğuna tam olarak uyan fonlarla desteklendiği varsayılır. Uygulanabilir piyasa oranı varlığa uygulanan tarihsel kurunu belirlemek için marjinal işlemin eskiden yeniye doğru kullanıldığı şekilde tahsis edilmelidir.
- 3- *Tamamlanmış risk kapsamı*: Piyasa riskinin her biçimi (faiz oranı, yeniden fiyatlandırma, opsiyonellik, para birimi, vadeli likidite ve koşullu likidite riski dahil olmak üzere)yeniden bir çerçeve üzerine muhasebeleştirilmelidir.
- 4- *Tüm işletme birimlerinin adil olması*: Tüm bankacılık birimlerinin çerçevesi eşit muamele ve istikrarlı bir şekilde ele alınması gerekir. Fonlama ve likiditenin merkezileştirilmesi, fonların çeşitli kullanıcılarına hiçbir şekilde koruma/kollama göstermemelidir.

FTP oranını belirlemek için üç temel yaklaşım vardır.¹⁹⁶ Bunlar, Tek Havuz Yaklaşımı, Çok Havuzlu Yaklaşım ve Uyumlaştırılmış Vade Yaklaşımıdır.

Tek Havuzlu Yaklaşım, Hazine merkezi net faiz marjının aşırılıklarını ve iş birimleri arasındaki açıkları netleştirmektedir. Fakat iş kolları boyunca faiz oranı ve likidite risk özelliklerinde farklılıkları fark etmediği için temelde kusurludur.

Çok Havuzlu Yaklaşım ise örneğin ürün kategorisi düzeyinde havuzlar oluşturarak ve havuz ortalamalarına dayalı FTP'yi atayarak doğru yönde ilerlemektedir.

Uyumlaştırılmış Vade Yaklaşımı da tüm yaklaşımlar içerisinde en sofistike olanıdır. Marjinal fonlama eğrisindeki oranları varlığın veya yükümlülük aracının

¹⁹⁵ A.g.e.

¹⁹⁶ A.e. (kavramsal açıklamalara referans kaynaktan alınarak yer verilmiştir.)

vade tarihine eşleyerek kaynakların kullanımı için fon ve kredi kullanım oranlarına FTP oranlarını maliyete eklemektedir. Bu yaklaşımın uygulanmasında duyarlılık düzeyi kurumlar arasında değişmekle birlikte, endüstri standardı haline gelmiştir. Basel bu alanda likidite çerçevesini yansıtacak uygun düzenlemelerin çıkış noktasını oluşturmuştur.

2.16. Likidite Riski Ölçümü, Rasyolar ve Ampirik Çalışmalar

Likidite riski ölçümleri genellikle bilanço pozisyonlarından hesaplanabilir. Geçmişte likidite riski ölçümlerinin bankacılık piyasasında öngörülebilirliği ve sağlıklı sonuçların alınabilmesi adına çeşitli likidite oranlarının rasyo analizleri ile kullanıma odaklanılmıştır.¹⁹⁷

Likidite riskinin ölçülmesinde likit varlıklarının değerlendirilmesinden yola çıkarak statik yaklaşımlar çerçevesinde çeşitli oranların elde edilmesi, bankaların likidite riski marjını göstermesiyle beraber günlük haftalık ve yıllık fonlama ihtiyacının belirlenmesini ortaya çıkarmaktadır. Bu sebeple banka bilançolarının geçmiş tarihli verilerinin gelecek yıllar açısından öngörülebilirlik ve tahmini risk ölçüm değerlerini belirlemesi adına birçok oranların kullanımı söz konusu olmuştur. Örneğin Nakit Değerler, Kredi Büyüklüğü, Toplam Mevduat, Toplam Varlıklar ve Net Kredilerin Büyüme trendinin izlenmesi ve oran analizlerine tabi tutulması gerek geçmiş yıl gerekse cari yıl olarak risk hedeflemesinin çerçevesini göstermektedir. Bu tez çalışması içerisinde de aşağıda belirtildiği üzere sıklıkla kullanılan ve pratik çalışmalara konu edilmiş çeşitli risk ölçüm değerlemelerine yer verilmiştir.

2.16.1. Finansman Açığı ve Finansman İhtiyacı

Likidite riskine maruz kalmanın ölçülmesinin bir yöntemi banka bilançosundan yola çıkarak ortalama krediler ve ödünç alınan mevduatın likit varlıklar ile değerlendirilmesi sonucunda finansman aralığının (finansman açığı) belirlenmesiyle bulunmaktadır. Bulunan finansman aralığının bankaların likidite

¹⁹⁷ Shen, Chung-Hua, Lan-Feng Kao and Chuan-Yi Yeh (2009). Bank Liquidity Risk and Performance, **The 17th Conference** on the Theories and Practices of Securities and Financial Markets will be held on December 11-12, 2009,p.4, in his-Tze Bay, Kaohsiung, Taiwan

sorunlarına ne ölçüde maruz kalacağını göstermektedir. Bu sayede bir bankanın finansman açığı ve likit aktif varlıkları ne kadar büyük olursa para piyasalarında borçlanmaya ihtiyaç duyulan fon miktarı o ölçüde artar ve bir o kadar da güvenilirlikten kaynaklanan likidite sorunlarına maruz kalır.¹⁹⁸

Saunders ve Cornett (2008) bankaların likidite riskini finansman açığını belirleyerek ölçebileceklerini ve Sıklıkla ortalama çekirdek mevduatın istikrarlı bir fon kaynağı olarak görüldüğünü, böylece bankaların ortalama kredilerini kalıcı olarak finanse edebileceğini belirtmişlerdir.¹⁹⁹

Kullanılan Oranlar;²⁰⁰

$$\text{Finansman Açığı} = \text{Ortalama Krediler} - \text{Ortalama (çekirdek) Mevduat} \quad (1)$$

$$\text{Finansman Açığı} = - \text{Likit Varlıklar} + \text{Borçlanma Fonları (borçlanma / satın alınan)} \quad (2)$$

$$\text{Finansman Açığı} + \text{Likit Varlıklar} = \text{Finansman gerekliliği (borçlanma fonları)} \quad (3)$$

$$\text{Likidite Riski} = \text{Finansman Açığı} / \text{Toplam Varlıklar} \quad (4)$$

Finansman açığı pozitif ise nakit ve likit varlıklar ve/veya para piyasasındaki borçlanma fonları gibi dış finansman kullanarak finanse etmelidir. Fakat bu yöntem finansman maliyetlerini arttırarak kârlılığı düşürmekte olduğu bilinmektedir.

Chung-Hua Shen, Yi-Kai Chen, Lan-Feng Kao ve Chuan-Yi Yeh (2009)²⁰¹ tarafından banka likidite riski ve performans ölçümüne yönelik farklılıkların nedeni üzerine yapılan çalışmalarında 1994-2006 döneminden 12 gelişmiş ülke ekonomilerinin seçilmiş banka ve piyasa temelli bankaları kullanılmış, çalışmada likidite riskinin bankanın finansman açığını hesaplayarak ölçmüştür. Böylece finansman açığının bankaların kredileri ile müşteri mevduatları arasındaki farkına ve finansman açığının standartlaştırılması için toplam varlıklara bölünmesi oranına değinilmiştir.

¹⁹⁸ A.Saunders,M.M.Cornett,**Financial Institutions Management: A risk Management Approach**, McGraw-Hill,2008,p-502.

¹⁹⁹ A.e.

²⁰⁰ A.e.

²⁰¹ Shen, Chung-Hua, Lan-Feng Kao and Chuan-Yi Yeh , A.g.e.

https://www.researchgate.net/publication/228366383_Bank_Liquidity_Risk_and_Performance

Çalışmada elde edilen sonuçlar ise; Likidite riskinin banka performansının içsel bir belirleyicisi olmakla beraber banka büyüklüğü ile likidite riski arasındaki ilişkinin belirgin olarak pozitif olduğu, dış finansman bağımlılığı, bankaların likidite riskini olumlu etkilediğidir. Aynı zamanda finansal bağımlılığı beraberinde getirerek likidite sorununa yol açtığı bu sebeple de likidite riskinin azaltılması için fon kaynaklarının çeşitliliğine değinmiştir. Makroekonomik değişken olarak da GSYH'nin likidite riski üzerinde pozitif etkisinin olduğu, ekonomik büyümenin likidite tamponlarının düşmesinde ve daha fazla piyasaya fon vermelerinin sağlanmasında etkili olduğu, Yıllık Enflasyon yüzde değişimin de banka likidite riski ile pozitif yönde ilişkiye sahip olduğu görülmüştür.

2.16.2. Likidite Endeksi

Likidite riskinin ölçülmesinde kullanılan alternatif yöntemlerden biri olan likidite endeksi Federal Rezerv de geliştirilmiş bir indeks olmakla beraber banka varlıklarının ani veya satış amaçlı elden çıkarılmasından dolayı maruz kalınan potansiyel kayıpları ölçen bir endekstir.²⁰²

Bunun yanında bankaların aktif ve pasif tarafıyla likiditeye ihtiyaç duyması varlıkların satışını beraberinde getirebilmektedir. Bu noktada da likidite endeksi, alacak hesaplarını ve varlıklarını nakit hale getirmek için geçen gün sayısını ölçer ve bankaların gelecekteki yükümlülükleri karşılamak için yeterli nakit yaratma yeteneğini belirlemede yararlı bir gösterge niteliği taşımaktadır.²⁰³

Hemen satışa sunulan varlık fiyatları P_i ile adil piyasa fiyatları P_i^* arasındaki fark ne kadar büyükse varlık portföy kayıpları o kadar az olmaktadır.²⁰⁴

Likidite endeksi hesaplama formülü;

$$I = \sum_{i=1}^N [(w_i)(P_i/P_i^*)]$$

Banka portföyündeki her bir varlığın yüzdesel ifadesi (w_i) olarak ifade edilirse:

²⁰² A.Saunders,M.M.Cornett,A.e.

²⁰³ S.M.Bragg, **Business Ratios and Formulas**,John Wiley&Sons,2012,p-78

²⁰⁴ A.Saunders,M.M.Cornett,A.e

$$\sum_{i=1}^N w_i = 1$$

Likidite endeksi daima 0 ile 1 arasında olmaktadır. Bankaların likidite endekslerindeki yükselme trendi ile karşılaşması likidite risklerinin de artma eğilimi olduğunu göstermektedir.

J.Bai, A.Krishnamurty, C.H.Weymuller (2015)²⁰⁵ tarafından 2002-2014 yılları arasındaki 2882 banka sahibi şirketlerin Likidite uyumsuzluğun ölçülmesine yönelik likidite endeksi yöntemi ile sonuçlar elde edilmesine yönelik hazırlanan çalışmada likidite ve likidite riskinin zaman serileri ve enine kesit modelleri ile incelemiştir. Toplam bankacılık sektörünün likiditesi, kriz öncesi + 5 trilyon dolardan 2008 yılında – 3 trilyon dolara kötü bir gerileme göstermiş, 2009 yılı öncesinde ise kriz öncesi seviyesine geri dönmüştür. Likidite endeksi yöntemi ile stres testinin uygulanmasının sağlanması bankacılık sisteminin likidite ihtiyacını 2007 yılında sonlarında ortaya ne denli çıkardığını göstermiştir. Ayrıca likidite endeksinin ölçülmesinin banka bazında ve toplam bankacılık sektörünün likidite riski konusunda bilgilendirilmesi, finansal krizde likidite riskine maruz kalmanın yüksek/düşük olması ve borçlanmanın öngörülebilirliğini göstermek adına diğer likidite risk ölçüm yöntemleriyle iyi bir performans göstergesi olduğu ortaya çıkarılmıştır.

2.16.3. Likit Aktifler ve Toplam Varlıklar

Nakit veya Nakite yakın kıymetli araçların likit aktifler olarak portföy içerisinde tutulması, likidite riskini dengeleyici ve ödemelerin zamanında yerine getirilmesi için hemen satılabilecek veya kısa vadeli finansman ihtiyacı için teminat niteliği taşıyacak hazine bonoları ve ticari kâğıtlar benzeri yüksek kaliteli likit varlıkların bilançoda toplam varlıklar içerisinde yer alması likidite riskini dengeleyici yönleriyle likit aktifler/toplam varlıklar (LA/TV) rasyosu olarak birçok çalışmada yerini almıştır. Bu oranlama sayesinde likidite sıklığı dönemlerinde ne ölçüde varlıkların satışının yapılması ve bilanço yükümlülüklerini yerine getirme

²⁰⁵ J.Bai, A.Krishnamurty, C.H.Weymuller, "Measuring Liquidity Mismatch in the Banking Sector", **National Bureau of Economic Research**, Working Paper 22729, 2016, p.1

kabiliyetini gösterebilmektedir. Ayrıca LA/TV oranlaması varlık portföyünün uygunluk yapısının aşırı vadedeki dengesizlikleri yansıtabilecek bir ölçüsüdür.²⁰⁶ LA/TV oranının artması bankaların likidite riskini yönetme pozisyonunun güçlü olmasını göstermektedir.

T.Poghosyan ve M.Cihak (2009)²⁰⁷ tarafından yapılan Avrupa bankalarındaki finansal sıkıntının araştırılması üzerine çalışmalarında, AB-25 Ülkelerinden 5708 banka ile 1990-2008 arasında toplamda yıl olarak 29862 gözlem yapılmıştır. Yapılan araştırmada likidite sıkışıklığının göstergesi olarak ele alınan parametrelerden biri LA/TV rasyosudur. Bu rasyo, seçilen banka verilerinden yola çıkılarak değerlendirildiğinde, özellikle bu rasyonun bankaların finansal kriz durumlarına yakalanmadan erken uyarı niteliği taşıdığı, yaşanan küresel krizlerde banka başarısızlığının sebeplerinden birisi olduğu, varlık kalitesinin bankalar arasındaki durumunda ve sağlıklı bankalar ile korunmasız bankaları ayırt etmeye yardımcı olabilecek göstergelerden birisi olduğu belirtilmiştir. LA/TV Rasyosunun, bankaların likidite sıkışıklığı durumlarında rahat pozisyon almasını sağlayacak önemli ikinci bir gösterge olduğu da ortaya çıkarılmıştır.

S.Syed Ali (2013)²⁰⁸ tarafından 18 ülkeden 61 İslami banka verileri kullanılarak İslami Bankaların Likidite Yönetimleri üzerine bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışmada 2000-2009 yılları arasında faaliyet gösteren İslami bankaların finansal bilgilerinden yola çıkarak çeşitli rasyolar kullanılmıştır. Bu rasyolardan biri olan LA/TV oranlanmasına göre İslami bankaların likidite riskini yönetme kabiliyeti ortaya çıkarılmıştır. Genel de likidite oranlarının Malezya ve Ürdün hariç, kriz dönemlerinden önce özellikle körfez ülkelerinde düşük seyir izlediği ve kriz sonrası düşüş eğilimin derinleştiği ortaya çıkmıştır. Geçmişte İslami bankalar likit varlıklarının yüksek tutulması ile karakterize edildiği bilinilmesine rağmen bugünün konjonktüründe artan finansal hizmetlerle beraber küreselleşmenin getirdiği aktif

²⁰⁶ A.Angora,C.Roulet,"Liquidity Assessment and the Use of Liquidity Ratio as Defined in the Basel III Accords to Identify Bank Distress", **University of Limoges**, 2011, p-10

²⁰⁷ T.Poghosyan,M.Cihak,"**Distress in European Bank: An Analysis Based on New Data Set**",IMF Working Paper,2009,p-10-13.

²⁰⁸ S.Syed Ali,"State of Liquidity Management in İslamic Financial Institutions",**Islamic Economic Studies**,Vol 21, No 1, 2013, p- 71

İslami bankacık, likidite fazlalığını eriterek likidite sıkıntısına dönüşebilme olasılığını arttırdığını belirtmişlerdir.

A.Sinan Cebenoyan ve P.E.Strahan (2001)²⁰⁹ tarafından yapılan çalışmada ABD’de ki tüm ticari bankaların 1987-1993 yılları arasındaki finansal performanslarını analiz etmiş ve likidite yönüyle de elde edilen bulgulara göre bankaların likidite tamponlarının likit varlıklar az olmasında dolayı yeterli seviyelerde olmadığı, Büyük nitelikteki kamu sermayeli bankaların görece daha düşük likit varlıklara sahip oldukları ve kredi alıcısı/satıcısı olarak görev yapmayan bir piyasada ki bankanın kendine benzer bir banka rakiplerine göre görece daha yüksek LA/TV oranına sahip olduğu ortaya çıkarılmıştır.

2.16.4. Toplam Krediler ve Toplam Varlıklar

Kredilerin banka varlıkları içerisindeki payı (TK/TV) bankanın likidite koşullarını ölçen önemli bir orandır. Bu oranlama ile banka likiditesinin toplam varlıklar açısından likiditesini göstermekte ve bankanın kredilere(veya finansmanlara) yatırdığı toplam varlıkların yüzdesini ifade etmektedir. TK/V oranının görece yüksek olması veya giderek artması bankaların likiditesinin düşük seyir izlediğini belirtmektedir. Dolayısıyla da bankaların likit pozisyonda kalmakta güçlük çekebileceği fakat bunun yanında yüksek kârlılık- daha fazla risk almakta olduğu ortaya çıkmaktadır.²¹⁰

A.Beltratti ve R.M.Stulz (2012)²¹¹ tarafından kapsamlı hazırlanan çalışmada, 2007 yılı itibari ile Bankscope’teki verisi 10 milyar doları aşan 1648 finansal kuruluştan 503 adetini çalışmaya dahil ederek (mevduat kabul eden-mevduat/varlıklar oranı minimum %20 ve kredi veren-kredi/varlıklar oranı minimum %10 zorunluluğu) toplam 32 ülke banka kuruluşlarının finansal verileri ile performans analizi yapmıştır. Elde edilen sonuçlara göre kısa vadeli sermaye piyasası finansmanı ile finanse edilen bankaların finansal kırılganlığı, bu yöndeki teorileri

²⁰⁹ A.Sinan Cebenoyan,P.E.Strahan,”Risk Management,Capital Structure and Lending at Banks”**The Wharton Financial Institutions Center**,2001,p.1-20

²¹⁰ **A.e.**

²¹¹ A.Beltratti,R.M.Stulz,”The credit crisis around the globe:Why did some banks perform better?”**Journal of Financial Economics**, Vol.105/1,2012,p.1-15

desteklediğidir. Daha iyi performans gösteren bankalar ise krizden hemen önce daha düşük kaldıraç ve daha düşük getiri elde ettikleri, ülkeler arası bankacılık düzenlemelerindeki farklılıklar da da genel olarak banka faaliyetlerinde daha fazla kısıtlamaya sahip ülkelerden gelen büyük bankaların daha iyi performans sergilediği ve kredileri azalttığı dışında kriz sırasında bankaların performanslarıyla ilişkisiz olduğu çıkarımı yapılmıştır. Ayrıca kredilerin daha yüksek olduğu yani TK/V oranı yüksek olan bankalar daha düşük menkul kıymet portföyüne sahip banka oldukları, daha az kredi kullanan bankaların daha fazla kredi riskli menkul kıymeti varsa bu bankaların kriz sırasında meydana gelen kredi spreadlarındaki artış nedeniyle daha kötü performans sergileyebilecekleri düşünülmektedir.

2.16.5. Likit Borçlar ve Likit Aktifler ile Toplam Varlıklar

Bankaların likidite dönüşümünün ölçülmesi ile bir bankanın varlıklarının likiditesinin yükümlülüklerin likiditesinden ne derece farklı olduğunun belirlenmesini sağlamakla dolayısıyla likidite dönüşümünün (*liquidity transformation*) basit ve anlamlı olarak ekonomik ölçüsünün bulunması ve varlıklar ile yükümlülüklerin arasındaki uyumsuzluğunun likidite riskine ne derece etki edebileceğini görmek için değerlendirilmesi gereken göstergelerden biri de Likit borçlar ve likit aktiflerin farkının toplam varlıklar içerisinde yüzdesi olarak (LB-LA/TV) değerlendirilmesiyle mümkündür.²¹² Bu sayede bir bankanın tuttuğu toplam varlıkların bir kısmı olarak gerçekleştirdiği net dönüşüm miktarı likidite riskinin ne derece indirgenebileceğini göstermiş olacaktır. Ayrıca bankacılık sektörünün likidite dönüşümündeki isteğin başlıca sebebi kısa vadeli likit borçlarını mevduat olarak kabul etmesi ve likit olmayan uzun vadeli krediler yaratılması, fonların tasarruflardan yatırıma başarıyla transfer edilmesini doğrudan etkilemek ve kolaylaşmasını sağlamaktır.²¹³ Örneğin 50 TL aktif, 60 TL borç ve 100 TL varlıkları olan bir bankanın 0.1 aralığında likidite dönüşüm boşluğu elde edecektir.

²¹² A.Deep,G.Schaefer, "Are Banks Liquidity Transformers?", **Harvard University**, Faculty Research Working Papers Series, May, 2004, p.8-11

²¹³ R.Al-Khouri, "Bank Characteristics and Liquidity Transformation: The Case of GCC Banks", **International Journal of Economics and Finance**; Vol.4, No.12, 2012, p.1-2

A.Deep ve G.Schaefer (2004)²¹⁴ çalışmalarında 1997-2001 yılları arasında Amerika'daki ticari bankacılık sektöründeki varlıkların %75'ini kontrol eden 100 büyük, 100 orta ölçekli bankaların finansal verileri ile likidite dönüşüm miktarlarını, banka kırılganlıklarının likidite dönüşümünün desteklenmesiyle ilişkisinin incelenmesi ve varlık-yükümlülük dengesinin risk faktörlerinin belirleyicisi olması yönündeki araştırmalarını yapmışlardır. Elde edilen sonuçlara göre bankaların yükümlülük taraflarındaki fazlalık sebebiyle likidite dönüşümünün düşük olması daha fazla likidite yaratmada yetersiz oldukları, buna mukabil bankaların likidite uyumsuzluğu-kırılganlık görüşünün bu analizde görülmediği, likidite dönüşüm aralığını yalnızca büyük bankalar için az miktarda likit borcu arttırarak etkilediğini göstermektedir.

A.N.Berger ve C.H.S.Bouwman (2008)²¹⁵ tarafından hazırlanan çalışmada ise ABD'de faaliyet gösteren bankaların tamamına yakını seçilerek 1984-2008 yılları arasındaki 907.159 banka çeyrek gözlemi ile finansal rasyoları değerlendirilmiştir. Bankaların likidite yaratımının yıllar içinde arttığını bu artışın belirleyicileri yatırım ve büyük holdinglerin sahip olduğu bankalar olduğu, likidite yaratımının bankanın değeri ile pozitif geliştiği ve ayrıca büyük bankaların sermaye gücünün likidite oluşturmada olumlu katkı sağladığı belirtilmiştir. Fakat küçük bankalar için pozitif bir ayrışma olmadığını, çok fazla likidite yaratmanın finansal kırılganlığa sebebiyet vereceğine ulaşılmıştır.

M.A. Almumani (2013)²¹⁶ tarafından hazırlanan çalışma ile Suudi ve Ürdün bankaları arasında karşılaştırmalı analiz yapılarak likidite riskinin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada seçilen 10 Suudi ve 14 Ürdün bankasının 2007-2011 dönemindeki finansal performansları çeşitli değişkenler altında incelenmiştir. Özellikle TK/V oranının likidite riski ilişkisi irdelenmiştir. Suudi bankalarının ortalama TK/V oranı %69,3, Ürdün bankalarının %64,3 olarak belirlenmiştir. Suudi bankalarının toplam kredi büyüklüğü Ürdün bankalarına göre daha büyük olduğu ve

²¹⁴ A.Deep,G.Schaefer,A.e.

²¹⁵ A.N.Berger,C.H.S.Bouwman,"Financial Crises and Bank Liquidity"**Wharton School of the University of Pennsylvania**,2008,p.9-11

²¹⁶ M.A.Almumani,"Liquidity Risk Management:A comparative Study between Saudi and Jordanian Banks"**Interdisciplinary Journal of Research in Business**,Vol.3,No.2,p-01-10,2013

bunun da gerekli likidite rezervinin tutulmasının aciliyeti vurgulanmıştır. Ayrıca Likidite riskinin Suudi bankalarda TK/V oranı ile zayıf ilişki gösterdiği bunun yanında kârlılığın Ürdün bankalarına göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

2.16.6. Net Krediler ve Toplam Varlıklar

Net Krediler/Toplam Varlıklar (NK/TV) oranlaması, bankaların likidite pozisyonlarının durumunu bir başka yönüyle ölçen bir göstergedir. Öngörülemeyen bir likidite riski durumlarını değerlendirirken banka portföyünde net kredilerin toplam varlıklar içinde miktarı ölçmek ve bu oranlamanın da mümkün olduğunca düşük kalmasını sağlamak önemli bir parametredir.²¹⁷

M.Bitir (2013)²¹⁸ tarafından hazırlanan çalışmada 76 ülkeden seçilmiş 1110 geleneksel, 55 İslami bankaların performanslarına yönelik karşılaştırmalı bir analiz yapılmıştır. Bu çalışmada seçilmiş bankaların 2005-2011 yılları arasındaki finansal göstergeleri, likidite yönünden incelenmiş ve İslami bankaların geleneksel bankalara göre daha yüksek vade uyumu ve daha düşük kaldıraç kullandığı gözlemlenmiştir; Çalışmanın içerisinden çift taraflı bankacılık yapan ülke ve bankalar ayırt edilerek (15 ülke-203 banka) yapılan değerlendirmede ise Net kredilerin yüksek olduğu bankalarda özkaynak kârlılığının düşük olduğu, Net krediler oranı yüksek olan bankalar faiz marjı düşük bankalar üzerinde negatif etkiye sahip olduğu, vade uyumunun yüksekliği varlık getirisinin ve net faiz marjını iyileştirdiği sonuçlarına ulaşılmıştır.

M.M. Al-Gazzar (2014)²¹⁹ tarafından yapılan çalışmada 10 ülkeden 35 geleneksel ve 10 İslami banka seçilerek 2009-2013 dönemini finansal performansları likidite ve sermaye yapısı göstergeleri ışığında analiz edilmiştir. Net Kredilerin Toplam Varlıklar içerisinde ki performanslarına bakıldığında NK/TV oranı Geleneksel bankalarda görece daha düşük kaldığından likiditede İslami bankalara göre daha baskın durumda oldukları ve daha fazla likit kaldıkları görülmüş, bu da

²¹⁷ M.M.Al-Gazzar, "The Financial Performance of İslamic vs. Conventional Banks: An Empirical Study on The GCC& MENA Region, Research Methods 3, **The British University In Egypt**, 2014, p.34-40

²¹⁸ M.Bitir, "Basel III Requirements and the Stability of İslamic and Conventional Banks", **University Pierre Mendes France Grenoble II-CNRS**, 2013, p.1-23

²¹⁹ M.M.Al-Gazzar, **A.e.**

kredilerin daha az varlıklarla karşılanacağı, likidite sıkışıklığını azaltacağını gösterecektir. Ayrıca bu oranın düşük kalması likidite yapısının korunması adına önemli bir gösterge olduğu da belirtilmektedir.

2.16.7. Likit Varlıklar ve Mevduat

Likidite risk ölçüm rasyolarından biri olarak kullanılan Likit varlıkların mevduata oranlanması (LV/M), bankaların potansiyel olarak değişken olan borç finansmanı yerine nispeten istikrarlı ve öngörülebilir mevduatlardan finanse edilen bankaların nasıl bir likidite yapısına sahip olduklarını göstermektedir. Bununla birlikte likidite yapısına bakmak için kullanılan LV/M oranı teorik olarak yüksek olan bankalarda kârlılığın göstergelerinden biri olan düşük net faiz veya finansman payına ve dolayısıyla düşük likiditeye sahip bir bankaya kıyasla ortalama varlıklarda da daha düşük bir getirinin olduğu görülebilmektedir.²²⁰

F.Alqatani, D.G.Mayes ve K.Brown (2016)²²¹ tarafından hazırlanan çalışmada GCC Ülkelerinden seçilen 101 İslami ve geleneksel sistemde çalışan bankaların 1998-2012 yıllarındaki finansal verilerinin yıllar içerisinde ekonomik şoklar dâhil performansları karşılaştırılmıştır. Likidite yapısına ilişkin yapılan LV/M oranlamasında İslami bankalar geleneksel bankalara oranla üstünlüklerini korumakta ve kârlılıklarına bakılmaksızın vade uyumsuzluğuna daha az ihtimal verilmektedir. İslami bankaların küresel mali krizin erken safhalarında, aktifleşme, kârlılık ve likidite bakımından daha iyi performans gösterdiği, ekonomik krizin hissedilir etkisinin yerleşmesiyle de performanslarının olumsuz etkilendiğini dolayısıyla ekonomik şoklarda İslami bankalar bir bağımsızlık kazanamadığını belirtmişlerdir.

V.Pappas, M.Izzeldin ve Ana-Maria Fuertes (2012)²²² çalışmalarında 1995-2010 döneminde Orta ve Uzak Doğu ülkelerinden seçilmiş toplamda 421 İslami ve geleneksel bankaların faaliyetlerinin sürdürülebilirliği için karşılaştırmalı risk durumları incelenmiştir. İslami Bankaların (İB) görece büyük likiditeye sahip olduğu

²²⁰ E.Bace, "Bank profitability: Liquidity, capital and asset quality", **Journal of Risk Management in Financial Institutions**, Vol.9, No.4, 2016, p.1

²²¹ F.Alqatani, D.G.Mayes, K.Brown, "Reprint of Economic turmoil and Islamic banking: Evidence from the Gulf Cooperation Council", **Pacific-Basin Finance Journal**, Vol.39, 2016

²²² V.Pappas, M.Izzeldin, Ana-Maria Fuertes, "A survival Analysis of Islamic and Conventional Banks", **Journal of Financial Services Research**, Last revised 2016

ve bu nedenle de İB’de LV/M oranı %55.6 iken Geleneksel Bankalarda %40.3 olarak belirlenmiştir. İslami bankaların çalışma prensiplerinden dolayı para piyasalarına erişiminin kısıtlı olmasından dolayı likiditenin önemli olması tartışılmaz bir gerçek olduğu ve bu nedenle çalışmanın sonuçlarından analiz edildiği üzere likiditedeki %1’lik bir artışın İB’lerin başarısızlık riskini yaklaşık %0.60 oranında düşürdüğü ve yüksek kaldıracın geleneksel bankalarda başarısızlık riskini arttırdığının görüldüğü belirtilmiştir.

2.16.8. Likidite ve Kârlılık İlişkisi

Banka kârlılığı, iç piyasadaki pozitif hareketliliğe duyarlı olduğu kadar coğrafik ve ekonomik koşullara da bir o kadar entegredir. Dolayısıyla finansal sistemde ekonomik büyümeye bağlı dolaylı etkilerin çarpan etkisiyle birlikte tüketici ve kredi piyasalarındaki artan talebin(artan risk) faiz/kar payı marjı ile birlikte kârları arttıracığı beklenmektedir. Bunun yanında ülkeden ülkeye farklılıklar gösteren bu marjlar aslında yapısal, bölgesel ve sektörel (YBS) gelişmelerin seviyesine göre etkilenmektedir. Örneğin X ülkesindeki bankacılık sisteminin çok sayıda küçük ölçekli bankalardan oluşması yani bankaların yoğunlaşmasının azlığı, kârlılık üzerinde negatif etki yaratabilmektedir. Bu sebeple de her ülkede bankacılık sisteminin YBS gelişim farklılıklarına göre tek başına likiditenin fazlalığı kârlılığında yüksek olacağı anlamına gelmemektedir. Özellikle net faiz/kar payı marjına, banka bilançosunun aktif tarafındaki varlıkların Krediyeye dönüşüm oranına, Mevduatların Kaynak olarak kullanılma oranına ve sonuçta fonlama maliyetinin ucuz olup olmadığına bakarak daha kârlı bir durumun ortaya çıkarılmasını sağlamak gerekmektedir.

C.Chiang Lee ve M.Fen Hsieh (2013)²²³ tarafından yapılan araştırmada 1994-2008 yılları arasında 42 Asya ülkesinden 2276 banka seçilmiş ve bu bankaların kârlılık ve risk üzerindeki etkiler çalışılmıştır. Yatırım bankalarının kârlılık üzerinde etkisinin düşük ve pozitif yönde sermaye etkisine sahip iken Ticari bankaların kârlılıkta yüksek ve ters sermaye akışı etkisine sahip olduğu ortaya çıkarılmıştır. Düşük gelirli ülkelerde bankalar kârlılık üzerinde daha yüksek bir sermaye etkisi

²²³ Chien-Chiang Lee, Meng-Fen Hsieh, "The impact of bank capital on profitability and risk in Asian banking", *Journal of International Money and Finance*, Vol.32, 2013, p.251-281

yapmakta, Alt-orta gelirli ülkelerdeki bankalar risk üzerinde en yüksek ters sermaye etkisine sahipken yüksek gelirli ülkelerdeki bankalar en düşük değerlere sahip olmaktadır. Ortadoğu ülkelerindeki bankalar ise kârlılık üzerindeki en yüksek ve olumlu yönde sermaye etkisine sahip olduğu ve karın kalıcılığının tüm örneklem ülkelerinde farklı değişkenlerden etkilendiği risk değişkenlerinin 1 yıldan beri sürekli değiştiğini belirtmişlerdir. Ayrıca daha yüksek kredi düzeyinin varlığı daha yüksek bir kar ile birlikte riskin oluşturulmasına ve mevduatların olası riskine karşılık ayrılan likit varlıkların mevduat artışından daha fazla artıyor olması bankaların daha düşük getiri ile karşılaşmasını beraberinde getirdiği belirtilmiştir.

Bank of Canada (2010)²²⁴ tarafından hazırlanan çalışmada, Likiditenin banka kârlılığına etkisi üzerinde bir analiz yapılmış ve likidite yönetiminin etkinliği tartışılmıştır. Çalışmada A.B.D. ve Kanada'dan sırasıyla 55 ve 10 banka seçilerek, 1997-2009 dönemine ait finansal verileriyle çeşitli sonuçlar elde edilmiştir. Bu sonuçlara göre 2008 sonrası başlayan küresel dalgalanmalarla birlikte likidite yönetiminin önemi daha da önemli hale gelerek yeni likidite standartlarının geliştirilmesinin ihtiyacı ortaya koyulmuştur. Seçilen bankalar içerisinde Kanadalı bankaların kriz döneminde ABD'li bankalara göre likit varlık seviyelerindeki görece fazlalık ve daha kârlı yapılarının olması daha iyi performans göstermelerinin sağladığı ölçülmüştür. Bazı likit varlıkları portföyünde bulunduran bankaların için ise kârlılığın arttığını ancak daha likit varlıkların tutulmasının banka kârlılığını azalttığını, özellikle bankanın işletme modeli ve ekonominin durumuna bağlı olarak kârlılığın değiştiğini ampirik kanıtlarla gösterilmiştir. Likidite şoklarına karşı esneklik ile düşük getirili likit varlıkları elinde tutma maliyetleri arasındaki dengeyi dikkate almak gerektiği, çünkü bunlar bankaların gelir yaratma, sermayeyi arttırma ve kredi açma kabiliyetlerini etkileyebildiğinden bahsedilmiştir. Nihai olarak banka kârlılığı-likidite dengesinin olumsuz dışsallıklar yaratmaması ve likit aktif varlıkların en uygun seviyede tutulması için genel denge modelinin oluşturulması ve kârlılığın muhafazakâr ve evrensel bankacılık modeli çerçevesinde sürdürülmesi gerektiğinin tavsiyesine ve önemine işaret etmiştir.

²²⁴ Bank of Canada, "The Impact of Liquidity on Bank Profitability", Working Paper, 2010-38, (Çevrimiçi), <http://www.bankofcanada.ca/wp-content/uploads/2010/12/wp10-38.pdf>, 20.12.2016

2.16.9. Likidite ve Verimlilik

Bankacılık sektöründe likiditeye bağlı gelişme gösteren büyük ve küçük ölçekli bankalar aslında kârlılığa ve sürdürülebilir büyümeye giden yolda birçok analizlerin yanında verimlilik analizleriyle de yol almaktadırlar. Özellikle kaynakların verimli kullanılması piyasaya dönük fonlamanın öngörülebilir şekilde yapılması mikro ve makro düzeyde pozitif gelişmelerin yaşanmasına dışsallık sağlamaktadır. Özellikle kredi kanalıyla bireysel ve kurumsal ihtiyaçların giderilmesine yönelik sağlanan fonlama ile bankacılık sektörünün penetrasyonu olarak adlandırdığımız bankacılık hizmetlerinin tüketici ile buluşma oranı aslında bir yönden de banka likiditesinin verimlilik karşısındaki başarı oranını gösterebilmektedir. Dolayısıyla bir bankanın topladığı mevduatı ve finansal kaynaklarını piyasaya dönük kârlılık dengeli kredi kullandırımı ile sonuçlanmaması o piyasadaki tüketicilerin finansmana erişim sorununu ve penetrasyon oranını da düşürmektedir. Sonuç olarak bankaların likidite yapılarının verimlilik ilişkisi bakımından değerlendirilmesi finansal performanslarının gösterdiği başarı ile ölçülmekte ve ampirik çalışmaların da ışığı altında bankacılık sektöründe yaşanan pozitif yöndeki hareketlilik verimlilik yönünde etkili olmaktadır.

M.K. I.Bader ve diğerleri²²⁵ tarafından yapılan çalışmada 43 İslami ve 37 Geleneksel bankanın 1990-2005 dönemi finansal verileri alınarak bankaların kaynaklarının verimliliğini ölçmek için gelir ve kar elde etme yetenekleri kıyasla incelenmiştir. Gelir verimliliği açısından ortalama bankalar, beklediği gelirlerinin yalnızca %81.1'ini üretime entegre edebileceği, bu nedenle en yüksek verimsizlik gelir tarafında meydana geldiğini ve bu sayede de %14.7'lik bir daha fazla kar elde etme fırsatını kaçırmış olduğu ifade edilmiştir. Aynı çıktı düzeyini daha az girdi ile yapmanın mümkün olduğu halde kaynak etkinliğinin sağlanamamasıyla maliyet tasarruflarının da sağlanamadığı ve dolayısıyla da bankaların verimli bir şekilde aynı çıktıları üretmek için kaynaklarını kullanamamalarının durgunluğuna sahip olduklarını belirtmişlerdir.

²²⁵ M.K.I.Bader,S.Mohamad,M.Ariff,T.Hassan,"Cost,Revenue and Profit Efficiency of Islamic Versus Conventional Banks:International Evidence Using Data Envelopment Analysis",**Islamic Economic Studies**, Vol.15,No.2,2008

Bunun yanında İslami Bankaların Maliyet, Gelir ve Kâr verimlilikleri sırasıyla %90.3 %81.7 ve % 87.9 iken Geleneksel bankalarda bu durum %93.5, %80.6 ve %86.3 oranında gerçekleştiği bilgisine ulaşılmıştır.

K.A.Hussein (2004)²²⁶ tarafından yapılan araştırmada Bahreyinden seçilen 8 İslami ve 8 geleneksel banka ile 1985-2001 yılları arasındaki finansal verileri elde edilerek bu bankaların kârlılık-verimlilik ilişkileri incelenmiş ve İslami bankaların yatırımların küçük olmasına rağmen her iki banka sektörü arasında kar verimliliğinde çok fark olmadığını sadece bazı geleneksel bankaların maliyet avantajı ile İslami bankaların önünde olduğu görülmüştür.

2.16.10. Likidite ve Banka Performansı

Bankaların faaliyetleri gelir elde etme veya kar odaklı çalışmaya yöneliktir. Bu sebeple bankaların çeşitli pozitif kazanımlar elde etmesi için finansal performanslarının (aktif kârlılıkları, kredi-mevduat, maliyet-gelir, servet-varlık ve özkaynak-varlık vb. oranlar) güçlü olması gerekmektedir. Bu yönde yapılan ampirik çalışmalara baktığımızda bankaların likidite yapılarındaki iyileşme banka performanslarını güçlü kıldığı ve özellikle kriz dönemlerinde esnek yapılarının olumsuz etkilenmelerinden koruduğu ortaya çıkarılmıştır. Fakat bazı ampirik çalışmalarda ise likiditenin makro ekonomik koşullardan etkilenmesiyle birlikte gelişen ve gelişmekte olan ülke bankalarının doğrusal olmayan etkilenmeleri beraberinde getirdiği belirtilmiştir.

Demirgüç-Kunt vd. (2010)²²⁷ tarafından yaptıkları analiz çalışmalarında 1995-2007 yılları arasında toplam 141 ülkeden, 99'u İslami banka olmak üzere toplam 2956 bankaya ait verilerden oluşan bir örneklem ve yine aynı yıllar içinde 20 ülkeden 89'u İslami banka olmak üzere 486 bankadan oluşan diğer bir örneklem üzerinde çalışılarak; çeşitli bankacılık kriterleri bakımından geleneksel ve İslami

²²⁶ K.Hussein, "Banking Efficiency in Bahrain: Islamic vs Conventional Banks", IDB-IRTI, Working Paper No.68,2004, (Çevrimiçi), <http://www.iefpedia.com/english/wp-content/uploads/2009/10/Banking-Efficiency-in-Bahrain-Islamic-vs-Conventional-Banks-by-Khaled-Hussein1.pdf> , 20.12.2016

²²⁷ A.Demirgüç-Kunt,T.Beck,O.Merrouche,"Islamic vs.Conventional Banking:Business Model Efficiency and Stability",The World Bank,WP 5446,2010,(Çevrimiçi), <http://documents.worldbank.org/curated/en/482731468333056240/pdf/WPS5446.pdf> , 20.12.2016

bankaların arasında karşılaştırma yapmışlardır. Çalışma sonucunda, büyük örneklem çerçevesinde; İslami bankaların mevduat dışı fonlara daha az dayandığı, daha az sabit maliyetlerinin ve maliyet-gelir oranlarının olduğu, daha yüksek aktif kârlılık ve sermaye-varlık oranlarının olduğu, daha küçük oldukları, daha yüksek sabit varlık oranlarına ve daha düşük faiz-dışı gelir sağlayıcı varlık oranlarına sahip oldukları görülmüştür.

Küçük örneklem çerçevesinde ise; İslami bankaların daha yüksek işlem ücreti paylarına sahip oldukları, mevduat dışı fonlara daha çok dayandıkları, daha yüksek kredi-mevduat oranlarına, daha düşük geri dönmeyen kredilere, daha yüksek sabit maliyetlere, daha düşük z-notlarına, daha yüksek aktif kârlılığa ve daha yüksek öz kaynak-varlık oranlarına sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

A.Demirgüç-Kunt ve H.Huizinga (1999) tarafından yapılan çalışma için 80 ülke den 7900 tane seçilen banka ile bu bankaların 1988-1995 dönemine ait çeşitli finansal verileri kullanılmıştır. Bu çalışma literatürde en kapsamlı banka performans analizi çalışması olarak gösterilmektedir. Bu çalışma, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerden karma olarak seçilmiş bankaların, faiz marjlarının ve kârlılıklarının belirleyicilerini incelemek üzere yapılmıştır. Dünyanın dört bir yanındaki bankacılık sistemlerinin büyüklükleri ve çalışma sistemlerinin farklılıkları görülmüş, Özellikle Kapsamlı veri seti kullanılarak banka performansını araştırılırken bazı değişkenleri kullanma noktasında ülkeler arasında farklı makroekonomik gelişmeler, örtülü vergi politikaları, mevduat sigortası rejimleri, finansal piyasa koşulları, yasal ve kurumsal gerçeklikler göz önünde bulundurulmuştur. Elde edilen sonuçlara göre banka varlıklarının gayri safi yurt içi hasılaya oranı arttıkça daha düşük piyasa yoğunlaşma oranını ve daha düşük bir faiz marjının ve kârların olmasına yol açacağı belirtilmiş, bu nedenle de yaşanan bu gibi durumlarda kaldıraç kullanımının kontrol edilmesinin zorlu olacağı belirtilmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde yabancı bankaların yerli bankalara göre daha yüksek faiz marjları ve daha yüksek kazançları olduğu, bunun tersi gelişmiş ülkelerde geçerli olduğu ifade edilmiştir. Nispeten yüksek faiz dışı kazanç varlıklarına sahip bankaların daha az kârlı oldukları, kapitalizasyon ile kârlılık arasında pozitif, resmi rezervler ile kârlılık arasında negatif ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

Bankacılıkta istikrarın geliştirilmesi için yeterli bankacılık kârlarının olması, çok büyük olmayan bankacılık spreadlarının (mevduat ve kredi faizleri arasındaki fark) olması ve yabancı banka payının yerli banka sayısından fazla olduğunda fiyatlamayı etkileme gücünün dengelenmesi banka performanslarının da dolaylı olarak olumlu etkileyeceği ileri sürülmüştür.

S.J.Kakakhel ve diğerleri (2014)²²⁸ hazırladıkları çalışmada Pakistan'da faaliyet gösteren bankalardan 2 İslami ve 2 geleneksel bankanın 2008-2010 yılları arasındaki Likidite borç yönetimi, aktif yapısı ve kârlılık analizlerini karşılaştırılmalı olarak incelemiştir. Sonuç olarak 2008-2010 yılları arasında İslami bankaların geleneksel bankalara göre Nakit, Borç/Varlıklar oranı ve aktif devir hızının daha iyi olduğu, Geleneksel bankaların ise kârlılıkta, likidite ve borç/öz sermaye oranlarında İslami bankalara görece daha iyi olduğu sonucuna varılmıştır.

2.17. Likidite Riskini Etkileyen Değişkenler ve Ampirik Çalışmalar

Son yıllarda yaşanan küresel kaynaklı finansal krizler bankacılık sektörünü piyasa volatilitesinin yüksekliği ve artan rekabetle birlikte likidite riskiyle karşı karşıya bırakmıştır. Bu sebeple likidite riskini etkileyen bazı değişkenlerin uygulamada incelenmesi bankacılık sektöründeki kırılganlığın durumu hakkında bilgi verecektir. Bu değişkenlerden bazıları ampirik çalışmalar ile aşağıda açıklanmıştır.

2.17.1. Aktif Büyüklük

Aktif büyüklüğe sahip bankalar daha istikrarlı fonlara, daha fazla piyasa tabanlı faaliyete ve aktif büyüklüğü görece küçük olan bankalara kıyasla, daha karmaşık olma eğilimindedirler. Bu nedenle de büyük bankalar piyasada daha fazla faaliyetleri sürdürerek piyasa ile daha fazla etkileşim içinde olmaları daha riskli bir

²²⁸ S.J.Kakakhel,F.Raheem,M.Tariq,"A study of Performance Comparison between Conventional and Islamic Banking in Pakistan",*Abasyn Journal of Social Sciences*,Vol.6,No.2,2014

yapıyı oluşturduğundan, banka başarısızlıkları durumunda bankacılık sistemine daha fazla zarar vererek likidite stresinin arttırabilmektedirler.²²⁹

M.F. Akhtar, K.Ali ve S.Sadaqat (2011)²³⁰ tarafından hazırlanan çalışmada Pakistan'dan seçilmiş 6 geleneksel ve 6 İslami bankanın 2006-2009 dönemi boyunca yıllık performanslarının karşılıklı likidite riski çerçevesinde değerlendirilmesi yapılmıştır. Çalışmada banka büyüklüklerinden yola çıkarak Öz Kaynak Kârlılığı, Sermaye Yeterliliği ve Varlıkların getirisinin önemini ortaya çıkarılmıştır. Kullanılan likidite riski modelinde risk unsuru oluşturabilen net varlıkların banka büyüklüğü ile arasında olumlu ancak önemsiz bir ilişki bulunduğu, geleneksel bankalarda ki sermaye yeterliliği rasyosu ve İslami bankalardaki varlıkların getirisi anlamlılık düzeyinde ve olumlu bulunmuştur. Pakistan da geleneksel bankaların uzun vadeli finansman ile projeleri inceleme yolunda eğilime sahip oldukları, İslami bankaların ise varlık ve getiri unsurlarındaki üstün performansın İslami bankalardan daha iyi kârlılık ve likidite riski yönetimi sağladıkları ifade edilmiştir.

A.A.Almazari (2014)²³¹ tarafından hazırlanan çalışmada Suudi Arabistan ve Ürdün'den seçilen 23 bankanın 2005-2011 dönemi finansal göstergelerinin banka büyüklükleri kârlılık ilişkileri çerçevesinde karşılaştırması yapılarak çeşitli ampirik değerlendirmelerde bulunulmuştur. Seçilen bankalar içerisinde büyük bankaların ortalama maliyeti düşüren ve banka kârları üzerinde olumlu bir etkisi olan ölçek ekonomileri yaratabileceği, ancak banka büyüklüğü artarsa da ölçek farklılıkları olgusunun ortaya çıkmasını sağlayacağından bahsedilmiştir. Bu ölçek farklılıkları banka büyüklüğünün yönetimindeki gözetimin zorlaşmasını ve kârlılığın üzerinde olumsuz etkisi olan bürokrasiyi arttırdığını ve büyüyen bankaların azalan marjinal getiri ile karşı karşıya kalabilecekleri, bu nedenle de ortalama kârların negatif etkileneceği belirtilmiştir. Suudi bankaların kârlılığı toplam yatırım-toplam varlık, toplam sermaye-varlık oranına ve likidite riskine göre pozitif ve anlamlı bir

²²⁹ L.Laeven,L.Ratnovski,H.Tong,"Bank Size and Systemic Risk",IMF Staf Discussion Note,May,2014,(Çevrimiçi), <https://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2014/sdn1404.pdf> , 21.12.2016

²³⁰ M.F.Akhtar,K.Ali , S.Sadaqat,"Liquidity Risk Management: A comparative study between Conventional and Islamic Banks of Pakistan"**Interdisciplinary Journal of Research in Business**,Vol.1,2011

²³¹ A.Aref Almazari,"Impact of Internal Factors on Bank Profitability:Comparative Study between Saudi Arabia and Jordan",**Journal of Applied Finance &Banking**,Vol.4,No.1,2014

korelasyona sahip olduğu, Buna ilave olarak da banka kârlılığının net krediler-toplam aktifler, net krediler-toplam mevduat, maliyet-gelir ve banka büyüklük değişkenleri arasında negatif ve anlamlı bir korelasyon taşıdığı ifade edilmiştir.

Ürdün bankalarının kârlılıkları ise likidite riski, net kredi-toplam aktifler, toplam sermaye-varlık ve net krediler-mevduat oranları ile arasında anlamlı pozitif bir korelasyon olduğu; maliyet-gelir, toplam yatırım-toplam aktif ve banka büyüklüğü arasında negatif ve anlamlı bir korelasyon taşıdığı görülmüştür.

S.Anam ve diğerleri (2012)²³² tarafından hazırlanan çalışmada Bangladeş'ten seçilen 6 geleneksel ve 4 İslami bankalar ile 2006-2010 döneminde ki yıllık finansal verilerinin likidite riski değeri ve banka büyüklükleri başta olmak üzere özkaynak kârlılığı, varlıkların getirisi ve sermaye yeterliliği oranlarında iki banka türü arasında çeşitli ilişkilerin yönlerini karşılaştırmak istenmiştir. Likidite riskinin iki banka türü için gelinen noktada bir tehlike oluşturduğu bu sebeple geleneksel bankalarda net işletme sermayesi ile banka büyüklüğü arasında olumsuz, banka büyüklüğü, varlıkların getirisi ve sermaye yeterlilik oranlarıyla olumlu yönde ilişki sürdürülmektedir. Fakat nispeten büyük ölçekli bankanın büyüklüğü de öz kaynak kârlılığını azalttığı; İslami bankalarda ise banka büyüklüğü ve özkaynak kârlılığı arttığında likidite riskinin azaldığı, diğer taraftan net işletme sermayesi, sermaye yeterlilik rasyosu ve varlık getirisi arttıkça riskin de arttığı görülmüştür.

A.Ghenimi ve M.A. B.Omri (2015)²³³ tarafından yapılan çalışmada MENA ve Güneydoğu Asya ülkelerinden seçilen 10 ülkeden 28 İslami ve 53 geleneksel banka için 2006-2013 dönemine ait verilerle likidite riski-bankacılık finansal istikrarı arasında nedensellik ilişkisi araştırılmıştır. Değişkenler olarak çalışmada, banka büyüklüğü, likidite, sermaye yeterliliği rasyosu, net faiz marjı, likidite boşluğu, enflasyon oranı ve GSYH reel büyüme oranı gibi rasyolar ele alınmıştır. Çalışmada seçilen bankaların sermaye yeterlilik rasyolarının İslami ve geleneksel bankalar için büyüklüğü %11.275 ve %11.038 olarak ölçülmüştür. Banka büyüklüğünün %1'lik

²³² S.Anam,S.Bin Hasan,H.A.Enamul Huda,A.Uddin,M.Hossain,"Liquidity Risk Management: A Comparative Study Between Conventional and Islamic Banks of Bangladesh",**Research Journal of Economics,Business and ICT**,Vol.5,2012.

²³³ A.Ghenimi,M.A.Brahim Omri,"Liquidity and Financial Stability Conventional versus Islamic Banks",**International Journal of Economics and Empirical Research**,2015, Vol.3(9),p.419-432,

artışı İslami bankalarda %0.007 oranında likiditeyi azalttığı, geleneksel bankalarda ise %0,018 aralığında arttığını göstermiştir. Aynı zamanda %1'lik artışın finansal istikrarı %12,2, likidite varlığının geleneksel bankalarda, İslami bankalara göre önemli ölçüde büyük olduğu ortaya çıkarılmıştır. Likidite varlıklarının bankanın istikrarı üzerinde %10 oranında pozitif ve belirgin bir etkisi olduğu görülmektedir. Sonuçta daha likit varlıkları olan bankaların daha istikrarlı oldukları büyük bankaların küçük bankalardan daha fazla risk aldıkları çıkarımı sağlanmıştır.

A.Iqbal (2012)²³⁴ tarafından yapılan çalışmada Pakistan'daki 5 geleneksel ve 5 İslami bankanın likidite riskiyle birlikte banka büyüklüğü ve diğer finansal rasyolar arasındaki ilişki araştırılmıştır. 2007-2010 dönemi için banka büyüklüklerinin likidite riski altında etkisinin yönünü analiz eden bu çalışma da, geleneksel bankaların İslami bankalardan daha büyük olduğu fakat İslami bankalarda ki büyüklüğü gittikçe arttığını görülmüştür. İslami bankaların, likidite pozisyonlarının görece daha iyi durumda ve yükümlülüklerini yerine getirmek için daha fazla likit varlığa sahip oldukları, banka büyüklüklerinin görece az olmasının sebebinin ise 2007 yılı itibari ile faaliyete başlamış olmalarından kaynaklandığını, sermaye yeterlilik oranlarının geleneksel bankalardan ileride olduğunu sonuçlarına ulaşılmıştır.

2.17.2. Aktif Kârlılık (ROA)

Banka, finansal kuruluşlar vb. şirketlerin genel kaynaklarına (toplam varlıklar) göre kazanç oranını gösteren, kaldıraç kullanımından ziyade kaldıraçtan önce kazanç elde etme becerisini gösteren bu finansal oran veya kârlılık oranı banka varlıklarının ne kadar verimli kullanıldığına dair bir fikir veren kârlılık oranıdır.²³⁵

$$ROA = \text{Net Kâr} / \text{Aktif Toplam}$$

K.K.Siraj ve P.S.Pillai (2012)²³⁶ tarafından hazırlanan çalışmada Körfez Arap ülkelerinde faaliyette bulunan İslami ve geleneksel bankaların performanslarını araştırmışlardır. Çalışmalarında 2005-2010 dönemi seçilerek 6 İslami ve 6 geleneksel

²³⁴ A.Iqbal, "Liquidity Risk Management: A Comparative Study between Conventional and Islamic Banks of Pakistan", **Global Journal of Management and Business Research**, Vol.12 No.5, 2012.

²³⁵ (Çevrimiçi), http://www.readyratios.com/reference/profitability/return_on_assets.html , 23.12.2016

²³⁶ K.K.Siraj, P.S.Pillai, "Comparative Study on Performance of Islamic Banks and Conventional Banks in GCC region", **Journal of Applied Finance & Banking**, Vol.2, No.3, 2012, 123-161

bankanın finansal verileri karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma da Aktif Kârlılıklar (ROA), Öz sermaye kârlılığı (ROE) gibi rasyolar analiz edilmiş ve İslami bankacılığın görece daha iyi performans gösterdiği ortaya koyulmuştur. İslami bankaların geleneksel bankalardan daha fazla öz sermaye ile finanse edildiği, geleneksel bankaların kredi zararlarına ve değer düşüklüğüne karşı daha fazla karşılık ayırdıkları için daha iyi kâr elde edemedikleri görülmüştür. 2007 yılından bu yana yaşanan finansal krizlerden ise performans göstergelerinin olumsuz etkilendiği ve ayrıca İslami bankaların likiditesinin, mevduat artış ve kârlılıklardaki büyüme yüzdesinin geleneksel bankalardan daha hızlı olduğunu belirlemişlerdir. Bununla birlikte; İslami bankaların kaldıraç oranı, geleneksel bankalardan daha fazla olduğunu tespit etmişlerdir.

M. Iqbal (2001)²³⁷ tarafından hazırlanan çalışmada Suudi Arabistan, Kuveyt, Bahreyn, Mısır, BAE, Ürdün, Katar, Bangladeş, Malezya ve Türkiye'den Seçilmiş 1 İslami ve 1 konvansiyonel banka olmak üzere toplam 24 bankanın 1990-94, 1994-98, 1990-98 dönemi arasındaki finansal performansları analiz edilmiştir. Seçilen bankaların bu yıllar arasındaki finansal durumlarından, İslami bankaların karşılaştırmalı yıllık büyüme hızları; Toplam Sermaye, Toplam Mevduat, Toplam Yatırımlar, Toplam Varlıklar bazında 1990-98 için sırasıyla % 9,0 % 7,9 %9,6 % 8,2 iken Geleneksel bankalar için bu durum sırasıyla %5,6 %4,8 %3,3 %5,6 olarak hesaplanmıştır. Görüleceği üzere büyüme hızları görece İslami bankaların daha iyi durumda olduklarını göstermiştir. 1990-94, 1994-98 ve 1990-98 dönemi için İslami Bankalarda Aktif Kârlılık (ROA) oranı % 1,86, % 2,29 ve %2,09 olarak gerçekleşmiştir. Geleneksel bankalarda Aktif kârlılık, 1994-98 dönemi için %1,4 olarak görülmüştür. Yazar dünyada benzer ilk 1000 bankanın 1994-98 dönemi için ROA'nın %1,08 olarak belirlendiğini ve kendi çalışmasında seçilen 12 İslami bankanın 8'inin bundan daha yüksek getiri elde ettiğini belirtmiştir. Dolayısıyla gerçekleşen bu finansal durumun etkisiyle birlikte çalışmanın sonucunda İslami bankaların likidite ve kârlılık bakımından geleneksel bankalara göre daha etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

²³⁷ M.Iqbal, "İslamic and Conventional Banking in The Nineties: A Comparative Study", **Islamic Economic Studies**, Vol.8, No.2, 2001

H.Ramlan ve M.S. Adnan (2016)²³⁸ tarafından hazırlanan çalışmada Malezya'dan seçilen 3 İslami ve 3 geleneksel bankanın kârlılıklarının analiz edilmesi amaçlanmıştır.2006-2011 dönemindeki finansal verilerinden yola çıkılarak karşılaştırmalar yapılmıştır. İslami Bankaların geleneksel bankalardan daha kârlı oldukları, İslami bankaların toplam aktiflerin geleneksel bankalardan daha yüksek oldukları, Aktif Kârlılık (ROA) ve onun belirleyicileri olan özsermaye, krediler ve mevduatların oransal güçlülüğü İslami bankaların kârlılığının geleneksel bankalardan daha iyi olmasını ayırıştırıcı bir değişken olduğu görülmüştür.

M.Osborne, A.M.Fuertes ve A.Milne,²³⁹ tarafından hazırlanan çalışmada 1970-2010 dönemi ABD bankacılık sektöründeki verilerin kullanılarak sermaye oranlarının bankaların aktif kârlılığına (ROA) etkileri incelenmiştir. Kriz dönemlerinde sermaye oranlarının kâr maksimizasyonu ilişkisine bakılarak zamanla değişen sonuçlar analiz edilmiştir. Kriz dönemlerinde (1980 ve 2008-10) sermaye oranındaki artışların bankalar için diğer dönemlere göre daha az maliyetli olduğu, Aşırı sermayeye sahip olan bankalar hem stresli hem de stres altındaki koşullarda sermaye ve kârlılık arasında negatif bir ilişki sergilemekte, sermayenin azaltılmasının bu bankalar için en uygun strateji olabileceği ima edilmektedir. Sermaye rasyoları ile ROA arasındaki uzun dönemli ilişkinin sürekli pozitif olduğu ve Artan sermaye hareketlerinin ROA 'da bir artış sağladığı, 2008-10 döneminde düşük sermayeli bankaların sermayeyi arttırarak ROA'yı iyileştirmeyi başardıklarını desteklenmemektedir.

2.17.3. Öz Sermaye Kârlılığı (ROE)

Bankacılık sektöründe performansın merkezi bir ölçüsü olan Öz Sermaye Kârlılığı (ROE) , bankaların net gelir etmek için öz sermayesini ne kadar verimli kullanacağını ölçer ve öz sermayenin finansmanı etkili kullanmanın bir gösterge

²³⁸ H.Ramlan,M.S.Adnan,"The Profitability of Islamic and Conventional Bank:Case Study in Malaysia",**Procedia Economics and Finance**,Vol.35,2016,p.359-367

²³⁹ M.Osborne,A.M.Fuertes,A.Milne,"Capital and Profitability in banking:Evidence from US banks",Cass Business School-City University of London, (Çevrimiçi), https://www.cass.city.ac.uk/_data/assets/pdf_file/0013/152122/Osborne_Matthew_Capital-and-earnings-in-banking-Emerging-Scholars.pdf 26.12.2016

niteliğini taşımaktadır. ROE, 1 yıl boyunca elde edilen net kârın özsermayeye veya özkaynaklara oranlanmasıyla elde edilen yüzde değer ile ifade edilir

$$ROE = \text{Net Kâr} / \text{Öz Sermaye}$$

C.Zehri, A.Abdelbaki ve N.Bouabdellah (2012)²⁴⁰ tarafından yapılan çalışmada dünyanın çeşitli ülkelerinde faaliyet gösteren seçilmiş 15 İslami ve 15 geleneksel bankalar seçilmiştir. Bu bankaların 2005-2008 dönemine ait finansal verileri ile yaptıkları çalışmalarında bankaların gelir tablosu, öz sermaye değişim, bilanço, nakit akım tablosu gibi finansal tablo göstergelerinden yola çıkarak finansal performanslarının analizi yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre bu yıllar arasında İslami bankaların aktif kârlılığı %3,6 iken geleneksel bankaların %2 seviyesinde olduğu, öz kaynak kârlılığının (ROE) İslami bankalarda %25, geleneksel bankalarda %11.21 olduğu. İslami bankaların yüksek ROE elde etmesi için kaldıraç olarak mevduat kullandıkları görülmektedir. Bunun tercih edilme sebebi olarak ta daha küçük öz sermaye çarpanı daha küçük bir risk önermektedir. Bu tür bir kaldıraç riski de mevduat sahipleri ile paylaşılmaktadır. ROE olarak İslami bankaların geleneksel bankalardan daha kârlı oldukları ve dolayısıyla konvansiyonel bankalara göre daha yüksek getiri sağladıkları görülmektedir.

H.Muharam ve H.P.Kurnia (2013)²⁴¹ tarafından hazırlanan çalışmada Endonezya'dan seçilen 43 geleneksel ve 4 İslami bankanın 2007-2011 yılı finansal tabloları elde edilen verileri ile analiz edilmiştir. Geleneksel bankalarda Sermaye yeterlilik rasyosu (SYR) %14 iken İslami bankalarda %12.58 olarak ölçülmüştür. İslami bankaların değişken değerleri geleneksel bankalardan yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Örneğin, İslami Banka ve Geleneksel Banka değerleri sırasıyla; ROA (%2,5-%1,9), ROE (%37.72-%18.88), Net Faiz/Kâr Payı Marjı (%8,3-%5.42)'dir. ROE, geleneksel bankalardaki likidite riskini olumsuz yönde etkilemektedir. Çalışmada Likidite boşluklarının önemsiz bir etkisi görülmekle beraber, konvansiyonel bankalardaki likidite riskini olumlu yönde etkilemektedir.

²⁴⁰ C.Zehri, A.Abdelbaki, N.Bouabdellah, "Effects Of The Current Financial Crisis On Islamic Banks Compared To Conventional Banks", **Banks and Bank System**, Vol.7, No.1, 2012

²⁴¹ H.Muharam, H.P.Kurnia, "Liquidity Risk on Banking Industry: Comparative Study Between Islamic Bank and Conventional Bank in Indonesia", (Çevrimiçi), <http://journal.uinjkt.ac.id/index.php/iqtishad/article/view/2565/1973>, 29.12.2016

A.Abdullah ve A.Q.Khan (2012)²⁴² tarafından hazırlanan çalışmada Pakistan'da ki yerli yabancı bankalardan seçilen 10 bankanın 2001-2010 dönemi finansal verileri alınarak likidite riskinin hesaplanması ve değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Çalışma sonuçlarına göre Yabancı bankalarda banka büyüklüğü ile likidite riski arasındaki ilişkinin negatif ve önemsiz; Yerli bankalarda negatif ve önemli olduğu görülmüştür. Likidite riski ile borç-öz sermaye oranının ilişkisi her iki banka türünde de olumsuz ve önemlidir. Likit varlığın likidite riskiyle olan ilişkisi, yurtiçi bankalarda negatif ve önemsiz seviyededir ve yabancı bankalarda pozitif ve anlamlıdır. Likidite riski ile özkaynak kârlılığı (ROE) ilişkisi hem yerli hem de yabancı bankalarda olumsuz ve önemsiz seviyededir.

2.17.4. Sermaye Yeterlilik Oranı

Sermaye yeterliliği, bir bankanın bilançosunu oluşturan risk ağırlıklandırılması yapılarak ortaya çıkarılan yükümlülüklerinin (riskli mevduat, riskli kredi vb.) banka öz sermayesine oranlanmasıyla hesaplanarak ortaya çıkan bir ölçüdür. Bulunan değer Basel standartlarına göre %8'den aşağı bir değer olmaması zorunludur. Asgari belirlenen oranda ki amaç, banka mudilerinin korunarak finansal sistemin istikrarlı ve verimli bir şekilde sürdürülebilir olmasını sağlamaktır.

$$SYO = \text{Risk Ağırlıklandırılmasına göre belirlenmiş Yükümlülükler} / \text{Öz Sermaye}$$

H.Ayaydın ve İ.Karaaslan (2014)²⁴³ tarafından hazırlanan çalışmada Türkiye'de faaliyet gösteren bankalardan seçilen 23 banka ile 2003-2011 dönemi finansal verilerinin kullanılmasıyla likidite riskini etkileyen faktörler araştırılmıştır. Kârlılık değişkenleri olarak incelenen net faiz marjı, aktif kârlılık ve öz sermaye kârlılığı ile likidite arasında negatif yönlü anlamlı ilişkinin olduğu, buna göre kârlı bankaların kolaylıkla sermayelerini arttırabilecekleri ve bu sebeple daha az likidite ile faaliyet gösterebileceğinin belirtildiği; Küçük bankaların ise yüksek likidite ile faaliyet gösterme zorunluluklarının olduğu; Yabancı bankaların kaynak yapısındaki çeşitlilik ve finansmana erişmedeki ana ülke kolaylığından dolayı daha az likit

²⁴² A.Abdullah , A.Q.Khan,"Liquidity Risk Managment:A comparative Study between Domestic and Foreign Banks in Pakistan",**Journal of Managerial Sciences**,Vol.6,No.1,p.61-72,2012

²⁴³ H.Ayaydın , İ.Karaaslan,"Likidite Riski Yönetimi:Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Bir Araştırma",**Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi**,Sayı11,2014,syf.238-256.

yapıyla çalışabilmekte oldukları; devlet bankalarının ise sermaye yapılarının güvenciyle daha az likit varlık tuttukları ve daha fazla likidite riskine girdikleri görülmüştür. SYO ile likidite arasında istatistiki olarak anlamlı ve negatif yönlü ilişkini varlığı görülmüş, bu sebeple de istenilen düzeyin üzerinde SYO sağlayan bankalar sermaye piyasalarına daha kolay erişebildiğinden daha düşük likidite ile çalıştıkları düşüncesini ispatlamakta olduğu belirtilmiştir.

P.Vodova (2011)²⁴⁴ tarafından hazırlanan çalışmada Çek Cumhuriyetindeki ticari bankaların likidite belirleyicilerini tanımlamak ve finansal rasyolar arasındaki ilişkileri incelemektir. 2001-2009 dönemi seçilerek 22 banka verisi ile çalışma analiz edilmiştir. Banka likiditesi ile sermaye yeterliliğinin (SYO) pozitif olduğu Enflasyon oranı ile finansal krizin likidite üzerinde olumsuz etkisinin, banka büyüklüğü ile likidite arasında ki ilişkinin ise belirsiz olduğu görülmüştür. SYO, gerekli seviyede olan bankalar likidite düzeylerinin güçlü olduğu, fakat likiditenin en güçlü belirleyicisinin banka büyüklüğü olarak belirlendiği; SYO ve takipteki kredilerin payı banka likiditesi ile pozitif ilişkiler göstermektedir.

D.Olson ve T.Zoubi (2016)²⁴⁵ tarafından hazırlanan çalışmada Gelişmekte olan piyasadaki bankaların kârlılıklarının belirleyicilerini tespit etmek ve İslami bankalar ile Ticari bankalar arasındaki farklılıkları kıyas edilebilir yönleriyle inceleyerek kapsamlı bir araştırmayı ortaya koymak için yapılmıştır. Çalışmada Asya ve Afrika bölgesinden 22 ülke seçilerek 1996-2014 yıllarını kapsayan finansal verilerin derlenmesi sağlanmış ve özellikle kendi ülkelerinde bankacılık sektörünün önemli bir bölümünü temsil eden bankalar araştırılmıştır. ROA ile Sermaye yeterliliği (SYO) pozitif ilişki içerisinde iken ROE ile negatif ilişkilidir. Bunun sebebi olarak ROE oranının paydaki yüksek özsermaye değerlerinin değerini düşürmesi gösterilmekte ve dolayısıyla da görünüşe göre daha yüksek öz sermaye artışının net geliri arttırdığı belirtilmektedir. Seçilen tüm bankaların sermaye yeterliliğinin yüksek verimsizliklerinin düşük olduğu, İslami bankaların sermaye

²⁴⁴ P.Vodova, "Liquidity of Czech Commercial Banks and its Determinants", International Journal of Mathematical Models and Methods in Applied Sciences, (Çevrimiçi) <http://www.naun.org/main/NAUN/ijmmas/20-855.pdf> , 29.12.2016

²⁴⁵ D.Olson , T.Zoubi, "Convergence in bank performance for commercial and İslamic banks during and after the Global Financial Crisis", **The Quarterly Review of Economics and Finance**, 2016

yeterlilikleri 2010-14 yılları arasında ticari bankalara göre negatif ayrıştığı görülmüştür.

2.17.5. Net Faiz/Kâr Marjı

Net faiz/kar payı marjı (NFM), faiz getiren varlıkların payı olarak ifade edilmekle beraber, banka gelirlerinin yaklaşık yarısını oluşturan NFM'ler krediler ve menkul kıymetler üzerinden elde edilen faiz geliri ile mevduat ve diğer banka fon kaynakları arasında ödenen faiz arasındaki fark olarak tanımlanır.²⁴⁶

$$\text{Net Faiz-Kâr Payı Marjı} = \text{Net Faiz-Kâr Payı Geliri} / \text{Toplam Aktifler}$$

A.Ghenimi ve M.A. B.Omri (2015)²⁴⁷ tarafından yapılan çalışmada MENA ve Güneydoğu Asya ülkelerinden seçilen 10 ülkeden 28 İslami ve 53 geleneksel banka için 2006-2013 dönemine ait verilerle seçilen bazı göstergeler analiz edilmiştir. Bu göstergelerden NFM, Geleneksel bankaların İslami bankalardan daha büyük olduğu, fakat NFM'nin İslami ve geleneksel bankalar için likiditeye olumlu ve önemli bir etkisinin olmadığını yani NFM 'deki %1'lik bir artışın likiditeye İslami bankalarda %0.107, geleneksel bankalarda %0.005 oranında arttığına işaret etmektedir.

P.H.Sun, M.Kabir Hassan ve diğerleri (2014)²⁴⁸ tarafından hazırlanan çalışma, seçilen 36 İslami ve 65 geleneksel bankaların 1997-2010 yılları arasındaki finansal verileri ile net faiz marjlarının kârlılık belirleyicileri arasında ki ilişkinin araştırılması üzerine odaklanmaktadır. NFM'ler İslami bankalar için ortalama %2.63 iken Geleneksel bankalarda %2.75'tir. Bankalarda daha yüksek likiditeye sahip varlıklarla bankaların likidite riskini azaltabileceği ve likidite riskinin İslami ve geleneksel bankalarda Net faiz/Kâr marjı ile pozitif ilişki içerisinde olduğu ve bu bankaların SYR oranları İslami bankalar için %18.89, geleneksel bankalar için ise %11.53 olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında İşletme maliyetlerinin banka marjlarının önemli bir belirleyicisi olduğu ve bankaların yönetim kalitesini

²⁴⁶ (Çevrimiçi), <https://www.federalreserve.gov/econresdata/notes/feds-notes/2015/why-are-net-interest-margins-of-large-banks-so-compressed-20151005.html> , 30.12.2016

²⁴⁷ ²⁴⁷ A.Ghenimi, M.A. Brahim Omri, A.e.

²⁴⁸ P.H.Sun, M.Kabir Hassan, T.Hassan, S.M.Ramadilli, "The assets and liabilities gap management of conventional and Islamic banks in the organization of Islamic cooperation (OIC) countries", **Applied Financial Economics**, Vol.24, No.5, p.333-346, 2014

yükseltmek için önemli bir faktör olduğunu göstermektedir. Ayrıca çalışmada geleneksel ve İslam, bankalardaki düşük bank marjları finansal piyasalardaki oynaklığın düşük ve bankacılık sektörünün büyümekte olduğu ifade edilmiştir.

2.17.6. Borç-Özsermaye Oranı

Bir bankanın ne kadar borçlu olduğunun basit bir görünümü olan borç öz sermaye oranı (*BÖo*), ne kadar yüksek olursa bankaların finansmana erişim için o kadar yüksek borçlanma yapmaktadır. Aslında yaşanan bu durum bankaların aşırı kaldıraç kullanımına gittiğini ve iflas riskini arttırdığını göstermektedir. Çünkü bankaların toplam borçlarının özsermaye içerisindeki payı borçlarının finanse etme yeteneğini veya gücünü göstermektedir.

$$(BÖo) = \text{Toplam Borç} / \text{Özsermaye}$$

A.B.Onakoya (2013)²⁴⁹ tarafından yapılan çalışmada İngiltere de 5 geleneksel ve 4 İslami bankanın 2007-2011 arası performanslarının verimliliklerini araştırmışlardır. Karşılaştırmalı yapılan çalışmada bankalar likidite, risk, ödeme gücü ve verimlilik yapıları analiz edilmiştir. İslami bankaların likidite riskine daha az maruz kaldıkları ve daha uygun maliyetli işlem yapıyorlarken, geleneksel bankalar finansman için harici kaynaklara daha çok bağımlı oldukları görülmüştür. Bankaların finansal şoklara karşı gücünü gösteren *BÖo* oranının çalışmada ki İslami bankalarda düşük ölçülmesi ve geleneksel bankalara göre daha az riskli bir yapıda olmasını doğurmuştur. Fakat geleneksel bankalar çalışma dönemi içerisinde gittikçe düşüş eğiliminde olduğu bununda bankaların sermayenin arttırması yoluna gitmesi tespit edilmiştir. Yüksek *BÖo* oranına sahip geleneksel bankalar ek faiz giderinin bir sonucu olarak dalgalı kazançlara neden olabilecek borç ile büyümesini finanse etmek konusunda daha agresif olduklarını göstermektedir.

K.Toumi ve diğerleri (2008)²⁵⁰ diğerleri tarafından yapılan çalışmaya ait bilgiler şöyle derlenmiştir.²⁵¹ 2004-2009 döneminde İslami ve geleneksel bankaların

²⁴⁹ A.B.Onakoya,A.O.Onakoya,"The Performance of Conventional and Islamic Banks in the United Kingdom:A comparative Analysis",**International Research Journals**,Vol.2(2),p.29-38,2013

²⁵⁰ K.Toumi,J.L.Viviani,L.Belkacem,"Comparison of leverage and profitability of Islamic and conventional banks",**International Conference of the French Finance Association**,p.11-13,2008.

performansları incelenmiştir. Toplam aktif ve banka varlıklarının büyüklüğü 18 ülkeden 50 İslami ve 59 geleneksel banka örnekleme kullanılmıştır.

Bulgulara göre İslami bankalar geleneksel bankalara göre daha düşük *BÖo* oranına sahip olduğu (7,8 ve 11.48 kat borç), İslami bankaların hissedarlarına olan güveni karşısında geleneksel bankalarda bu durum borçlanmaya olan güvenle karşılanmakta ve İslami bankaların görece daha düşük borçlanma oranına sahip olmasıyla geleneksel bankalara göre daha düşük kaldıraç oranına sahip oldukları tespit edilmiştir.

2.17.7. Toplam Krediler Toplam Mevduat Oranı

Toplam Kredilerin Mevduata oranlaması (TK/M) veya Mevduatın Kredilendirilmesi bankaların likidite koşullarını ölçmek için önemli bir orandır. Krediler geleneksel bankalar için avansları, İslami bankalar için finansman anlamı taşımaktadır. Düşük seviyede TK/M 'ye sahip olan bankalar yüksek TK/M'ye sahip bankalara kıyasla aşırı likidite, potansiyel olarak daha düşük kar ve dolayısıyla daha az riskli olduğu görülebilmektedir. Bununla birlikte yüksek TK/M, bir bankanın aşırı krediler yaparak daha fazla strese girdiğini ve ayrıca mevduat sahiplerinin haklarını karşılamak için bankanın bazı kredileri satmak zorunda kalabileceği riskini göstermektedir.²⁵²

M.Shehzad Moin (2008)²⁵³ tarafından yapılan çalışmada Pakistan'da bulunan bir İslami bankanın 5 geleneksel banka ile 2003-2007 yılları arasında finansal performanslarını birçok yönüyle karşılaştırmalı incelemiş çeşitli finansal rasyoların görece üstünlüklerini ve pozisyonlarını açıklamıştır. Buna göre İslami bankanın geleneksel bankalara TK/M oranı yüksek olduğu ve bu nedenle de İslami bankanın likiditesinin geleneksel bankalara göre daha az likiditeye sahip olduğu görülmüştür. Bununla birlikte sadece 2007 yılında İslami bankanın TK/M oranı geleneksel bankaya göre daha düşük olduğu onun dışında gelişim olarak 2003 'te İslami bankanın TK/M oranını %95.36 iken 2007 yılında %63.35'e gerilediği görülmüştür.

²⁵¹ I.Tlemsani,H.A.Suwaldi,"Comparative Analysis of Islamic and Conventional Banks in the UAE During The Financial Crisis",*Asian Economic and Financial Review*,Vol.6,p.298-309,2016

²⁵² M.Shehzad Moin,*A.g.e.*,p-22

²⁵³ M.Shehzad Moin,*A.e*

Bu da tıpkı tüm dünyada birçok İslami bankaların finansal gelişim gösterdiği gibi Pakistan'da ki İslami bankanın gelişiminin de yıllar içinde pozitif olduğunu ve bu sayede likidite pozisyonlarının iyileştiğini göstermektedir.

A.Faizulayev (2011)²⁵⁴ tarafından İslami ve geleneksel bankalar üzerine hazırlanan çalışmada 2006-2009 döneminde seçilen 5 ülkeden toplam 36 İslami ve geleneksel bankanın mali verilerinden yola çıkarak performans karşılaştırılması yapılmış ve likidite pozisyonlarına ilişkin çeşitli rasyolar kullanılarak göreceli değerlendirmelerde bulunulmuştur. Buna göre İslami bankaların kârlılık ölçütleri mevduat yoluyla finanse edilen krediler olan TK/M oranı ile pozitif ilişki gösterirken geleneksel bankalar ile ters ilişki göstermektedir. Kredi talep edenlere daha fazla kredi verilmesi daha fazla faiz geliri kazanılmasını sağladığından tüm bankalar 2006-2009 döneminde TK/M oranını arttırdıkça net faiz marjı da yükselmektedir. Fakat TK/M oranı arttıkça kısa vadeli ödemelerde varsayılan olasılıklar riski de artmaktadır. TK/M oranındaki artış, kârlılık marjını arttırdığında İslami bankalardaki görece bu üstünlük ile geleneksel bankalara göre daha az likiditeye sahip olduğu kanıtlanmış İslami bankaların mevduat toplamaktan ziyade daha fazla finansman sağladıklarından daha az likit görülmüşlerdir.

²⁵⁴ A.Faizulayev, "Comparative Analysis between Islamic Banking and Conventional Banking Firms in terms of Profitability:2006-2008, **Eastern Mediterranean University**, 2011, p-29

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLAMİ VE GELENEKSEL BANKALARIN LİKİDİTE RİSKİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER ÜZERİNE ARAŞTIRMA

Ampirik uygulamaya ilişkin bu bölüm dokuz başlıktan oluşmaktadır. Birinci başlıkta araştırmanın amacına ve hipotezlerine değinilmiştir. İkinci başlıkta araştırmada uygulanan modeller açıklanmıştır. Üçüncü başlıkta veri setine ilişkin karakteristik bilgilerine yer verilmiştir. Dördüncü başlıkta bağımlı değişken, beşinci başlıkta bağımsız değişkenler ve altıncı başlıkta makroekonomik değişkenler tanımlanmıştır. Yedinci başlıkta veri setine ilişkin tanımlayıcı istatistikler, korelasyon katsayıları ve birim kök testi sonuçları yer almıştır. Sekizinci başlıkta ise panel veri regresyonlarına ilişkin uygulamaya yer verilmiştir. Son olarak dokuzuncu başlıkta ampirik uygulama bulguları tartışılmıştır.

3.1 Araştırma Konusu

3.1.1 Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın öncelikli amacı, bankaların likidite riskini etkileyen faktörlerin belirlenmesidir.

Araştırmanın ikinci amacı ise, İslami bankalar ile Geleneksel bankalar arasında likidite riskini etkileyen faktörler bağlamında farklılık olup olmadığını tespit edebilmektir.

3.1.2 Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmada bankaların likidite riskini etkileyen faktörleri tespit etmek için aşağıdaki hipotezler test edilecektir.

Hipotez #1: Banka büyüklüğü ile likidite riski arasında pozitif/negatif bir ilişki vardır.

Hipotez #2: Banka aktif kârlılığı ile likidite riski arasında pozitif/negatif bir ilişki vardır.

Hipotez #3: Banka özsermaye kârlılığı ile likidite riski arasında pozitif/negatif bir ilişki vardır.

Hipotez #4: Banka sermaye yeterlik oranı ile likidite riski arasında pozitif/negatif bir ilişki vardır.

Hipotez #5: Banka net faiz marjı ile likidite riski arasında pozitif/negatif bir ilişki vardır.

Hipotez #6: Banka borç özsermaye oranı ile likidite riski arasında pozitif/negatif bir ilişki vardır.

Hipotez #7: Banka kredi mevduat oranı ile likidite riski arasında pozitif/negatif bir ilişki vardır.

Araştırmada Geleneksel bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankalar ile İslami bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankaların likidite riskini belirleyen faktörler bağlamında farklılık olup olmadığı aşağıdaki hipotezler ile test edilecektir.

Hipotez #8: Banka büyüklüğü ile likidite riski arasındaki ilişki üzerinde bankanın İslami bankacılık sektöründe faaliyet göstermesinin anlamlı bir etkisi vardır.

Hipotez #9: Banka aktif kârlılığı ile likidite riski arasındaki ilişki üzerinde bankanın İslami bankacılık sektöründe faaliyet göstermesinin anlamlı bir etkisi vardır.

Hipotez #10: Banka özsermaye kârlılığı ile likidite riski arasındaki ilişki üzerinde bankanın İslami bankacılık sektöründe faaliyet göstermesinin anlamlı bir etkisi vardır.

Hipotez #11: Banka sermaye yeterlik oranı ile likidite riski arasındaki ilişki üzerinde bankanın İslami bankacılık sektöründe faaliyet göstermesinin anlamlı bir etkisi vardır.

Hipotez #12: Banka net faiz marjı ile likidite riski arasındaki ilişki üzerinde bankanın İslami bankacılık sektöründe faaliyet göstermesinin anlamlı bir etkisi vardır.

Hipotez #13 Banka borç özsermaye oranı ile likidite riski arasındaki ilişki üzerinde bankanın İslami bankacılık sektöründe faaliyet göstermesinin anlamlı bir etkisi vardır.

Hipotez #14: Banka kredi mevduat oranı ile likidite riski arasındaki ilişki üzerinde bankanın İslami bankacılık sektöründe faaliyet göstermesinin anlamlı bir etkisi vardır.

Araştırmada makroekonomik değişkenlerin geleneksel bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankalar ile İslami bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankaların likidite riskini etkileyip etkilemediği aşağıdaki hipotezler ile test edilecektir.

Hipotez #15: Ülke gayrisafi milli hasılası ile banka likidite riski arasında pozitif/negatif bir ilişki vardır.

Hipotez #16: Ülke tüketici fiyat endeksi ile banka likidite riski arasında pozitif/negatif bir ilişki vardır.

Hipotez #17: Döviz kuru ile banka likidite riski arasında pozitif/negatif bir ilişki vardır.

3.2 Metodoloji

Yukarıda belirtilen hipotezlerin test edilmesi için panel regresyon modelleri uygulanmıştır. Panel veri; çeşitli zaman döneminde hane halkları, şirketler, ülkeler v.b. gibi yatay kesit gözlemlerin bir araya getirilmesiyle elde edilmektedir (Baltagi, 2008:1).

Aşağıda tüm bankalar için uygulanan modeller, İslami bankalar için uygulanan modeller ve geleneksel bankalar için uygulanan modeller gösterilmektedir.

3.2.1 Tüm Bankalar İçin Model

Örneklemini İslami ve Geleneksel bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankaların oluşturduğu veri seti ile Hipotez #1-7'nin test edilmesi için uygulanan model aşağıda gösterilmektedir.

$$LR_{i,t} = \alpha_{0,i} + \beta_{1,i} SIZE_{i,t} + \beta_{2,i} ROA_{i,t} + \beta_{3,i} ROE_{i,t} + \beta_{4,i} CAR_{i,t} + \beta_{5,i} NIM_{i,t} + \beta_{6,i} DTE_{i,t} + \beta_{7,i} LTD_{i,t} + \varepsilon_{i,t}$$

Yukarıdaki model ile test edilen Hipotez #1-7'nin sıfır ve alternatif hipotezleri aşağıda gösterilmektedir.

Hipotez #1 ₀ : $\beta_{1,i} = 0$	Hipotez #1 ₁ : $\beta_{1,i} \neq 0$
Hipotez #2 ₀ : $\beta_{2,i} = 0$	Hipotez #2 ₁ : $\beta_{2,i} \neq 0$
Hipotez #3 ₀ : $\beta_{3,i} = 0$	Hipotez #3 ₁ : $\beta_{3,i} \neq 0$
Hipotez #4 ₀ : $\beta_{4,i} = 0$	Hipotez #4 ₁ : $\beta_{4,i} \neq 0$
Hipotez #5 ₀ : $\beta_{5,i} = 0$	Hipotez #5 ₁ : $\beta_{5,i} \neq 0$
Hipotez #6 ₀ : $\beta_{6,i} = 0$	Hipotez #6 ₁ : $\beta_{6,i} \neq 0$
Hipotez #7 ₀ : $\beta_{7,i} = 0$	Hipotez #7 ₁ : $\beta_{7,i} \neq 0$

Hipotez #8-14'ün test edilmesi için uygulanan model, İslami bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankalar için $D_i=1$ ve geleneksel bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankalar için $D_i=0$ olmak üzere aşağıda gösterilmektedir.

$$LR_{i,t} = \alpha_{0,i} + (\beta_{1,i} + \beta_{2,i} D_i) SIZE_{i,t} + (\beta_{3,i} + \beta_{4,i} D_i) ROA_{i,t} + (\beta_{5,i} + \beta_{6,i} D_i) ROE_{i,t} + (\beta_{7,i} + \beta_{8,i} D_i) CAR_{i,t} + (\beta_{9,i} + \beta_{10,i} D_i) NIM_{i,t} + (\beta_{11,i} + \beta_{12,i} D_i) DTE_{i,t} + (\beta_{13,i} + \beta_{14,i} D_i) LTD_{i,t} + \varepsilon_{i,t}$$

Yukarıdaki model ile test edilen Hipotez #8-14'ün sıfır ve alternatif hipotezleri aşağıda gösterilmektedir.

Hipotez #8 ₀ : $\beta_{2,i} = 0$	Hipotez #8 ₁ : $\beta_{2,i} \neq 0$
Hipotez #9 ₀ : $\beta_{4,i} = 0$	Hipotez #9 ₁ : $\beta_{4,i} \neq 0$
Hipotez #10 ₀ : $\beta_{6,i} = 0$	Hipotez #10 ₁ : $\beta_{6,i} \neq 0$
Hipotez #11 ₀ : $\beta_{8,i} = 0$	Hipotez #11 ₁ : $\beta_{8,i} \neq 0$

$$\text{Hipotez \#12}_0: \beta_{10,i} = 0 \quad \text{Hipotez \#12}_1: \beta_{10,i} \neq 0$$

$$\text{Hipotez \#13}_0: \beta_{12,i} = 0 \quad \text{Hipotez \#13}_1: \beta_{12,i} \neq 0$$

$$\text{Hipotez \#14}_0: \beta_{14,i} = 0 \quad \text{Hipotez \#14}_1: \beta_{14,i} \neq 0$$

Hipotez #15-17'nin test edilmesi için uygulanan model aşağıda gösterilmektedir.

$$\begin{aligned} LR_{i,t} = & \alpha_{0,i} + \beta_{1,i} SIZE_{i,t} \\ & + \beta_{2,i} ROA_{i,t} + \beta_{3,i} ROE_{i,t} + \beta_{4,i} CAR_{i,t} + \beta_{5,i} NIM_{i,t} + \beta_{6,i} DTE_{i,t} \\ & + \beta_{7,i} LTD_{i,t} + \beta_{8,i} GDP_{i,t} + \beta_{9,i} CPI_{i,t} + \beta_{10,i} FX_{i,t} + \varepsilon_{i,t} \end{aligned}$$

Yukarıdaki model ile test edilen Hipotez #15-17'nin sıfır ve alternatif hipotezleri aşağıda gösterilmektedir.

$$\text{Hipotez \#15}_0: \beta_{8,i} = 0 \quad \text{Hipotez \#15}_1: \beta_{8,i} \neq 0$$

$$\text{Hipotez \#16}_0: \beta_{9,i} = 0 \quad \text{Hipotez \#16}_1: \beta_{9,i} \neq 0$$

$$\text{Hipotez \#17}_0: \beta_{10,i} = 0 \quad \text{Hipotez \#17}_1: \beta_{10,i} \neq 0$$

3.2.2 İslami Bankalar İçin Model

Örneklemini sadece İslami bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankaların oluşturduğu veri seti ile Hipotez #1-7'nin test edilmesi için uygulanan model aşağıda gösterilmektedir.

$$\begin{aligned} LR_{i,t} = & \alpha_{0,i} + \beta_{1,i} SIZE_{i,t} \\ & + \beta_{2,i} ROA_{i,t} + \beta_{3,i} ROE_{i,t} + \beta_{4,i} CAR_{i,t} + \beta_{5,i} NIM_{i,t} + \beta_{6,i} DTE_{i,t} \\ & + \beta_{7,i} LTD_{i,t} + \varepsilon_{i,t} \end{aligned}$$

Yukarıdaki model ile test edilen Hipotez #1-7'nin sıfır ve alternatif hipotezleri aşağıda gösterilmektedir.

$$\text{Hipotez \#1}_0: \beta_{1,i} = 0 \quad \text{Hipotez \#1}_1: \beta_{1,i} \neq 0$$

$$\text{Hipotez \#2}_0: \beta_{2,i} = 0 \quad \text{Hipotez \#2}_1: \beta_{2,i} \neq 0$$

Hipotez #3 ₀ : $\beta_{3,i} = 0$	Hipotez #3 ₁ : $\beta_{3,i} \neq 0$
Hipotez #4 ₀ : $\beta_{4,i} = 0$	Hipotez #4 ₁ : $\beta_{4,i} \neq 0$
Hipotez #5 ₀ : $\beta_{5,i} = 0$	Hipotez #5 ₁ : $\beta_{5,i} \neq 0$
Hipotez #6 ₀ : $\beta_{6,i} = 0$	Hipotez #6 ₁ : $\beta_{6,i} \neq 0$
Hipotez #7 ₀ : $\beta_{7,i} = 0$	Hipotez #7 ₁ : $\beta_{7,i} \neq 0$

Örneklemini sadece İslami bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankaların oluşturduğu veri seti ile Hipotez #15-17'nin test edilmesi için uygulanan model aşağıda gösterilmektedir.

$$LR_{i,t} = \alpha_{0,i} + \beta_{1,i} SIZE_{i,t} + \beta_{2,i} ROA_{i,t} + \beta_{3,i} ROE_{i,t} + \beta_{4,i} CAR_{i,t} + \beta_{5,i} NIM_{i,t} + \beta_{6,i} DTE_{i,t} + \beta_{7,i} LTD_{i,t} + \beta_{8,i} GDP_{i,t} + \beta_{9,i} CPI_{i,t} + \beta_{10,i} FX_{i,t} + \varepsilon_{i,t}$$

Yukarıdaki model ile test edilen Hipotez #15-17'nin sıfır ve alternatif hipotezleri aşağıda gösterilmektedir.

Hipotez #15 ₀ : $\beta_{8,i} = 0$	Hipotez #15 ₁ : $\beta_{8,i} \neq 0$
Hipotez #16 ₀ : $\beta_{9,i} = 0$	Hipotez #16 ₁ : $\beta_{9,i} \neq 0$
Hipotez #17 ₀ : $\beta_{10,i} = 0$	Hipotez #17 ₁ : $\beta_{10,i} \neq 0$

3.2.3 Geleneksel Bankalar İçin Model

Örneklemini sadece geleneksel bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankaların oluşturduğu veri seti ile Hipotez #1-7'nin test edilmesi için uygulanan model aşağıda gösterilmektedir.

$$LR_{i,t} = \alpha_{0,i} + \beta_{1,i} SIZE_{i,t} + \beta_{2,i} ROA_{i,t} + \beta_{3,i} ROE_{i,t} + \beta_{4,i} CAR_{i,t} + \beta_{5,i} NIM_{i,t} + \beta_{6,i} DTE_{i,t} + \beta_{7,i} LTD_{i,t} + \varepsilon_{i,t}$$

Yukarıdaki model ile test edilen Hipotez #1-7'nin sıfır ve alternatif hipotezleri aşağıda gösterilmektedir.

Hipotez #1 ₀ : $\beta_{1,i} = 0$	Hipotez #1 ₁ : $\beta_{1,i} \neq 0$
Hipotez #2 ₀ : $\beta_{2,i} = 0$	Hipotez #2 ₁ : $\beta_{2,i} \neq 0$
Hipotez #3 ₀ : $\beta_{3,i} = 0$	Hipotez #3 ₁ : $\beta_{3,i} \neq 0$
Hipotez #4 ₀ : $\beta_{4,i} = 0$	Hipotez #4 ₁ : $\beta_{4,i} \neq 0$
Hipotez #5 ₀ : $\beta_{5,i} = 0$	Hipotez #5 ₁ : $\beta_{5,i} \neq 0$
Hipotez #6 ₀ : $\beta_{6,i} = 0$	Hipotez #6 ₁ : $\beta_{6,i} \neq 0$
Hipotez #7 ₀ : $\beta_{7,i} = 0$	Hipotez #7 ₁ : $\beta_{7,i} \neq 0$

Örneklemini sadece İslami bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankaların oluşturduğu veri seti ile Hipotez #15-17'nin test edilmesi için uygulanan model aşağıda gösterilmektedir.

$$LR_{i,t} = \alpha_{0,i} + \beta_{1,i} SIZE_{i,t} + \beta_{2,i} ROA_{i,t} + \beta_{3,i} ROE_{i,t} + \beta_{4,i} CAR_{i,t} + \beta_{5,i} NIM_{i,t} + \beta_{6,i} DTE_{i,t} + \beta_{7,i} LTD_{i,t} + \beta_{8,i} GDP_{i,t} + \beta_{9,i} CPI_{i,t} + \beta_{10,i} FX_{i,t} + \varepsilon_{i,t}$$

Yukarıdaki model ile test edilen Hipotez #15-17'nin sıfır ve alternatif hipotezleri aşağıda gösterilmektedir.

Hipotez #15 ₀ : $\beta_{8,i} = 0$	Hipotez #15 ₁ : $\beta_{8,i} \neq 0$
Hipotez #16 ₀ : $\beta_{9,i} = 0$	Hipotez #16 ₁ : $\beta_{9,i} \neq 0$
Hipotez #17 ₀ : $\beta_{10,i} = 0$	Hipotez #17 ₁ : $\beta_{10,i} \neq 0$

3.3 Veri Seti

Bilimsel araştırmalarda kullanılan veriler birincil ve ikincil olmak üzere iki sınıfa ayrılmaktadır. Birincil veriler anket, gözlem veya mülakat yöntemi ile araştırmacıların kendilerinin elde ettiği verilerdir. İkincil veriler ise daha önceden derlenmiş verilerdir. İkincil verilerin kullanılması araştırmacılara zaman ve maliyet avantajı ile periyodik analize imkân sağlamaktadır. Ayrıca bu veriler erişilebilir olmaktadır (Saunders, Thornhill ve Lewis, 2009).

Bu çalışmanın veri seti; Bloomberg Terminalinden ve Dünya Bankası'ndan elde edilen ikinci veriler ile oluşturulmuştur.

Araştırma kapsamında geleneksel bankacılık ve İslami bankacılık sektörlerinden bankalar ele alınmıştır. Araştırmanın örnekleminde yer alan 63 bankanın unvanları, ülkeleri ve Bloomberg kodları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 3.1. Seçilmiş Bankalar ve Ülkeler

Ülke	Banka Unvanı	Sektör	Bloomberg Ticker
Bahreyn	Ahli United Bank BSC	İslami Bankacılık	AUB BI Equity
Bahreyn	Al Baraka Banking Group BSC	İslami Bankacılık	BARKA BI Equity
Bahreyn	Al Salam Bank-Bahrain BSC	İslami Bankacılık	SALAM BI Equity
Bahreyn	Arab Banking Corp BSC	İslami Bankacılık	ABC BI Equity
Bahreyn	BBK BSC	Geleneksel Bankacılık	BBK BI Equity
Bangladeş	BRAC Bank Ltd	Geleneksel Bankacılık	BRAC BD Equity
Bangladeş	Mercantile Bank Ltd	Geleneksel Bankacılık	MERBNK BD Equity
Bangladeş	Southeast Bank Ltd	Geleneksel Bankacılık	SEB BD Equity
Birleşik Arap Emirlikleri	Abu Dhabi Commercial Bank PJSC	Geleneksel Bankacılık	ADCB UH Equity
Birleşik Arap Emirlikleri	Abu Dhabi Islamic Bank PJSC	İslami Bankacılık	ADIB DH Equity
Birleşik Arap Emirlikleri	Dubai Islamic Bank PJSC	İslami Bankacılık	DIB DB Equity
Birleşik Arap Emirlikleri	Emirates Islamic Bank PJSC	İslami Bankacılık	EIB DB Equity

Birleşik Arap Emirlikleri	First Gulf Bank PJSC	Geleneksel Bankacılık	FGB UH Equity
Birleşik Arap Emirlikleri	Sharjah Islamic Bank	İslami Bankacılık	NBS UH Equity
Birleşik Arap Emirlikleri	United Arab Bank PJSC	Geleneksel Bankacılık	UAB DH Equity
Endonezya	Bank Central Asia Tbk PT	Geleneksel Bankacılık	BBCA IJ Equity
Endonezya	Bank CIMB Niaga Tbk PT	Geleneksel Bankacılık	BNGA IJ Equity
Endonezya	Bank Danamon Indonesia Tbk PT	Geleneksel Bankacılık	BDMN BW Equity
Endonezya	Bank Negara Indonesia Persero Tbk PT	Geleneksel Bankacılık	BBNI IJ Equity
Endonezya	Bank Pan Indonesia Tbk PT	İslami Bankacılık	PBPJF US Equity
Endonezya	Bank Pembangunan Daerah Jawa Barat Dan Banten Tbk PT	İslami Bankacılık	BJBR IJ Equity
Katar	Ahli Bank QSC	İslami Bankacılık	ABQK QD Equity
Katar	Al Khalij Commercial Bank PQSC	Geleneksel Bankacılık	KCBK QD Equity
Katar	Commercial Bank QSC/The	Geleneksel Bankacılık	CBQK QD Equity
Katar	Doha Bank QSC	İslami Bankacılık	DHBK QD Equity
Katar	Qatar International Islamic Bank QSC	İslami Bankacılık	QIIK QD Equity
Katar	Qatar Islamic Bank SAQ	İslami Bankacılık	QIBK QD Equity
Kuveyt	Al Ahli Bank of Kuwait KSCP	Geleneksel Bankacılık	ABK KK Equity
Kuveyt	Burgan Bank SAK	Geleneksel Bankacılık	BURG KK Equity
Kuveyt	Gulf Bank KSCP	Geleneksel Bankacılık	GBK KK Equity
Kuveyt	Kuwait International Bank KSCP	İslami Bankacılık	KIB KK Equity
Malezya	AFFIN Holdings Bhd	İslami Bankacılık	AHB MK Equity
Malezya	Alliance Financial Group Bhd	İslami Bankacılık	AFG MK Equity
Malezya	Bank Muamalat Malaysia Bhd	İslami Bankacılık	1380Z MK Equity
Malezya	CIMB Group Holdings Islamic Banking Unit Bhd	İslami Bankacılık	0701002D MK Equity

Malezya	Hong Leong Bank Bhd	Geleneksel Bankacılık	HLBK MK Equity
Malezya	RHB Bank Bhd	Geleneksel Bankacılık	RHBBANK MK Equity
Mısır	Abu Dhabi Islamic Bank/Egypt	İslami Bankacılık	ADIB EY Equity
Mısır	Al Baraka Bank	İslami Bankacılık	SAUD EY Equity
Mısır	Faisal Islamic Bank of Egypt	İslami Bankacılık	FAIT EY Equity
Mısır	Qatar National Bank	Geleneksel Bankacılık	QNBA EY Equity
Mısır	Suez Canal Bank EJSC	Geleneksel Bankacılık	CANA EY Equity
Pakistan	Bankislami Pakistan Ltd	İslami Bankacılık	BIPL PA EQUITY
Pakistan	Habib Bank Ltd	Geleneksel Bankacılık	HBL PA EQUITY
Pakistan	MCB Bank Ltd	Geleneksel Bankacılık	MCB PA EQUITY
Pakistan	Meezan Bank Ltd	İslami Bankacılık	MEBL PA EQUITY
Suudi Arabistan	Alawwal Bank	İslami Bankacılık	ALAWWAL AB Equity
Suudi Arabistan	Arab National Bank	Geleneksel Bankacılık	ARNB AB Equity
Suudi Arabistan	Bank Al-Jazira	İslami Bankacılık	BJAZ AB Equity
Suudi Arabistan	Banque Saudi Fransi	Geleneksel Bankacılık	BSFR AB Equity
Suudi Arabistan	Riyad Bank	Geleneksel Bankacılık	RIBL AB Equity
Suudi Arabistan	Samba Financial Group	Geleneksel Bankacılık	SAMBA AB Equity
Suudi Arabistan	Saudi British Bank/The	İslami Bankacılık	SABB AB Equity
Suudi Arabistan	Saudi Investment Bank/The	Geleneksel Bankacılık	SIBC AB Equity
Türkiye	Akbank TAS	Geleneksel Bankacılık	AKBNK TI

			Equity
Türkiye	Albaraka Turk Katilim Bankasi AS	İslami Bankacılık	ALBRK TI Equity
Türkiye	Asya Katilim Bankasi AS	İslami Bankacılık	ASYAB TI Equity
Türkiye	Turkiye Halk Bankasi AS	Geleneksel Bankacılık	HALKB TI Equity
Türkiye	Turkiye Vakiflar Bankasi TAO	Geleneksel Bankacılık	VAKBN TI Equity
Ürdün	Arab Bank PLC	Geleneksel Bankacılık	ARBK JR Equity
Ürdün	Arab Banking Corp/Jordan	Geleneksel Bankacılık	ABCO JR Equity
Ürdün	Bank of Jordan	İslami Bankacılık	BOJX JR Equity
Ürdün	Jordan Dubai Islamic Bank	İslami Bankacılık	JDIB JR Equity

Toplam 12 ülkeden 63 bankanın oluşturduğu örneklemin 32'si geleneksel bankacılık sektöründe ve 31'i İslami bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankalardan oluşmaktadır.

Örneklemin oluşturulmasında kriter olarak öncelikle araştırma döneminde en çok verisi olan bankalar seçilerek uzun liste oluşturulmuştur. Uzun liste içerisinden toplam aktif büyüklükleri birbirine yakın olan bankalar seçilerek kısa liste oluşturulmuştur.

Araştırmanın frekansı ise çeyrek dönemdir. Bankaların finansal raporlamaları üçer aylık dönemlerde gerçekleştiğinden, frekans en sık üçer aylık olabilmektedir. Üçer aylık frekansta çalışılmasının nedeni ise, altı aylık veya yıllık frekanstaki verilere göre üç aylık frekanstaki verilerin likidite riskini daha iyi yansıtabilmesidir.

Araştırma dönemi 2004 yılı son çeyreği ile 2016 üçüncü çeyreği dönemini kapsamaktadır. Dolayısıyla gözlem sayısı 48'dir. Dönem uzunluğu olarak oniki yıl seçilmesinin ana nedeni, araştırmada bankaların likidite riskini etkileyen faktörlerin uzun bir gözlem verisi çerçevesinde ortaya konması amacındandır.

3.4 Bağımlı Değişken

Araştırmanın uygulanan modellerde bağımlı değişken, örneklem içerisindeki bankaların likidite riskidir. Örneklemdeki Geleneksel ve İslami bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankaların likidite riskini temsil etmek üzere aşağıdaki değişken kullanılmıştır. Likidite riskini temsil etmek üzere aşağıdaki oranın kullanılması, Akhtar, Ali ve Sadaqat (2011), Almumani (2013), Anam, Hasan, Uddin ve Hossain (2012), Ghenimi ve Omri (2015), Iqbal (2012) ve Sukmana ve Suryaningtyas (2016)'ın çalışmalarıyla tutarlılık göstermektedir.

$$LR_{i,t} = \frac{\text{Likit Aktifler}_{i,t}}{\text{Toplam Aktifler}_{i,t}}$$

3.5 Bağımsız Değişkenler

3.5.1 Aktif Büyüklük (*Size*)

Araştırmanın uygulanan modellerinde yer alan bağımsız değişkenlerin ilki bankaların büyüklüğünü temsil etmek üzere toplam aktifler değerinin logaritmasıdır. Banka büyüklüğü temsil etmek üzere toplam aktifler değerinin logaritmasının bağımsız değişken olarak kullanılması, Ahmed, Akhtar ve Usman (2011), Akhtar, Ali ve Sadaqat (2011), Aldoseri (2012), Almumani (2013), Anam, Hasan, Uddin ve Hossain (2012), Ghenimi ve Omri (2015), Iqbal (2012), Ramazan ve Zafar (2014), Vodova (2011) ve Zolkifli, Hamid ve Janor (2015)'in çalışmalarıyla tutarlılık göstermektedir.

$$SIZE_{i,t} = \log(\text{Toplam Aktifler}_{i,t})$$

3.5.2 Aktif Kârlılık (*Return on Asset, ROA*)

Örneklemdeki bankaların kârlılığını temsil etmek üzere kullanılan ilk bağımsız değişken bankaların aktif kârlılıklarıdır. Banka kârlılığını temsil etmek üzere aktif kârlılığın bağımsız değişken olarak kullanılması, Akhtar, Ali ve Sadaqat (2011), Almumani (2013), Anam, Hasan, Uddin ve Hossain (2012), Ghenimi ve

Omri (2015), Iqbal (2012), Ramazan ve Zafar (2014) ve Sukmana ve Suryaningtyas (2016)'ın çalışmalarıyla tutarlılık göstermektedir.

$$ROA_{i,t} = \frac{Vergi\ Sonrası\ Kar_{i,t}}{Toplam\ Aktifler_{i,t}}$$

3.5.3 Özsermaye Kârlılığı (Return on Equity, ROE)

Araştırmada kârlılığı temsil etmek üzere kullanılan ikinci bağımsız değişken ise bankaların özsermaye kârlılıklarıdır. Banka kârlılığını temsil etmek üzere özsermaye kârlılığının bağımsız değişken olarak kullanılması, Akhtar, Ali ve Sadaqat (2011), Almumani (2013), Anam, Hasan, Uddin ve Hossain (2012), Ghenimi ve Omri (2015), Iqbal (2012) ve Ramazan ve Zafar (2014)'ın çalışmalarıyla tutarlılık göstermektedir.

$$ROE_{i,t} = \frac{Vergi\ Sonrası\ Kar_{i,t}}{Özsermaye_{i,t}}$$

3.5.4 Sermaye Yeterlilik Oranı (*Capital Adequacy Ratio*)

Örneklemdaki bankaların sermaye yeterlilikleri aşağıdaki şekilde hesaplanmıştır. Bankaların sermaye yeterliliklerini temsil etmek üzere aşağıdaki oranın kullanılması, Almumani (2013), Ayaydın ve Karaaslan (2014), Ghenimi ve Omri (2015), Laurine (2013) ve Sukmana ve Suryaningtyas (2016)'ın çalışmalarıyla tutarlılık göstermektedir.

$$CAR_{i,t} = \frac{Sermaye_{i,t}}{Toplam\ Aktifler_{i,t}}$$

3.5.5 Net Faiz Marjı (*Net Interest Margin*)

Araştırmada kullanılan beşinci bağımsız değişken ise aşağıdaki şekilde hesaplanan bankaların net faiz marjlarıdır. Net faiz marjının bağımsız değişken olarak kullanılması, Almumani (2013), Ayaydın ve Karaaslan (2014) ve Ghenimi ve Omri (2015)'nin çalışmalarıyla tutarlılık göstermektedir.

$$NIM_{i,t} = \frac{\text{Toplam Faiz Gelirleri}_{i,t} - \text{Toplam Faiz Giderleri}_{i,t}}{\text{Toplam Aktifler}_{i,t}}$$

3.5.6 Borç Özsermaye Oranı (*Debt to Equity*)

Araştırmada kullanılan diğer bir bağımsız değişken ise borç özsermaye oranıdır. Borç özsermaye oranının bağımsız değişken olarak kullanılması, Almumani (2013)'nin çalışmasıyla tutarlılık göstermektedir.

$$DTE_{i,t} = \frac{\text{Toplam Borç}_{i,t}}{\text{Özsermaye}_{i,t}}$$

3.5.7 Kredi Mevduat Oranı (*Loan to Deposit*)

Araştırmada kullanılan bankaya özgü son bağımsız değişken ise toplam kredilerin toplam mevduata oranıdır. Kredi mevduat oranının bağımsız değişken olarak kullanılması, Almumani (2013), Indriani (2008) ve Zolkifli, Hamid ve Janor (2015)'in çalışmasıyla tutarlılık göstermektedir.

$$LTD_{i,t} = \frac{\text{Toplam Krediler}_{i,t}}{\text{Toplam Mevduat}_{i,t}}$$

3.6 Makroekonomik Değişkenler

Araştırmada bankaya özgü bağımsız değişkenlerin yanısıra bankaların faaliyet gösterdikleri ülkelerin makroekonomik değişkenleri de ayrıca model dâhil edilmiştir.

3.6.1 Reel GSMH Büyümesi (*GDP Relative Real Growth*)

Hipotez #15-17'nin test edilmesi uygulanan modellerde yer alan makroekonomik değişkenlerin ilki reel gayrisafi milli hasıla büyümesidir. Reel gayrisafi milli hasıla büyümesinin makroekonomik bağımsız değişken olarak kullanılması, Ayaydın ve Karaaslan (2014), Dinger (2009), Ghenimi ve Omri (2015a), Ghenimi ve Omri (2015b), Işıl ve Özkan (2015), Munteanu (2012),

Sulaiman, Mohamad, Mohammad ve Samsudin (2013), Vodová, (2011) ve Zengin ve Yüksel (2016)'in çalışmalarıyla tutarlılık göstermektedir.

$$GDP_{c,t} = \text{reel gayrisafi milli hasıla büyümesi}_{c,t}$$

3.6.2 Tüketici Fiyat Endeksi (*Consumer Price Index*)

Hipotez #15-17'nin test edilmesi uygulanan modellerde yer alan makroekonomik değişkenlerin ikincisi tüketici fiyat endeksidir. Tüketici fiyat endeksinin makroekonomik bağımsız değişken olarak kullanılması, Ayaydın ve Karaaslan (2014), Ghenimi ve Omri (2015a), Ghenimi ve Omri (2015b), Işıl ve Özkan (2015), Laurine (2013), Munteanu (2012), Sulaiman, Mohamad, Mohammad ve Samsudin (2013), Vodová, (2011) ve Zengin ve Yüksel (2016)'in çalışmalarıyla tutarlılık göstermektedir.

$$CPI_{c,t} = \text{tüketici fiyat endeksi}_{c,t}$$

3.6.3 Döviz Kuru (*Foreign Exchange Rate*)

Hipotez #15-17'nin test edilmesi uygulanan modellerde yer alan son bağımsız değişken ise döviz kurudur. Döviz kuru olarak örneklemdaki bankaların faaliyet gösterdikleri ülke para biriminin ABD Doları karşısındaki değeri alınmıştır. Döviz kurunun makroekonomik bağımsız değişken olarak kullanılması, Bangia, Diebold, Schuermann ve Stroughair (2001) ve Zengin ve Yüksel (2016)'in çalışmalarıyla tutarlılık göstermektedir.

$$FX_{c,t} = \text{ABD Doları döviz kuru}_{c,t}$$

3.7 Tanımlayıcı İstatistikler, Korelasyon Katsayıları ve Birim Kök Testleri

Panel veri kesiti 63 bankadan oluşmakta ve zaman periyodu ise 48 çeyrek olmakla birlikte, her bir kesit ve her bir zaman aralığı için bütün gözlemler mevcut olmadığından dengesiz paneldir (*unbalanced panel*). Aşağıda bağımlı ve bağımsız

değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler, korelasyon katsayıları ve birim kök testi sonuçları yer almaktadır.

3.7.1 Tanımlayıcı İstatistikler

Araştırmada kullanılan değişkenlere ilişkin istatistikî bilgiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Tablo'dan görüldüğü üzere örneklemdaki bankaların 2004:4 - 2016:3 dönemi likidite riski ortalaması % 0.09 olarak gerçekleşirken, standart sapması % 0.05 olarak tespit edilmiştir. Basıklık ve çarpıklık değerlerine baktığımızda gerek bağımlı gerekse bağımsız tüm değişkenlerin normal dağılım göstermediği gözlemlenmektedir. Bu durumu aynı zamanda Jarque-Bera test istatistiği sonuçları da teyit etmektedir. Test istatistiğine ilişkin olasılık değerleri %5 güven seviyesinin altında olduğundan normal dağılım varsayımı reddedilmektedir.

Tablo 3.2 Değişkenlerine İlişkin İstatistikî Bilgiler

Değişken	Ortalama	Maksimum	Minimum	Standart Sapma	Simetri	Çarpıklık	Jarque-Bera	Olasılık
CAR	0.2545	0.7772	0.0236	0.1000	0.8226	4.6888	327.49	0.0000
CPI	107.3584	156.7983	59.7911	18.6451	0.3584	3.3640	38.08	0.0000
DTE	121.1994	925.6080	0.0843	97.1408	2.3943	12.9261	7,155.83	0.0000
FX	0.4976	3.6603	0.0127	0.6681	2.8631	11.2889	5,979.80	0.0000
GDP	4.7353	19.5923	(7.0761)	2.9678	0.3467	8.6757	1,926.25	0.0000
LOGSIZE	4.1793	4.9936	2.1504	0.4601	(0.8592)	3.9180	223.61	0.0000
LR	0.0938	0.3637	0.0057	0.0528	1.2266	5.0181	594.50	0.0000
LTD	142.5723	56,273.0900	11.0032	1,630.0570	31.2982	1,031.6440	62,571,045.00	0.0000
NIM	4.0250	11.4484	(4.0704)	1.9691	0.9046	4.3538	300.83	0.0000
ROA	1.6118	5.4618	(8.1232)	1.1971	(2.3941)	18.5012	15,507.77	0.0000
ROE	12.2030	58.0029	(63.8499)	9.9343	(1.1665)	12.5182	5,658.35	0.0000

3.7.2 Korelasyon Katsayıları

Araştırmada kullanılan değişkenlere ilişkin korelasyon katsayıları aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Bağımlı değişken ile bağımsız değişkenler arasındaki korelasyon katsayılarının (-0,20 +0,05) aralığında olduğu görülmektedir. En yüksek iki korelasyon ise; DTE ve CAR ile ROA ve ROE arasındaki olup sırasıyla korelasyon katsayıları 0.55 ve 0.70'dir.

Tablo 3.3 Korelasyon Katsayıları

	CAR	CPI	DTE	FX	GDP	LOGSIZE	LR	LTD	NIM	ROA	ROE
CAR	1.0000	(0.1146)	0.5572	0.3871	0.1162	0.0757	(0.1083)	0.1661	(0.0866)	0.0471	0.0161
CPI	(0.1146)	1.0000	(0.0613)	(0.1355)	(0.1862)	0.0438	(0.0428)	(0.0515)	0.0289	(0.1972)	(0.3909)
DTE	0.5572	(0.0613)	1.0000	0.2067	0.0587	0.1725	0.0549	(0.0024)	(0.2337)	(0.1764)	0.0699
FX	0.3871	(0.1355)	0.2067	1.0000	(0.0474)	(0.1574)	0.0373	0.0494	(0.1125)	(0.0482)	(0.1086)
GDP	0.1162	(0.1862)	0.0587	(0.0474)	1.0000	0.0068	(0.1383)	0.0426	0.0130	0.1779	0.1807
LOGSIZE	0.0757	0.0438	0.1725	(0.1574)	0.0068	1.0000	(0.0079)	(0.1471)	(0.1547)	0.2042	0.3217
LR	(0.1083)	(0.0428)	0.0549	0.0373	(0.1383)	(0.0079)	1.0000	0.0101	(0.0998)	(0.2049)	(0.0405)
LTD	0.1661	(0.0515)	(0.0024)	0.0494	0.0426	(0.1471)	0.0101	1.0000	0.0527	0.0710	(0.0043)
NIM	(0.0866)	0.0289	(0.2337)	(0.1125)	0.0130	(0.1547)	(0.0998)	0.0527	1.0000	0.3340	0.1637
ROA	0.0471	(0.1972)	(0.1764)	(0.0482)	0.1779	0.2042	(0.2049)	0.0710	0.3340	1.0000	0.7072
ROE	0.0161	(0.3909)	0.0699	(0.1086)	0.1807	0.3217	(0.0405)	(0.0043)	0.1637	0.7072	1.0000

3.7.3 Birim Kök Testleri

Araştırmada kullanılan serilerin durağanlığı için panel veri modellerinde birim kök sınamasına yönelik testlerden olan Dickey-Fuller Fisher Ki-Kare ve Phillips-Perron Fisher Ki-Kare birim kök testleri kullanılmıştır. Test sonuçları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Yapılan durağanlık testleri sonucunda; bağımlı ve bağımsız değişkenlerin birim köke sahip oldukları yönündeki H_0 hipotezi, %1 anlamlılık seviyesinde olmak üzere, reddedilmiş ve anılan değişkenlerin düzey değerlerinin durağan olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Makroekonomik değişkenlere bakıldığında ise tüketici fiyat endeksinin düzeyde durağan olmadığı, birinci farkı alındığında ise bu serinin %1 anlamlılık seviyesinde durağan olduğu görülmüştür.

Tablo 3.4 Panel Birim Kök Testi İstatistik Sonuçları

Değişken	Dickey-Fuller Fisher Ki-Kare		Phillips-Perron Fisher Ki-Kare	
	İstatistik	P-Değeri	İstatistik	P-Değeri
LR	228.1464	0.0000	480.3880	0.0000
CAR	211.1980	0.0000	223.3725	0.0000
DTE	148.8908	0.0011	294.6964	0.0000
LTD	150.1420	0.0009	253.8058	0.0000
NIM	182.9303	0.0000	277.7215	0.0000
ROA	209.7131	0.0000	147.2678	0.0050
ROE	260.5963	0.0000	218.1077	0.0000
LOGSIZE	205.6210	0.0000	157.4086	0.0009
GDP	239.0211	0.0000	299.1246	0.0000
FX	178.5465	0.0000	309.4031	0.0000
CPI	105.2456	0.3403	112.1510	0.3227
DCPI	1,017.5254	0.0000	1,539.1648	0.0000

3.8 Panel Veri Regresyonları

Panel veri analizinde birçok değişkene dayalı denklem, havuzlanmış regresyon modeli (*pooled regression model*), sabit etkiler regresyon modeli (*fixed effects regression model*) veya rassal etkiler regresyon modeli (*random effects regression model*) ile tahmin edilmektedir.

Birimsel sabit etkiler regresyon modeli, panel veride dışlanan değişkenler kesitler (bankalar) bazında değiştiği halde zamana göre değişmediği durumda kullanılan bir yöntemdir. Zamansal sabit etkiler regresyon modelinde ise, kesitler bazında değişmeyen ancak zaman içinde değişen etkiler kontrol altına alınmaktadır. Birimsel ve zamansal sabit etkiler regresyon modelinde bu etkiler birleştirilmiştir (Stock ve Watson, 2011: 358-359).

Araştırmada panel veri regresyon tahminlerinde, havuzlanmış, sabit veya rassal etkilerden hangisinin geçerli olacağı “Olasılık Oran Testi” (*Redundant Fixed Effects Test*), “Breush-Pagan LM Testi” ve “Hausman Testi” ile belirlenmiştir. Uygulanan modellerin bir bütün olarak anlamlılığı F testi ile araştırılmıştır. Veri setinde otokorelasyonun olup olmadığı Wooldridge (2002) otokorelasyon testi ile araştırılmıştır. Modellerde değişen varyans probleminin gözlenip gözlenmediği ise Wald değişen varyans testi ile sınanmıştır.

3.8.1 Tüm Bankalar İçin Panel Veri Regresyonları

Örneklemini İslami ve Geleneksel bankacılık sektöründe faaliyet gösteren 63 bankanın oluşturduğu veri seti ile Hipotez #1-7'nin test edilmesi için uygulanacak modelin belirlenmesini sağlayacak “Olasılık Oran Testi”, “Breush-Pagan LM Testi” ve “Hausman Testi” sonuçları aşağıda gösterilmektedir.

Tablo 3.5 Olasılık Oran Testi Sonuçları

Test Özeti	İstatistik	P-Değeri
Yatay Kesit F	23.074724	0.0000
Yatay Kesit Ki-kare	1051.139692	0.0000
Zaman F	2.602476	0.0000
Zaman Ki-kare	127.431680	0.0000
Yatay Kesit / Zaman F	14.766395	0.0000
Yatay Kesit / Zaman Ki-kare	1140.968558	0.0000

Hausman Testi Sonuçları

Ki-Kare İstatistiği	P-Değeri
9.66	0.1397

Breush-Pagan LM Testi Sonuçları

Ki-Kare İstatistiği	P-Değeri
3076.74	0.0000

Yukarıdaki test istatistiklerinin sonucunda elde edilen olasılık değerleri, rassal etkiler modelinin tercih edilmesi gerektiğini göstermektedir. Ancak tahmin edilen rassal etkiler modelinin sonuçları ekonometrik varsayımların sağlanması durumunda geçerli olacaktır. Bu nedenle Wooldridge (2002) otokorelasyon testi ve Wald değişen varyans testi uygulanmıştır.

Otokorelasyon Testi Sonuçları

F-Değeri	P-Değeri
12.867	0.0007

Wald Değişen Varyans Testi Sonuçları

Ki-Kare İstatistiği	P-Değeri
1084.62	0.0000

Yukarıdaki test istatistiklerinin sonucunda elde edilen olasılık değerleri, otokorelasyon ve değişen varyans sorunlarının olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla standart rassal etkiler modeli tahminlerinin tutarlı ancak etkin olmamalarına ve tahmin edilen standart hataların sapmalı olmasına neden olmaktadır. Bu bulgular, tutarlı ve etkin tahmin ediciler elde etmek için “uygulanabilir genelleştirilmiş en küçük kareler yönteminin” (*Feasible Generalized Least Squares, FGLS*) kullanılması gerektiğini göstermektedir.

Aşağıda örneklemini İslami ve Geleneksel bankacılık sektöründe faaliyet gösteren 63 bankanın oluşturduğu veri seti ile Hipotez #1-7'nin test edilmesi için likidite riskinin bağımlı değişken olduğu denklemin FGLS yöntemiyle modellenmesine ilişkin tahmin sonuçları gösterilmektedir.

Tablo 3.6 Uygulanabilir Genelleştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi Tahmini

	Katsayı	Standart Hata	İstatistik	P-Değeri
CAR	-0.06177	0.004718	-13.09	0.000
DTE	0.000058	1.21E-05	4.8	0.000
LTD	-1.35E-06	1.52E-06	-0.89	0.372
NIM	0.00063	0.00062	1.02	0.309
ROA	-0.00294	0.001432	-2.05	0.04
ROE	0.00017	0.000142	1.2	0.231
LOGSIZE	0.007933	0.003345	2.37	0.018
_cons	0.062101	0.014188	4.38	0.000

Örneklemini İslami ve Geleneksel bankacılık sektöründe faaliyet gösteren 63 bankanın oluşturduğu veri seti ile Hipotez #8-14'ün test edilmesi için uygulanacak modelin belirlenmesini sağlayacak “Olasılık Oran Testi”, “Breush-Pagan LM Testi” ve “Hausman Testi” sonuçları aşağıda gösterilmektedir.

Tablo 3.7 Olasılık Oran Testi Sonuçları

Test Özeti	İstatistik	P-Değeri
Yatay Kesit F	20.445353	0.0000
Yatay Kesit Ki-kare	967.786496	0.0000
Zaman F	2.620103	0.0000
Zaman Ki-kare	128.922011	0.0000
Yatay Kesit / Zaman F	13.248900	0.0000
Yatay Kesit / Zaman Ki-kare	1062.155943	0.0000

Hausman Testi Sonuçları

Ki-Kare İstatistiği	P-Değeri
38.59	0.0001

Breush-Pagan LM Testi Sonuçları

Ki-Kare İstatistiği	P-Değeri
2385.89	0.0000

Yukarıdaki test istatistiklerinin sonucunda elde edilen olasılık değerleri, sabit etkiler modelinin tercih edilmesi gerektiğini göstermektedir. Ancak tahmin edilen sabit etkiler modelinin sonuçları ekonometrik varsayımların sağlanması durumunda geçerli olacaktır. Bu nedenle Wooldridge (2002) otokorelasyon testi ve Wald değişen varyans testi uygulanmıştır.

Otokorelasyon Testi Sonuçları

F-Değeri	P-Değeri
13.251	0.0006

Wald Değişen Varyans Testi Sonuçları

Ki-Kare İstatistiği	P-Değeri
1051.37	0.0000

Yukarıdaki test istatistiklerinin sonucunda elde edilen olasılık değerleri, otokorelasyon ve değişen varyans sorunlarının olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla standart sabit etkiler modeli tahminlerinin tutarlı ancak etkin olmamalarına ve tahmin edilen standart hataların sapmalı olmasına neden olmaktadır. Bu bulgular, tutarlı ve etkin tahmin ediciler elde etmek FGLS yönteminin kullanılması gerektiğini göstermektedir.

Aşağıda örneklemini İslami ve Geleneksel bankacılık sektöründe faaliyet gösteren 63 bankanın oluşturduğu veri seti ile Hipotez #8-14'ün test edilmesi için likidite riskinin bağımlı değişken olduğu denklemin FGLS yöntemiyle modellenmesine ilişkin tahmin sonuçları gösterilmektedir.

Tablo 3.8 Uygulanabilir Genelleştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi Tahmini

	Katsayı	Standart Hata	İstatistik	P-Değeri
CAR	0.041666	0.027894	1.49	0.135
DTE	4.08E-05	0.000021	1.94	0.052
LTD	-0.00055	0.000111	-4.95	0.000
NIM	0.000289	0.000782	0.37	0.711
ROA	-0.00454	0.002332	-1.95	0.052
ROE	-0.00025	0.000252	-0.98	0.328

LOGSIZE	0.010475	0.00326	3.21	0.001
D*CAR	-0.11565	0.030769	-3.76	0.000
D*DTE	2.12E-05	3.03E-05	0.7	0.484
D*LTD	0.000547	0.000111	4.93	0.000
D*NIM	0.002853	0.001313	2.17	0.03
D*ROA	0.006123	0.003707	1.65	0.099
D*ROE	0.000271	0.000373	0.73	0.468
D*LOGSIZE	-0.00434	0.007933	-0.55	0.584
islamic	-0.01221	0.033745	-0.36	0.718
_cons	0.083403	0.011582	7.2	0.000

Örneklemini İslami ve geleneksel bankacılık sektöründe faaliyet gösteren 63 bankanın oluşturduğu veri seti ile Hipotez #15-17'nin test edilmesi için uygulanacak modelin belirlenmesini sağlayacak "Olasılık Oran Testi", "Breush-Pagan LM Testi" ve "Hausman Testi" sonuçları aşağıda gösterilmektedir.

Tablo 3.9 Olasılık Oran Testi Sonuçları

Test Özeti	İstatistik	P-Değeri
Yatay Kesit F	22.578862	0.0000
Yatay Kesit Ki-kare	1032.731983	0.0000
Zaman F	2.568778	0.0000
Zaman Ki-kare	123.555829	0.0000
Yatay Kesit / Zaman F	14.700582	0.0000
Yatay Kesit / Zaman Ki-kare	1127.273178	0.0000

Hausman Testi Sonuçları

Ki-Kare İstatistiği	P-Değeri
32.01	0.0002

Breush-Pagan LM Testi Sonuçları

Ki-Kare İstatistiği	P-Değeri
2890.82	0.0000

Yukarıdaki test istatistiklerinin sonucunda elde edilen olasılık değerleri, sabit etkiler modelinin tercih edilmesi gerektiğini göstermektedir. Ancak tahmin edilen sabit etkiler modelinin sonuçları ekonometrik varsayımların sağlanması durumunda geçerli olacaktır. Bu nedenle Wooldridge (2002) otokorelasyon testi ve Wald değişen varyans testi uygulanmıştır.

Otokorelasyon Testi Sonuçları

F-Değeri	P-Değeri
12.711	0.0008

Wald Değişen Varyans Testi Sonuçları

Ki-Kare İstatistiği	P-Değeri
1058.19	0.0000

Yukarıdaki test istatistiklerinin sonucunda elde edilen olasılık değerleri, otokorelasyon ve değişen varyans sorunlarının olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla standart sabit etkiler modeli tahminlerinin tutarlı ancak etkin olmamalarına ve tahmin edilen standart hataların sapmalı olmasına neden olmaktadır. Bu bulgular, tutarlı ve etkin tahmin ediciler elde etmek FGLS yönteminin kullanılması gerektiğini göstermektedir. Aşağıda örneklemini İslami ve geleneksel bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankaların oluşturduğu veri seti ile Hipotez #15-17'nin test edilmesi için likidite riskinin bağımlı değişken olduğu denklemin FGLS yöntemiyle modellenmesine ilişkin tahmin sonuçları gösterilmektedir.

Tablo 3.10 Uygulanabilir Genelleştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi Tahmini

	Katsayı	Standart Hata	İstatistik	P-Değeri
CAR	-0.04709	0.015789	-2.98	0.003
DTE	5.82E-05	1.45E-05	4.02	0.000
LTD	-1.95E-06	1.46E-06	-1.33	0.182
NIM	0.000155	0.000614	0.25	0.801
ROA	-0.00245	0.001365	-1.79	0.073
ROE	0.000273	0.000134	2.04	0.041
LOGSIZE	0.006088	0.003913	1.56	0.12
GDP	-0.00041	0.000241	-1.7	0.09
DCPI	-0.00014	9.19E-05	-1.53	0.126
FX	0.005575	0.002342	2.38	0.017
_cons	0.065372	0.016772	3.9	0.000

3.8.2 İslami Bankalar İçin Panel Veri Regresyonları

Örneklemini İslami bankacılık sektöründe faaliyet gösteren 31 bankanın oluşturduğu veri seti ile Hipotez #1-7'nin test edilmesi için uygulanacak modelin belirlenmesini sağlayacak "Olasılık Oran Testi", "Breush-Pagan LM Testi" ve "Hausman Testi" sonuçları aşağıda gösterilmektedir.

Tablo 3.11 Olasılık Oran Testi Sonuçları

Test Özeti	İstatistik	P-Değeri
Yatay Kesit F	25.743244	0.0000
Yatay Kesit Ki-kare	542.271252	0.0000
Zaman F	3.197666	0.0000
Zaman Ki-kare	153.886367	0.0000
Yatay Kesit / Zaman F	12.896326	0.0000
Yatay Kesit / Zaman Ki-kare	634.178584	0.0000

Hausman Testi Sonuçları

Ki-Kare İstatistiği	P-Değeri
4.09	0.6644

Breush-Pagan LM Testi Sonuçları

Ki-Kare İstatistiği	P-Değeri
1823.62	0.0000

Yukarıdaki test istatistiklerinin sonucunda elde edilen olasılık değerleri, rassal etkiler modelinin tercih edilmesi gerektiğini göstermektedir. Ancak tahmin edilen rassal etkiler modelinin sonuçları ekonometrik varsayımların sağlanması durumunda geçerli olacaktır. Bu nedenle Wooldridge (2002) otokorelasyon testi ve Wald değişen varyans testi uygulanmıştır.

Otokorelasyon Testi Sonuçları

F-Değeri	P-Değeri
6.649	0.0168

Wald Değişen Varyans Testi Sonuçları

Ki-Kare İstatistiği	P-Değeri
404.91	0.0000

Yukarıdaki test istatistiklerinin sonucunda elde edilen olasılık değerleri, otokorelasyon ve değişen varyans sorunlarının olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla standart rassal etkiler modeli tahminlerinin tutarlı ancak etkin olmamalarına ve tahmin edilen standart hataların sapmalı olmasına neden olmaktadır. Bu bulgular, tutarlı ve etkin tahmin ediciler elde etmek için FGLS yönteminin kullanılması gerektiğini göstermektedir.

Aşağıda örneklemini islami bankacılık sektöründe faaliyet gösteren 31 bankanın oluşturduğu veri seti ile Hipotez #1-7'nin test edilmesi için likidite riskinin bağımlı değişken olduğu denklemin FGLS yöntemiyle modellenmesine ilişkin tahmin sonuçları gösterilmektedir.

Tablo 3.12 Uygulanabilir Genelleştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi Tahmini

	Katsayı	Standart Hata	İstatistik	P-Değeri
CAR	-0.07398	0.012985	-5.7	0.000
DTE	0.000062	2.19E-05	2.84	0.005
LTD	-1.79E-06	1.50E-06	-1.19	0.233
NIM	0.003142	0.001055	2.98	0.003
ROA	0.001584	0.002881	0.55	0.582
ROE	2.49E-05	0.000276	0.09	0.928
LOGSIZE	0.006132	0.007232	0.85	0.397
_cons	0.071196	0.031695	2.25	0.025

Örneklemini islami bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankaların oluşturduğu veri seti ile Hipotez #15-17'nin test edilmesi için uygulanacak modelin belirlenmesinin sağlayacak “Olasılık Oran Testi”, “Breush-Pagan LM Testi” ve “Hausman Testi” sonuçları aşağıda gösterilmektedir.

Tablo 3.13 Olasılık Oran Testi Sonuçları

Test Özeti	İstatistik	P-Değeri
Yatay Kesit F	25.076181	0.0000
Yatay Kesit Ki-kare	532.801703	0.0000
Zaman F	3.026406	0.0000
Zaman Ki-kare	144.484337	0.0000
Yatay Kesit / Zaman F	12.672075	0.0000
Yatay Kesit / Zaman Ki-kare	621.605362	0.0000

Hausman Testi Sonuçları

Ki-Kare İstatistiği	P-Değeri
61.63	0.0000

Breush-Pagan LM Testi Sonuçları

Ki-Kare İstatistiği	P-Değeri
1676.16	0.0000

Yukarıdaki test istatistiklerinin sonucunda elde edilen olasılık değerleri, sabit etkiler modelinin tercih edilmesi gerektiğini göstermektedir. Ancak tahmin edilen sabit etkiler modelinin sonuçları ekonometrik varsayımların sağlanması durumunda geçerli olacaktır. Bu nedenle Wooldridge (2002) otokorelasyon testi ve Wald değişen varyans testi uygulanmıştır.

Otokorelasyon Testi Sonuçları

F-Değeri	P-Değeri
6.631	0.0169

Wald Değişen Varyans Testi Sonuçları

Ki-Kare İstatistiği	P-Değeri
367.63	0.0000

Yukarıdaki test istatistiklerinin sonucunda elde edilen olasılık değerleri, otokorelasyon ve değişen varyans sorunlarının olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla standart sabit etkiler modeli tahminlerinin tutarlı ancak etkin olmamalarına ve tahmin edilen standart hataların sapmalı olmasına neden olmaktadır. Bu bulgular, tutarlı ve

etkin tahmin ediciler elde etmek FGLS yönteminin kullanılması gerektiğini göstermektedir.

Aşağıda örneklemini islami bankacılık sektöründe faaliyet gösteren 31 bankanın oluşturduğu veri seti ile Hipotez #15-17'nin test edilmesi için likidite riskinin bağımlı değişken olduğu denklemin FGLS yöntemiyle modellenmesine ilişkin tahmin sonuçları gösterilmektedir.

Tablo 3.14 Uygulanabilir Genelleştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi Tahmini

	Katsayı	Standart Hata	İstatistik	P-Değeri
CAR	-0.04927	0.018906	-2.61	0.009
DTE	7.34E-05	2.29E-05	3.21	0.001
LTD	-2.39E-06	1.45E-06	-1.64	0.1
NIM	0.002615	0.001176	2.22	0.026
ROA	0.002936	0.002887	1.02	0.309
ROE	1.19E-05	0.000284	0.04	0.967
LOGSIZE	0.005078	0.007864	0.65	0.518
GDP	-0.00088	0.000432	-2.03	0.042
DCPI	-0.00022	0.00022	-0.98	0.326
FX	-0.00368	0.003921	-0.94	0.348
_cons	0.073596	0.033401	2.2	0.028

3.8.3 Geleneksel Bankalar İçin Panel Veri Regresyonları

Örneklemini geleneksel bankacılık sektöründe faaliyet gösteren 32 bankanın oluşturduğu veri seti ile Hipotez #1-7'nin test edilmesi için uygulanacak modelin belirlenmesini sağlayacak “Olasılık Oran Testi”, “Breush-Pagan LM Testi” ve “Hausman Testi” sonuçları aşağıda gösterilmektedir.

Tablo 3.15 Olasılık Oran Testi Sonuçları

Test Özeti	İstatistik	P-Değeri
Yatay Kesit F	15.099028	0.0000
Yatay Kesit Ki-kare	406.034515	0.0000
Zaman F	2.159759	0.0000
Zaman Ki-kare	106.054422	0.0000
Yatay Kesit / Zaman F	6.968969	0.0000
Yatay Kesit / Zaman Ki-kare	456.535324	0.0000

Hausman Testi Sonuçları

Ki-Kare İstatistiği	P-Değeri
31.30	0.0001

Breush-Pagan LM Testi Sonuçları

Ki-Kare İstatistiği	P-Değeri
540.19	0.0000

Yukarıdaki test istatistiklerinin sonucunda elde edilen olasılık değerleri, sabit etkiler modelinin tercih edilmesi gerektiğini göstermektedir. Ancak tahmin edilen rassal etkiler modelinin sonuçları ekonometrik varsayımların sağlanması durumunda geçerli olacaktır. Bu nedenle Wooldridge (2002) otokorelasyon testi ve Wald değişen varyans testi uygulanmıştır.

Otokorelasyon Testi Sonuçları

F-Değeri	P-Değeri
15.068	0.0006

Wald Değişen Varyans Testi Sonuçları

Ki-Kare İstatistiği	P-Değeri
522.29	0.0000

Yukarıdaki test istatistiklerinin sonucunda elde edilen olasılık değerleri, otokorelasyon ve değişen varyans sorunlarının olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla standart sabit etkiler modeli tahminlerinin tutarlı ancak etkin olmamalarına ve tahmin edilen standart hataların sapmalı olmasına neden olmaktadır. Bu bulgular, tutarlı ve etkin tahmin ediciler elde etmek için FGLS yönteminin kullanılması gerektiğini göstermektedir.

Aşağıda örneklemini geleneksel bankacılık sektöründe faaliyet gösteren 32 bankanın oluşturduğu veri seti ile Hipotez #1-7'nin test edilmesi için likidite riskinin bağımlı değişken olduğu denklemin FGLS yöntemiyle modellenmesine ilişkin tahmin sonuçları gösterilmektedir.

Tablo 3.16 Uygulanabilir Genelleştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi Tahmini

	Katsayı	Standart Hata	İstatistik	P-Değeri
CAR	0.041666	0.027894	1.49	0.135
DTE	4.08E-05	0.000021	1.94	0.052
LTD	-0.00055	0.000111	-4.95	0.0000
NIM	0.000289	0.000782	0.37	0.711
ROA	-0.00454	0.002332	-1.95	0.052
ROE	-0.00025	0.000252	-0.98	0.328
LOGSIZE	0.010475	0.00326	3.21	0.001
_cons	0.083403	0.011582	7.2	0.0000

Örneklemini geleneksel bankacılık sektöründe faaliyet gösteren 32 bankanın oluşturduğu veri seti ile Hipotez #15-17'nin test edilmesi için uygulanacak modelin belirlenmesini sağlayacak “Olasılık Oran Testi”, “Breush-Pagan LM Testi” ve “Hausman Testi” sonuçları aşağıda gösterilmektedir.

Tablo 3.17 Olasılık Oran Testi Sonuçları

Test Özeti	İstatistik	P-Değeri
Yatay Kesit F	14.214975	0.0000
Yatay Kesit Ki-kare	387.122692	0.0000
Zaman F	1.941592	0.0003
Zaman Ki-kare	94.309693	0.0000
Yatay Kesit / Zaman F	6.597340	0.0000
Yatay Kesit / Zaman Ki-kare	433.149793	0.0000

Hausman Testi Sonuçları

Ki-Kare İstatistiği	P-Değeri
85.81	0.0000

Breush-Pagan LM Testi Sonuçları

Ki-Kare İstatistiği	P-Değeri
482.49	0.0000

Yukarıdaki test istatistiklerinin sonucunda elde edilen olasılık değerleri, sabit etkiler modelinin tercih edilmesi gerektiğini göstermektedir. Ancak tahmin edilen sabit etkiler modelinin sonuçları ekonometrik varsayımların sağlanması durumunda geçerli olacaktır. Bu nedenle Wooldridge (2002) otokorelasyon testi ve Wald değişen varyans testi uygulanmıştır.

Otokorelasyon Testi Sonuçları

F-Değeri	P-Değeri
14.010	0.0009

Wald Değişen Varyans Testi Sonuçları

Ki-Kare İstatistiği	P-Değeri
517.29	0.0000

Yukarıdaki test istatistiklerinin sonucunda elde edilen olasılık değerleri, otokorelasyon ve değişen varyans sorunlarının olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla standart sabit etkiler modeli tahminlerinin tutarlı ancak etkin olmamalarına ve tahmin edilen standart hataların sapmalı olmasına neden olmaktadır. Bu bulgular, tutarlı ve etkin tahmin ediciler elde etmek FGLS yönteminin kullanılması gerektiğini göstermektedir.

Aşağıda örneklemini geleneksel bankacılık sektöründe faaliyet gösteren 32 bankanın oluşturduğu veri seti ile Hipotez #15-17'nin test edilmesi için likidite riskinin bağımlı değişken olduğu denklemin FGLS yöntemiyle modellenmesine ilişkin tahmin sonuçları gösterilmektedir.

Tablo 3.18 Uygulanabilir Genelleştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi Tahmini

	Katsayı	Standart Hata	İstatistik	P-Değeri
CAR	0.034416	0.026674	1.29	0.197
DTE	4.69E-05	2.03E-05	2.31	0.021
LTD	-0.00052	0.00011	-4.71	0.000
NIM	0.000998	0.000842	1.18	0.236
ROA	-0.00343	0.002237	-1.53	0.125
ROE	1.72E-05	0.000243	0.07	0.944
LOGSIZE	0.019626	0.004458	4.4	0.000
GDP	-0.00037	0.000296	-1.24	0.214
DCPI	-0.0002	0.000113	-1.72	0.085
FX	0.007867	0.003214	2.45	0.014
_cons	0.031215	0.020712	1.51	0.132

3.9 Bulgular

3.9.1 Aktif Büyüklük

Aktif büyüklüğe ilişkin LOGSIZE değişkeninin katsayı tahmini geleneksel bankalar için pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı iken islami bankalar için pozitif olmakla birlikte istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Bu bulguya göre, Çelik ve Akarım (2012), Ghenimi ve Omri (2015a), Işıl ve Özkan (2015) ve Zengin ve Yüksel (2016)'in aksine; Ayaydın ve Karaaslan (2014), Ghenimi ve Omri (2015b), Iqbal (2012) ve Zolkifli, Hamid ve Janor (2015) ile benzer şekilde, örneklemdeki geleneksel bankaların aktif büyüklüklerinin likidite riskini artırdığına ilişkin istatistiksel olarak anlamlı bir sonuca varılmaktadır.

Diğer taraftan, Ahmed, Akhtar & Usman (2011), Ghenimi ve Omri (2015b), Iqbal (2012), Ramazan ve Zafar (2014), Shaikh (2015), Sulaiman, Mohamad, Mohammad and Samsudin (2013) ve Zolkifli, Hamid ve Janor (2015)'in aksine, örneklemdeki islami bankaların aktif büyüklüklerinin likidite riski üzerinde etkisi olduğuna ilişkin istatistiksel olarak anlamlı bir sonuca varılamamıştır.

3.9.2 Aktif Kârlılık

Aktif kârlılığa ilişkin ROA değişkeninin katsayı tahmini geleneksel bankalar için negatif ve %10 anlamlılık seviyesinde olmak üzere istatistiksel olarak anlamlı iken islami bankalar için pozitif olmakla birlikte istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Bu bulguya göre, Anam, Hasan, Huda, Uddin, ve Hossain (2012), Çelik ve Akarım (2012), Iqbal (2012), Işıl ve Özkan (2015), Nimsith ve Shibly (2015) ve Sukmana ve Suryaningtyas (2016)'in aksine; Ayaydın ve Karaaslan (2014) ve Ghenimi ve Omri (2015b) ile benzer şekilde, örneklemdeki geleneksel bankaların aktif kârlılıklarının likidite riskini azalttığına ilişkin istatistiksel olarak anlamlı bir sonuca varılmaktadır.

Diğer taraftan, Akhtar, Ali ve Sadaqat (2011), Anam, Hasan, Huda, Uddin, ve Hossain (2012), Ghenimi ve Omri (2015b), Iqbal (2012), Muharam ve Kurnia

(2012), Sukmana ve Suryaningtyas (2016) ve Sulaiman, Mohamad, Mohammad and Samsudin (2013)'in aksine, örneklemdaki islami bankaların aktif kârlılıklarının likidite riski üzerinde etkisi olduğuna ilişkin istatistiksel olarak anlamlı bir sonuca varılamamıştır.

3.9.3 Özsermaye Kârlılığı

Özsermaye kârlılığına ilişkin ROE değişkeninin katsayı tahmini geleneksel ve islami bankalar için istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Bu bulguya göre, Almumani (2013), Ayaydın ve Karaaslan (2014), Çelik ve Akarım (2012), Ghenimi ve Omri (2015a), Ghenimi ve Omri (2015b), Iqbal (2012) ve Muharam ve Kurnia (2012)'in aksine, Işıl ve Özkan (2015) ve Zengin ve Yüksel (2016) ile benzer şekilde, örneklemdaki islami ve geleneksel bankaların özsermaye kârlılıklarının likidite riski üzerinde etkisi olduğuna ilişkin istatistiksel olarak anlamlı bir sonuca varılamamıştır.

3.9.4 Sermaye Yeterlilik Oranı

Sermaye yeterliliğine ilişkin CAR değişkeninin katsayı tahmini islami bankalar için negatif ve istatistiksel olarak anlamlı iken, geleneksel bankalar için pozitif olmakla birlikte istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Bu bulguya göre, Ahmed, Akhtar ve Usman (2011), Anam, Hasan, Huda, Uddin, ve Hossain (2012), Ghenimi ve Omri (2015a), Ghenimi ve Omri (2015b), Iqbal (2012) ve Sukmana ve Suryaningtyas (2016)'in aksine; Sulaiman, Mohamad, Mohammad and Samsudin (2013) ile benzer şekilde, örneklemdaki islami bankaların sermaye yeterlik oranlarının likidite riskini azalttığına ilişkin istatistiksel olarak anlamlı bir sonuca varılmaktadır.

Diğer taraftan, Akhtar, Ali ve Sadaqat (2011), Ayaydın ve Karaaslan (2014), Ghenimi ve Omri (2015a), Ghenimi ve Omri (2015b), Iqbal (2012), Sukmana ve Suryaningtyas (2016) ve Zengin ve Yüksel (2016)'in aksine Işıl ve Özkan (2015) ile benzer şekilde, örneklemdaki geleneksel bankaların sermaye yeterlik oranlarının

likidite riski üzerinde etkisi olduğuna ilişkin istatistiksel olarak anlamlı bir sonuca varılamamıştır.

3.9.5 Net Faiz Marjı

Net faiz marjına ilişkin NIM değişkeninin katsayı tahmini islami bankalar için pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı iken, geleneksel bankalar için pozitif olmakla birlikte istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Bu bulguya göre, Ghenimi ve Omri (2015b) ve Muharam ve Kurnia (2012) ile benzer şekilde, örneklemdaki islami bankaların net faiz marjlarının likidite riskini arttırdığına ilişkin istatistiksel olarak anlamlı bir sonuca varılmaktadır.

Diğer taraftan, Ayaydın ve Karaaslan (2014), Ghenimi ve Omri (2015b) ve Zengin ve Yüksel (2016)'in aksine, örneklemdaki geleneksel bankaların net faiz marjlarının likidite riski üzerinde etkisi olduğuna ilişkin istatistiksel olarak anlamlı bir sonuca varılamamıştır.

3.9.6 Borç Özsermaye Oranı

Borç özsermaye oranına ilişkin DTE değişkeninin katsayı tahmini geleneksel ve islami bankalar için pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır.

Bu bulguya göre, Ahmed, Akhtar & Usman (2011)'in aksine, Almumani (2013) ile benzer şekilde, örneklemdaki islami ve geleneksel bankaların borç özsermaye oranlarının likidite riskini arttırdığına ilişkin istatistiksel olarak anlamlı bir sonuca varılmıştır.

3.9.7 Kredi Mevduat Oranı

Kredi mevduat oranına ilişkin LTD değişkeninin katsayı tahmini geleneksel bankalar için negatif ve istatistiksel olarak anlamlı iken islami bankalar için negatif olmakla birlikte istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Bu bulguya göre, Zolkifli, Hamid ve Janor (2015)'in aksine; Almumani (2013) ile benzer şekilde, örneklemdaki geleneksel bankaların kredi mevduat

oranlarının likidite riskini azalttığına ilişkin istatistiksel olarak anlamlı bir sonuca varılmaktadır. Diğer taraftan, örneklemdaki islami bankaların kredi mevduat oranlarının likidite riski üzerinde etkisi olduğuna ilişkin istatistiksel olarak anlamlı bir sonuca varılamamıştır.

3.9.8 Gayrisafi Milli Hasıla

Gayrisafi milli hasılaya ilişkin GDP değişkeninin katsayı tahmini islami bankalar için negatif ve istatistiksel olarak anlamlı iken, geleneksel bankalar için negatif olmakla birlikte istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Bu bulguya göre, Ghenimi ve Omri (2015b) ile benzer şekilde, örneklemdaki islami bankaların faaliyet gösterdikleri ülke gayrisafi milli hasılasının likidite riskini azalttığına ilişkin istatistiksel olarak anlamlı bir sonuca varılmaktadır.

Diğer taraftan, Ayaydın ve Karaaslan (2014), Ghenimi ve Omri (2015a), Ghenimi ve Omri (2015b)'in aksine Işıl ve Özkan (2015) ve Zengin ve Yüksel (2016) ile benzer şekilde, örneklemdaki geleneksel bankaların faaliyet gösterdikleri ülke gayrisafi milli hâsılasının likidite riski üzerinde etkisi olduğuna ilişkin istatistiksel olarak anlamlı bir sonuca varılamamıştır.

3.9.9 Tüketici Fiyat Endeksi

Tüketici fiyat endeksine ilişkin DCPI değişkeninin katsayı tahmini geleneksel bankalar için negatif ve istatistiksel olarak anlamlı iken, islami bankalar için negatif olmakla birlikte istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Bu bulguya göre, Ayaydın ve Karaaslan (2014), Ghenimi ve Omri (2015a), Ghenimi ve Omri (2015b), Işıl ve Özkan (2015) ve Zengin ve Yüksel (2016)'in aksine, örneklemdaki geleneksel bankaların faaliyet gösterdikleri ülke tüketici fiyat endeksinin likidite riskini azalttığına ilişkin istatistiksel olarak anlamlı bir sonuca varılmaktadır.

Diğer taraftan, Ghenimi ve Omri (2015b)'in aksine, Ghenimi ve Omri (2015a) ile benzer şekilde, örneklemdaki islami bankaların faaliyet gösterdikleri ülke

tüketici fiyat endeksinin likidite riski üzerinde etkisi olduğuna ilişkin istatistiksel olarak anlamlı bir sonuca varılamamıştır.

3.9.10 Döviz Kuru

Döviz kuruna ilişkin FX değişkeninin katsayı tahmini geleneksel bankalar için pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı iken, islami bankalar için negatif olmakla birlikte istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Bu bulguya göre, Zengin ve Yüksel (2016)'in aksine, örneklemedeki geleneksel bankaların faaliyet gösterdikleri ülke döviz kurlarının likidite riskini artırdığına ilişkin istatistiksel olarak anlamlı bir sonuca varılmaktadır.

Diğer taraftan, örneklemedeki islami bankaların faaliyet gösterdikleri ülke döviz kurunun likidite riski üzerinde etkisi olduğuna ilişkin istatistiksel olarak anlamlı bir sonuca varılamamıştır.

Tablo 3.19 Katsayı Tahmini Özet Tablosu

Değişken	İslami Bankalar		Geleneksel Bankalar	
_cons	0.071196 **	0.073596 **	0.083403 ***	0.031215
CAR	-0.07398 ***	-0.04927 ***	0.041666	0.034416
DTE	0.000062 ***	7.34E-05 ***	4.08E-05 *	4.69E-05 **
LTD	-1.79E-06	-2.39E-06	-0.00055 ***	-0.00052 ***
NIM	0.003142 ***	0.002615 **	0.000289	0.000998
ROA	0.001584	0.002936	-0.00454 *	-0.00343
ROE	2.49E-05	1.19E-05	-0.00025	1.72E-05
LOGSIZE	0.006132	0.005078	0.010475 ***	0.019626 ***
GDP		-0.00088 **		-0.00037
DCPI		-0.00022		-0.0002 *
FX		-0.00368		0.007867 **

* %1, ** %5, *** %10 anlamlılık seviyesini temsil etmektedir.

Tablo 3.20 Bulgular Özet Tablosu

Değişken	İslami Bankalar		Geleneksel Bankalar	
_cons	Pozitif **	Pozitif **	Pozitif ***	Anlamli Değil
CAR	Negatif ***	Negatif ***	Anlamli Değil	Anlamli Değil
DTE	Pozitif ***	Pozitif ***	Pozitif *	Pozitif **
LTD	Anlamli Değil	Anlamli Değil	Negatif ***	-Negatif ***
NIM	Pozitif ***	Pozitif **	Anlamli Değil	Anlamli Değil
ROA	Anlamli Değil	Anlamli Değil	Negatif *	Anlamli Değil
ROE	Anlamli Değil	Anlamli Değil	Anlamli Değil	Anlamli Değil
LOGSIZE	Anlamli Değil	Anlamli Değil	Pozitif ***	Pozitif ***
GDP		-0.00088 **		Anlamli Değil
DCPI		Anlamli Değil		Negatif *
FX		Anlamli Değil		Pozitif **

* %1, ** %5, *** %10 anlamlılık seviyesini temsil etmektedir.

SONUÇ

Bu tezin temel amacı islami ve geleneksel bankaların likidite risklerini etkileyen bankaya özgü faktörler ile makroekonomik değişkenlerin belirlenmesidir. Bu kapsamda toplam 12 ülkeden 31 islami ve 32 geleneksel bankadan oluşan örnekleme ile analiz yapılmıştır. Modelin oluşturulması sürecinde bankaların likidite riskine etki edebileceği düşünülen 7'si bankaya özgü faktörler, 3'ü makroekonomik değişkenler olmak üzere 10 farklı bağımsız değişken kullanılmıştır. Bankaya özgü faktörler; aktif büyüklük, aktif kârlılık, özsermaye kârlılığı, sermaye yeterlik oranı, net faiz marjı, borç özsermaye oranı ve kredi mevduat oranıdır. Bankaların likidite riskine etki edebileceği düşünülen 3 makroekonomik değişken ise; gayrisafi milli hasıla, tüketici fiyat endeksi ve döviz kurudur. Ampirik çalışmanın dönemi 2004'ün son çeyreği ile 2016'nın üçüncü çeyreği arasını kapsamaktadır. Bankalara özgü veriler Bloomberg terminalinden, ülkelere ait makroekonomik değişkenler ise Dünya Bankası'ndan çeyrek dönemler itibariyle temin edilmiştir. Çalışmada örneklemedeki islami ve geleneksel bankaların likidite riski üzerinde etkili olan faktörler panel veri regresyon yöntemi ile test edilmiştir. Otokorelasyon ve değişen varyans sorunları standart sabit ve/veya rassal etkiler modeli tahminlerinin tutarlı ancak etkin olmamalarına ve tahmin edilen standart hataların sapmalı olmasına neden olmaktadır. Bu bulgular çerçevesinde, tutarlı ve etkin tahmin ediciler elde etmek için "uygulanabilir genelleştirilmiş en küçük kareler yöntemi" (*Feasible Generalized Least Squares, FGLS*) kullanılmıştır.

Araştırmanın bulgularına göre islami bankaların, net faiz marjları ve borç özsermaye oranları ile likidite riski arasında pozitif ilişki olduğu buna karşılık sermaye yeterlik oranı ve gayrisafi milli hasıla ile likidite riski arasında negatif ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İslami bankalar için; net faiz marjı ve borç özsermaye oranı değişkeninde meydana gelecek %1'lik bir artış, likidite riskini sırasıyla %0,003142 ve %0,000062 arttırmaktadır. Diğer taraftan, sermaye yeterlik oranı ve gayrisafi milli hasıla değişkeninde meydana gelecek %1'lik bir artış, likidite riskini sırasıyla %0,07398 ve %0,00088 azaltmaktadır.

Geleneksel bankaların aktif büyüklük, borç özsermaye oranı ve döviz kuru ile likidite riski arasında pozitif ilişki olduğu buna karşılık kredi mevduat oranı, aktif kârlılık ve tüketici fiyat endeksi ile likidite riski arasında negatif ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır. Geleneksel bankalar için; aktif büyüklük, borç özsermaye oranı ve döviz kuru değişkenlerinde meydana gelecek %1'lik bir artış, likidite riskini sırasıyla %0,010475, %0,000004 ve %0,007867 arttırmaktadır. Diğer taraftan, kredi mevduat oranı, aktif kârlılık ve tüketici fiyat endeksi değişkeninde meydana gelecek %1'lik bir artış, likidite riskini sırasıyla %0,00055, %0,00454 ve %0,0002 azaltmaktadır.

Dolayısıyla yapılan araştırmada görüldüğü üzere islami bankalarda likidite riskini etkileyen 2 pozitif ve 2 negatif değişken var iken geleneksel bankalarda bu durum 3 pozitif ve 3 negatif değişkendir. Özellikle geleneksel bankaların faiz esaslı çalışma anlayışından dolayı işlem hacminin kaynağını besleyen dış borçlanma ve yabancı para cinsinden finansman maliyeti olası döviz kuru hareketlenmeleriyle likidite riskinde negatif etki oluşturmaktadır.

Ayrıca, ne islami ne geleneksel bankalar için özsermaye kârlılığı ile likidite riski arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir.

İslami ve geleneksel bankaların likidite riskini aynı yönde etkilediği için borç özsermaye oranı bankaların likidite risklerinin yönetilmesinde önemli bir faktör olabileceği değerlendirilmektedir. Borç özsermaye oranının hem islami hem geleneksel bankaların likidite riskini artırması, agresif borçlanma ile büyüme politikasını benimseyen bankaların likidite riskinin yüksek olmasını açıklamaktadır. Bu durum, bankacılık sektörünü düzenleyici kurum ve kurulların likidite riskinin yönetilmesi kapsamında borç özsermaye oranlarını izlemelerinin yararlı olacağını düşündürmektedir.

KAYNAKÇA

- A.A.O.Abdul Wahab., M.R.Ab. Aziz.,O.Ali Abuzraida., A.M.Al Sanousi.,A.R.H.Al Hinai., A. Ibrahim.,: "A comprative study of Islamic financial system and conventional financial system", **Global Business and Economics Research Journal**, Vol.3(5):15-29.
- A.Saunders,M.M.Cornett, : "Financial Institutions Managment:A risk Management Approach,McGraw-Hill,2008,p.502.
- A.B.Onakoya,A.O.Onakoya, : "The Performance of Conventional and Islamic Banks in the United Kingdom:A comparative Analysis",**International Research Journals**,Vol.2(2),p.29-38,2013
- A.Faizulayev,: "Comparative Analysis between Islamic Banking and Conventional Banking Firms in terms of Profitability:2006-2008,**Eastern Mediterranean University**,2011,p.29
- A.Abdullah , A.Q.Khan, : "Liquidity Risk Managment:A comparative Study between Domestic and Foreign Banks in Pakistan",**Journal of Managerial Sciences**,Vol.6,No.1,p.61-72,2012
- A.Iqbal, : "Liquidity Risk Managment:A Comparative Study between Conventional and Islamic Banks of Pakistan",**Global Journal of Management and Business Research**,Vol.12 No.5,2012.
- A.Aref Almazari, : "Impact of Internal Factors on Bank Profitability:Comparative Study between Saudi Arabia and Jordan",**Journal of Applied Finance &Banking**,Vol.4,No.1,2014
- A. M. El Tiby, : "Islamic Banking-How to Manage Risk and Improve Profitability"., Wiley Finance Publications, 2010, p.56
- A.Beltratti,R.M.Stulz, "The credit crisis around the globe:Why did some banks perform better?" **Journal of Financial**

Economics, Vol.105/1,2012,p.1-15

- A.Sinan : "Risk Management,Capital Structure and Lending at
Cebenoyan,P.E.Strahan, **The Warton Financial Institutions
Center**,2001,p.1-20
- A.N.Berger,C.H.S.Bou
wman,: "Financial Crises and Bank Liquidity"**Wharton
School of the University of
Pennsylvania**,2008,p.9-11
- A.Deep,G.Schaefer, : "Are Banks Liquidity Transformers?"**Harvard
University, Faculty Research Working Papers
Series**,May,2004,p.8-11
- A.Angora,C.Roulet, : "Liquidity Assessment and the Use of Liquidity
Ratio as Defined in the Basel III Accords to Identify
Bank Distress", **University of Limoges**, 2011, p.10
- Abitter Özulucan, Ali
Deran, : " Katılım Bankacılığı ile Geleneksel Bankaların
Bankacılık Hizmetleri ve Muhasebe Uygulamaları
Açısından Karşılaştırılması", **Mustafa Kemal
University Journal of Social Sciences Institute**,
Sayı.11,85-108, s.86-87
- Ahmed, N, Akhtar,
M.F., Usman, M. : 'Risk Management Practices and Islamic Banks: An
Empirical Investigation from Pakistan',
**Interdisciplinary Journal of Research in
Business**, Vol. 1, No. 6, pp. 50-57., 2011
- Akhtar, M., Ali, K.,
Sadaqat, S. : Liquidity risk Management: A comparative study
between Conventional and Islamic Banks of
Pakistan. Lahore: **Interdisciplinary Journal of
Research in Business.**, 2011
- Aldoseri, M. : 'Risk exposure of Islamic financial institutions:
evidence from Gulf Cooperation Council countries',
Master thesis, **The University of Newcastle,
Callaghan.**, 2012
- Almumani,Mohammad
A. : "Liquidity Risk Management: A Comparative
Study between Saudi and Jordanian Banks",
**Interdisciplinary Journal of Research in
Business**, 3(2), p. 1-10., 2013

- Anam, S, Hasan, SB, Huda, HAE, Uddin, A, and Hossain, M.M. : ‘Liquidity Risk Management: A Comparative Study Between Conventional And islamic Banks of Bangladesh’, **Research Journal of Economics, Business and ICT**, Vol. 5, pp. 1-5., 2012
- Ayaydın, H., Karaaslan, İ. : Likidite Riski Yönetimi: Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Bir Araştırma, **Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi**, 11, 237-256., 2014
- Baltagi, B. H. : **Econometrics Analysis of Panel Data**. (4th Edition). Great Britain: John Wiley & Sons, Ltd., 2012
- Bangia, A., Diebold, F.X., Schuermann, T, and Stroughair, J. : **"Modeling Liquidity Risk, With Implications for Traditional Market Risk Measurement and Management,"** in S. Figlewski and R. Levich (eds.), *Risk Management: The State of the Art* . Amsterdam: Kluwer Academic Publishers, 2002, 1-13.,2001
- Basel Committe on Banking Supercision, : ”Principles for Sound Liquidity Risk Management and Supervision”,2008,p.1
- Basel Committee on Banking Supervision : ”Principles for Sound Liquidity Risk Management and Supervision”Sepmtember 2008, p.2
- Basel Committe on Banking Supervision,: ”Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems 2010,p.19
- Basel Committe on Banking Supervision,: ”Basel III: The Net Stable Funding Ratio” 2014,p.1
- Basel Committe on Banking Supercision, : ”International framework for liquidity risk measurement,standards and monitoring”,2010,p.8
- BDDK,: ”Katılım Bankacılığı ve Faizsiz Finans Çalıştay Raporu”,Aralık 2013,syf.10
- C.Zehri,A.Abdelbaki, N.Bouabdellah, : ”Effects Of The Current Financial Crisis On Islamic Banks Compared To Conventional Banks”,**Banks and Bank System**,Vol.7,No.1,2012
- Çelik, S., Akarım, Y. D. “Likidite Riski Yönetimi: Panel Veri Analizi ile

- : İMKB Bankacılık Sektörü Üzerine Ampirik Bir Uygulama”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 13(1), s. 1-17., 2012
- Chien-Chiang Lee, Meng sosyal Hsieh, ”The impact of bank capital on profitability and risk in Asian banking”,**Journal of International Money and Finance**,Vol.32,2013,p.251-281
- D.V. Abdullah : ”Liquidity Management in Institutions Offering Islamic Financial Services”,Second Islamic Financial Stability Forum,2010,p.11,12
- D.Olson,: T.Zoubi, ”Convergence in bank performance for commercial and Islamic banks during and after the Global Financial Crisis”,**The Quarterly Review of Economics and Finance**,2016
- Deloitte, : “ **Türkiye Katılım Bankacılığı Büyüme Yolunda Önemli Adımlar** “, Ocak 2014, s.1-7
- Dinger, V. : "Do Foreign-Owned Banks Affect Banking System Liquidity Risk?". **Journal of Comparative Economics**, 647–657.,2009
- F.N.Misman, W.Lou, I.Bhatti, : ”The Determinants of Credit Risk of Islamic Banks in Malaysia: A Panel Study”, 3rd Annual International Conference on Accounting and Finance, 2013,p.101
- E.Banks.,: ”**Liquidity Risk-Managing Funding and Asset Risk**”, Palgrave Macmillan,2014, p.56
- E.Bace,: ”Bank profitability: Liquidity,capital and asset quality”,**Journal of Risk Management in Financial Institutions**,Vol.9,No.4,2016,p.1
- G.Adalsteinsson, : ”**The Liquidity Risk Management Guide**”.,Wiley Finance Series,2014, p.25-26
- Ghenimi A, Omri MAB Liquidity Risk Management: A Comparative Study between Islamic and Conventional Banks. **Arabian J Bus Manag Review** 5: 166. doi:10.4172/2223-5833.1000166A, 2015

- Ghenimi, A. and Omri, M.A.B. : Liquidity and Financial Stability Conventional versus Islamic Banks. **International Journal of Economics and Empirical Research**. 3(9), 419-432. , 2015
- H. Alasrag, : "Global Financial crisis and Islamic finance," MPRA Paper 22167, **University Library of Munich**, 2010.p.30-31.
- H.Ayaydın , İ.Karaaslan,: "Likidite Riski Yönetimi:Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Bir Araştırma",**Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi**,Sayı11,2014,syf.238-256.
- H.Van Greuning, Z. Iqbal, : " **Risk Analysis For Islamic Banks**"The World Bank Books,2007,p.65
- H.Döndüren, : "Osmanlı Tarihinde Bazı Faizsiz Kredi Uygulamaları ve Modern Türkiyede Faizsiz Bankacılık Tecrübesi" **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 17,Sayı 1,2008,s.10-11.
- H.Ramlan,M.S.Adnan, : "The Profitability of Islamic and Conventional Bank:Case Study in Malaysia",**Procedia Economics and Finance**,Vol.35,2016,p.359-367
- Haşim Bağcı., "Ticari Bankalar ile Katılım Bankalarının Kârlılık Performanslarının Topsis Yöntemi ile Karşılaştırılması", Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Finansman Programı, İzmir, 2013, s-79
- I.Tlemsani,H.A.Suwaldi, : "Comparative Analysis of Islamic and Conventional Banks in the UAE During The Financial Crisis",**Asian Economic and Financial Review**,Vol.6,p.298-309,2016
- IFSB.,: " Guidance Note On Quantitative Measures For Liquidity Risk Management In Institutions Offering Islamic Financial Services [Excluding Islamic Insurance (*Takāful*) Institutions And Islamic Collective Investment Schemes", 2015, p.31

- I.Sobol,: "Liquidity Management Practices in Islamic Banking", **Journal of Management and Finance**, 2013, Vol.2-1, p.571-575
- Indriani, V. : **The Relationship Between Islamic Financing With Risks And Performance of Commercial Banks In Indonesia**, Master thesis, University of Malaya., 2008
- Iqbal, A : 'Liquidity Risk Management: A Comparative Study between Conventional and Islamic Bank of Pakistan', **Global Journal of Management and Business Research**, Vol. 12, No. 5, pp. 54-64., 2012
- Işıl, G., Özkan, N. : İslami Bankalarda Likidite Riski Yönetimi: Türkiye'de Katılım Bankacılığı Üzerine Ampirik Bir Uygulama, **International Journal of Islamic Economics and Finance Studies**, Volume:1, Number: 2, pp.23-37., 2015
- J.Dermine, : "Fund Transfer Pricing for Bank Deposits The Case of Products with Undefined Maturity" **The Business School for the World**, Working Paper Series, 2016/06, p.1
- J.Bai,
:A.Krishnamurty,C.H.
Weymuller,; "Measuring Liquidity Mismatch in the Banking Sector", **National Bureau of Economic Research, Working Paper 22729**, 2016, p.1
- J.Bessis, B. " **Risk Management in Banking** "Wiley Publication, 2015, p. 2-3
- J. Bessis, . **Risk Management in Banking**, A John Wiley and Sons Ltd Publication, 2011, p.25
- J.C.Hull.,: " **Risk Management and Financial Institutions**"Wiley Finance, 2015, p.362-363
- K.Toumi,J.L.Viviani,
L.Belkacem, : "Comparison of leverage and profitability of Islamic and conventional banks", **International Conference of the French Finance Association**, p.11-13, 2008.
- K.K.Siraj,P.S.Pillai,: "Comparative Study on Performance of Islamic Banks and Conventional Banks ni GCC

- region”, **Journal of Applied Finance & Banking**, Vol.2, No.3, 2012, 123-161
- Laurine, C. : Zimbabwean Commercial Banks Liquidity Risk Determinants after Dollarisation, **Journal of Applied Finance & Banking**, 2013, s.97.
- M. Hasan, J. Diridi , : ”The Effects of the Global Crisis on Islamic and Conventional Banks: A Comparative Study”, **International Monetary Fund (IMF) Working Paper**, Eylül 2010, p.5-6.
- M.Papaioannou, : ”Exchange Rate Risk Measurement and Management: Issues and Approaches for Firms”, IMF Working Paper, 2006, p.4
- M.Choudhry., : ”The Principles of Banking” Chapter 12, Wiley Finance, 2016, p.612-614
- M.K.I.Bader, S.Mohamad, M.Arif, T.Hassan, : ”Cost, Revenue and Profit Efficiency of Islamic Versus Conventional Banks: International Evidence Using Data Envelopment Analysis”, **Islamic Economic Studies**, Vol.15, No.2, 2008
- M.Iqbal, : ”Islamic and Conventional Banking in The Nineties: A Comparative Study”, **Islamic Economic Studies**, Vol.8, No.2, 2001
- M.Almanaseer, : ”The Impact of the Financial Crisis on the Islamic Banks Profitability Evidence from GCC”, **International Journal of Financial Research**, Vol.5, No.3, 2014, p.183
- M.Shehzad Moin, : ”Performance of Islamic Banking and Conventional Banking in Pakistan: A Comparative Study”, Master Degree Project Finance, School of Technology and Society, University of Skövde, 2008, p.7-8, 45.
- M.A.Almumani, : : ”Liquidity Risk Management: A comparative Study between Saudi and Jordanian Banks” **Interdisciplinary Journal of Research in Business**, Vol.3, No.2, 2013, p.01-10

- M.F.Akhtar,K.Ali , S.Sadaqat, "Liquidity Risk Management: A comparative study between Conventional and Islamic Banks of Pakistan"**Interdisciplinary Journal of Research in Business**,Vol.1,2011
- Muharam H, Kurnia HP : The influence of fundamental factors to liquidity risk on banking industry: comparative study between Islamic and conventional banks in Indonesia. Conference In Business, Accounting And Management 1: 359-368.,2012
- Muni Sekhar Amba, Fayza Almkharreq , : "Impact of the Financial Crisis on Profitability of the Islamic Banks vs. Conventional Banks-Evidence from GCC", **International Journal of Financial Research**, Vol. 4,No.3;2013,p.83.
- Munteanu, I. : "Bank Liquidity and Its Determinants in Romania", **Procedia Economics and Finance** 3, ss. 993 – 998.,2012
- Nevine S. A. M. : " Liquidity risk management: conventional versus Islamic banking system in Egypt ", **Journal of Islamic Accounting and Business Research**, Vol. 8 Iss 1 pp. 1-30.,2017
- Nihat Arabacı,: "Katılım Bankalarının Türkiye’de Bankacılık Sektörü Yeri İşleyişi ve Performans Analizi", Anadolu Üniversitesi SBE Yüksek Lisans Tezi, 2007,s.116
- Nimsith, S., F. Shibly. : Liquidity Risk Mangement in Islamic and Conventional Banks in Srilankan: Comparative Study. **International Journal of Management, Information Technology and Engineering**. Vol. 3: 7-22., 2015
- P.H.Sun, M.Kabir Hassan,T.Hassan.S.M.R amadilli, : "The assets and liabilities gap managment of conventional and Islamic banks in the organization of Islamic cooperation (OIC) countries",**Applied Financial Economics**, Vol.24,No.5, p.333-346,2014
- R.Apostolik,C.Donohu, P.Went, : "Foundations of Banking Risk",WileyFinance,2009,p.13
- P.Vodova, : "Liquidity of Czech Commercial Banks and it is Determinants",**International Journal of Mathematical**

Models and Methods in Applied Sciences,(Çevrimiçi)
<http://www.naun.org/main/NAUN/ijmmas/20-855.pdf> ,
29.12.2016

- R.Ruozi and P.Forari,: ” **Liquidity Risk Managment in Banks:Economic and Regulatory Issues** , SpringerBriefs in Finance,2013,p.16-17
- R.Chatterjee, : ”**Practical Methods Financial Engineering and Risk Management**”Apress,2014,p.304
- Ramazan, M., Zafar, M. I. : Liquidity Risk Management in Islamic Banks: A Study of Islamic Banks of Pakistan, **Interdisciplinary Journal Of Contemporary Research In Business**, 5 (12), 199-215..2014
- Pakistan&Gulf Economist ”Remarkable Growth of Islamic Banking Industry in Pakistan, 2015
- R.Ismal,: ” How Do Islamic Banks Manage Liquidity Risk? An Emprical Survey on the Indonesian Islamic Banking Industry”,**Kyoto Bulletin of Islamic Area Studies**, 2010 ,March,p.67
- R.Al-Khourri, : ”Bank Characteristics and Liquidity Transformation:The Case of GCC Banks”,**International Journal of Economics and Finance**; Vol.4,No.12,2012,p.1-2
- S.J.Kakakhel,F.Raheem ,M.Tariq, ”A study of Performance Comparison between Conventional and Islamic Banking in Pakistan”,**Abasyn Journal of Social Sciences**,Vol.6,No.2,2014
- S.Venkat and S.Baird : “**Liquidity Risk Management:A Practitioner’s Perspective**”,Chapter 11,p.217-218 ,Wiley Finance,2016
- S.Mohammad : ”Liquidity Risk Management Islamic Banks: A Survey”, **Afro Eurasian Studies**, Vol. 1, Issues 2,2013,p.216.
- S.M.Bragg, : ”**Business Ratios and Formulas**”John Wiley&Sons,2012,p.78

- S.Brajovic Bratanovic,
H.Van Greuning,: ”Analyzing and Managing Banking Risk”, Wolrd Bank Publications,2003,p.135-136
- S.Archer,R.A.Abdel
Karim.,: ”Islamic Finance,The New Regulatory Challenge”,Wiley Finance,2013,p.334
- Saunders, M. N. K.,
Thornhill, A., Lewis, P.
:
Research Methods for Business Students (5 edition). New York: Prentice Hall. 2009
- SERPAM, : ” İslami Finans”, Araştırma notları-1, Mayıs 2013, s.5.
- Shen, Chung-Hua, Lan-
Feng Kao and Chuan-
Yi Yeh :. Bank Liquidity Risk and Performance, The 17th Conference on the Theories and Practices of Securities and Financial Markets will be held on December 11-12, 2009,p.4, in his-Tze Bay, Kaohsiung, Taiwan, 2009
- Stock J.H., Watson
M.W. : “Ekonometriye Giriş” (1. Basım). Çev. Bedriye Saraçoğlu, Ankara: Efil Yayınevi: 126. 2011
- Sukmana, R.,
Suryaningtyas, S. : Determinants of Liquidity Risk In Indonesian Islamic and Conventional Banks, **Journal of Islamic Economics**, Volume 8 (2), pp. 187 – 200., 2016
- Sulaiman, A.,
Mohamad, A.,
Mohammad, T. M. and
Samsudin, M. L. : How Islamic banks of Malaysia Managing Liquidity? An emphasis on confronting Economic Cycles. **International Journal of Business and Social Science**, 4(7)., 2013
- S.Syed Ali, : “ Islamic Banking in the MENA Region”, **Islamic Development Bank-IRTI**.,February 2011,p.18.
- S.Syed Ali, : ”State of Liquidity Management in Islamic Financial Institutions”,**Islamic Economic Studies**,Vol 21, No 1, 2013, p. 71
- T.Poghosyan,M.Cihak,
:
”Distress in European Bank: An Analysis Based on New Data Set”,IMF Working Paper,2009,p.10-13.
- Türkiye Katılım
Bankaları Birliği
(TKBB), : “Türkiye Katılım Bankacılığı Strateji Belgesi 2015-2025”, No:5, 2015, Syf.14-15.
- Vodová, P. : ‘Liquidity of Czech commercial banks and its

- determinants', **International Journal of Mathematical Models and Methods in Applied Sciences**, Vol. 5, No. 6, pp. 1060-1067., 2011
- V.Pappas, M.Izzeldin ,Ana-Maria Fuertes, "A survival Analysis of Islamic and Conventional Banks",**Journal of Financial Services Research** ,Last revised 2016
- Zamir Iqbal, Abbas Mirakhor,: **An Introduction to Islamic Finance Theory and Practice**, Wiley Finance, Singapore, 2011, s.153-154.
- Zengin, S., Yüksel, S. **Likidite Riskini Etkileyen Faktörler: Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Bir İnceleme**, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:15 Sayı:29, Bahar 2016/2, s.77-95., 2016
- Zolkifli, N. A., Hamid, M. A., Janor, H. : Liquidity Risk and Performance: The Case of Bahrain and Malaysian Banks, **Global Economy and Finance Journal**, Vol. 8. No. 2. pp. 95 – 111.,2015
- Z.Tunç Aloglu, : **"Bankacılık Sektörünün Karşılaştığı Riskler ve Bankacılık Krizler Üzerindeki Etkileri"**,TCMB Uzmanlık Tezi,2005,syf-19-20

Çevrimiçi

- M.Osborne,A.M.Fuerte s,A.Milne, : "Capital and Profitability in banking:Evidence from US banks",Cass Business School-City University of London, (Çevrimiçi),
https://www.cass.city.ac.uk/_data/assets/pdf_file/0013/152122/Osborne_Matthew_Capital-and-earnings-in-banking-Emerging-Scholars.pdf 26.12.2016
- H.Muharam,H.P.Kurnia :, "Liquidity Risk on Banking Industry: Comparative Study Between Islamic Bank and Conventional Bank in Indonesia", (Çevrimiçi),
<http://journal.uinjkt.ac.id/index.php/iqtishad/article/view/2565/1973> ,14.11.2016
- <https://www.federalreserve.gov/econresdata/notes/feds-notes/2015/why-are-net-interest-margins-of-large-banks-so-compressed-20151005.html> , 30.12.2016
- Different Sources of https://www.academia.edu/20983857/Different_Sources

- Fund of Islamic Banks.: [of Fund of Islamic Banks](#), 29.08.2016.
- L.Laeven,L.Ratnovski, H.Tong,”Bank Size and Systemic Risk : ”,IMF Staf Discussion Note,May,2014,(Çevrimiçi), <https://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2014/sdn1404.pdf> , 21.12.2016
- K.Hussein,: ”Banking Efficiency in Bahrain:Islamic vs Conventional Banks”,IDB-IRTI,Working Paper No.68,2004,(Çevrimiçi), <http://www.iefpedia.com/english/wp-content/uploads/2009/10/Banking-Efficiency-in-Bahrain-Islamic-vs-Conventional-Banks-by-Khaled-Hussein1.pdf> , 20.12.2016
- Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB),: “Faizsiz Finans Sözlüğü”. <http://www.tkbb.org.tr>
- H.Fehmi Baklacı,: ”Islamic Finance Notlar Sunum Dosyası “,(Çevrimiçi), <http://homes.ieu.edu.tr/hbaklaci/itf414/İslamic%20finance%20notlar.ppt> ,05.06.2016
- A.Demirgüç-Kunt,T.Beck,O.Merrouche, : ”Islamic vs.Conventional Banking:Business Model Efficiency and Stability”,The World Bank,WP 5446,2010,(Çevrimiçi), <http://documents.worldbank.org/curated/en/482731468333056240/pdf/WPS5446.pdf> , 20.12.2016
- E&Y,: World Islamic Banking Competitiveness Report 2016,(Çevrimiçi) <http://www.ey.com/> 06.06.2016
- Luxembourg International Financial Centre. an Financial Centre. ” http://www.luxembourgforfinance.com/sites/luxembourgforfinance/files/lff_bg_eng_0815.pdf” p.23.
- http://www.pashabank.com.tr/docs/politikalar/risk_yonemi_politikalari.pdf, 02.06.2016
- <https://www.federalreserve.gov/boarddocs/srletters/2010/sr1006a1.pdf> , 02.06.2016
- Shen, Chung-Hua, Lan-Feng Kao and Chuan-Bank Liquidity Risk and Performance, The 17th Conference on the Theories and Practices of Securities

- Yi Yeh : and Financial Markets will be held on December, (Çevrimiçi)
https://www.researchgate.net/publication/228366383_Bank_Liquidity_Risk_and_Performance, 09.09.2016
- https://www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Mevzuat/Bankacilik_Kanununa_Iliskin_Duzenlemeler/13975likidite_riskinin_yonetimine_iliskin_rehber.pdf , 10.06.2016
- Bank of Canada,: ”The Impact of Liquidity on Bank Profitability”, Working Paper,2010-38,(Çevrimiçi),
<http://www.bankofcanada.ca/wp-content/uploads/2010/12/wp10-38.pdf>, 20.12.2016
- European Central Bank
;,: “ Occasional Paper Series No:146,Haziran 2013, s.-19-20. (Çevrimiçi),
<https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpops/ecbocp146.pdf> 03.05.2016
- <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpops/ecbocp146.pdf> , 02.06.2016
- http://www.fsb.org/wp-content/uploads/r_131118.pdf?page_moved=1
20.09.2016
- E&Y,: ”Dünya Katılım Bankacılığı Raporu” , s.2-6,(Çevrimiçi),
[http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/%C4%B0slami_Bankac%C4%B1%C4%B1k_Raporu_TR/\\$FILE/EY_IBCR_2016.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/%C4%B0slami_Bankac%C4%B1%C4%B1k_Raporu_TR/$FILE/EY_IBCR_2016.pdf) 02.06.2016
- M.H.Rashwan,: (Çevrimiçi),http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1724451”
- H.Bağcı,: (Çevrimiçi),<http://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/12345/10470/337535.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, 06.06.2016.
- Global Islamic Finance Report (GIFR) 2015, ,: Chapter 13, p.216 ,(Çevrimiçi)
(http://www.gifr.net/gifr_2015.htm), 01.07.2016
- https://www.tbb.org.tr/dosyalar/konferans_sunumlari/bankacilikta_verimlilik.pdf 02.07.2016

- O.Altın, "Avrupa Birliği Bankacılık Sektöründe Finansal Stresin Değerlendirilmesi: Panel-Var Yaklaşımı", Bankacılar Dergisi,Sayı 81,2012, syf.87
- [http://www.ifsb.org/docs/IFSI%20Stability%20Report%202016%20\(final\).pdf](http://www.ifsb.org/docs/IFSI%20Stability%20Report%202016%20(final).pdf) 05.07.2016
- Islamic Research and Training Institute (IRTI), "Malaysia Islamic Finance Report 2015",p.120, (Çevrimiçi), <http://www.irti.org/English/News/Pages/Launch-of-the-Malaysia-Islamic-Finance-Report-2015.aspx> , 08.11.2016
- <http://gulfnews.com/gn-focus/country-guides/reports/pakistan/İslamic-finance-pakistan-ready-for-big-growth-1.1877378> 30.08.2016
- <http://www.bankingallinfo.com/İslamic-banking-problems-and-prospects-of-bangladesh/> 09.11.2016
- G.Nabi,A.İslam,R.Bakar,A.Akter;, "Islamic Banking in Bangladesh:Current Status,Challenges and Policy Options" (Çevrimiçi), https://www.academia.edu/22156429/İslamic_Banking_in_Bangladesh_Current_Status_Challenges_and_Policy_Options 01.01.2017
- <http://timesofoman.com/article/93163/Business/İslamic-banks-in-Sultanate-post-53-growth-in-finance> 02.11.2016
- <http://www.İslamicfinancenews.com/news/jordan-continues-be-main-player-İslamic-finance-industry> 03.11.2016
- <http://İslamicfinancenews.com/node/75454> 03.11.2016
- http://www.luxembourgforfinance.com/sites/luxembourgforfinance/files/lff_bg_eng_0815.pdf p.23.
- <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Yaynlar/Attachments/698/OIC%20Report%20Draft%209.pdf> 03.11.2016

ÖZGEÇMİŞ

1987 Yılında Elazığ'da doğan Mehmet ÇANAKCI, İlk ve orta öğrenimini Elazığ'da tamamladı. Lisans eğitimini İstanbul Üniversitesi İktisat bölümünde, Yüksek Lisans derecesini ise Ankara Üniversitesi İktisat Anabilim dalında 2013 yılında aldı. 2017 yılı Nisan ayında Doktora çalışmalarını İstanbul Üniversitesi İktisat Anabilim dalında tamamlamıştır.

2011 yılından itibaren Maliye Bakanlığında Uzman olarak görev yapan Mehmet ÇANAKCI, Uluslararası toplantı ve kurumlarda konuşmacı, kursiyer yada araştırmacı olarak yer almıştır. G-20 ' nin açılım gruplarından olan Y-20'nin Türkiye takım üyesi olup 2016 yılı Ülke gözlemcisi olarak seçilmiştir. Akademik çalışmalarının yanı sıra Uluslararası Ekonomi ve Kalkınma, İslami Finans-Bankacılık ve Kamu Maliyesi alanında araştırmalar yapmaktadır.